Valeriu KUCIUK Victor PUŞCAŞ

REFORMA CONSTITUTIONALĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA

(evaluări și perspective)

Valeriu KUCIUK **Victor PUŞCAŞ**

REFORMA CONSTITUTIONALĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA

(evaluări și perspective)

PRINT CARO
Chişinău • 2021

Autori:
Valeriu KUCIUK, Doctor în drept, Lector universitar, Avocat.
Victor PUŞCAŞ, Doctor în drept, Conferenţiar universitar, Ex-preşedinte al Curţii Constituţionale a Republicii Moldova

Monografia „Reforma constitutionala in Republica Moldova (evaluări și perspective)" este o culegere de materiale informationale si articole stiintifice ale autorilor dedicate oportunitatii si mersului reformei constitutionale in Republica Moldova . Lucrarea contine proiecte de lege-ferenda pentru modificarea Constitutioei RFepublicii Moldova.

Lucrarea poate servi sursă de inspiratie pentru corpul parlamentar din Republica Moldova, dar si izvor de cercetare, dar și călăuză/îndrumar practic, inclusiv pentru studenți și cercetători al dreptului constituțional din Republica Moldova.

Descrierea CIP a Camerei Naţionale a Cărţii

Kuciuk, Valeriu.
Reforma constituţională în Republica Moldova: (evaluări şi perspective) / Valeriu Kuciuk, Victor Puşcaş. – Chişinău : Print-Caro, 2021. – 284 p.: tab.
Text, rez.: lb. rom., rusă. – Referinţe bibliogr. la sfârşitul art. – 100 ex.
ISBN 978-9975-56-881-4.
342.4(478)
K 89

© Valeriu KUCIUK, Doctor în drept, Lector universitar
© Victor PUŞCAŞ, Doctor în drept, Conferenţiar universitar
Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin autorilor. Nici o parte din acest volum nu poate fi copiată sau reprodusă fără acordul scris al autorului

CUPRINS

MULTUMIRI 5

Dumitru Pulbere. CUVÂNT ÎNAINTE.....6

Memoriu adresat Președintelui Republicii Moldova 9

Adresarea Grupului de inițiativă 16

Mesajul Președintelui Republicii Moldova în rețelele sociale 21

Scrisoare deschisă către autoritățile publice centrale.....22

Victor PUȘCAȘ, Valeriu KUCIUK, 29 iulie – ziua Constituției RM, 25 de ani de propvocare a demnității constituționale a poporului moldovenesc.....23

Victor PUȘCAȘ, Valeriu KUCIUK. Totalurile activității Curții Constituționale a Republicii Moldova. Bilanț la 25 de ani.....44

Victor PUȘCAȘ, Valeriu KUCIUK. Republica Moldova, Anul 2019. Tentativa de uzurpare a puterii de stat (analiză juridică) 71

Valeriu KUCIUK. Edificarea statală, Colizia constituțional a Moldovei și dialogul „Jean Monnet" (studiu de caz și lege ferenda) 116

TEZE (comunicare științifică – Chișinău, 05 iunie 2020) 149

Rezolutia Conferinței internaționale științifico-practice „Jurisdicția constituțională din Republica Moldova: abordări, probleme și perspective"(Chișinău, 05 iunie 2020) 151

Виктор ПУШКАШ, Валерий КУЧУК. Доступ в Итернет: право, гарантии и ограничения 166

Валерий КУЧУК, Виктор ПУШКАШ. Правовые проблемы доступа в Интернет в Республике Молдова 178

Decretul Președintelui Republicii Moldova din 29 iulie 2020 privind constituirea Comisiei pentru Reforma Constituțională.....187

Proces-verbal al ședinței Comisiei pentru reforma constituțională din 03.08.2020, ora 12:00, et.4, 415.....189

Hotărârea Comisiei pentru reforma constituțional pentru aprobarea Regulamentului de activitate 191

Hotărârea Comisiei pentru reforma constituțional pentru formarea grupurilor de lucru și repartizarea direcțiilor de cercetare pentru reforma constituțională 198

Hotărârea Comisiei pentru reforma constituțional pentru aprobarea Planului de acțiuni al Comisiei pentru reforma constituțională.....200

Victor PUȘCAȘ, Valeriu KUCIUK. Inițiativa populară de revizuire a Constituției are suport legal și constituțional 204

Valeriu KUCIUK. Șeful statului – putere repezentativă în serviciul poporului (Studiu de caz) 218

Valeriu KUCIUK. Controlul judiciar ierarhic (Studiu de caz în perioada pandemică).....241

Victor PUȘCAȘ, Valeriu KUCIUK. Proiect de Lege-ferenda pentru modificarea Constituției Republicii Moldova.....262

Decretul Presedintelui Republicii Moldova din 27 ianuarie 2021 pentru aprobarea Regulamentului privind activitatea consiliilor consultative pe lîngă Președintele Republicii Moldova (abrogarea Decretului din 29 iulie 2020) 275

Victor Puscas, Valeriu Kuciuk. Aparente de adevar sau decrete desuete? Comentarii la Decretul Presedintelui Republicii Moldova din 27 ianuarie 2021 (Abrogarea Decretului Președintelui RM din 29 iulie 2020).....276

Stanislav Pavlovschi. CUVÎNT DE ÎNCHEIERE 281

MULTUMIRI

Acum, ieșind la tipar prezenta lucrare, ne simțim profund marcați de sentimentul reușitei care provine din succesul profesional de a da publicității activitățile, concluziile și propunerile subsemnaților formulate în cadrul Comisiei pentru reforma constituțională și de cercetători în dreptul constituțional care au activat în perioada 2020-2021. Sperăm că opiniile noastre vor contribui la dezvoltarea gândirii juridice și perfecționării Constituției în viitor.

La momentul editării prezentei lucrări, gândurile noastre au fost la Dumneavoastră, colegii noștri din Comisia pentru reformă constituțională – personalități de o valoare deosebită care a-ți contribuit la reușita noastră, prin crearea suportului de cercetare academică, oferind abordări multidimensionale de un înalt nivel științific, bazate pe studii teoretice profunde și experiențe practice relevante acumulate de către fiecare dintre Domniile voastre în parte. Implicarea și prezența Dumneavoastră a avut un rol important în realizarea cu succes a obiectivelor pe care ni le-am asumat editând în final această lucrare. Cu această ocazie, stimați membri ai Comisiei pentru reforma constituțională, Vă adresăm alesele noastre mulțumiri și Vă datorăm gratitudine pentru efort de cercetare științifică depus, pentru că ați oferit capacitățile Dumneavoastră profesionale și personale tuturor, întregului popor și statului moldovenesc. Vă aducem sincere mulțumiri şi profunde sentimente de recunoștință pentru răbdarea, generozitatea, şi competența DVs, precum şi pentru întreaga contribuție adusă la cristalizarea punctelor de vedere ale autorilor în pozițiile de cercetător și savant expuse în prezenta lucrare.

Această monografie nu ar fi fost completă fără contribuția și ajutorul esențial a dlor Dumitru PULBERE ex-președinte al Curții Constituționale, președintele Comisei pentru reforma constituțională, și Stanislav PAVLOVSCHI ex-judecător la Curtea Europeană a Drepturilor Omului, vicepreședinte al Comisei pentru reforma constituțională, cărora ţinem să le mulţumim mult pentru mesajele din carte, pentru timpul şi sfaturile ştiinţifice preţioase acordate, adresându-le pe această cale profunda noastră recunoştinţă.

Cu deosebită dragoste şi recunoștință, dedicăm această monografie familiilor noastre, care au fost alături de noi, ne-au înconjurat cu afecţiunea și răbdarea lor și care ne-au sprijinit din toate punctele de vedere în această perioadă. Vă mulţumim, dragii noștri!

Victor PUȘCAȘ
Ex-președinte al Curții Constituționale a Republicii Moldova
Doctor în drept
Conferențiar universitar

Valeriu KUCIUK
Doctor în drept
Lector universitar
Avocat

Stimate cititor,

împărtășesc și eu, alături de tine, grija pentru prezentul trist și viitorul sumbru al Moldovei noastre.

La fel ca și pe Dumneata, mă frământă dilema alegerii căii și a vectorului de dezvoltare a republicii, bazat pe dreptate și necesitate, dar statuat pe o temelie constituțională. Și cunosc, că în acest context, toată lumea se întreabă, oare este necesară o reformă constituțională, oare această reformă nu va fi ca cele deșarte până acum, oare încă o reformă este capabilă să schimbe starea lucrurilor din Moldova în bine?

Fundalul crizelor guvernamentale permanente care de fapt sunt o expresie a crizei regimului constituțional, denotă un trend continuu și sistemic al dinamicii negative de evoluție a procesului de edificare statală, pe parcursul căruia planificat a fost distrusă industria și agricultura Moldovei, demontat însăși poporul moldovenesc, căruia ia fost creat un cadru eronat de manifestare, atât social-politică, cât și economică impunându-l la plecare din țară.

Transformarea instrumentelor reale ale democrației asociative (alegeri, votare, meritocrație, exercitarea drepturilor cetățenești, etc.) în modele simulative și spoialiste de mimare a participării cetățeanului la procesele de dezvoltare a Moldovei, având și accente de uzurpare a puterii de stat, au prins accelerare și au condus și îndreaptă Moldova la declin sistemic de țară. Or, sistemul politic și regimul de guvernare a Moldovei pe care îl cunoaștem, nu se isprăvește cu așteptările marelui public, dar nici cu doleanțele cetățeanului.

Doar se știe, că declinul economic constant și dezechilibrele instituționale, crizele politice și eșuările strategiilor și programelor de dezvoltare ale țării, migrația din țară a cetățenilor și funcționarea din ce în ce mai prost a autorităților statului și a justiției, concentrarea puterii de stat în centre private de influență, dar și multe altele de gen similar, toate împreună au generat în țară furturi de miliarde, sărăcire și degradare în toate domeniile de activitate umană, au adus Constituția la dezbatere politică și frustrare constituțională, statuând atât în fața clasei politice din Moldova, dar și a întregului popor moldovenesc, sarcina stringentă de reformă constituțională și de schimbare structurală a construcției și funcționării puterilor de stat.

Odată fiind flagrant depășite limitele existente ale Constituției, odată cu avansarea regimului de guvernare în afara câmpului constituțională de la parlamentarism spre un prezidențialism accentuat, s-a oferit posibilitatea accederii la puterea de stat a forțelor politice care își doresc dizolvarea statului moldovenesc, dar și s-a acceptat implicarea influenței externe asupra actului de guvernare a Moldovei, mimându-se insistent

reforme și programe de dezvoltare a republicii, în special în domeniul justiției. Totodată, este de constatat că ordinea constituțională de drept în forma expusă în textul constituțional în vigoare, nu oferă condițiile necesare juridice pentru asigurarea durabilității în timp a construcției democratice a statului moldovenesc, dar și pentru asigurarea dezvoltării lui constante, pentru a se depăși provocările interne și externe de dezechilibru instituțional, social, economic și juridic, care astăzi pot fi constatate pe întreaga dimensiune de existență a Moldovei.

Radiografia societală, dar și gravitatea de sistem a problemelor social-economice cu care se confruntă statul și poporul moldovenesc, denotă un grad înalt de raporturi constituționale controversate amplificate de autoritatea de jurisdicție constituțională, capabile să mențină societatea și puterile de stat într-o stare permanentă de conflict instituțional și de fond. Gradul de maturitate și limitele de legitimitate indică o balansare a clasei politice moldovenești pe axa legalității, oferind diverse percepții care concep sistemul politic național ca unul nereprezentativ, impotent și vicios. În astfel de condiții, interesul social-politic pentru reforma constituțională conjugată la cumularea priorităților social-economice și politice pot atinge obiectivele democratizării, legalității și prosperității în toate domeniile de dezvoltare a Moldovei, fiind bazate pe promovarea drepturilor omului. Și o astfel de abordare ar putea deveni dominanta și imperativa timpului.

Astfel, în această conjunctură de circumstanțe grave, modificarea Constituției a devenit o oportunitate imperativă, în vederea remodelării instituționale și restructurării politice legale atât a puterilor de stat, dar și a vieții social-politice și economice în Moldova.

Or, elaborarea modificărilor la Constituția Republicii Moldova de către experți notorii în dreptul constituțional, care fiind consultate pe larg cu cetățenii țării, ar putea exercita acea presiune socială necesară asupra statului moldovenesc și a clasei lui politice, pentru a aduce binele adevărat întregii societăți în ansamblu, dar și fiecărui cetățean în parte.

Adevărata dilemă constituțională privește reducerea arbitrariului juridic, dar vizează și adevărata dimensiune a democrației aflată sub controlului cetățenesc, realizat direct prin referendum sau prin intermediul instituțiilor reprezentative abilitate expres de Constituție.

Așa, astăzi se impune restartarea rolului constituțional al cetățeanului în decizia politică de dezvoltare națională a Moldovei. Or, consolidarea instituțiilor de stat cumulată la stabilitatea și eficientizarea actului de guvernare axat exclusiv pe promovarea interesului național, urmează a fi determinat de textul constituțional ca un obiectiv major detaliat ulterior în lege.

De aceea, modificarea Constituției presupune asumarea unei dezbateri largi extinse pe întreaga dimensiune națională, atît în interiorul țării, cît și în diaspora moldovenească aflată peste hotare.

Reformă constituţională urmează a fi făcută în favoarea creşterii rolului participării cetăţeneşti în procesul decizional, fiind respectat interesul național la concret, în strînsă legătură cu practica acumulată în cadrul aplicării prevederilor constituționale existente, dar și fiind în interacţiune cu situaţia existentă din societate. Textul constituțional modificat urmează a conjuga practica politică la așteptările populației.

Totodată, anume schimbarea începută cu modificarea Constituției, poate face ca reprezentarea parlamentară și actul guvernării, să devină expresia intereselor reale ale poporului moldovenesc, fiind asigurată o maximă participare social-politică a cetățenilor la administrarea treburilor interne și externe ale Moldovei. Doar în acest mod, democrația va deveni starea obișnuită de spirit social, deschizând calea spre dialog constructiv al instituțiilor de stat cu cetățeanul, dar și a răspunderii clasei politice în fața lui.

Astfel, schimbările vizate ale sistemului eșuat ar putea evolua structural spre un succes atotcuprinzător al sistemului politic care să asigure prosperitate în toate sferele vieții umane din Moldova, eficientizând reprezentarea parlamentară și responsabilizând clasa politică. În același timp, numai suportul social de masă numită voința Suveranului, poate asigura legitimitate oricărei reforme, fiind unica cale legală pentru guvernarea democratică a țării.

Stimate cititor,
să spunem împreună Moldovei,
– Țară dragă, a venit timpul de a valorifica dreptul la schimbare spre bine!

Dumitru Pulbere
Ex-președinte al Curții Constituționale a Moldovei
Presedintele Comisiei pentru Reforma Constitutionala

MEMORIU: PRIVIND CRIZA CONSTITUȚIONALĂ ÎN MOLDOVA

06.06.2019

În ultima perioadă de ani, Republica Moldova trece printr-o criză constituțională profundă. Anume acest fapt este descris cu amănunte în monografia „Justiția constituțională" publicată recent de subsemnați.

Urmare acestui fapt, considerăm necesar de a aduce în vizor următoarele probleme din domeniul justiției constituționale care determină atît calitatea actului de justiție în Republica Moldova, cît și prezintă pericole eminente pentru suveranitatea și independența puterii de stat, constituind un obstacol în calea edificării statului de drept.

Astfel, setul de subiecte include 10 poziții, și anume:

1. Problema selectării, desemnării și eliberării din funcție a judecătorilor constituționali. Este de menționat, că în decursul a 25 de ani activitate a CC RM, în RM doar o singură dată a fost desfășurat concursul de selectare a persoanei la înalta funcție de judecător constituțional, și doar o singură persoană a fost selectată într-un mod deschis, transparent și în condiții de concurs public. Ținînd cont de faptul, că judecătorii constituționali sunt independenți și inamovibili, au imunitate juridică și singuri își determină competența, putem constata contradicția existentă între statutul înalt al judecătorilor Curții și procedurile dubioase de selectare și promovare a lor. Totodată, anume lipsa unor norme de drept clare și transparente a desemnării în condiții de concurs a judecătorilor constituționali, ar permite ca voința politică a unui partid să fie impusă întregii societăți și întregului stat, fiind posibilă luarea în captivitate a acestui înalt organ de stat, și respectiv la uzurparea puterii de stat în Republica Moldova.

2. Examinarea de către CC RM a subiectelor de drept în condițiile conflictului de interese. Remarcăm, că CC RM de mai multe ori a examinat diverse subiecte (remunerația judecătorului, sporurile calculate, pensia judecătorului, etc.) care îi priveau în egală măsură și pe ei înșiși – fapt care a condus cert la apariția unui conflict de interese. Or, CC RM fiind sesizată de fiecare dată de către Parlament, ea nu a reacționat nicicum, nu a recunoscut public prezența conflictului de interese, judecătorii constituționali adoptînd hotărîrile respective în condițiile conflictului de interese evident. În contextul dat, remarcăm că un conflict de interese constatat poate fi calificat ca o infracţiune contravenţâională sau penală. Așa, nedeclararea conflictului de interese de către persoana care activează în cadrul unei autorităţi publice, instituţii publice, întreprinderi

de stat sau municipale ori în cadrul unei societăţi comerciale cu capital majoritar de stat, este sancţionată contravenţional. Totodată, nedeclararea conflictului de interese de către persoana publică poate fi calificată ca infracțiunea de abuz de putere sau abuz în serviciu prevăzut de articolul 327 al Codului penal, care sancţionează folosirea intenţionată de către o persoană publică a situaţiei de serviciu, în interes material ori în alte interese personale. Astfel, prezența unui cert conflict de interese în cadrul examinării speţelor date, conflict trecut sub tăcerea autorității de jurisdicție constituțională, poate conduce doar la concluzia că este sfidată Constituția, legislația constituțională, dar și normele de drept constituțional de către însăși CCM – „garant" al Constituției RM. Constatînd un vid normativ în legislația privind jurisdicția constituțională în partea ce ține de procedura de declarare a conflictului de interese și de responsabilizare a judecătorului constituțional, este imperios necesară atît reglementarea corespunzătoare a astfel de situații, dar și efectuarea unei veritabile justiții constituționale care ar evita conflictele de interese, sau ar responsabiliza judecătorul constituțional, pentru a da exemplu tuturor instanțelor judecătorești din RM în vederea apărării și asigurării drepturilor omului.

3. Interpretarea de către CC RM a normelor constituționale în condițiile principiului „textul Constituției contravine Constituției" și revizuirea nejustificată a propriilor hotărîri. Astfel, prerogativa cu care este învestită CC RM prin articolul 135 alin. (1) lit. b) din Constituţie, și care presupune stabilirea sensului autentic şi deplin al normelor constituţionale, fiind realizată prin interpretarea textuală sau funcţională, ţinând cont de caracterul generic al normei și situaţiile complexe în care norma trebuie aplicată etc., denotă cazuri de interpretare neordinară și contrare logicii juridice și nemijlocit textului și spiritului Constituției. Este vorba de hotărîrile CC RM nr.36 din 05.12.2013 privind interpretarea articolului 13 alin. (1) din Constituţie în corelaţie cu Preambulul Constituţiei şi Declaraţia de Independenţă a Republicii Moldova nr.29 pentru interpretarea art.85 alin. (1) și alin. (4) din Constituţia Republicii Moldova din 24 noiembrie 2015 *(dizolvarea Parlamentului),* nr.19 pentru interpretarea prevederilor art. 34 alin. (3) din Constituția RM *(accesul la informație) din* 22 iunie 2015, nr.2 pentru interpretarea art.135 alin.(1) lit.a) şi g) din Constituţia RM din 9 februarie 2016, nr.7 privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea şi completarea Constituţiei Republicii Moldova (*modul de alegere a Preşedintelui*) din 4 martie 2016, nr.12 privind interpretarea prevederilor articolelor 116 alin.(2) și (4) și 136 alin.

(1) din Constituție *(extinderea mandatului unor judecători până la numirea succesorilor)* din 12 mai 2016, nr.2 pentru interpretarea prevederilor art.98 alin. (6) din Constituţia RM (*codecizia la remanierea guvernamentală*) din 24 ianuarie 2017, nr.28 privind interpretarea prevederilor articolului 98 alin. (6) în coroborare cu articolele 1, 56, 91, 135 și 140 din Constituție (*neîndeplinirea obligațiilor constituționale de către Președinte*) din 17 octombrie 2017, ș.a.

Mai mult, în unele din ele, cu toate că subiectele date au fost examinate anterior de CC RM, noua componență a Curții supune revizuirii hotărîrea anterioară a CC RM, pronunțînd de fapt o nouă hotărîre, o nouă interpretare și declarînd contrariul, iar în unele cazuri chiar generînd noi norme constituționale în locul unor norme constituționale revizuite de ea. Dar în astfel de cazuri, care este temeinicia și legalitatea unei astfel de hotărîri a CC RM, a unor astfel de revizii/control ulterior de constituționalitate, urmare căruia CC revizuie și propriile hotărîri, dar și însăși textul Constituției adoptat de Parlament (legiuitor constituant)? În opinia noastră, soluția la astfel de practici neconforme și neîntemeiate, o găsim doar în art.7 al Constituției – Constituţia, Lege Supremă, unde se statuează: Constituţia Republicii Moldova este Legea ei Supremă. Nici o lege şi nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituţiei nu are putere juridică.

4. Colizia doctrinară în RM și efectele ei la nivelul jurisdicții constituționale. Astăzi în Europa constatăm două sisteme de drept diferite ca substanță juridică, dar ca și formă de drept – dreptul bazat pe lege și dreptul judiciar bazat pe practica judecătorească. În Republica Moldova, unde dreptul național sa constituit ca un drept bazat pe lege, actualmente ne confruntăm cu recunoașterea doctrinei anglo-saxone și implementarea ei practică în dreptul național, inclusiv prin utilizarea principiilor dreptului common-low bazat pe cauzele judecătorești (vezi practica jurisdicțională de drept comun – http://instante.justice.md/). Totodată, prin HCC, a fost interzis autorităților judecătorești să folosească hotărîrile și avizele explicative ale Plenului Curții Supreme de Justiție, fiindcă aceasta „poate afecta principiul imparțialității în justiție”. Merită de menționat, că astăzi putem constata prezența și aplicarea în Republica Moldova a ambelor sisteme de drept existente în Europa – a dreptului continental (romano-german) și a dreptului anglo-saxon (englez), care în opinia noastră intră într-o colizie directă, afectând la mod direct atât justiția în Republica Moldova, cât și însăși esența dreptului național. Astfel, colizia doctrinară existentă în RM care constă în dualitatea esenței

de drept, or practica judiciară şi precedentul judiciar sunt emanația autorității judiciare, fiind anterioare legii ca izvor de drept, pe când legea și numai legea este temeiul legal al pronunțării unei hotărâri judecătorești. Iar dacă justiția utilizează ambele formule doctrinare, ea va forma dependențe externe ale autorităților judecătorești, care afectează independența judecătorilor, care ar influența procesul de aplicare a legii, care poate conduce la practici judiciare dubioase, in final conducând la erodarea justiției în Republica Moldova. Pretinsa superioritate a sistemului de common-law bazat pe precedentul judiciar declarată în cadrul unor foruri menționate supra, fiind implementată în Republica Moldova, în opinia noastră conduce inevitabil la compromiterea justiției, și respectiv a sistemului de drept național. Iar cu referire la existența în dreptul național penal a unor norme de drept imprecise, neclare și incerte, care pot fin interpretate extins (inclusiv de CC RM), colizia doctrinară existentă în Republica Moldova poate doar să amplifice această capacitate de interpretare eronată, aducînd grav prejudiciu drepturilor omului, societății și statului moldovenesc.

5. CC RM admite în activitatea sa acțiuni politice internaționale (reuniunea Cercului Președinților din cadrul Conferinței Curților Constituționale Europene – 9-12 septembrie 2015 Batumi/Georgia, semnarea de către președintele CC RM a unei declarații politice formulată de CC a Ucrainei și Gruziei privind anexarea Crimeii de către FR). Prin implicările politice pe plan național și internațional a CC RM, se aduce atingere directă normelor constituționale ale Constituției RM, fiind neglijată supremația ei, dar și efectuându-se o provocare atît la adresa Curții, cît și a întregii ei jurisprudențe (cazul de exprimare a votului de neîncredere Președintelui CC RM, dlui D.Pulbere pentru declarații publice incompatibile cu prevederile constituționale). Având în vedere rolul Curții Constituționale, deciziile sale trebuie să constituie o sursă de certitudine strict juridică, ceia ce ar însemna coerență și stabilitate a normei de drept constituționale care se află la garda drepturilor legale ale omului, societății și statului Republica Moldova. Iar poziționarea politică a CCM, precum și implicarea activă a judecătorilor constituționali în viața politică a țării în calitate de persoane publice dar și politice, modifică considerabil imaginea organului de jurisdicție constituțională și a RM (atât în țară, cât și peste hotarele ei), lezînd grav autoritatea Curții în calitatea sa de organ de drept constituțional, statuând-o în rândul actorilor politici, fapt care contravine atât normelor exprese ale legilor constituționale ale RM, dar în primul rând însăși Constituției RM.

6. Depășirea de CC a limitelor de competență stabilite de Constituție și legile constituționale respective și formarea unor noi norme de drept. Pornind de la statutul juridic al Curții stabilit expres în Constituție, numai Constituția și valorile ei determină limitele de competență a CC RM. Cu atât mai mult, că Parlamentul a stabilit expres în legislația în vigoare, că Curtea examinează numai chestiuni ce țin de competența ei, urmând a examina în exclusivitate numai probleme de drept. Pornind de la faptul că unicul organ legislativ în Republica Moldova este Parlamentul RM, iar constituirea cadrului legislativ al Republicii Moldova este o competența exclusivă a organului legislativ, liniile în adoptarea legislației Republicii Moldova au aparținut și aparțin în exclusivitate Parlamentului RM, care includ și sarcina stabilirii standardelor privind protecția drepturilor fundamentale ale omului. Or exercitarea de CC RM funcției de legiuitor pasiv care conform Constituției revine CC, nu presupune substituirea Parlamentului RM. De aceea, prin definiție, agenda CC RM nu poate fi o agendă politică sau politizată, ceia ce înseamnă că ea nu poate examina subiecte politice sau implicându-se în fondul spețelor sesizate. Totodată, astăzi, putem constata că CC RM depășește acest format juridic stabilit de legislația constituțională, exercitînd rolul de legiuitor activ și interpretînd extensiv legislația RM supusă controlului de constituționalitate.

7. Privind reforma de reorganizare a sistemului național al instanțelor judecătorești („optimizarea" hărții judiciare naționale). Necesită a avea în vedere că reforma a fost pornită contrar HCC RM nr.3 din 09.02.2012, prin care a fost considerată inacceptabilă modificarea structurii sistemului judecătoresc național format la acea dată. CC RM a prevenit, că „*instabilitatea legislativă şi instituţională, care se atestă ca urmare a modificărilor operate prin Lege*[…] *vor duce inevitabil la încălcarea dreptului justiţiabililor la un proces echitabil*". După ce a alocat și valorificat cheltuieli de circa 800,2 mil.lei în perioada a.2010-2015 în renovarea şi dotarea sediilor instanțelor judecătorești, statul fără a avea resursele necesare și-a stabilit obiectivul de a cheltui încă peste 2 mlrd de lei pentru reforma dată. Totodată, reforma deja are impacte majore în procesul de înfăptuire a justiţiei în RM. Aici se includ: majorarea costurilor reale care vor depăși substanțial costurile planificate, majorarea cheltuielilor nejustificate din bugetul de stat (de exemplu pentru transportarea deținuților de la sediile secundare la cele noi, etc.), distribuirea aleatorie a devenit una defectuoasă și neconformă, majoritatea justițiabililor au fost puși în situația de a suporta cheltuieli majore pentru a ajunge la noile sedii ale instanțelor judecătorești reorganizate fiind afectată grav accesul

la justiție, lipsa de resurse este o problemă și pentru autoritățile publice locale din teritoriu unde deplasarea reprezentantului lor la instanțele judecătorești a devenit dificilă punînd în pericol posibilitatea apărării unor drepturi sau interese legitime comunitare sau/și de stat, existînd riscuri aferente importante, inclsuiv de natura deposedării de proprietate a unităților administrativ-teritoriale. În concluzie, reorganizarea sistemului instanțelor judecătorești, traumează sistemul național de justiție existent actualmente, generînd probleme grave pentru cetățeni, în special la compartimentul „*accesul la justiție*" și „*dreptul la apărare*".

8. Neexaminarea și nepublicarea de către CC RM a hotărîrilor sale în termenul expres prevăzut în legislație. Noțiunile de legalitate și/sau publicitate, cât și principiul legalității și/sau publicității activității, guvernează întregul proces de activitate al persoanelor fizice și juridice, inclusiv al instituțiilor de stat, dar în primul rând al CC RM. Examinînd termenele de procedură aplicate de CC RM în conformitate cu normele de drept ale jurisdicției constituționale, constatăm nerespectarea de către autoritatea constituțională a unor termene de procedură stabilite expres în Codul de jurisdicție constituțională. Astfel, fiind stabilit termenul limită de 60 de zile pentru examinarea prealabilă a sesizărilor depuse, termen care poate fi prelungit până la 90 de zile, iar examinarea propriu zis a sesizării având termenul limită de 6 luni, există situația când sesizările depuse sunt examinate în termen de un an. Totodată, analiza publicării în Monitorul Oficial al RM a hotărârilor CC RM, indică nerespectarea normelor legale respective din Constituția RM și legislația constituțională, precum și nepublicarea în termenul legal stabilit de 10 zile a hotărârilor CC RM.

9. Dubla cetățenie a demnitarilor de stat – pericol pentru securitatea de stat a RM. Securitatea națională este un important element în edificarea statală a Republicii Moldova. Adoptarea de CC RM (președinte A.Tănase) a HCC №31 din 11.12.2014 prin care a fost declarată neconstituțională restricția de a avea dubla cetățenie la anumite categorii ale funcționarilor publici, se prezintă ca un act ilegal și anticonstituțional adoptat de CC RM, care supunînd reviziei nejustificate hotărîrea anterioară a CC RM, a interpretat extensiv hotărîrea respectivă a CEDO (Tănase vs Moldova). Restricția privind dubla cetățenie pentru înalții demnitari de stat care a existat în legislația RM, era absolut conformă Constituției RM și tratatelor internaționale ratificate de RM, fapt care a fost stabilit tot de CC RM prin HCC nr.9 din 26.05.2009. Pornind de la faptul că instituțiile internaționale exercită o influiență directă asupra legislației nationa-

le a RM, restabilirea restricției privind multipla cetțenie la demnitarii de stat ar consolida suveranitatea și independența RM.

10. Reformarea Curții Constituționale. Concept: 9 judecători, un singur mandat. Înfăptuirea justiției constituționale în două trepte. Numirea judecătorilor în funcție numai prin concurs. Numirea se efectuează cu o lună de zile înainte de expirarea mandatului judecătorului în funcție. Necesită modificări în Constituție – funcțiile, atribuțiile, limitele de comnpetență, condițiile de numire, etc. Este necesară de a adopta și o nouă lege cu privire la CCM, care ar asigura depolitizarea CCM și ar concretiza competențele ei, etc..

Cu respect,

Victor PUȘCAȘ
Doctor în drept, conferențiar universitar

Valeriu KUCIUK,
Doctor în drept, lector universitar

Domnului Igor DODON
Președinte al Republicii Moldova
Parlamentului Republicii Moldova
Președintelui Republicii Moldova
Guvernului Republicii Moldova
Consiliului Superior al Magistraturii
Curții Constituționale
Președinților Partidelor politice parlamentare
Subiecților abilitați cu dreptul de a sesiza Curtea Constituțională
Comunității profesioniștilor în drept
ÂSocietății civile din Republica Moldova

15 mai 2020
MEMO: Avem un vis – ca justiția constituțională din Republica Moldova să apere și să garanteze supremația Constituției!

ADRESARE

Grupul de inițiativă pentru reforma în domeniul justiției constituționale din Republica Moldova,

luând act de Hotărârea Parlamentului nr. 39 din 8 iunie 2019 prin care, recunoscându-se caracterul captiv al statului Republica Moldova, s-a constatat că edificarea statului de drept este o prioritate absolută a Republicii Moldova, că numai prin eliberarea statului din captivitate pot fi lansate politici pentru soluționarea problemelor social-economice ale cetățenilor, că numai prin restabilirea încrederii cetățenilor în justiție și funcționalitatea statului va putea fi asigurată echitatea și prosperitatea socială în Republică Moldova;

având în vedere Avizul Comisiei de la Veneția din 21 iunie 2019 prin care s-a stabilit că nu au existat condiții pentru ca Parlamentul să fie dizolvat pe 7/8 iunie 2019, că Decizia Curții Constituționale de a suspenda temporar din funcție Președintele Republicii Moldova nu este justificată prin prisma Constituției Republici Moldova, că Curtea Constituțională a folosit o interpretare eronată a legii și a activat cu încălcarea drepturilor părților la procesul de jurisdicție constituțională;

reținând Hotărârea Parlamentului nr. 48 din 18 iunie 2019 prin care s-a constituit Comisia de anchetă pentru elucidarea circumstanțelor de fapt și de drept privind tentativa de puci anticonstituțional întreprinsă prin intermediul Curții Constituționale și al Procuraturii Generale;

respectând Declarația judecătorilor Curții Constituționale din 28 aprilie 2020, în care judecătorii Înaltei Curți au atras atenția publică asupra atmosferei negative ce s-a creat în jurul acestei instituții, menționând

că isteria publică necontrolată prezintă pericol pentru funcționalitatea democrației și a statului de drept, subminează autoritatea Curții Constituționale, precum și îndemnul judecătorilor Curții Constituționale la identificarea, în limitele dispozițiilor Legii Supreme, a celor mai înțelepte soluții pentru a face față crizelor cu care Republica Moldova se confruntă;

constatând cu îngrijorare că în Republica Moldova domeniul justiției constituționale este afectat de o criză profundă manifestată prin tentativa de uzurpare a puterii de stat, prin implicarea politică și oligarhică în justiția constituțională, dar și prin unele hotărâri ale Curții Constituționale – vădit angajate politic;

remarcând lipsa de rezultate și de finalitate a reformei sectorului justiției, începută odată cu adoptarea prin Legea nr.231/2011 a Strategiei de reformare a sectorului Justiției pe anii 2011-2016, prelungită ulterior prin Hotărârea Parlamentului nr.259 din 08.12.2016 cu privire la asigurarea continuității reformelor în sectorul justiției, unde în pct.6.1. se preconiza consolidarea rolului Curţii Constituţionale prin implementarea unui set de măsuri legislative și instituționale;

ținând cont de necesitatea revizuirii unui set de hotărâri ale Curții Constituționale care au depășit câmpul constituțional și/sau care au depășit limitele de competență constituțională a Curții;

fiind convinși că doar o justiție constituțională veritabilă, eliberată din captivitatea politicului poate asigura respectul Constituției Republicii Moldova și garantarea drepturilor omului, societății și ale statului, poate restabili încrederea cetățenilor în justiția constituțională și în autoritatea Curții Constituționale;

fiind conștienți de gravitatea situației în justiția constituțională și fiind ghidați de responsabilitatea socială personală și de oportunitatea restabilirii supremației Constituției, dar și a autorității jurisdicției constituționale,

considerăm imperativ necesar la moment de a adresa exponenților supremi ai puterii de stat din Republica Moldova, societății civile și comunității specialiștilor din domeniul dreptului (a se vedea lista adresaților), următorul apel:

1. Situația creată în domeniul justiției constituționale din Republica Moldova este una dezastruoasă pentru societatea noastră și prezintă pericol real pentru statul de drept, deoarece:

– mai multe ***acte ale Curții Constituționale*** pronunțate în ultimul deceniu ***depășesc cadrul constituțional, creează noi norme de drept, denotă angajări politice, fiind determinate de oportunități politice și/sau economice***;

– ***fiecare act al justiției constituționale, pronunțat cu depășirea limi-***

telor împuternicirilor atribuite Curții Constituționale prin Lege, creează dificultăți pentru autoritățile publice, bulversează mediul academic, afectează încrederea societății față de autoritățile statului și ***conduce la degradarea justiției constituționale***;

– încercările din ultima perioadă de a supune Curtea Constituțională controlului politic (prin atacuri publice, reproșuri și alte metode), au reliefat că ***legislația Republicii Moldova nu asigură pârghii efective de garantare a protecției absolute a Curții Constituționale în raport cu tentativele de influență venite din exterior***. În contextul absenței acestor pârghii, Curtea Constituțională a încercat să se autoprotejeze prin apelarea la ajutorul internațional. Status quoul creat, ca rezultat al acestui cumul de factori, este inadmisibil într-un stat de drept.

2. ***Criza constituțională*** conturată de evenimentele date ***indică necesitatea unei reforme constituționale bazate pe voința Suveranului***, care să statueze schimbări calitative în actul justiției constituționale.

3. ***Reforma constituțională*** trebuie să vizeze ***modificarea normelor constituționale și legislative*** care reglementează ***criteriul de selecție și statutul juridic al magistraților constituționali, organizarea, funcționarea și interacțiunea Curții Constituționale cu celelalte autorități în stat***, în direcția ***garantării independenței reale a acestei autorități și a reprezentanților ei***.

4. În acest sens, a devenit ***stringentă și imperativă*** necesitatea adoptării de către autoritățile publice centrale ale statului a hotărârii comune de demarare a procesului de ***reformare a justiției constituționale din Republica Moldova*** și de ***creare a unei Comisii pentru reforma constituțională***, în componența căreia să intre reprezentanți ai mediului academic și ai societății civile din Republica Moldova.

5. ***Pentru consolidarea unei opinii calificate*** a experților din domeniul dreptului privind modalitățile de depășire a crizei constituționale, ***considerăm necesară organizarea și desfășurarea unei conferințe științifico-practice***, în cadrul căreia să fie pus în discuție subiectul reformei constituționale și măsurile necesare care se impun în acest scop.

6. ***Scopul principal al conferinței*** este ca în rezultatul dezbaterilor să fie elaborată o ***rezoluție care să cuprindă propunerile, inclusiv de lege ferenda, ce urmează a fi înaintate autorităților statului în vederea desfășurării reformei constituționale***. Accentul principal urmează a fi pus pe ***consolidarea constituțională și legislativă a Curții Constituționale*** și crearea ***Consiliului Național al Experților Constituționali***, format din experți notorii în domeniul dreptului, avizele căruia să devină ***amicus curiae*** pentru Curtea Constituțională.

În lumina celor mai sus expuse, facem un apel către exponenții puterii de stat din Republica Moldova, societatea civilă și comunitatea specialiștilor din domeniul dreptului, toate persoanele de bună-credință, să se pătrundă de imperativa responsabilizării actului justiției constituționale, să participe și să contribuie plenar la depășirea crizei constituționale din Republica Moldova.

Președintele *Grupului de inițiativă pentru reforma constituțională*
PULBERE Dumitru,
doctor în drept, ex-președinte al Curții Constituționale

Membrii *Grupului de inițiativă pentru reforma constituțională*
ANDRONIC Nicolae,
doctor în drept, avocat,
ex-vice-Președinte al Parlamentului, ex-prim-Viceprim Ministru

AVORNIC Gheorghe,
doctor habilitat în drept, profesor universitar,
Președintele Uniunii Juriștilor din Moldova

BURIAN Alexandru,
doctor habilitat în drept, profesor universitar, deputat în primul Parlament,
Președinte al Asociației de Drept International din Republica Moldova

CEBAN Evghenii,
magistru în drept, jurnalist

COMARNIȚCAIA Elena,
doctor în drept, avocat

GAFTON Mihai,
magistru în drept, avocat stagiar

GUȚULEAC Victor,
doctor în drept, profesor universitar

KUCIUK Valeriu,
doctor în drept, avocat, lector universitar

MIDRIGAN Pavel,
doctor în politologie, conferențiar universitar, avocat, ex-procuror

PAVLOVSCHI Stanislav,
ex-judecător la CEDO

PUȘCAȘ Victor,
doctor în drept, conferențiar universitar,
ex-președinte al Curții Constituționale, deputat în primul Parlament

ARMEANIC Alexandru
doctor în drept, conferențiar universitar

COSTACHI Gheorghe,
doctor habilitat în drept, profesor universitar,
cercetător științific principal în cadrul
Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

IACUB Irina,
doctor în drept, avocat, conferențiar universitar interimar

NEGRU Alina
doctor în drept, conferențiar universitar

PAȘCANEANU Tudor
doctor în drept, conferențiar universitar

Igor Dodon

@dodon.igor

25 мая 2020 г.

Am luat cunoștință cu Adresarea, lansată în adresa Președintelui Republicii Moldova din partea unui grup de inițiativă, format din foşti judecători constituționali şi savanți notorii în domeniul dreptului.

Semnatarii Adresarii – 17 personalități de vază, fac apel către toate ramurile puterilor în stat, partidele politice parlamentare, comunitatea științifică, societatea civilă – să inițieze un dialog constructiv și cumpătat pe marginea soluționării problemelor jurisdicției constituţionale din Republica Moldova și necesității înfăptuirii unor reforme judicioase în acest domeniu.

Instituția prezidențială este deschisă pentru dialog și va delega la conferința respectiva doi juriști cu experiență, care vor prezenta argumentele și punctul de vedere al Președinției asupra practicii jurisdicției constituționale, care deseori în ultimii zece ani a fost defectă și a provocat instabilitate politico-instituțională și confuzie în rîndul juriștilor și comunității științifice.

În opinia noastră, circa 14 hotărîri ale Curții Constituționale, emise în ultimii ani, depășesc cadrul Legii Supreme. Curtea Constituțională, prin deciziile sale, deseori și-a permis ilegal să modifice textul Constituției – situație nemaiîntîlnită în practica internațională. Precedentul suspendării temporare a Președintelui de către Curtea Constituțională, contrar prevederilor constituționale, hotărîrile ilegale ale Curții în interesul uzurpatorilor puterii de stat din iunie 2019 au dezonorat țara în fața comunității internaționale și au fost ulterior aspru condamnate de Comisia de la Veneția. Merită însă să conștientizăm, că deși condamnate de savanți, practicieni, de Comisia de la Veneția, aceste hotărîri ilegale mai sunt în vigoare.

Îmi exprim încrederea, că aceste subiecte și alte probleme ale jurisdicției constituționale din țara noastră vor fi dezbătute profund în cadrul conferinței anunțate, iar comunitatea științifică, autoritățile publice, partidele parlamentare vor veni cu propuneri pentru consolidarea jurisdicției constituționale, în vederea asigurării supremației Constituției, suveranității poporului, echilibrului și conlucrării autorităților statului.

https://www.facebook.com/dodon.igor1/posts/2540332182874327/

Parlamentului Republicii Moldova
Președintelui Republicii Moldova
Guvernului Republicii Moldova
Consiliului Superior al Magistraturii
Curții Constituționale a Republicii Moldova
Fracțiunii parlamentare a Partidului politic: PSRM
PAS, DA, ȘOR, Pro-Moldova, PD
Uniunii juriștilor din Moldova
Uniunii Avocaților din Republica Moldova
Curții Supreme de Justiție
Ministerului Justiției Republicii Moldova
Procuraturii Generale a Republicii Moldova
Avocatului poporului

Stimate Doamne si Domnii!

La 15 mai curent, un Grup de inițiativă pe care am onoarea să îl conduc, considerând imperativ necesar demararea reformei justiției constituționale în Republica Moldova, a semnat o adresare către exponenții supremi ai puterii de stat din Republica Moldova, către societatea civilă și comunitatea specialiștilor din domeniul dreptului (*se anexează*).

Totodată, Vă comunicăm că întru formarea unei opinii publice consolidate a experților în materia constituțională, a autorităților publice responsabile și a societății civile, la data de **4 iunie 2020** *(înregistrarea de la ora 09.00 – 10.00)*, în incinta Universității de Studii Politice și Economice Europene "*Constantin Stere*", va avea loc conferința internațională științifico-practică cu genericul „***Jurisdicția constituțională din Republica Moldova: abordări, probleme și perspective***".

În acest context, solicităm respectuos participarea reprezentanților autorității publice date (*1-2 persoane*) care să prezinte rapoarte sau comunicări la tema conferinței planificate.

La prezenta se anexează: Adresarea Grupului de inițiativă pentru reforma în domeniul justiției constituționale din Republica Moldova.

Cu respect,

PULBERE Dumitru,
Doctor în drept, ex-președinte al Curții Constituționale
Președintele Grupului de inițiativă pentru reforma constituțională

26 mai 2020

29 IULIE – ZIUA CONSTITUȚIEI RM, 25 DE ANI DE PROVOCARE A DEMNITĂȚII CONSTITUȚIONALE A POPORULUI MOLDOVENESC

Victor PUȘCAȘ
Dr în drept, conf.univ.
Valeriu KUCIUK
Dr în drept, lector univ.

Prezentul articol are la bază discursul Domnului V.PUȘCAȘ, de la Adunarea festivă din 29 iulie 2019 dedicată aniversării a 25-a de la adoptarea Constituției Republicii Moldova

ABSTRACT

Cu ocazia zilei Constituției RM, autorii analizează parcursul istoric constituțional al Republicii Moldova. Abordând problemele unor prevederi constituționale versus aplicarea lor, examinând constituționalismul din Republica Moldova și statuând concluzii din criza constituțională declanșată în iunie a.2019, autorii vin cu o serie de recomandări practice, care include în primul rând modificarea prevederilor Constituției RM care actualmente admit revizuirea caracterului suveran, independent, integru și neutru al statului RM.

Cuvinte-cheie: ziua constituției, constituție, revizuirea constituției.

Introducere

În fiecare an la 29 iulie, cetățenii și autoritățile Republicii Moldova marchează ziua Constituției Republicii Moldova.

În anul curent este marcată cea de-a 25-a aniversare a Legii supreme a Republicii Moldova

Și iată că a trecut un sfert de secol, o perioadă importantă de timp, care prin definiția jubileului său ne obligă să analizăm parcursul constituțional al Republicii Moldova, succesele sau insuccesele atinse în sfera jurisdicției constituționale, problemele de sistem și sarcinile majore care există în justiția constituțională. Mai ales, că în perioada ultimei decade a sec.21 s-a produs capturarea statului moldovenesc, oligarhizarea statului, unde drepturile și interesele omului au fost neglijate, fiind plasate pe locul doi, fapt care a generat în Republica Moldova injustiție și nedreptate[1].

[1] V.Kuciuk, V.Pușcaș, Suveranul puterii de stat este poporul! (Studiu de caz privind tentativa de uzurpare a puterii de stat în Republica Moldova), Revista juridică „Legea și viața” nr.7. Chișinău, iulie 2019.

Prin urmare, este necesar de analizat atât traseul constituțional al Republicii Moldova, cât și modul în care a funcționat și funcționează și astăzi Constituția, ținând cont de cerințele și imperativa timpului.

În contextul dat, este necesar de dat aprecieri și de realizat evaluări, în vederea conștientizării rolului adevărat al Curții Constituționale, a valorii propriu zise și adevărate a Legii supreme a statului, a Constituției RM[2] pentru cetățeni, societate și statul moldovenesc.

Și este semnificativ, că desfășurarea ședinței jubiliare pe 29 iulie 2019 la care se aniversează 25 de ani de la adoptarea Constituției Republicii Moldova, are loc în lipsa gardianului Constituției, a Curții Constituționale formată din 6 judecători constituționali, care recent în iunie 2019, grație crizei constituționale declanșate de deciziile, avizele și hotărârile luate de ea[3] – a demisionat *in corpore*. Deci, semnificația este, că la momentul împlinirii a 25 de ani, Constituția RM a rămas fără străjerii ei, iar festivitatea are loc, fără niciun judecător al Curții Constituționale!

Dar totodată necesită de constatat, că actualmente, revenirea la norma constituțională a Republicii Moldova a devenit un obiectiv primordial atât al noii componențe a Curții Constituționale a RM, cât și a actualei majorități parlamentare constituite, a Președinției RM și a Guvernului țării. În așa mod, scopul comun de asigurare a supremației Legii fundamentale, plasează în vizorul concret al viitorului complet de judecători ai Curții Constituționale, un set fundamental de sarcini majore, printre care se înscriu,

- elaborarea noului cadru legislativ care să reglementeze organizarea și activitatea autorității de jurisdicție constituțională;
- supunerea controlului și a revizuirii complexe întreaga practică jurisdicțională a CC RM desfășurată din 2013 până în iulie 2019;
- organizarea activității cotidiene eficiente a CC RM, cu respectarea strictă a prevederilor legislației în vigoare a RM și neadmiterii depășirii competenței sale expres stabilite în Constituția RM;
- alte sarcini care decurg atât din textul Constituției RM, cât și din legislația constituțională aferentă.

---

2 V.Pușcaș. Dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova (20 de ani de la adoptarea Constituției). În monografia: V.Kuciuk, V.Pușcaș, Justiția constituțională. Tipogr.Print-Caro. Chișinău, 2019, pp. 327-338; V.Pușcaș. 29 iulie – ziua adoptării Constituției Republicii Moldova, Legea supremă a statului. În monografia: V.Kuciuk, V.Pușcaș, Justiția constituțională. Tipogr.Print-Caro. Chișinău, 2019, pp. 579-581,

3 Decizia Plenului CC RM privind demisia judecătorilor Curții Constituționale din 26 iunie 2019. http://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=1514&t=/Media/Noutati/Decizia-Plenului-Curtii-Constitutionale-privind-demisia-judecatorilor-Curtii

Din istoricul adoptării Constituției RM în a.1994

La începutul anilor secolului trecut, Republica Moldova, fiind ieșită dintr-o guvernare centralizată și planificată, trebuia să se înscrie plenar în noua societate modernă în care democrația să ocupe un loc central, iar principiile statului de drept să fie implementate și respectate. Pentru aceasta, însă la acel moment, era necesar de soluționat un șir de probleme majore una dintre care era elaborarea mecanismului juridic adecvat noilor realități.

Este de reamintit că în acea perioadă în țările Europei de Est şi de Vest au decurs transformări cardinale în organizarea constituțională, fiind adoptate în toate țările ex-socialiste, dar și în țările ex-Uniunii Sovietice, constituții noi care veneau să afirme protecția drepturilor omului și asigurarea statului de drept și a democrației.

Nu a făcut excepție de la acest trend nici Republica Moldova. Mai ales, că în RM exista o oportunitate stringentă în Legea fundamentală a statului, oportunitate generată de conflictele interetnice care își făceau apariția în republică.

În acest context, considerăm că adoptarea Constituției în a.1994 a jucat rolul său în stabilizarea situației interne din Moldova, unde după conflictul din Transnistria (1992) exista sindromul separatismului național (găgăuz, rus, ucrainean, etc).

De aceia, prin adoptarea unui cadru constituțional a fost depășită criza politică din anii 90 și garantată integritatea teritorială a statului, întrucât normele și principiile înserate în Constituție au contribuit la consolidarea țării ca stat suveran, neutru și independent, și respectiv la stabilitatea internă a Moldovei în dezvoltare sistemică a raporturilor între autoritatea de stat și cetățean, dar și între diferite ramuri ale puterii de stat. Or, țara în primul rând sunt oamenii, cu diferite convingeri și credințe, care sunt fundamentul ei, care oferă talentele sale pentru dezvoltarea republicii, or oamenii și sunt țara. În contextul dat, numai Constituția țării poate oferi cetățenilor țării acel cadru suprem juridic, acele principii constituționale de bază care stau la temelia vieții demne și decente a cetățenilor, revigorării țării, la baza justiției sociale, a fortificării unității statului și societății în atingerea dezideratelor de dezvoltare a statului de drept. Un rol deosebit în acest proces îi aparține Declarației de suveranitate din 23 iunie 1990, unde în punctul 13 al căreia se prevede direct că „*prezenta Declarație servește drept bază pentru elaborarea noii Constituții...*”

Este de menționat că înainte de adoptarea Constituției Republicii Moldova, a fost adoptată Concepția reformei judiciare și de drept[4]. Or,

---

4 Hotărîrea Parlamentului nr.152 din 21.06.1994 privind aprobarea Concepţiei reformei judiciare şi de drept în Republica Moldova. Publicat : 30.06.1994 în Monitorul Oficial Nr. 006. http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=306826

anume această concepție a vorbit despre necesitatea modificării Constituției vechi, care era prin anul ’94 moștenită de la Uniunea Sovietică.

Așa, primul pas în elaborarea platformei constituționale a statului moldovenesc a constat la acel moment în formarea echipei de profesioniști competente care să elaboreze baza piramidei normative a statului de drept, or fundamentul statului suveran și independent urma să devină legea lui supremă – Constituția Republicii Moldova.

Astfel, coordonator al procesului de elaborare a Constituției RM a fost desemnat vicepreședintele Parlamentului RM (dl V.Pușcaș), care a coordonat și activitatea grupului de lucru creat de Parlamentul RM.

Totodată, menționăm rolul important al Comisiei constituționale în frunte cu primul Președinte al Republicii Moldova, dl Mircea SNEGUR, apoi al Comisiei constituționale în frunte cu Președintele Parlamentului RM, dl Petru LUCINSCHI.

În final, varianta finală a proiectului Constituției RM a fost întocmită de grupul de lucru în frunte cu dl Boris NEGRU – conducător, iar în care în calitate de experți de bază au activat dl Andrei SMOCHINĂ și dl Nicolae OSMOCHESCU.

Se poate de remarcat, că grupul de lucru a identificat pentru Constituția RM următoarele principii unanim recunoscute, menite să consolideze mersul Republicii Moldova pe calea democratizării şi prosperării ca stat de drept:

1. Orânduirea statală stabilită în conformitate cu normele Constituției nu trebuie să conțină *caracteristici ideologice*.
2. Exponentul suveranității şi unica sursă a puterii de stat este *poporul*, care o exercită atât în mod direct, cât şi prin organele sale reprezentative.
3. Condiția şi garanția democrației constituționale este *pluralismul politici şi ideologic*, incompatibil cu dictatura şi totalitarismul.
4. Un stat democratic şi de drept poate fi constituit doar pe principiul *separării puterii de stat* în putere: *legislativă*, *executivă*, *judecătorească*.
5. La baza vieții economice a statului stă *principiul egalității* tuturor formelor şi tipurilor de proprietate.
6. Esența democratică a statului decurge direct din criteriul misiunii sale *umane*, din criteriul *garantării drepturilor şi libertăților omului*. Ca urmare, statul trebuie să fie considerat *ocrotitor* și *garant* al drepturilor şi libertăților omului.

Este de menționat, că la pregătirea textului proiectului Constituției RM au fost studiate minuțios Constituțiile a circa 60 de state contemporane, precum și cele mai importante acte internaționale în domeniile

drepturilor și libertăților publice ale omului. De aceia, la originea Constituției ca act legislativ cu forță juridică supremă, stă o serie de factori generali, definiți convențional ca fiind rădăcini istorice și politice ale Constituției.

Totodată, în acest context, confirmăm adevărul științific expus în lucrările sale de Academicianul Ion GUCEAC, unul dintre cei mai cunoscuți savanți din Moldova în problemele Constituției și a constituționalismului, care afirmă, că „*la baza Constituției Republicii Moldova se află modelul francez al constituționalismului, care a fost preluat de majoritatea statelor europene cum ar fi: Suedia, Spania, Belgia, Norvegia, Olanda, România, Grecia, etc*”[5].

Desigur, că în procesul de elaborare a proiectului Constituției Republicii Moldova, s-a ținut cont și de doctrina contemporană a constituționalismului, acest proces fiind influențat și de comunitatea internațională, un moment relevant, reprezentând Conferința științifică internațională cu genericul „Reformele constituționale în statele membre ale Comunității Statelor Independente”, organizată la Chișinău în mai 1993.

În februarie 1993 proiectul Constituției Republicii Moldova a fost definitivat şi prezentat deputaților Parlamentului, care este aprobat ca bază pentru a fi publicat în presă pentru dezbateri în cadrul întregii societăți.

Concomitent, Parlamentul a luat o serie de măsuri pentru asigurarea activității acesteia, precum şi măsurile necesare pentru dezbateri publice pe marginea proiectului. E suficient de a spune că numai după publicarea proiectului Constituției în Comisie au fost prezentate mai mult de 3000 de propuneri şi sugestii.

Deși obiectivele propuse au fost atinse, Constituția nu a fost adoptată, deoarece Parlamentul căruia îi expira mandatul în februarie 1995, s-a autodizolvat, iar la 24 februarie 1994, anticipat, a fost ales un nou Parlament, compus din 104 deputați.

La 1 aprilie 1994, Parlamentul creează o nouă comisie în frunte cu dl Petru Lucinschi, care a prelucrat textul inițial al proiectului Constituției. Așa, proiectul Constituţiei a fost definitivat în final de grupul de lucru în următoarea componenţă: Boris Negru (conducător), Mihai Petrache, Raisa Grecu, Ion Plămădeală, Ilie Teacă, Alexandru Arseni, Mihai Cotorobai, Nicolae Osmochescu, Andrei Smochină, Tudor Panţâru, Gheorghe Cuşco. Un ajutor constant a acordat, de asemenea, vicepreședintele Parlamentului Republicii Moldova Nicolae Andronic.

În așa mod, proiectul Constituției RM a fost discutat pe larg de întregul popor, a fost supus unei analize minuțioase și a fost avizat pozitiv

---

5 Ion Guceac. Curs elementar de drept constituțional. vol.I, Tipografia „Reclama”, Chișinău, a.2001, p.280.

de multe organisme internaționale, cum ar fi: Consiliul Europei, Comisia Venețiană pentru Drepturile Omului, Universitatea din Sorbona şi altele. Şi-au expus pozițiile pozitive față de proiectul Constituției membrii Comisiei pentru elaborarea Constituției României în frunte cu profesorul universitar Antonie Iorgovan, profesorii universitari din Federația Rusă Serghei Alexeev şi Mihail Marcenko. În viziunea organismelor internaționale şi a autorilor nominalizați, proiectul Constituției Republicii Moldova a fost apreciat ca unul din cele mai bune proiecte de Constituție din acea perioadă. Despre toate aceste fapte ne-am expus mai detaliat în publicațiile noastre anterioare[6].

Este de remarcat, că un rol important la jucat plebiscitul "La sfat cu poporul" desfășurat la 6 martie1994, în cadrul căruia cetățenii republicii au fost invitați să răspundă la întrebarea: „Sunteți pentru ca Republica Moldova să se dezvolte ca stat independent şi integru in hotarele recunoscute de O.N.U., sa promoveze o politică de neutralitate, să întrețină relații economice reciproc avantajoase, cu orice ţară şi să garanteze tuturor cetăţenilor ei drepturi egale conform normelor de drept internaţional?"[7]

Urmare sondajului sociologic desfășurat concomitent cu alegerile deputaților în Parlamentul RM, la care au participat 1.808.294 cetățeni (75,1% din total), 95,4% din numărul participanților s-au pronunțat pentru independentă Republicii Moldova, demonstrând dorința nestrămutată de a construi un stat suveran şi independent, precum şi justețea politicii promovate în această direcție de către conducerea Republicii Moldova.

Prin acest referendum consultativ, mai exact prin răspunsul poporului sau edificat bazele viitoarei Constituții a Republicii Moldova – Legea Supremă a statului nostru, care în urma unor dezbateri aprinse, la 29 iulie 1994, a fost adoptată de Parlamentul Republicii Moldova. În acest context, vom menționa procedura specială de aprobare a Constituției RM – procedură aprobată prin lege[8], care stabilea că „proiectul de Constituție este depus în Parlament de Comisia pentru definitivarea proiectului Constituției RM, formată prin Hotărârea Parlamentului nr.33-XII din 1 aprilie 1994".

---

6 V.Pușcaș. Dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova (20 de ani de la adoptarea Constituției). În monografia V.Kuciuk, V.Pușcaș, Justiția constituțională. Tipogr.Print-Caro. Chișinău, 2019, pp. 327-338,

7 Hotărîrea Parlamentului RM nr.1672 din 27.01.1994 privind efectuarea sondajului sociologic „La sfat cu poporul". Publicat : 27.01.1994 în Monitorul Oficial Nr. 001. http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=308332

8 Legea nr. 175 din 07.07.1994 privind procedura de adoptare a Constituţiei Republicii Moldova. Publicat: 01.08.1994 în Monitorul Oficial Nr. 006. http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=311822

Astfel, Comisia pentru definitivarea proiectului de Constituție a prezentat Parlamentului un raport privitor la:

a) lucrul efectuat la proiectul de Constituție de către comisiile parlamentare precedente;

b) conținutul normativ al proiectului de Constituție. Conform procedurii stabilite prin lege, proiectul de Constituție sa dezbătut în două lecturi, conform regulilor generale prevăzute de Regulamentul Parlamentului şi de legea respectivă, dar la decizia Parlamentului, proiectul de Constituţie poate fi propus spre dezbatere şi în a treia lectură.

După discutarea proiectului de Constituţie în prima lectură, fracțiunile parlamentare şi deputații puteau transmite în scris, în decursul a 5 zile, Comisiei pentru definitivarea proiectului de Constituție amendamentele respective, conform Regulamentului Parlamentului. Totodată, dezbaterea proiectului de Constituție în a doua lectură a constat în:

a) prezentarea unui raport de către Comisia pentru definitivarea proiectului de Constituţie despre rezultatele examinării amendamentelor primite;

b) dezbaterea proiectului pe articole;

c) votarea proiectului pe articole şi în ansamblu.

În cazul lecturii a treia au fost examinate numai articole supuse lecturii a treia.

Important a fost adoptarea articolelor aparte care s-a făcut cu votul a jumătate plus unu din numărul total de deputați. Totodată, adoptarea Constituției în ansamblu se face cu votul a două treimi din numărul total de deputați fiind autentificată prin semnătura fiecărui deputat sub textul original al Constituției.

Remarcăm, că procedura de votare a Constituției a avut lor prin vot deschis.

Legea procesuală adoptată, presupunând careva rezistență posibilă, prevedea în art.9, că „Rezervele votantului asupra unor prevederi constituționale se fixează, la cererea lui, în procesul-verbal al votării. Acest fapt nu îl privează de dreptul de a vota Constituția în ansamblu. Rezervele nu influențează asupra caracterului obligatoriu al prevederilor constituționale.

În final, textul Constituției RM a fost votată de către **majoritatea deputaților din Parlament, fiind publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 12 august 1994 şi intrând în vigoare la data de 27 august a aceluiași an, de ziua independenței Republicii Moldova.**

Așa, pentru prima dată în istoria noului stat RM, Legea Supremă din anul 994 a proclamat supremația Constituției şi a dispozițiilor constituționale, drept unul din principiile fundamentale ale statului de drept. Mai

mult decât atât, pentru prima dată Constituția a statuat una din garanțiile juridice fundamentale ale supremației Constituției – controlul constituționalității legilor. În acest scop a fost creată și Curtea Constituțională, organ specializat si independent față de organele puterii de stat, abilitat cu competența de a garanta supremația Constituției, asigurând realizarea principiului separării puterii de stat în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească și garantând responsabilitatea statului față e cetățean și a cetățeanului față de stat.

Privind identitatea constituțională și constituționalismul în Republica Moldova.

Constituția Moldovei adoptată în a.1994 într-o perioadă dificilă pentru țară, care era la începutul căii sale spre independență și suveranitate, conținea un text autentic, echilibrat și care garanta apărarea libertăților și drepturilor omului, ale societății și ale statului întru convieţuirea paşnică a tuturor etniilor și dezvoltarea armonioasă a statului de drept – Republica Moldova. În același timp, la baza regimului constituțional al Republicii Moldova au stat şi trec ca un fir roşu Declarația franceză a Drepturilor Omului din 1789, Declarația de Independență a SUA din 1786, Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10 decembrie 1948, Convenția Europeană pentru Drepturile şi Libertățile Fundamentale ale Omului din 4 noiembrie 1950, Pactul internațional cu privire la drepturile civile şi politice, Pactul internațional cu privire la drepturile economice şi culturale, adoptate la 16 decembrie 1966. De asemenea, şi-au găsit întruchipare documentele de căpătâi adoptate de Parlamentul Republicii Moldova, cum ar fi: Declaraţia cu privire la Suveranitate din 23 iunie 1990, Decretul cu privire la puterea de stat din 27 iulie 1991, Declarația cu privire la Independența Republicii Moldova din 27 august 1991, precum şi multe legi de importanță constituțională, adoptate de Parlament: Legea cu privire la cetățenie din 1991, Legea cu privire la proprietate din 22 ianuarie 1991, Legea cu privire la partide şi alte organizaţii social-politice din 17 septembrie 1991, Legea cu privire la frontiera de stat din 17 mai 1994, etc.

Remarcăm, că Constituţia RM a instituit o formă principial nouă a statalităţii Republicii Moldova. Proclamând republica, Constituţia din anul 1994 a instituit forma prezidențială de guvernare şi regimul politic semiprezidenţial. Ulterior în anul 2000 Parlamentul a modificat forma de guvernare, optând pentru republica parlamentară. Astfel, ideea supremației parlamentarismului, la acel moment a fost transpusă în Republica Moldova.

Așa, la momentul dat a fost foarte important ca Constituția prin textul constituțional, să consolideze principiile și valorile pe care este edificat

statul de drept Republica Moldova, să consacre competența suveranului cărui îi aparține întreaga putere de stat, să statueze că la temelia statului este democrația, justiția și legalitatea, drepturile omului și traiul decent, fiind garantate asocierea liberă, protecția mamei și copilului, a familiei și persoanei, a pluripartitismului, etc. În această ordine de idei, menționăm că la ziua de astăzi putem afirma cu certitudine, că Constituția RM a depășit vârsta maturității și se află printre constituțiile progresive ale multor state din lume.

Așa putem vorbi, nu numai despre calitatea Constituției, care reprezintă cadrul juridic fundamental pentru organizarea și funcționarea statului și a societății, dar necesită a remarca și constituționalismul, care este o mișcare, o stare politico-juridică complexă care exprimă cel puțin două aspecte: pe de o parte – reflectarea în Constituție a exigențelor privind statul de drept și democrație, libertățile publice, organizarea, funcționarea și echilibrul puterilor de stat, etc.., iar pe de altă parte – recepția în masă largă de către subiecții de drept a dispozițiilor constituționale și conștientizarea lor, formarea practicii constituționale.

Totodată, când remarcăm receptarea în masă a constituționalismului, vom exprima opinia că în Republica Moldova constituționalismul a fost introdus, dar nu și însușit, și respectiv ca rezultat – nu este primit în deplină măsură, nici de clasa politică, și nici de societate. În acest context vom remarca, că necesită a face o deosebire între o Constituție care conține „un text foarte bun", și prezența unei proaste realități constituționale.

Însă din altă parte, anume această discrepanță majoră, oferă posibilitatea și oportunitatea atât cercetătorului științific, savantului și studentului, cât și simplului cetățean, să abordeze, să mediteze și să caute răspunsuri de rigoare atât în știința dreptului constituțional, cât și în practica constituțională autohtonă dar și cea de peste hotare[9].

La capitolul constituționalismului desigur că stă identitatea constituțională a statului. Acest adevăr istoric și juridic privind faptul că parcursul istoric al Republicii Moldova statuează că în afară de unele acte constituționale tranzitorii pentru Moldova (Constituțiile României din 1866, 1923 și 1938), actele constituționale sau/și de natură constituțională ale Moldovei au fost mai multe având rădăcini în istoria Moldovei. Printre

---

9 V.Pușcaș. Justiția constituțională și edificarea statului de drept. În monografia V.Kuciuk, V.Pușcaș, Justiția constituțională. Tipogr.Print-Caro. Chișinău, 2019, pp. 628-632; V.Pușcaș. Rolul justiției constituționale în afirmarea principiului supremației legii. În monografia V.Kuciuk, V.Pușcaș, Justiția constituțională. Tipogr.Print-Caro. Chișinău, 2019, pp. 568-574; V.Pușcaș. Dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova (20 de ani de la adoptarea Constituției). În monografia V.Kuciuk, V.Pușcaș, Justiția constituțională. Tipogr.Print-Caro. Chișinău, 2019, pp. 327-338; și altele

ele se enumeră și Pravila lui Vasile Lupu din 1646 recunoscută ca primul cod de legi al Țării Moldovei, și Hrisovul lui Constantin Mavrocordat din 1741 cunoscut în Europa cu titlu de Constituție (publicat în revista franceză „Mercur de Franse"), și Constituția din Moldova de asfințit, cunoscută ca Constituția „cărvunarilor" de la Iași din 1822. Este de remarcat că anume în proiectul acestei Constituții a fost formulat pentru prima dată principiul constituțional al domniei legii și a separării puterilor în stat. Constituția „cărvunarilor" prevedea principii inspirate de Declarația franceză a drepturilor omului și cetățeanului din 1789: respectul pentru proprietate, egalitatea în fața legilor etc. Ea tindea spre restrângerea puterilor domnești încredințând dreptul de conducere efectivă a Țării Moldovei – Sfatului Obștesc (unui Parlament al Moldovei). Cu regret, Constituția „cărvunarilor", a rămas ca proiect în patrimoniul constituțional al Moldovei, nefiind realizat din cauza afectării, cum se afirma, a intereselor imperiilor rus și otoman[10].

Precum se menționează în lucrările publicate a cercetătorului V.Pușcaș[11], în decembrie 1917 a avut loc proclamarea Republicii Democratice Moldovenești, care a inițiat elaborarea Legii supreme a statului moldovenesc. Așa, cercetătorul constată, că *„pe parcursul lunii februarie 1918, potrivit unor izvoare, de către Comisia Juridică a Sfatului Țării, potrivit altor izvoare – de către Societatea Juridică Moldovenească, a fost elaborat proiectul Constituției Republicii Democratice Moldovenești. Se poate afirmat, că această Constituție reprezenta nu numai actul de organizare a formei de guvernământ, dar și alte aspecte de drept privind dezvoltarea strategică a statului și poporului. Așa de exemplu, art.2 al Constituției, prevedea, că „Republica Democratică Moldovenească alcătuiește un stat unitar, independent și indivizibil, al cărui teritoriu nu poate fi înstrăinat."Art.78, stipula: „Limba oficială este recunoscută limba moldovenească, obiect de învățătură obligatoriu în toate școlile republicii". Art.art.4-10 determinau dobândirea și retragerea cetățeniei prin naștere, recunoaștere și naturalizare. Interesantă reglementare se conținea în art.5 – „Cetățenii Republicii nu pot să fie în același timp și supuși ai altor state". Putem enumera și alte compartimente ale Constituției cum ar fi: suveranitatea națională (art.11-12), procesul legislativ și puterea legilor (art. 13-22), drepturile și*

---

10 V.Pușcaș. 100 de ani de la proclamarea Republicii Democratice Moldovenești. În monografia V.Kuciuk, V.Pușcaș, Justiția constituțională. Tipogr.Print-Caro. Chișinău, 2019, pp. 261-263.

11 V.Pușcaș. Independența Moldovei are un caracter ireversibil. În monografia V.Kuciuk, V.Pușcaș, Justiția constituțională. Tipogr.Print-Caro. Chișinău, 2019, pp. 562-564. V. Pușcaș. 100 de ani de la proclamarea Republicii Democratice Moldovenești. În monografia V.Kuciuk, V.Pușcaș, Justiția constituțională. Tipogr.Print-Caro. Chișinău, 2019, pp. 261-263.

libertățile cetățenilor (art.23-41), separarea puterilor: legislativă, executivă și judecătorească (art. 42 –72), drepturile minorităților naționale", etc.

Urmare investigării efectuate, cercetătorul concluzionează că *„în virtutea circumstanțelor istorice din anii 1917 – 1918 acest proiect de Constituție n-a fost adoptat, dar cu siguranță putem constata că acesta este un act istoric care face parte din patrimoniul nostru constituțional care reprezintă primele elemente în definirea identității noastre constituționale"*, iar *„valorile constituționale fundamentale cuprinse în proiectul Constituției Republicii Democratice Moldovenești se regăsesc în Constituția moldovenească din 29 iulie 1994*".

Remarcăm, că anume acest parcurs constituțional al Moldovei a fost temei pentru actul fundamental al Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești din 1924 și 1938 și cel al Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești din 1941 și 1978. De fapt, toate actele constituționale enumerate mai sus, reprezintă de fapt, componente inseparabile ale identității constituționale a Republicii Moldova, fiind de fapt părți componente ale constituționalismului moldovenesc.

Aici, necesită de a menționa, că în gândirea românească există curentul științific, care trece cu vederea actele enumerate promovând **principiul identității, care în viziunea lor presupune existența unui singur** sens, a unei singure direcții, și că dacă această unicitate este încălcată prin combinarea valorilor unor regimuri politice diferite, atunci identitatea constituțională este tulburată, ba chiar ajung la concluzia că ea poate să dispară[12].

Așa de exemplu, în lucrarea lui A.Tănase[13], se afirmă existența *„dilemei privind renașterea forței normative a istoriei"*. Dînsul consideră, că și constituţionaliştii moldoveni *„îşi pun întrebarea: există o identitate constituțională moldovenească sau nu? Dacă da, care este aceasta?"*. Apreciind că la baza identității constituționale se află principiile identitare (aspect statuat în lucrările mai multor savanți[14] și cu care suntem de

[12] Teodor Papuc. Consolidarea stagnării: între „cârmuirea truditorilor" și preeminența dreptului. https://www.timpul.md/articol/consolidarea-stagnarii-intre-carmuirea-truditorilor-i-preeminena-dreptului-83573.html; Teodor Papuc. Există o ierarhie a drepturilor omului în sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului?, în publicația „Preeminența dreptului și controlul de constituționalitate între tradiție și modernitate", București, 2018, pp.38-41; Alexandru Tănase. Identitatea constituțională a Republicii Moldova. http://www.akademos.asm.md/files/Identitatea%20constitutionala%20a%20RM.pdf

[13] Alexandru Tănase. Identitatea constituțională a Republicii Moldova. Chișinău, Academia de științe a Moldovei. 3 noiembrie 2014. http://www.akademos.asm.md/files/Identitatea%20constitutionala%20a%20RM.pdf

[14] Mark Tushnet. How do constitutions constitute constitutional identity?. 2010. Oxford University Press and New York University School of Law, https://watermark.silverchair.com/moq025.pdf?token. Elke Cloots. https://www.elevenjournals.com/tijdschrift/

acord), Al.Tănase le nominalizează doar pe unele, enumerând principiul democrației, principiul istoric, principiul legăturii strânse între identitatea constituțională și a identității naționale, principiul divizării puterilor de stat, principiul competenței legale a judecătorului, principiul aprobării în Parlament folosirea forței în operațiuni internaționale, principiul promovării valorilor naționale identitare (lupta pentru eliberarea națională, pentru libertate, independentă şi unitate națională, dreptul la denumirea limbii şi la alfabetul latin).

Totodată, neținând cont de faptul că istoria constituționalismului moldovenesc se perpetue paralel cu constituirea statului moldovenesc (a.1359), cercetătorul eronat indică că *„pentru prima dată, dezbaterile în materie constituţională au fost iniţiate la Chişinău imediat după proclamarea de către Sfatul Ţării a Republicii Democratice Moldovenești la 24 ianuarie 1918”*. Această constatare, dar și altele similare, îi permit dl Tănase să afirme că *„identitatea constituţională se impune, în virtutea originilor sale istorice, ca o limită absolută a puterii legiuitorului constituţional”, iar „de fiecare dată, constituantul renunţă, într-un fel, la istorie, dând naştere unei noi identităţi constituţionale, aşezată pe o istorie reîncepută care, în timp, va constrânge legiuitorul constituţional”*. Adică, conform tezelor lui Tănase – fiecare evoluție istorică a statului moldovenesc nulizează identitatea constituțională precedentă, fapt care conduce la o constrângere a legiuitorului constituant (înseamnă că a poporului sau/și a reprezentantului lui) – afirmații în opinia noastră completamente greșite.

În continuare cercetătorul Tănase spunând că *„valoarea de principiu a Declaraţiei de Independenţă derivă din […] conţinutul său defi nitoriu pentru noul stat*”, concluzionează, că *„atât timp, cât Republica Moldova se află în aceeaşi ordine politică creată prin Declaraţia de Independenţă de la 27 august 1991, legiuitorul constituant nu poate adopta reglementări ce contravin acesteia.”*

În așa mod, prin concluziile formulate, cercetătorul ajunge să limiteze în drepturi însăși legiuitorul constituant, adică însăși poporul. **Nu avem comentarii.**

Mai departe și mai revoluționar, fiindcă dl Tănase susține, că *„cu cât identitatea națională absoarbe mai multe concepte internaţionale, cu atât*

rechtsfilosofieentheorie/2016/2/NJLP_2016_045_002_006; Christoph Burchard, Anuscheh Farahat, Stefan Kadelbach. “Constitutional Identity in Europe: Between recognition and conflict”. https://www.tsc-project.org/en/article/53.verfassungsidentit%C3%A4t-in-europa-zwischen-anerkennung-und-konflikt.html; Gerhard van der Schyff. EU Member State Constitutional Identity: A Comparison of Germany and the Netherlands as Polar Opposites. https://www.zaoerv.de/76_2016/76_2016_1_a_167_192.pdf; Michel Rosenfeld. Constitutional Identity. In The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law. https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199578610.001.0001/oxfordhb-9780199578610-e-37; și alții

mai neesențial este rolul mecanismului de identitate națională", iar „procesul de convergență între valorile supranaționale (drepturile fundamentale, statul de drept) şi identitatea națională va conduce la crearea unei identități constituționale europene". Astfel, concluziile cercetătorului ne conduc de fapt la propunerea de a accepta pretinsa nulizare a identității constituționale care va urma, și respectiv la transformarea identității naționale în identitatea europeană, și respectiv în identitatea constituțională europeană.

Totuși, în opinia noastră și altor savanți și cercetători[15], rădăcinile constituționalismului moldovenesc se regăsesc pe parcursul secolelor. Or, în fiecare stat, chiar de la începutul constituirii sale, una dintre chestiunile primordiale întotdeauna a fost reglementarea orânduirii statale. Mai devreme sau mai târziu, fiecare stat adoptă cadru național legislativ care exprimă tendințele societății și năzuințele poporului.

În acest context constatăm, că pe parcursul secolelor, începând cu formarea statului moldovenesc – putem constata tendința poporului moldovenesc spre statalitate. De aceia, mai sus am enumerat un șir de acte istorice fundamentale care reglementau la timpul respectiv organizarea statală: fie în Moldova întregită, fie în Moldova de asfințit, fie în Moldova de răsărit(ultima fiind Basarabia – Gubernie în componența Imperiul Rus). Iar astăzi, statul Republica Moldova având o identitate atât națională cât și constituțională expres pronunțată, păstrează legătura de continuitate istorică, spiritual–culturală și etnică cu Moldova istorică, cu formațiunile statele constituite pe teritoriul ei, dar și preluând în textul constituțional în vigoare mai multe principii identitare, precum cel a reglementării orânduirii statale, a supremației legii, a separării puterilor în stat, a supremației voinței poporului, etc.

De asemenea, credem drept lipsite de temei concluziile cercetătorului A.Tănase expuse supra, fiindcă cele mai dezvoltate state existente în lume (SUA, Franța, Rusia, Germania, China, Marea Britanie, etc.), demonstrează practica fortificării constituționalismului, a identității constituționale, majorarea rolului legiuitorului constituant, și respectiv cimentarea rolului identității naționale, fapt despre care vorbesc lucrările unor distinși savanți[16].

---

15 Roman Alexandru, Istoria prava Moldovî, Ucebnoe posobie, Chișinău, 2012. Gafton Mihai, Evoluția constituțională in Moldova medievală: o privire asupra actului juridic, Culegere de materiale a Conferinței științifice inter universitare a tinerilor cercetători la tema „Evoluția constituționalismului în Republica Moldova", Chișinău, USEM, 2018; Victor Pușcaș, "Adunarea festivă cu ocazia 660 de ani de la întemeierea țării Moldovei" Președinția Republicii Moldova, 02 Februarie 2019; 'Cronica lui Ștefan cel Mare 1457-1499' [On-line]: http://m.moldovenii.md/md/section/174/content/968 > accesat 02 iulie 2019, și altele

16 Siân Herbert. Promoting national identities. GSDRC Helpdesk Research Report.

Privind îmbolnăvirea Constituției și dilema oportunismului politic sau a supremației Legii fundamentale.

Unii afirmă că se îmbolnăvesc și Constituțiile[17]. În așa caz sau în așa situații, prevederile constituționale nu lucrează sau lucrează nu în așa fel cum sunt așteptările societății.

Anume așa ceva s-a întâmplat recent în Republica Moldova.

Practica constituțională s-a răsculat împotriva principiilor constituționale. Dar nu Constituția s-a îmbolnăvit. Însemnătate deosebită are comportamentul subiecților de drept în aplicarea reglementărilor constituționale. Constituții ideale nu există, cu toate că considerăm că Constituția, fiind legea fundamentală, trebuie să dea răspuns la toate întrebările societății. Este absolut clar că ea poate funcționa nelimitat în timp, dacă normele ei vor fi aplicate cu bună credință și nu cu rea voință.

Pe parcursul acestor 25 de ani, Constituția RM având 143 de articole și Dispoziții finale și tranzitorii, a suferit 57 de modificări, majoritatea cărora au fost dictate nu de motive obiective, dar de un oportunism politic evident, de scopurile actorilor politici.

De aceia, constatarea faptului modificării nenumărate a prevederilor constituționale în acești 25, ne obligă să constatăm rolul major al oportunismului politic, care în dorința de a folosi textul constituțional în conformitate cu obiectivele politice de moment, a instaurat instabilitatea constituțională în republică, influențînd starea de lucruri în republică, dar și parcursul ei de dezvoltare.

Această teză este fortificată și de faptul că în acești 25 de ani modificările respective în Constituția țării au fost făcute fără organizarea a careva referendumuri constituționale, deci fără implicarea propriu zis a suveranului.

În aceste condiții, putem concluziona că oportunismul politic a dominat toți acești ani domeniul dat, dictând agenda practicii constituționale și promovând adoptarea de către autoritatea de jurisdicție constituțională a deciziilor politice fără implicarea populară, și în ultimii ani, în detrimentul suveranului.

În același rând se înscrie și nedeterminarea instituțională a formei de guvernare a Moldovei, care în această perioadă permanent a balansat între republică parlamentară și republică prezidențială, unde starea de drept constituțional a fost dictat de același oportunism politic, fiind re-

---

22.07.2013. https://assets.publishing.service.gov.uk/media/57a089fced915d-3cfd000518/hdq978.pdf; Yücel Gelişli. The development study of national identity perception scale. International Journal on New Trends in Education and Their Implications October 2014 Volume: 5 Issue: 4 Article: 01 ISSN 1309-6249; Hüsamettin İnaç, Feyzullah Ünal. The Construction of National Identity in Modern Times: Theoretical Perspective. International Journal of Humanities and Social Science Vol. 3 No. 11; June 2013; și alții http://www.ijhssnet.com/journals/Vol_3_No_11_June_2013/24.pdf

17 Șerb Sorin. Slabi de... Constituție. https://moldova.europalibera.org/a/25016690.html;

flectată în mare parte de interpretările normelor constituționale oferite de Curtea Constituțională.

Așa, de exemplu, a fost modificată forma de guvernare, fiind începută în anii 1990-1994 ca republică prezidențială, apoi în anii 1994 – 2000 a fost modificată în republică semiprezidențială, pentru ca ulterior în anii 2000 – 2016 să fie readusă republica parlamentară, și mai departe din a.2016 până în prezent – cei care susțin Hotărârile Curții Constituționale de suspendare din funcție pe 5 minute a Președintelui Republicii Moldova, afirmă că avem republică parlamentară, iar cei care afirmă că Președintele este ales de popor, are același statut juridic reprezentativ ca și Parlamentul și poartă răspundere doar în fața poporului – consideră că avem republică semiprezidențială.

În contextul sus expus, vom menționa că și Curtea Constituțională nu a rămas indiferentă de acest subiect, reamintind constatările statuate în jurisprudența sa consacrată privind reforma constituțională din anul 2000 și expunând în hotărârea sa în partea ce ține de forma de guvernământ în Republica Moldova, următoarele[18]: *„Potrivit art.1 alin.(2) din Constituţie, forma de guvernământ a statului este republica. Conform doctrinei de drept, modalitatea de alegere a şefului statului determină forma de guvernământ: republică parlamentară sau republică prezidenţială, şi situează, din punct de vedere legal, şeful statului pe o anumită poziţie faţă de Parlament şi, în special, faţă de popor. În republica prezidenţială şeful statului este ales de către cetăţeni şi, din punct de vedere legal, se situează pe aceeaşi poziţie cu Parlamentul, dispunând de prerogative mai largi, ca urmare a faptului că mandatul său vine de la întreaga naţiune, de la popor. Republica parlamentară se caracterizează prin alegerea şefului statului de către Parlament şi datorită acestui fapt poziţia legală a şefului statului este inferioară şi subordonată Parlamentului. [...] În contextul celor enunţate Curtea menţionează că până la data de 05.07.2000, potrivit art.78 din Constituţie, Preşedintele Republicii Moldova era ales de către cetăţeni şi din punctul de vedere al reprezentativităţii deţinea aceeaşi poziţie cu autoritatea legiuitoare, având prerogative largi. Preşedintele avea dreptul de a iniţia revizuirea Constituţiei (art.141 alin.(1) lit.c)), de a desemna un candidat la funcţia de Prim-ministru fără consultarea fracţiunilor parlamentare (art.98 alin.(1)), de a lua parte la şedinţele Guvernului, de a prezida şedinţele Guvernului la care participa, de a consulta Guvernul în probleme urgente şi de importanţă deosebită (art.83 din Constituţie) etc. A doua perioadă de dezvoltare constituţională, conform*

[18] Hotărârea nr. 32 din 29.12.2015 pentru controlul constituționalității Decretului Președintelui Republicii Moldova nr. 1877-VII din 21 decembrie 2015 privind desemnarea candidatului pentru funcția de Prim-ministru. http://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=553&l=ro

doctrinei de drept, întruneşte caracteristicile unei republici parlamentare, în care prerogativele Preşedintelui ţării sunt mai restrânse. Modificarea formei de guvernământ impune alt statut juridic decretelor prezidenţiale şi, respectiv, alte obiecte (domenii) de reglementare. Prin Legea nr.1115-XIV din 05.07.2000 legiuitorul a modificat art.78 din Constituţie, atribuind Parlamentului prerogativa de a alege Preşedintele ţării. În consecinţă, poziţia legală a şefului statului a devenit inferioară poziţiei Parlamentului, concomitent Preşedintele a fost lipsit de un şir de prerogative enunţate anterior. [...]. Curtea Constituţională consideră că în cadrul republicii parlamentare, în care statutul şefului statului este inferior statutului Parlamentului, Preşedintele îşi exercită funcţia de garant al suveranităţii, al independenţei naţionale, al unităţii şi integrităţii teritoriale a ţării conducându-se de normele constituţionale care statuează atribuţiile Preşedintelui şi de actele organului reprezentativ suprem în domeniile respective."

La acest capitol, mai adăugăm și criza prezidențială din anii 2010-2012, criza guvernamentală din 2015, criza guvernamentală, parlamentară și constituțională apărute după alegerile parlamentare din 24 februarie 2019. Or, în ultima criză potrivit hotărârilor Parlamentului din 8.06.2019 a fost implicată și Curtea Constituțională, care din start, potrivit normelor constituționale a fost formată ca unica autoritate de jurisdicție constituțională obligată să asigure supremația Constituției, să asigure realizarea principiului separării puterii de stat – în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească, să garanteze responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat. Dar este de remarcat, că în ultimii ani Curtea a deviat de la jurisprudența anterioară, plasându-se uneori în afara câmpului constituțional.

Totodată, în contextul activității autorității de jurisdicție constituțională, putem constata că respectarea și realizarea deplină a drepturilor constituționale ale cetățenilor, nu a devenit prioritatea nr.1 pentru Curtea Constituțională. Acest fapt îl deducem din mai multe aspecte ale activității Curții, cum ar fi utilizarea selectivă a principiului *amicus curiae*, examinarea netransparentă a sesizărilor depuse și emiterea deciziilor de inadmisibilitatea lor, nerespectarea procedurilor procesuale stabilite prin lege, examinarea sesizărilor de interes public în ședințe închise, nepublicarea în termen a hotărârilor adoptate, etc[19].

Altfel, cum poate fi interpretat comportamentul Curții Constituționale în îndeplinirea funcției de „străjer" al Constituției, în cazul înlocuirii Constituției cu blocul constituțional.

---

[19] V.Kuciuk, V.Pușcaș, Justiția constituțională. Tipogr.Print-Caro. Chișinău, 2019, pp.17-40, 41-50, 85-92, 170-260, ș.a.; Sacralitatea principiilor de activitate constituțională. Legea și vaiața. Chișinău, 2015, nr.12, pp.4-16; Notoriem non est probandum. Legea și vaiața. Chișinău, 2015 nr.9, pp.4-12. ș.a.

Mai mult, ea a examinat un șir de cauze în condițiile conflictului de interese, a admis interpretarea normelor constituționale în condițiile principiului „*textul Constituției contravine Constituției*", a introdus colizia doctrinară între familiile sistemelor de drept cu introducerea precedentului judiciar, element străin sistemului național de drept, a admis statuarea unor noi norme de drept substituind prin aceasta Parlamentul, admiterea interpretărilor întemeiate pe oportunitate și nu pe constituționalitate, și multe altele[20].

Apogeul neglijării Constituției a fost atins de către „străjerul" ei prin hotărârile din 7-8 iunie 2019[21].

Cu această ocazie, examinînd la cererea Parlamentului RM deciziile respective ale Curții Constituționale, Comisia de la Veneția a expus o opinie negativă privind deciziile Curții din 7-8 iunie 2009[22]. Opinia Comi-

---

20 V.Kuciuk, V.Pușcaș, Justiția constituțională. Tipogr.Print-Caro. Chișinău, 2019, pp. pp.4-16, 17-40, 41-50, 85-92, 170-260, ș.a.; V.Kuciuk. Conflictul de interese în autoritatea publică (paradigmă constituțională – studiu de caz), materialele Conferinței "Teoria și practica administrării publice", Chișinău, 17 mai 2019, ș.a.
V.Kuciuk. Cînd textul constituției contravine constituției. În monografia V.Kuciuk, V. Pușcaș, Justiția constituțională. Tipogr.Print-Caro. Chișinău, 2019, pp. 41-50.,

21 Decizia nr. 83 din 07 iunie 2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 102b/2019 privind interpretarea articolului 85 alin. (1) coroborat cu articolele 63 alineatele (2) și (3), 69 alin. (2) și 103 din Constituția RM (inadmisibilitatea sesizării de interpretare a articolului 85 alin. (1) din Constituție și tentativa de echivalare a termenului de 3 luni cu 90 de zile); Hotărârea nr. 13 din 08 iunie 2019 pentru interpretarea prevederilor articolelor 63 și 85 din Constituția RM (stabilirea competențelor Parlamentului dizolvat și modalității de calcul a termenului de 3 luni din art. 85 alin. (1) din Constituție); Hotărârea nr. 14 din 08 iunie 2019 pentru controlul constituționalității actelor legislative adoptate de către Parlamentul RM de legislatura a X-a pe 8 iunie 2019 (declararea neconstituționalității hotărârii pentru alegerea doamnei Zinaida Greceanîi în funcția de Președinte al Parlamentului și a actelor legislative (legile, hotărârile) adoptate de deputații Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a X-a la data de 8 iunie 2019 și ulterior); Hotărârea din 08 iunie 2019 pentru controlul constituționalității Decretului Președintelui RM privind desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru al RM și Decretul Președintelui RM privind numirea Guvernului RM (declararea neconstituționalității Decretului Președintelui Republicii Moldova privind desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru al Republicii Moldova și Decretul Președintelui Republicii Moldova privind numirea Guvernului Republicii Moldova); Avizul din 09 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM (constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova și abilitarea Prim-ministrului în exercițiu domnul Pavel Filip cu exercitarea interimatului în vederea sesizării Curții pentru constatarea circumstanțelor ce justifică dizolvarea Parlamentului de legislatura a X-a, și după caz, emiterea decretului privind dizolvarea Parlamentului și stabilirea datei alegerilor parlamentare anticipate); Avizul din 09 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului RM (constatarea circumstanței care justifică dizolvarea Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a X-a în legătură cu imposibilitate formării Guvernului în termenul prevăzut de articolul 85 alin. (1) din Constituție).

22 Opinia Comisiei de la Veneția cu privire la deciziile Curții Constituționale din

siei poate fi recunoscută și la aprecierea unor hotărâri ilegale ale Curții Constituționale prin care a fost suspendat pe „5 minute” Președintele Țării[23].

Comportamentul neadecvat al Curții Constituționale a permis Ziarului de Gardă din 15 iulie 2019 să afirme pe pagina sa că *„La 21 iunie după ce au studiat recentele hotărâri ale Curții Constituționale, experții Comisiei de la Veneția au constatat că în Republica Moldova nu existau condiții de dizolvare a Parlamentului în perioada 7-8 iunie, iar judecătorii constituționali nu au respectat propriile proceduri și principiul egalității părților în cazul crizei politice”*. *„Potrivit Comisiei”*, comunică mai departe acest ziar, *„criza politică și instabilitatea au fost cauzate de acțiunea coordonată la „viteza luminii” a Partidului Democrat din Moldova și Curtea Constituțională”*[24].

Tezaurul constituțional al Republicii Moldova

Constituția RM pe parcursul a 25 de ani a fost mereu modificată. În acest context, necesită de menționat, că realitatea constituțională ne oferă mai multe probleme conceptuale și de principiu.

1. Constituția RM conține mai multe norme, care generează interpretativitate și pericol de stat.

a) În primul rând, este vorba despre posibilitatea constituțională prin referendum de a supune reviziei caracterul suveran, independent, unitar și neutru al statului, ceia ce ar însemna de fapt și posibilitatea de a lichida *de-jure* statul Republica Moldova ca formațiune juridico-statală.

b) În al doilea rând, există prevederi constituționale și realitatea – două fațete care au tangență directă cu Constituția RM. Așa de exemplu, art.art.58 (3) și 132 (2) statuează că orice alte prestații (financiare, fiscale) sunt interzise, în afara celor stabilite de lege. Dar astăzi o mulțime de organe de stat prestează publicului servicii (publice) contra bani. Este vorba de miliarde de lei, colectate de organele de stat în afara câmpului constituțional. Un alt exemplu este că bugetul public național (art.131 alin.(1)) nu cuprinde bugetul asigurărilor obligatorii medicale – buget in-

---

Republica Moldova (en). https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD%282019%29012-e&fbclid=IwAR30F2X7-13vLGjr12n98G9ZIzgiMq-keMlT68UzuJQepZyj015ivxDVi5M

23 HCC nr.14/2019, HCC nr.15/2019, Avizul CC din 9 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM, Avizul CC din 9 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului RM; și altele similar.

24 Ziarul de gardă. DOC/ Avizul integral al Comisiei de la Veneția: instabilitatea a fost cauzată de acțiunea coordonată la viteza luminii între PDM și CC. https://www.zdg.md/stiri/stiri-politice/doc-avizul-integral-al-comisiei-de-la-venetia-instabilitatea-a-fost-cauzata-de-actiunea-coordonata-la-viteza-luminii-intre-pdm-si-cc

trodus prin lege, dar care constituțional nu face parte din cel public – ceia ce înseamnă că legiuitorul constituant a stabilit altă structură a bugetului național, și o altă abordare a problemelor ce țin de asigurările medicale obligatorii. Un al treilea exemplu ține de prevederile art.41 (6) care stabilește că activitatea partidelor constituite din cetățeni străini este interzisă, or în cazul existenței legale a pluralității de cetățenii ar trebui de interzis toate partidele, fiindcă toate partidele actualmente sunt constituite și de cetățeni străini. Acest șir de colizii constituționale vs realitate poate fi continuat.

c) O a treia problemă ține de aspectele constituționale de valoare, cum ar fi prevederile art.72 alin.(3) lit.e), unde se stabilește că prin lege organică se reglementează organizarea și funcționarea *„… a contenciosului administrativ*" (ceia ce presupune existența unei structuri instituționalizate separat în conglomeratul autorităților judecătorești și constituționale), etc.

2. Dezvăluirea unilaterală sau insuficientă a potențialului constituțional al Legii fundamentale a RM sub influența oportunităților politice și cu aplicarea principiului precedentului judiciar, demonstrează în timp pe parcursul ultimilor ani, că această abordare vine să contrazică doctrinele existente constituționale, dar și practica constituțională europeană, aducând prejudiciu grav sistemului roman al dreptului național al Republicii Moldova întemeiat pe lege și numai pe lege. Or, statul este obligat să ia măsuri pentru ca orice om să aibă un nivel de trai decent, să-i asigure lui şi familiei lui sănătatea şi bunăstarea, îngrijirea medicală şi serviciile sociale necesare. În același timp, globalizarea și modernizarea vieții auce noi provocări și noi realități, Dacă spre exemplu vom aborda principiile statului de drept și bunăstarea socială, este evident, de exemplu, că conceptele constituțional consacrate de "viață decentă" și "asigurarea sănătății și bunăstării" sunt sintagme care evoluează în timp. Condițiile de viață decente ale unei persoane și starea de bunăstare acum și 25 de ani în urmă sunt complet diferite, astăzi necesitând abordări moderne de o altă complexitate și profunzime. Or, actualmente, cerințele și standardele de viață sunt mai moderne pornind de la speranța de viață și calitatea infrastructurii sociale, de la obiectivele naționale (mai ales privire comparat) pentru îmbunătățirea calității vieții, educației, îngrijirii sănătății, etc., și terminîndu-se cu tehnologiile sociale aplicate, dar și asigurarea accesului liber la ele. Astfel, textul constituțional rămânând același, conținutul de substanță a lui evident se lărgește și se aprofundează. De aceia, considerăm că este necesară evaluarea punerii în aplicare a normelor Constituției, nu numai cu referire la legislația existentă, dar și referitor la omisiunile normative, cu referire la vidul legislativ existent. Aceasta se re-

feră în primul rând la noile domenii de dezvoltare tehnologică care până în prezent nu au fost încă reglementate, cum ar fi criptovaluta, digitalizarea, securitate digitală și genetică, etc. Or, în toate aceste domenii există probleme ce țin de respectarea drepturilor omului, a principiilor și valorilor constituționale de democrație, stat de drept, integritatea teritorială, puterea de stat care aparține poporului, suveranitatea și independența Republicii Moldovei, etc..

3. În contextul crizei constituționale curente (iunie a.2019), toți judecătorii constituționali, în corpore și-au prezentat demisia. Apare întrebarea, ce-i de făcut cu un șir de hotărâri ale Curții Constituționale adoptate în afara câmpului constituțional?

Răspunsul poate fi găsit în art.7 din Constituție care proclamă, că „*Constituția Republicii Moldova este Legea ei Supremă. Nici o lege și nici un alt act juridic care contravine Constituției nu are putere juridică*". Deaceia, nici un tratat internațional, nici o decizie a autorităților publice sau a organelor de stat, nu pot fi superioare Constituției Republicii Moldova.

În final, rămâne doar ca Parlamentul, în calitate de legiuitor constituant, să determine mecanismul reparării prejudiciului cauzat Constituției, iar noua componență a Curții Constituționale sa-l aplice.

Concluzii și propuneri

A trecut un sfert de secol de la adoptarea Constituției.

Credem în convingerea generală că comportamentul subiecților de drept au scos la suprafață noi riscuri de nerespectare a constituției și chiar de abuzuri.

Cu părere de rău putem constata, că actuala constituție nu prevede posibilitățile de lichidare a vacuumului puterii, provocat de actorii politici, totodată sânt necesare și garanții suplimentare care ar asigura continuitatea puterii în ramurile legislativă, executivă și judecătorească.

Au devenit neproductive reglementările constituționale care permit situații de activitate a două parlamente, ambele nelucrative; doi președinți ai statului cu mandate limitate, cu termini foarte mari de formare a guvernului și de dizolvare a parlamentului etc.

Este timpul de a forma noi mecanisme de protecție a normelor constituționale.

În această ordine de idei, considerăm binevenită formarea unei comisii constituționale care ar evalua realitățile formate și ar elabora noi norme constituționale, noi mecanisme de balanță și contrabalanță în activitatea autorităților publice și a organelor statale, care ar exclude crizele politice și constituționale. E timpul de schimbat raporturile între ramurile puterii: executive și legislative, situând Președintele țării în fruntea

puterii executive, iar Suveranul – poporul nu trebuie să sufere din cauza bătăliilor politice.

La etapa actuală revizuirea Constituției existente ar putea fi o reacție binevenită la provocările societății, la cerințele cetățenilor cu referire la unele situații obiective, la solicitările unor forțe social-politice, a mentalității societății aflate în schimbare continue.

În contextul dat este de remarcat, că anume aceste provocări determină de fapt chintesența evoluției actuale a constituționalismului în Republica Moldova și statuează obiectiv sarcinile actuale ale autorităților publice centrale în asigurarea supremației Constituției RM, întru apărarea drepturilor și intereselor legale ale cetățenilor, societății și a statului moldovenesc contemporan.

TOTALURILE ACTIVITĂȚII CURȚII CONSTITUȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA. BILANȚ LA 25 DE ANI

Victor PUȘCAȘ
doctor în drept, conferențiar universitar,
ex-președinte al Curții Constituționale a Republicii Moldova

Valeriu KUCIUK
doctor în drept, lector universitar
Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova, Republica Moldova

Controlul de constituționalitate a legilor a fost introdus cu scopul de a asigura supremația Constituției și de a menține ramurile puterii (legislativă, executivă și judecătorească) în câmpul constituțional. În lucrare, autorii cercetează activitatea Curții Constituționale a Republicii Moldova pe parcursul a 25 de ani și ajung la anumite concluzii și recomandări care vin să contribuie la realizarea de către Curte a funcțiilor sale de garantare a supremației Constituției, la realizarea principiului separării puterilor în stat, la asigurarea responsabilității statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat.

Cuvinte-cheie: *justiție, supremația Constituției, Curtea Constituțională.*

I.Considerațiuni

Odată cu alegerea noului Parlament, la începutul anilor ·90, au fost inițiate discuții referitor la introducerea controlului de constituționalitate. Se conștientiza faptul că, potrivit principiilor statului de drept, toate instituțiile statului trebuie să activeze în câmpul constituțional.

Dar care model era cel mai potrivit pentru Moldova?

În acest context este de reținut, că de la 1 decembrie 1988, în fosta Uniune Sovietică activa Comitetul de supraveghere constituțională cu atribuții consultativ-recomandabile, din componența căruia făcea parte și reprezentantul RSSM.

Totodată, la acel moment, deja existau în practica internațională un șir de modele de control al constituționalității legilor: american, european, britanic, mixt ș.a., unde fiecare din ele aveau caracteristicele sale specifice. Totodată, comunitatea științifică din Republica Moldova insista asupra ideii, că justiția constituțională necesită a fi efectuată de un organ unic, special și specializat în acest domeniu.

Autorii proiectului Legii cu privire la Curtea Constituțională a Republicii Moldova[25] (în continuare – CCRM), studiind mai multe modele exis-

[25] V.Pușcaș, A.Smochină și B.Negru. Комментарий к проекту закона о Конституционном

tente de control constituțional, au propus pentru implementare modelul european, despre care autorul Renoux Th.[26] relata următoarele: *„În modelul concentrat de tip european, Curtea Constituțională se situează în afara celor trei ramuri ale puterii constituite tradițional (legislativă, executivă și judecătorească) și chiar deasupra lor. Acest model se datorează doctrinei italiene, spaniole, belgiene și franceze. Acest model pornește de la ideea, conform căreia, pentru a putea controla activitatea unui organ, cum este, de exemplu, Parlamentul sau Guvernul, e necesar ca cel ce controlează să se situeze la un nivel superior celui al organului controlat. Această concepție a unor curți constituționale situate în afara celor trei puteri constituționale clasice își găsește un sprijin puternic atât în jurisprudența constituțională, cât și în redacția constituțiilor europene”*.

Autorii proiectului de lege cu privire la Curtea Constituțională[27], atât la faza pregătirii proiectului, cât și pe parcursul promovării lui publice, au depus eforturi considerabile pentru a convinge participanții la dezbateri despre necesitatea introducerii modelului european de control al constituționalității legilor, inclusiv după adoptarea cadrului legal, al cărui autor este Hans Kelsen[28].

Anume aceste idei și-au găsit reflectare în textul Constituției Republicii Moldova din 29.07.1994[29] și ulterior în prevederile Legii nr. 317/1994[30] și ale Codului jurisdicției constituționale, adoptat prin Legea nr. 502/1995[31].

Urmărind scopul creării unei instituții independente, care să excludă atât influența politicului asupra soluțiilor emise, cât și implicarea politică a judecătorilor constituționali, precum și statuarea organizării și activității autorității publice date exclusiv în câmpul constituțional, autorii au convenit că este necesar de a introduce o serie de garanții, printre care:

– statuarea în Constituție a Curții Constituționale și a statutului ei de gardian;
– abilitarea Curții Constituționale cu competența exclusivă de control a constituționalității legilor;

суде, 16 января 1993 год. Независимая Молдова și Nota explicativă la proiectul de lege cu privire la Curtea Constituțională. Moldova Suverană, 18 ianuarie 1993

26 Renoux Th. Le Conseil Constitutionnel et le pouvoir judiciaire en France dans la modèle européen de contrôle de constitutionnalité des lois. De la diversité des institution a l'unité des droit. // În „Revue internationnale de droit comparé” nr. 3, 1994

27 Seminarul internațional „Competențele Curții Constituționale și rolul ei în societate în lumina proiectului de lege cu privire la Curtea Constituțională”, organizat la 17-18 iunie 2002 sub auspiciile Comisiei de la Veneția

28 Kelsen Hans. La garantie jurisdictionnuelle de la Constitution. Paris, 1928, p.224-225

29 Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994

30 Legea nr. 317 din 13.12.1994 cu privire la Curtea Constituțională”

31 Codul jurisdicției constituționale, adoptat prin Legea nr. 502 din 16.06.1995

– plasarea ierarhică a Curții în afara tradiționalelor ramuri ale puterii: legislativă, executivă și judecătorească;
– fondarea participativă a Curții de către toate ramurile puterii de stat prin desemnarea în componența ei a câte doi judecători de la fiecare. Totodată, pentru numărul impar al magistraților Curții, se propunea ca al 7-lea judecător constituțional să fie numit de către Președintele Republicii Moldova;
– excluderea influenței politice asupra Curții Constituționale prin examinarea de către Curte exclusiv a problemelor de drept, iar revizuirea propriilor hotărâri să se poată efectua numai în cazurile strict prevăzute de lege[32], iremediabilitatea și irevocabilitatea hotărârilor Curții – fără posibilitate de a putea fi contestate, determinarea clară și exhaustivă a atribuțiilor Curții;
– reglementarea strictă și concisă a atribuțiilor Curții Constituționale în textul Constituției și neadmiterea diminuării sau extinderii lor fără modificarea Constituției;
– garantarea inviolabilității, inamovibilității și incompatibilității judecătorilor constituționali, precum și alte prevederi conceptuale.

În 25 de ani de la fondarea Curții Constituționale, perioadă (1995-2020), în care au activat 26 de judecători (4 componențe), actuala componență din 6 judecători fiind desemnată pentru un mandat de 6 ani în iulie – august 2019[33].

Vom menționa, că în perioada 2001 – 2013 trei judecători au deținut câte două mandate consecutive.

Mai mulți savanți autohtoni s-au expus asupra funcțiilor Curții[34], dar cu ocazia aniversării date, considerăm necesar de a ne expune asupra următoarelor aspecte – cum poate fi caracterizată această perioadă de 25 de ani de activitate a Curții, dar și cum în realitate și-a exercitat Curtea funcțiile sale,

a) de garantare a supremației Constituției;
b) de realizare a principiului separației puterilor;
c) de asigurare a responsabilității statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat;
d) de legislator negativ;

---

32 art. 72 al Codului jurisdicției constituționale adoptat prin Legea nr. 502 din 16.06.1995

33 Hotărârea Parlamentului RM nr. 121 din 16.08.2019, Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 302/18 din 30.07.2019, Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 302/18 din 30.07.2019, Hotărârea Guvernului RM nr. 404 din 15 august 2019, Hotărârea Parlamentului RM nr. 121 din 16.08.2019, Hotărârea Guvernului RM nr. 404 din 15 august 2019.

34 Zubco V., Cobăneanu S., Funcțiile Curții Constituționale. Revista Justiția constituțională, 2004, nr. 4, pag. 15

e) de regularizare și autentificare a schimbărilor politice sau a alternanțelor la putere.

Deci, în acești 25 de ani în care a activat CCRM, statul moldovenesc și societatea s-au aflat într-o perioadă de tranziție, în care s-au perindat mai multe guvernări, s-au succedat mai multe forme de guvernământ: prezidențială, semiprezidențială, parlamentară[35], s-au schimbat structura economiei în stat și formele de proprietate, au fost implementate pluripartitismul și pluralismul de opinie, a crescut concurența între partide pentru accederea la puterea de stat și deținerea ei, și multe alte schimbări de substanță națională.

În această perioadă a existat și o serie de factori negativi[36], pe care Curtea le-a resimțit:

– Inerția gândirii juridice și politice, adeseori perimată. Or, era necesar ca la adoptarea cadrului legislativ, Parlamentul și Guvernul să țină seama de voința suverană a poporului, iar în probleme de interes deosebit să consulte poporul, astfel încât deciziile adoptate să fie fundamentate în voința Suveranului, și anume această voință să fie transpusă în dezvoltarea societății moldovenești, în prosperarea țării Moldovei;
– Lipsa de experiență în edificarea statului de drept și de tradiții în domeniul creației legislative, conducea la faptul că fiecare schimbare de guvernare consemna schimbări radicale în sistemul și arhitectura legislativă adoptată, conducea la ignorarea dialogului social, precum și la reformarea continuă și infinită a domeniului justiției;
– Lipsa bazei legislative proprii, unde influența actelor juridice internaționale dar și a celor preluate asupra creării și dezvoltării cadrului legislativ național, caracterizează și poate fi considerată drept una din particularitățile principale ale perioadei de tranziție. În procesul elaborării și adoptării legilor deseori au existat accente de moment și influențe externe nejustificate, preluări în corpore ale unor dispoziții de acte internaționale. Noile redacții ale codurilor civil și penal, contravențional și administrativ, de procedură civilă și de procedură penală, – au fost adoptate cu o întârziere esențială;
– Instituțiile democratice și organele de stat au fost și continuă să se afle în proces de continuă reformă, unde competențele lor adeseori nu sânt clar delimitate, unde activitatea lor îndreptată spre prevenirea și combaterea fenomenelor negative – este întârziată;

[35] Pușcaș V. „Dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova. 20 de ani de la adoptarea Constituției", Justiția constituțională, 2019, pag.334

[36] V.Pușcaș „Supremația legii în statul de drept", Justiția constituțională, 2019, Chișinău, p.565-566

– Nu s-a aplicat și nici în prezent nu se aplică consecvent regula privind respectarea principiului supremației Constituției, a ierarhiei actelor normative și a competenței instituționale a autorităților și instituțiilor publice. În această perioadă au devenit vizibile tendințele de subapreciere a normelor constituționale, sau de ajustare nejustificată a lor de către autoritățile învestite cu prerogativa de adoptare a cadrului normativ, în scopul atingerii obiectivelor politice, fiind din mers substituită constituționalitatea cu oportunitatea.
– Constituția Moldovei a fost de nenumărate ori modificată arbitrar și fără a se ține cont de opinia Suveranului sau de interesul național.
– Curtea Constituțională din străjerul Constituției a evoluat spre calitatea de autor al tentativei uzurpării de stat întru asigurarea menținerii regimului oligarhic în Moldova.

Și iată că la 29 iulie 2019, comunitatea moldovenească a marcat 25 de ani de la adoptarea Constituției[37].

Mai mulți participanți la ședința festivă[38] au fost nevoiți să recunoască, că în Republica Moldova care are o Constituție progresistă, există o realitate constituțională deplorabilă. Practica constituțională s-a răsculat împotriva principiilor constituționale, intenționând să le pună la dispoziția arbitrariului și politicului oligarhizat.

Recunoscând starea de fapt a jurisdicției constituționale din Republica Moldova, necesită a reține următoarele.

Constituția reprezintă cadrul juridic fundamental pentru organizarea și funcționarea statului de drept și a dreptului național. Or, democrația instaurată în stat trebuie să aibă exclusiv o natură constituțională, sau aceasta nu poate fi recunoscută drept o democrație veritabilă. Și aceasta, fiindcă anume Constituția generează constituționalismul, pe care trebuie să-l privim ca pe o stare politico-juridică complexă, prin care se produce recepția în masă a dispozițiilor constituționale de către subiecții de drept public și privat.

Totodată, se creează impresia că în Republica Moldova constituționalismul a fost adoptat, dar nu a fost însușit. Ca rezultat, constituționalismul nu este perceput în deplină măsură de societate, dar nici nu a devenit piatră de temelie pentru guvernare.

Astfel, putem constata, că astăzi, între Constituție care conține „*un text bun*”, și realitatea constituțională, există un decalaj considerabil. Or,

---

[37] Pușcaș V. „29 iulie – ziua adoptării Constituției Republicii Moldova, Legea Supremă a statului”, Justiția constituțională, Chișinău, 2019, p. 579

[38] Pușcaș V., Kuciuk V. „29 iulie – Ziua Constituției Republicii Moldova. 25 de ani de provocări pentru demnitatea constituțională a poporului moldovenesc.” În monografia „Constituția Republicii Moldova. 25 de ani.” Chișinău, 2020

până în prezent elitele moldovenești nu au înțeles faptul, că anume Constituția realizează și reflectă legătura dintre juridic și politic, că anume buchea și spiritul Constituției sunt alfa și omega statului, societății și a omului. Am putea continua acest șir de aprecieri și metafore la adresa Constituției, dar în opinia noastră, un aspect este cert – rolul autorității de jurisdicție constituțională este unul decisiv pentru înțelegerea în profunzime a supremației acesteia, dar și pentru asigurarea reală a acestei supremații.

În acest context, vom menționa opinia unui cercetător[39], care caracterizând funcțiile CCRM, împarte activitatea ei în trei etape:

– prima (1995–2001) pe care o califică pozitivă,
– a doua (2001–2013) care, în opinia sa, este o „*prăbușire într-un deceniu de stagnare*", și
– cea de-a treia (2013-2019) – „*etapa de dezvoltare legată de schimbarea componenței Curții, fapt care a generat o revenire la un activism judiciar adecvat timpurilor noastre.*"

Suntem de acord cu această opinie referitor la prima etapă. Dar necesită a sublinia, că anume prima componență a CCRM[40] a pus bazele controlului de constituționalitate în Republica Moldova, a format tradițiile jurisprudenței constituționale, a convins societatea că Curtea Constituțională poate fi un „*străjer*" veritabil al Constituției. Or, judecătorii din prima componență au respectat cu strictețe supremația Constituției Republicii Moldova promovând insistent această supremație în societate și în stat. Activând în baza cadrului constituțional și legislativ existent, ei au vegheat ca CCRM să fie o instituție independentă în ierarhia ramurilor puterii de stat. Anume la acea etapă, CCRM a demonstrat de nenumărate ori că este o instituție de drept care verifică constituționalitatea actelor emise de autorități, dar care nu se conformează rațiunii lor politice.

La rândul său, aceste tradiții de bun-augur au fost continuate și de către noii judecători ai CCRM – 4 la număr, care au intrat în exercițiul funcției la 23.02.2001, doi dintre ei păstrându-și mandatul din prima componență. Și dacă cineva dintre cercetători a făcut concluzii privind „*stagnarea*" Curții fiindcă în perioada dată au fost examinate un număr nesemnificativ de sesizări, atunci vom remarca o altă situație care combate teza dată. De exemplu, din numărul total de 212 sesizări depuse în anul 2018, peste 80% au fost excepții de neconstituționalitate, majoritatea absolută fiind declarate inadmisibile, iar Curtea Constituțională pronunțând doar 33 de hotărâri. În acest context expunem considerațiunea,

[39] A.Tănase: Curţile Constituţionale sunt acele instituţii care au sarcina să vegheze ca să nu existe „regate fără dreptate". bislav.md. 23.02.2017

[40] V.Puşcaş, 23 februarie – Ziua Curții Constituționale., Justiția constituțională. Chişinău, 2019, pag. 264

că eficiența activității CCRM nu depinde de numărul sesizărilor depuse, dar de numărul hotărârilor adoptate și de calitatea lor. Totuși, dacă în anul 2018 au fost pronunțate 33 de hotărâri, atunci în anul 2015 (*până la hotărârea de legiuitor activ al Curții prin care au fost acceptate sesizările privind excepția de neconstituționalitate*) au fost pronunțate 31 de hotărâri, 2008 – 24, 2004 – 30, 1999 – 50 de hotărâri, etc. Or, aprecierea calității muncii depuse în sfera justiției doar sub aspect statistic, nu o putem susține, fiind o abordare afectată de eroare de sens și conținut.

În continuare, dacă în anii 1995–2001 judecătorii constituționali au activat într-o atmosferă social-politică liniștită, după anul 2001 activitatea CCRM s-a desfășurat în condițiile „*epurării*" sistemului judiciar de drept comun și introducerii controlului politic asupra instituțiilor de stat.

Noile forțe politice reprezentate de un singur partid, au format majoritatea constituțională (71 de mandate din 101), și au obținut dreptul și respectiv posibilitatea de a modifica Constituția Republicii Moldova oricând vor considera necesar. La această etapă, opoziția parlamentară era pe cale de dispariție.

Parcurgând calea predestinată și aplicând modalitățile legale de asigurare a supremației Constituției, anume judecătorii din componența anilor 2001 – 2013, au fost nevoiți să înfrunte factorul politic de guvernare, combătând tentativele de imixtiune în justiția constituțională. Mai ales că anume după anul 2001 au început presiunile politice asupra Curții Constituționale. Dar tot în această perioadă, considerăm că a avut loc confruntarea rigidă și împotrivirea judecătorilor constituționali influenței politice, lucru confirmat prin acțiuni și cazuri concrete[41].

De exemplu, inițial guvernanții au limitat rolul Președintelui CCRM, excluzând din art.66 alin.(5) al Codului jurisdicției constituționale sintagma „în caz de paritate a voturilor, cel al Președintelui devine hotărâtor", apoi, prin art.11 alin. (2) din Legea nr.1332 din 26.09.2002 au majorat censul de vârstă pentru numire în funcția de judecător de la 65 la 70 de ani, considerând atunci că aceasta este convenabil celor de la guvernare. Mai apoi, prin Legea nr.1570 din 20.12.2002, s-a intervenit în ordinea votării, stabilind: *„În cazul în care la adoptarea hotărârii privind constituționalitatea actului normativ sau a tratatului internațional se înregistrează paritate de voturi, actul normativ sau tratatul internațional se prezumă constituțional, iar cauza se sistează*"[42]. Era evident ca aceste reglementări sporeau cu mult șansele unora de a obține un rezultat scontat in cazul contestării unui act normativ în procedura contenciosului constituțional.

---

41 Ziarul Timpul. https://www.timpul.md/articol/victor-puscas-a-ramas-fara-ceasul-daruit-de-ex-presedintele-voronin-4279.html

42 V.Puşcaş. Independenţa Curţii Constituţionale în oglinda strâmbă a legalităţii. Ziarul „Timpul", 17.02.2010

În contextul sus expus, vom menționa ca aceste prevederi au diminuat posibilitățile legale ale CCRM de a soluționa litigiile constituționale. In consecință, CCRM nu a dat nici o soluție in cazurile referitoare la subordonarea Serviciului de Asistență Medicală Urgentă, la planurile de înmatriculare la facultăți, la dreptul de proprietate asupra edificiilor si lăcașurilor de cult, la eliberarea licențelor de emisie s.a.

Ulterior, în ajunul alegerilor parlamentare, guvernarea a avut grijă să-și asigure rezultatele electorale. Mai apoi, prin Legea nr. 253 din 23.10.2008, la art. 66 alin. (5) din Codul jurisdicției constituționale s-a adăugat sintagma: *„În alte cazuri de paritate a voturilor, cu excepția cazurilor prevăzute la art. 4 alin. (1) lit. d), e), f) și h) CJC, cauza se amină”*.

Astfel, la nivel de problemă a justiției constituționale, putem întreba – cine și cum trebuie să convingă judecătorii constituționali să depășească paritatea de voturi, de exemplu în totalizarea rezultatelor alegerilor Președintelui, a Parlamentului, etc.? Desigur, că aceasta este o întrebare ritorică, dar ea oricum marchează o stare de impas constituțional, dificultate normativă statuată de guvernare prin lege. De aceia vom concluziona, că modificările normative sus expuse au diminuat posibilitățile constituționale ale CCRM de a soluționa un șir de litigii constituționale privind drepturile legale, dar și de soluționare a litigiilor între instituțiile publice, etc.

În contextul celor sus menționate, putem concluziona că cu toate acestea, în așa-numita perioadă de „*stagnare*”, CCRM a adoptat un șir de hotărâri importante și principiale care la rândul său au provocat nemulțumirea guvernanților. Așa, CCRM a declarat neconstituțională tentativa de a întrerupe, în mod voluntar, mandatul aleșilor locali. Tot Curtea a respins inițiativa de alegere a primarilor de către consilii. De asemenea CCRM a susținut drepturile constituționale ale alegătorilor[43], ș.a..

Reacția negativă a reprezentanților guvernării la aceste decizii ale Curții a fost vehementă. Și este de reținut, că reacția de moment s-a transformat în program de acțiune a guvernanților, devenind la moment celebră declarația unui lider de partid: „*Judecătorii Curții nu sunt zeii coborâți pe pământ și nu pot să ia decizii mai corecte decât o sută de deputați*”[44].

S-a propus chiar să fie modificată legislația în așa mod, încât Parlamentul că poată ocoli hotărârile Curții Constituționale. Anume în perioada numită de unii „*stagnare*” a fost eliberat din funcție Președintele

---

[43] Hotărârea CCRM nr. 10 din 19.02.2002 pentru controlul constituţionalităţii Hotărârii Parlamentului nr. 807 din 05.02.2002 „Cu privire la stabilirea datei alegerilor locale generale”

[44] V.Puşcaş. Independența Curții Constituționale în oglinda strâmbă a legalității. Ziarul „Timpul”, 17.02.2010

CCRM[45], și nu numai pentru declarații politice, după cum s-a afirmat în mass-media, dar și pentru acțiuni de diminuare a independenței Curții și de divulgare a secretului deliberării.

Despre împotrivirea judecătorilor constituționali oricăror presiuni externe ne vorbește și decizia CCRM[46] prin care a fost calificată drept imixtiune scrisoarea deschisă a unui deputat în Parlament, datată cu 06.09.2011, care conținea recomandări concrete privind examinarea sesizării nr.96 din 06.04.2011. Nedemonstrarea loialității față de guvernare s-a soldat cu declarația fracțiunii PCRM din 26.09.2001 și cu adresarea către Consiliul Superior al Magistraturii de a ridica mandatul unui judecător neascultător.

La 08.06.2019 Parlamentul a recunoscut influența excesivă a politicului asupra instituțiilor statului. Dar acest act este o declarație politică, nu juridică. În acest act nu se demonstrează când, în ce perioadă au apărut tentativele de control politic, care a fost imixtiunea și care au fost efectele juridice care necesită a fi înlăturate.

Cineva ar putea considera că introducerea în perioada dată a controlului politic asupra instituțiilor de drept sunt doar zvonuri[47] și nici o partajare a organelor statale între forțele politice venite la guvernare în 2009 – 2019 n-a avut loc.

Dar adevărul privind acordurile politice AIE-1 (AIE – Alianța pentru integrare europeană), AIE-2 etc. lasă de dorit, mai ales că inițial, partidele politice chiar au ascuns faptul că ar exista anexe la acordurile respective, în care au fost partajate funcțiile pe domenii[48].

Considerăm important, că în această perioada s-au autosesizat și partenerii internaționali ai Republicii Moldova, care au constatat, că informațiile care le-au fost prezentate la Chișinău, indică cert faptul că Alianța pentru Integrare Europeană a partajat între semnatarii și fondatorii acesteia funcții și în cadrul sistemului judecătoresc[49].

În contextul susmenționat vom relata și alte fapte.

---

45 Hotărârea CCRM nr. Ag-5 din 28.09.2011 cu privire la destituirea dlui D.Pulbere din funcția de Președinte al Curții Constituționale

46 Decizia CCRM nr. 2 din 07.09.2011 asupra demersului judecătorului Victor Puşcaş privind scrisoarea deschisă a unui deputat în Parlamentul RM (M.O. nr. 152 din 16.09.2011)

47 Hotărârea Parlamentului nr. 39 din 08.06.2019 privind adoptarea Declarației cu privire la recunoașterea caracterului captiv al statului Republica Moldova (M.O. nr. 208 din 21.06.2019)

48 (doc) Acordul AIE2, mina care a desființat Alianța! Cum s-au partajat funcțiile?. https://unimedia.info/stiri/doc-acordul-aie2--mina-care-a-desfiintat-alianta-cum-s-au-partajat-functiile-57321.html; http://www.e-democracy.md/files/parties/acord-constituire-aie-2010.pdf

49 01.12.2011: Coraportorii APCE: Justiția din Moldova nu a atins până în prezent standrdele europen. http://www.pcrm.md/main/index_md.php?action=news&id=7019

La 4 martie 2010[50] prin hotărârea Parlamentului Republicii Moldova, Preşedintele Curţii Supreme de Justiţie a fost eliberat din funcţie.

La 10 martie 2010 hotărârea Parlamentului din 04.03.2010 a fost contestată la CCRM.

În procesul pregătirii cauzei spre examinare s-a stabilit că Curtea anterior și-a limitat jurisdicția în aspectul admiterii accesului liber[51] la justiția constituțională a persoanelor publice și demnitarilor de stat, pornind de la ideea că autoritățile publice competente, înzestrate cu statut constituțional, vor aplica normele constituționale cu bună credință și nu vor depăși limitele câmpului constituțional. Însă, luând în considerație omisiunile din legislație, susceptibile de a genera abuzuri, precum și jurisprudența CEDO (Curtea Europeană pentru Drepturile Omului) în privința rezolvării litigiilor de muncă, CCRM și-a revizuit competența, hotărând că *„actele emise de Parlament, Președintele Republicii Moldova și Guvern referitoare la persoanele oficiale exponente ale unui interes public deosebit, alese sau numite pentru durata mandatului atribuit, pot face obiect al controlului de constituționalitate sub aspectul formei și procedurii de adoptare."*[52]

După modificarea jurisprudenței sale, CCRM a declarat neconstituțională Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova[53] de eliberare din funcție a președintelui Curții Supreme de Justiție, pentru că, potrivit legislației[54], președintele Curții Supreme de Justiție poate fi numit și eliberat din funcție numai la propunerea Consiliului Superior al Magistraturii. Era evident faptul constatat de Curte, că eliberarea din funcție a persoanei cu statut constituțional de demnitate publică, asupra căreia se răsfrângea principiul incompatibilității, a fost făcută printr-o hotărâre politică.

Cu referire la cele menționate, remarcăm că și mass-media din republică a semnalat fenomenul partajării politice a instituțiilor statale și a introducerii controlului politic în organele de drept, care a început odată cu învestirea Parlamentului ales la 29 noiembrie 2009[55] și a continuat cu Parlamentul ales la 26 noiembrie 2010[56].

---

50 Hotărârea Parlamentului nr. 30 din 04.03.2010 privind eliberarea din funcţie a Preşedintelui Curţii Supreme de Justiţie (M.O. nr. 34 din 09.03.2010)

51 conform prevederilor art. 20 al Constituţiei Republicii Moldova

52 Hotărârea CCRM nr. 10 din 16.04.2010 pentru revizuirea Hotărârii Curţii Constituţionale nr. 16 din 28.05.1998 „Cu privire la interpretarea art. 20 din Constituţia Republicii Moldova" în redacţia Hotărârii nr. 30 din 09.07.2007 (M.O. nr. 58 din 23.04.2010)

53 Hotărârea CCRM nr. 11 din 27.04.2010 pentru controlul constituţionalităţii Hotărârii Parlamentului nr. 30 din 04.03.2010 privind eliberarea din funcţie a Preşedintelui Curţii Supreme de Justiţie (M.O. nr. 18 din 07.09.2010)

54 Legea nr. 789 din 26.03.1996 cu privire la Curtea Supremă de Justiţie (art.91), Legea nr. 544 din 20.07.1995 cu privire la statutul judecătorului (art.9) şi Legea nr. 947 din 19.07.1996 cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii (art.4)

55 Parlamentul de legislatura a VI-a (aprilie-iulie 2009)

56 Parlamentul de legislatura a VII-a (29.07.2009 – 28.11.2010)

Totuși, în pofida reacției negative a unor demnitari de stat, a reprezentanților unor cercuri politice[57] și mass-media, CCRM a demonstrat consecvență în asigurarea supremației Constituției și independență față de orice altă autoritate publică, asigurând respectarea art.134 din Constituția RM.

Remarcăm, că la acel moment au avut loc discuții aprinse constatate[58] în cadrul dezbaterilor publice privind constituționalitatea hotărârii pronunțate, inclusiv fiind dezbătută aplicarea jurisprudenței CEDO în jurisprudența unicei autorități de jurisdicție constituțională din Republica Moldova, dar care în final au susținut constituționalitatea actului justiției constituționale, deci oferind suportul public.

Ne vom expune și asupra activității CCRM în perioada ce a urmat după anul 2013, cu aprecierile de rigoare.

Astfel, dacă în perioadele precedente hotărârile CC RM erau susținute de comunitatea savanților și specialiștilor în drept (*nu vorbim de guvernanți*), atunci în etapa a treia nu vom găsi opinii publice în susținerea activității Curții, poate cu excepția unor persoane interesate.

Deci, începând cu anul 2013, percepția multora despre Curte a devenit negativă, iar activitatea Curții a generat critici și calificative negative de genul „*hotărâri halucinante*", „*hotărâri absurde*", „*hotărâri însoțite de uzurparea puterii în stat*", „*batjocură față de Constituție*", etc.[59]

Neîncrederea față de Curte și hotărârile ei au provocat-o judecătorii înșiși, fiind criticați de faptul că dețin cetățenia altor state și demonstrează loialitate față de alte guverne, iar unii judecători[60] erau bănuiți de implicare în diferite companii economice, astfel încălcind jurământul și principiul incompatibilității, nemanifestând vreo reacție la asemenea învinuiri[61].

Noi nu susținem și nici nu respingem aceste acuzații în adresa judecătorilor constituționali din perioada 2013–2019. De asemenea, nu dorim, prin analiza factologică a hotărârilor CCRM sub aspectul asigurării respectării Constituției, să favorizăm pe cineva. Însă, suntem convinși că

---

57 V.Puşcaş, «Tertipurile Ministrului Justiției"

58 V.Puşcaş, Jurisprudenţa Curţii Europene în activitatea jurisdicţională a Curţii Constituţionale. Revista „Săptămâna" din 14 și 21 mai 2010, pag. 7 şi 11

59 V.P. «Dați-i Cezarului ce este al Cezarului și lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu". Justiția constituțională, Chișinău, 2019, pag.283

60 rise.md/doc – internet la situaţia din 13.01.2016

61 Interesele ascunse ale judecătorilor constituționali. (Patru din cei cinci judecători ai actualului plen al Curții Constituționale nu și-au declarat toate afacerile la Comisia Națională de Integritate (CNI). În același timp, unul dintre ei a ascuns de autoritățile române calitatea de asociat într-o companie, timp de doi ani, în perioada când a fost deputat în Parlamentul de la București.) https://www.rise.md/doc-interesele-ascunse-ale-judecatorilor-de-la-curtea-constitutionala-2/

asigurarea supremației Constituției în perioada declarată de unii *„înfloritoare”*, a fost foarte puternic influențată de așa factori interni precum propriile doleanțe ale judecătorilor constituționali.

În contextul sus expus, susținem dezideratul Comisiei de la Veneția, că *„justiția nu este doar formal înfăptuită, ci și se vede că este înfăptuită, fără ingerințe nepotrivite din partea altor ramuri ale puterii, a altor organisme din interiorul judiciarului sau a altor judecători ori a altor autori*”[62]. Or, judecătorul nu se poate socoti singur pe sine imparțial, el este dator să manifeste în fiecare cauză examinată imparțialitate și devotament față de Constituție, supunându-se numai ei.

Un judecător american, scria: *„Eu nu aștept că partea care a pierdut procesul va fi convinsă de obiectivitatea și imparțialitatea justiției, dar eu cred că partea care a pierdut procesul se va convinge, în primul rând, că instanța a ascultat și a înțeles toate argumentele, în al doilea rând, că fiecare judecător cinstit, responsabil și înțelept ar fi ajuns la aceeași concluzie și, în al treilea rând, citind mai multe cazuri, că s-a procedat la fel ca în cazul lui propriu*”. Probabil, asemenea sfaturi ar fu utile și pentru judecătorii constituționali din Republica Moldova.

În temeiurile susmenționate, considerăm că pe parcursul întregii perioade 2013 – 2019, completul de judecători constituționali, în multe cauze, n-a asigurat supremația Constituției. Ba chiar mai mult, adeseori Curtea și-a permis să depășească câmpul constituțional. Drept consecință, prin unele hotărâri CCRM a substituit Parlamentul RM creând noi norme de drept, prin altele – a ignorat procedurile prevăzute de Codul jurisdicției constituționale, devenind imprevizibilă pentru participanții la proces[63]. CCRM n-a demonstrat continuitate și consecvență în propria jurisprudență, iar în unele cauze a confundat problemele de constituționalitate cu cele de oportunitate. S-a creat impresia constantă, că CCRM a folosit cu rea-credință lipsa în sistemul național de drept a mecanismelor de contestare a actelor Curții sau de revizuire a celor contrare art.7 din Constituție, care proclamă că *„Constituția Republicii Moldova este Legea ei Supremă. Nici o lege și nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică*”.

---

[62] Opinia amicus curiae a Comisiei de la Veneţia din 13.12.2019 privind răspunderea penală a judecătorilor Curții Constituționale, pct. 22, și Raportul Comisiei Internaționale a Juriștilor „Promisiunea neîndeplinită privind un sistem judecătoresc independent în Moldova.” 2019, pag. 48-49

[63] V.Kuciuk. Pledoarii la Curtea Constituțională. Susţinerea punctelor de vedere ale Parlamentului Republicii Moldova. Ch.: Editura Tipografia „Print-Caro”, 2018. – 556 p.

II. Aspecte conceptuale și de principiu

a) Introducerea blocului constituțional în locul Constituției

Prin hotărârea din 05.12.2013[64] CCRM a recunoscut prevalarea Declarației de Independență asupra Constituției.

Totodată, în opinia separată a unui judecător constituțional se menționează: „*Faptul că Declarația de Independență a fost semnată de toți deputații prezenți în ședința Parlamentului nu îi conferă o putere juridică mai mare, aceasta având nivelul de lege… În aceste circumstanțe, Declarația nu poate avea superioritate față de Legea Fundamentală, care este izvorul suprem de drept în sistemul juridic al fiecărui stat*”[65].

La stabilirea blocului constituțional CC RM n-a luat în considerare nici faptul existenței unei continuități juridice a statului nostru în perioada anilor 1359-27.07.1994[66], dar nici obligația CCRM de a garanta securitatea raporturilor juridice, principiu menționat în diverse hotărâri ale CEDO și nu numai[67].

Vom nota, că Declarația de Independență este un act politic și în acest aspect poate provoca urmări juridice numai prin actele normative ulterioare. Actele politice, cum ar fi Declarația de Suveranitate, Legea cu privire la puterea de stat și Declarația de independență, în măsura necesităților, au fost introduse în Constituție și ca un fir roșu trec prin conținutul normativ al Constituției.

În opinia noastră, prin hotărârea CCRM din 05.12.2013 a dat peste cap noțiunea de supremație a Constituției, recunoscută de doctrina națională de drept a Republicii Moldova și de doctrinele de drept ale statelor lumii care dispun de constituții. Până la pronunțarea acestei hotărâri, era cunoscut faptul că Legea Supremă a statului (art.7) este Constituția. Prin menționata hotărâre s-a introdus noțiunea de „*bloc constituțional*”: Declarația de Independență + Preambulul Constituției + conținutul normativ al Constituției. Însă, după cum se știe, numai legiuitorul constituțional poate să formeze blocul constituțional[68].

---

[64] Hotărârea CCRM nr. 36 din 05.12.2013 privind interpretarea articolului 13 alin. (1) din Constituție în corelație cu Preambulul Constituției și Declarația de Independență a Republicii Moldova (M.O. nr. 304 din 27.12.2013)

[65] Aurel Băieșu. Opinie separată expusă în temeiul art. 27 alin.(5) din Legea cu privire la Curtea Constituțională şi art. 67 din Codul jurisdicţiei constituţionale. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/29651, http://www.constcourt.md/public/ccdoc/opinii/ro-op_h36_2013_ro.pdf

[66] V.Pușcaș „Consolidarea statalității de la Declarația de suveranitate spre Declarația de indenependență”, Justiția constituțională, 2019, p.317-325; V.Pușcaș „Dezvoltarea instituțională a Republicii Moldova”, ibidem, p.327-338; V.Pușcaș„Consolidarea statalității Republicii Moldova”, ibidem. P.265-271.

[67] Plenul CSJ. Hotărîrea nr.3 din 09 iunie 2014 cu privire la aplicarea de către instanţele judecătoreşti a unor prevederi ale Convenţiei Europene pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale. Cauza „Pîrnău și alții c. Moldovei” 27 martie 2012 și altele.

[68] V.Puşcaş. „Dacă doreşte, de ce să nu se accepte?” Ziarul „Săptămîna”, 10 ianuarie 2014

Este ușor de observat că, în comparație cu constituțiile Franței, Estoniei și ale altor state, care în preambulul Constituției se referă și la alte acte funcționale paralel cu Constituția, în Republica Moldova conținutul unic al Constituției: preambulul, blocul normativ și blocul tranzitoriu, a fost deja format în ordinea stabilită de legiuitorul constituțional încă la 29 iulie 1994.

Plasându-se în afara câmpului constituțional, CCRM și-a motivat hotărârea prin aplicarea precedentului francez, discutat în Franța începând cu anul 1958 și aprobat de Consiliul Constituțional francez abia în 1972.

Este cunoscut faptul, că sistemul național de drept al Republicii Moldova face parte din familia romano-germană (europeană sau continentală), despre care cercetătorii în drept[69] afirmă că *„familia juridică romano-germană a adoptat principiul non exemplis sed legibus juricandum est (verdictul nu se pronunță în temeiul exemplelor, ci al legilor*)."

Aplicând precedentul judiciar, caracteristic sistemului de drept anglo-saxon, CCRM în același timp, printr-un șir de hotărâri[70], a explicat instanțelor de drept comun că nici precedentele judiciare, nici hotărârile explicative și avizele consultative ale Plenului Curții Supreme de Justiție nu sunt obligatorii pentru instanțele judecătorești de drept comun.

b) Interpretarea extensivă a hotărârilor Curții Europene pentru Drepturile Omului

La 27.04.2010 CEDO[71] a examinat cererea dlui A.Tănase, care se pretindea victimă a neînregistrării cererii de participare la alegerile parlamentare din motivul deținerii cetățeniei române.

În cadrul examinării cererii nr.7/08, Marea Cameră a CEDO *„a constatat în unanimitate violarea art. 3 al Protocolului nr. 1 la CEDO"*.

Însă într-un șir de hotărâri[72], adoptate cu violarea art.72 din Codul jurisdicției constituționale, CCRM a extins poziția de drept a CEDO privind dubla cetățenie a candidaților electorali, *asupra tuturor persoanelor publice și demnitarilor de stat, inclusiv a celor care, în conformitate cu Constituția, sunt obligați să garanteze supremația Constituției, suveranitatea statului și a poporului, securitatea ei și independența*[73].

---

69 Guceac Ion. Constituţia la răscrucea de milenii, Chişinău, 2013, pag.19

70 Hotărârea CCRM nr. 2 din 09.02.2016, Decizia CC nr. 88 din 22.11.2016, HCC nr. 25 din 22.07.2016, Hotărârea CCRM nr. 55 din 14.10.1999 şi altele

71 Hotărîrea CEDO din 27.04.10 în cauza Tănase c. Moldovei wwwjustice.md la situaţia din 17.02.2020

72 Hotărârea CCRM nr. 31 din 11.12.2014 privind revizuirea Hotărârea CCRM nr. 9 din 26.05.2009 pentru controlul constituţionalităţii unor prevederi din Legea nr. 273 din 07.12.2007 … constcourt.md

73 В. Кучук, В.Пушкаш. Угроза национальной безопасности страны как следствие двойного гражданства (казуальный анализ). Justiţia constituţională. Chişinău, 2019, pag. 170-209

c) Elaborarea normelor de drept. Substituirea legiuitorului constituant

Prin Hotărârea nr.7/2016, după 16 ani de securitate a raporturilor juridice, CCRM a declarat neconstituționale un șir de reglementări ale Legii nr.1115 din 05.07.2000, inclusiv modalitatea de alegere a Președintelui Republicii Moldova de către Parlament, statuând alegerea Președintelui RM prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat[74].

Fără nici o explicație, Curtea a depășit Decizia sa din 18.05.2001[75], prin care se recunoștea, că potrivit art.135 din Constituție, CCRM este abilitată să supună controlului constituțional doar legile ierarhic inferioare Constituției. Legile constituționale, după intrarea lor în vigoare, devin parte componentă a Constituției (art.7 din Constituție) și pot fi revizuite în ordinea art.75, art. 141-143 din Constituție.

Prin urmare, CC RM a ignorat jurisprudența sa anterioară și, prin hotărâre, a formulat conținutul articolului 78 „Alegerea Președintelui" și al articolului 89 „Suspendarea din funcție", le-a introdus în textul Constituției și a publicat Constituția într-o nouă redacție.

Astfel, Curtea a substituit Parlamentul, care, conform art. 60 din Constituție, *„este organul reprezentativ suprem al poporului Republicii Moldova și unica autoritate legislativă a statului."*

De asemenea, CCRM a admis devieri doctrinare, stipulând la pct. 2 lit. a) din partea rezolutivă a hotărârii sale că *„după pronunțarea avizului de către Curtea Constituțională, nu se admit intervenții în textul proiectului legii de revizuire a Constituției, iar ignorarea sau depășirea acestuia pot servi drept temei pentru nulitatea modificărilor ulterioare"* .

Legislația RM nu conține reglementări privind forța juridică a avizelor CCRM, dar în jurisprudența sa anterioară (1995-2016), CCRM a recunoscut caracterul consultativ al avizelor sale. Mai mult, în practica sa jurisdicțională, CCRM întotdeauna vedea o diferență între textele avizelor și ale legilor constituționale adoptate. În cazul avizelor, scopul era de a fi respectat spiritul, conceptul și principiile constituționale, dar este neîndoielnic, că orice aviz are un caracter de recomandare, la fel ca și avizele Comisiei de la Veneția.

Totodată, unele state reglementează caracterul juridic al avizelor autorităților de jurisdicție constituțională. De exemplu, art.146 lit. h) din Constituția României prevede, că Curtea Constituțională *„dă aviz consultativ*". De asemenea, art.106 alin. 3 din Constituția Lituaniei prevede, că *„în baza concluziilor Curții Constituționale, Parlamentul este cel care*

---

[74] Hotărârea CCRM nr. 7 din 04.03.2016 privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115 din 05.07.2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova

[75] Decizia CCRM nr. 5 din 18.05.2001 privind controlul constituționalității Legii nr. 1115 din 05.07.2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova

decide definitiv cu privire la cauzele prevăzute la al treilea alineat al art. 105 din Constituție".

Potrivit explicației impuse în spațiul public, CCRM n-a creat noi norme constituționale, dar numai le-a revigorat (potrivit DEX-ului, le-a înviorat, fortificat). Credem că o să fie susținută opinia noastră că schimbarea modului de alegere a Președintelui RM este o modificare esențială și trebuia efectuată exclusiv de către Parlament, dar nu de către Curte. Mai mult ca atât, Legea nr.1115 din 05.07.2000 stipula că la funcția de Președinte al RM poate pretinde cetățeanul care a atins vârsta de 35 de ani, iar HCC din 04.03.2016 a majorat acest plafon, constituind 40 de ani împliniți[76,77]. Ar fi interesant ca publicul să cunoască, care a fost adevăratul motiv al ridicării plafonului de vârstă?

Fără comentarii!

În schimb, comentarii extrem de nefavorabile pentru CCRM au fost expuse de întreaga societate civilă.

Ca urmare, hotărârea nr.7 din 04.03.2016 n-a fost recunoscută nici de specialiștii în drept, nici de unele partide politice, care au boicotat alegerile, iar un expert român a apreciat această hotărâre ca fiind una „halucinantă"[78].

d) Ridicarea excepției de neconstituționalitate în Republica Moldova

Totuși, cea mai importantă victorie a reformei judiciare și de drept în RM, în opinia noastră, este dreptul instanțelor judecătorești de a nu aplica la rezolvarea litigiilor actele normative contrare Constituției. Or, înainte de a aplica actul normativ la rezolvarea litigiului, instanța judecătorească este obligată să verifice conformitatea actului normativ cu cerințele dreptului, Convenției privind apărarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului și Constituției și abia după aceasta poate să decidă cauza[79,80].

Acest drept al instanțelor judecătorești este prevăzut și în art.135 alin. (1) lit. g) din Constituție, care stipulează că Curtea Constituțională *„re-*

---

76 V.Pușcaș. Replică la press-release-ul CCRM din 16.03.2016. Justiția constituțională. 2019, pag. 287-289

77 V.Pușcaș. Platon mi-e prieten, dar adevărul este mai presus. Justiția constituțională. 2019, pag. 303-305

78 Știri 24. Analist român: Decizia Curții Constituționale este halucinantă și o premieră mondială. 05 martie 2016. https://stiri24.md/analist-roman-decizia-curtii-constitutionale-este-halucinanta-si-o-premiera-mondiala/; http://www.allmoldova.com/. Analist român, despre decizia CC: Halucinant. Unicat mondial. http://www.allmoldova.com/ru/news/analist-roman-despre-decizia-cc-halucinant-unicat-mondial

79 Hotărârea Plenului CSJ nr. 2 din 30.01.1996 cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Constituției RM

80 Hotărârea Plenului CSJ nr. 17 din 19.06.2000 privind aplicarea în practica judiciară a unor prevederi ale Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale

zolvă cazurile excepționale de neconstituționalitate a actelor juridice, sesizate de Curtea Supremă de Justiție." Aceste prevederi ale Constituției au fost dezvoltate prin codurile de procedură penală (art.7) și civilă (art. 12[1]), prin legile nr. 317 din 13.12.94 și nr. 502 din 16.06.95 (art. 25 și, respectiv, art. 38 privind subiecții cu drept de sesizare).

Mecanismul ridicării excepției de neconstituționalitate, introdus în anul 1996, a suferit unele modificări[81], însă considerăm că n-a fost definitivat potrivit cerințelor jurisprudenței.

Pentru prima dată în anul 1998 a fost înaintată propunerea de a introduce plângerea constituțională a cetățenilor și de a oferi instanțelor de judecată de toate nivelurile dreptul de a sesiza direct Curtea Constituțională. Însă Parlamentul n-a acceptat aceste propuneri înaintate de Președintele Republicii Moldova și Curtea Constituțională în anii 2004 – 2009.

Substituind Parlamentul constituant, fără a modifica art.135 alin. (1) lit. g) din Constituție și fără a definitiva la nivel legislativ mecanismul de acces liber la justiția constituțională (art. 20 din Constituție), Curtea Constituțională, prin hotărârea sa[82], a permis tuturor instanțelor judecătorești să sesizeze direct Curtea Constituțională, fără intermedierea Curții Supreme de Justiție.

Ca rezultat, valul de sesizări, obiectul cărora adeseori nu ține de competența CCRM, a fost de nestăvilit. Potrivit datelor statistice, dacă în 2015 au fost depuse 6 excepții de neconstituționalitate, în 2016 numărul lor a crescut până la 118, în 2017 – 137, în 2018 – 184, în 2019 – 194 de sesizări. Majoritatea excepțiilor au fost respinse la etapa de admisibilitate. În 2019 au fost depuse 194 de excepții, dar au fost acceptate și examinate în fond numai 7. Ponderea excepțiilor de neconstituționalitate în totalul sesizărilor depuse în 2019 a constituit 82%[83].

În contextul dat, remarcăm că majoritatea sesizărilor sunt întocmite de către avocați. Trebuie să avem în vedere faptul că la depunerea sesizărilor pe cauzele civile, comerciale, administrative și penale, dosarele aflate pe rol în instanțele judecătorești, se suspendă. S-ar putea presupune că prin sesizările depuse se urmărește tărăgănarea examinării litigiilor.

În majoritatea cazurilor motivele de inadmisibilitate a sesizărilor au constituit:

- neidentificarea circumstanțelor de fapt;
- lipsa legăturii cauzale între actele contestate și normele constituționale;

---

81 V.Pușcaș. Îmbunătățirea sau înrăutățirea mecanismului de ridicare a excepției de neconstituționalitate. Revista „Legea și viața", 2007, nr. 2

82 Hotărârea CCRM nr. 2 din 09.02.2016 pentru interpretarea art. 135 alin. (1) lit. g) din Constituție

83 Rapoartele Curții Constituționale privind exercitarea jurisdicției constituționale în anii 2015 – 2019 wwwconstcourt.md

– soluționarea problemelor ține de competența altor organe statale;
– existența unor hotărâri anterioare ale Curții, etc.

Este necesar ca mecanismul excepției de neconstituționalitate să fie perfecționat de către legislativ prin revizuirea Constituției, modificarea codurilor de procedură civilă și penală, a altor acte normative, interzicerea suspendării examinării cauzelor în instanțele judecătorești, introducerea răspunderii juridice pentru depunerea sesizărilor vădit nefondate și tergiversarea cauzelor etc.

e) Oportunitate sau constituționalitate?

Curtea Constituțională este o instituție politico-juridică și, conform afirmațiilor unor cercetători în dreptul constituțional[84], ea *„face politică, dar numai în limitele Constituției"*. De aici decurge concluzia că CC are dreptul să pronunțe hotărârile sale, folosind atât argumente politice, cât și juridice, doar dacă aplică strategia de dezvoltare de lungă durată a societății și a statului. În acest aspect, trezește nedumerire hotărârea CC din 22.04.2013[85], prin care s-a constatat că *„Prim-ministrul unui Guvern demis prin moțiune de cenzură pentru suspiciuni de corupție se află în imposibilitatea de a-și exercita atribuțiile. În cazul demiterii Guvernului prin moțiune de cenzură pentru suspiciuni de corupție, Președintele Republicii Moldova are obligația constituțională de a desemna un Prim-ministru interimar dintre membrii Guvernului, integritatea cărora nu a fost afectată."*

Adoptând o astfel de hotărâre, CCRM în primul rând, n-a ținut cont de dreptul fiecărui cetățean (art. 21 din Constituție – Prezumția nevinovăției) de a fi protejat de orice bănuieli până a i se înainta o învinuire, iar în al doilea rând, în argumentarea hotărârii, ea s-a bazat pe declarații politice.

De asemenea, CC RM a conchis, ca *„Președintele Republicii Moldova are obligația constituțională de a desemna un Prim-ministru interimar dintre membrii Guvernului, integritatea cărora nu a fost afectată"*. În acest caz, firesc că apare întrebarea – dacă întreg Guvernul a fost demis pentru suspiciuni de corupție, atunci cine și cum poate determina care ministru este corupt și cine din componența Guvernului demis nu este corupt? Dar în legătură cu dilema respectivă, mai apare încă o întrebare rezonabilă – în ce măsură opinia pronunțată a CC RM corespunde spiritului Constituției Republicii Moldova (art.16, 21, 97, 101, 103 și 106)?

Se pare că în cazurile expuse, dezideratul de asigurare a supremației Constituției a fost ignorat de CCRM, dându-se prioritate concluziilor bazate pe oportunitate, și nu pe constituționalitate.

---

84 Витрук Н. Конституционное правосудие. Москва, «ЮНИТК» 1998 г., стр.67.

85 Hotărârea CCRM nr. 4 din 22.04.2013 pentru controlul constituționalității Decretului Președintelui RM nr. 534 din 8 martie 2013 privind demisia Guvernului și desemnarea candidatului pentru funcția de Prim-ministru.

Un alt exemplu. Printr-un șir de acte[86] vădit neconstituționale, CCRM a suspendat din funcție Președintele Republicii Moldova, purtător al mandatului dat de popor (după cum se afirma – suspendare temporară, pentru care societatea a găsit un termen mai exact – pentru 5 minute), fiind înlocuit de către o altă persoană – Președintele Parlamentului sau, după caz, de Primul-ministru.

Potrivit art.81 și art.89 din Constituție, Președintele Republicii Moldova poate fi tras la răspundere politică și juridică, procedurile fiind strict prevăzute în Constituție.

Limitarea temporară a mandatului Președintelui prin nerespectarea scopurilor suspendării și a procedurilor stabilite contravin Constituției[87].

Specialiștii în dreptul constituțional[88] au criticat dur evenimentele destabilizatoare din Republica Moldova provocate de către CCRM, iar Comisia de la Veneția[89] a apreciat ca fiind contrară Constituției procedura de suspendare a Președintelui Republicii Moldova și acordarea dreptului de a semna, în numele său, actele de dizolvare a Parlamentului unui Prim-ministru în demisie și unui Parlament cu mandatul expirat[90]. Comisia a subliniat că unica posibilitate de suspendare a Președintelui este cazul exclusiv de inițiere a procedurii de demitere, iar instituirea interimatului se aplică doar în cazurile expres prevăzute de Constituția Republicii Moldova.

La fel pot fi apreciate și actele CCRM pronunțate în zilele de 7-9 iunie 2019 privind interpretarea termenului de 3 luni – 90 de zile ca o condiție pentru dizolvarea Parlamentului, privind durata mandatului Parlamentului ales de legislatura 2014 – 2019; privind activitatea parlamentelor și guvernelor în exercițiu și a celor formate după alegerile din 24.02.2019 și altele, revizuite de CC la 15.06.2019[91].

---

86 HCC nr. 28 din 17.10.2017 pentru interpretarea prevederilor art. 98 alin. (6) în coroborare cu articolele 1, 56, 91, 135 și 140 din Constituție (neîndeplinirea obligațiilor constituționale de către Președinte). Avizul nr. 1 din 08.06.2019, privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM pentru exercitarea obligației constituționale de dizolvare a Parlamentului și de stabilire a datei alegerilor parlamentare anticipate.

87 V.Pușcaș. „Dați-i Cezarului ce este al Cezarului și lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu”. Justiția constituțională, 2019, pag. 253.

88 Declarația foștilor membri ai corpului judecătoresc din Republica Moldova wwwrdg.md

89 Avizul Comisiei de la Veneția din 24 iunie 2019 privind deciziile CC din 8 și 9 iunie 2019 wwwprotiv.md, wwwjurnal.md

90 V.Kuciuk. Suveranul puterii de stat este poporul, „Jurnalul juridic național: teorie și practică”. 2019, nr. 4, pag. 8-26.

91 Decizia nr. 83 din 07.06.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 102b/2019 privind interpretarea art. 85 alin. (1) coroborat cu art. 63 alin. (2) și (3), 69 alin. (2) și 103 din Constituție (data de la care se calculează termenul de 3 luni de inactivitate a Parlamentului în vederea dizolvării sale); HCC nr. 13 din 08.06.2019 pentru interpretarea prevederilor

Adoptarea acestor hotărâri, de care depindea stabilitatea în stat, a trezit o reacție negativă atât în Republica Moldova, cât și în alte state.

Parlamentul legal constituit a reacționat printr-un șir de acte, care au restabilit într-o anumită măsură ordinea legală de drept[92].

Au reacționat la actele CC și specialiști în drept din alte state europene. De exemplu, Președintele CC a Lituaniei, Dainius Zalimas[93], și-a exprimat nedumerirea, adresând întrebarea *„dacă interpretarea Constituției se poate baza pe Codul civil (interpretarea termenului de 3 luni – n.a.), deoarece acesta din urmă este de rang inferior și poate fi el însuși subiect al revizuirii constituționale. Deciziile din 8 iunie au fost adoptate într-un mod deosebit de rapid – în câteva ore; prin urmare, nu este clar cum a fost asigurată corectitudinea, publicitatea și transparența procesului judiciar, precum și egalitatea ambelor părți în procedură.*"

Astfel, la acel moment, din „străjer" al Constituției, CCRM în opinia noastră, s-a transformat într-o instituție aservită politicului.

Comisia de la Veneția în avizul său a afirmat că *„CC nu și-a respectat propriile proceduri și nici principiul egalității părților în ceea ce privește recenta criză politică. Rolul esențial al CC este de a menține o distanță egală față de toate ramurile puterii și de a acționa ca un arbitru imparțial în caz de coliziune între ele, respectând totodată soluțiile la care au ajuns instituțiile legitime din punct de vedere democratic[94]".*

Ca urmare a pierderii încrederii societății după adoptarea de către CCRM în zilele de 7-9 iunie 2019 a actelor de rea faimă, toți judecătorii constituționali la 26 iunie 2019 și-au dat demisia.

Analizând jurisprudența CCRM pe parcursul anilor 2013-2019, apar întrebări privind comportamentul Curții Constituționale în asigura-

art. 63 și 85 din Constituție; Hotărârea CCRM nr. 14 din 08.06.2019 pentru controlul constituționalității actelor legislative adoptate de către Parlamentul de legislatura a X-a pe 08.06.2019; HCC nr. 15 din 08.06.2019 pentru controlul constituționalității Decretelor Președintelui RM din 08.06.2019 privind desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru și privind numirea Guvernului Republicii Moldova; Avizul nr. 1 din 09.06.2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de dizolvare a Parlamentului și de stabilire a alegerilor parlamentare anticipate; Avizul nr. 2 din 09.06.2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului; Hotărârea CCRM nr. 16 din 15.06.2019 privind revizuirea Deciziei nr. 83 din 07.06.2019, HCC nr. 13 din 08.06.2019 și Avizelor CC nr. 1 și nr. 2 din 09.06.2019.

92 Hotărârea Parlamentului RM nr. 39 din 08.06.2019 pentru adoptarea Declarației cu privire la recunoașterea caracterului captiv al statului Republica Moldova; Hotărârea Parlamentului RM nr. 42 din 08.06.2019 pentru aprobarea Declarației privind condamnarea tentativei de uzurpare a puterii în stat și altele.

93 „Președintele Curții Constituționale a Lituaniei, nedumerit de decizia CCRM cu privire la dizolvarea Parlamentului", Ziarul de Gardă din 14.06.2019. zdg.md

94 Aviz fără precedent al Comisiei de la Veneția referitor la hotărîrile Curții Constituționale din Moldova, Ziarul de Gardă din 21 iunie 2019, zdg.md

rea respectării principiului supremației Constituției și în alte cauze, de exemplu, examinate în condițiile conflictului de interese[95]; stabilirea criteriilor de formare a „*majorității parlamentare*" și a atribuțiilor acesteia la înaintarea propriului candidat la funcția de Prim-ministru, substituind atribuțiile constituționale ale Președintelui; interpretarea normelor constituționale după principiul „*textul Constituției contravine Constituției*[96]"; prelungirea mandatului judecătorului constituțional de către Curte[97], și altele?

O chestiune este certă, CCRM poate oferi soluții constituționale doar exclusiv din poziția de gardian al Constituției și ale tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte (*bineînțeles, dacă ultimele nu contravin Constituției*)[98].

III. Constatări și concluzii cu titlu de principiu

1. În perioada februarie 1995 – iunie 2019 la CCRM au activat 26 de judecători, dintre care trei au deținut două mandate consecutiv.

2. În perioada 1995-2001 judecătorii constituționali au introdus bazele controlului de constituționalitate și au asigurat ca subiecții de drept să se mențină în câmpul constituțional.

3. În perioada 2001-2013 judecătorii constituționali au activat în câmpul constituțional, au readus subiecții de drept în câmpul constituțional, au respins public și transparent imixtiunile politicului în activitatea CCRM.

4. În perioada 2013-2019 judecătorii constituționali, au adoptat un șir de acte convenabile unor grupuri politice și de interese, în unele cauze au demonstrat loialitate față de puterea politică, ceea ce s-a soldat cu demisia *in corpore* a ultimei componențe la 26.06.2019.

5. Într-un stat democratic, de drept, în care guvernează legea, Curtea Constituțională merită un respect instituțional. Fiind un „străjer" al Constituției și un arbitru echidistant, este esențial ca ea să manifeste responsabilitate la adoptarea deciziilor și să nu iasă din limitele cadrului constituțional. Dacă aceste lucruri nu sunt respectate, imaginea și justiția înfăptuită de autoritatea de jurisdicție constituțională este compromisă.

6. Curtea Constituțională trebuie să demonstreze în jurisprudența sa

---

95 V.Kuciuk. „Justiția constituțională și conflictul de interese". Monografia „Justiția constituțională", 2019, pag. 17-41.

96 V.Kuciuk. Când textul Constituției contravine Constituției. Monografia „Justiția constituțională", 2019, pag.41-51.

97 Hotărârea CCRM nr. 12 din 12.05.2016 privind interpretarea art. 116 alin. (2) și (4) și art. 136 alin. (1) din Constituție.

98 Hotărârea CCRM nr. 55 din 14.10.1999 privind interpretarea unor prevederi din art. 4 din Constituția Republicii Moldova, constcurt.md

continuitate și consecvență. În caz contrar, ea poate deveni imprevizibilă și riscă să piardă încrederea societății.

7. Curtea Constituțională deține dreptul de a-și revizui practica sa, dar acest drept poate fi realizat doar în baza unor argumente extrem de elocvente, care pot să convingă societatea, autoritățile de stat și cetățenii de oportunitatea revizuirii pentru ordonarea normelor juridice într-un sistem omogen și unitar, pentru stabilirea raporturilor de subordonare și logistică juridică între diferite elemente ale sistemului de drept național și internațional.

8. Nerespectarea supremației Constituției și a propriilor proceduri jurisdicționale poate avea ca urmare violarea unor astfel de valori și principii constituționale ca demnitatea omului, libera dezvoltare a personalității umane, suveranitatea națională, democrația și pluralismul politic, separația și colaborarea puterilor, accesul liber la justiție, egalitatea în drepturi, libertatea cuvântului, libertatea conștiinței, libertatea de privațiune materială, libertatea de povara fricii și altele.

9. Un pericol pentru justiția constituțională îl prezintă factorii interni. Formalismul în înfăptuirea justiției este inadmisibil. Prin comportamentul lor judecătorii trebuie să demonstreze că fac justiție, justiție adevărată, fără admiterea ingerințelor din partea altor ramuri ale puterii de stat, din partea partidelor politice sau a altor actori publici sau privați.

10. Justiția constituțională nu va fi recunoscută ca o instituție obiectivă și imparțială dacă nu va exclude conflictele de interese la judecarea cauzelor, dacă nu va fi asigurată delimitarea strictă a problemelor de neconstituționalitate de cele de oportunitate.

11. Curtea Constituțională nu se poate conforma cerințelor și regulilor majorității sau minorităților din societate, ea nu se bazează pe percepția grupurilor de interese și nu-și modifică sau revizuie actele pronunțate, decât în cazurile strict prevăzute de legislație și cu respectarea principiului supremației Constituției.

12. În legislația Republicii Moldova lipsesc prevederi care să asigure respectarea și aplicarea art.7 al Constituției în cazurile în care vădit este încălcat principiul supremației Constituției Republicii Moldova.

13. Lipsa mecanismelor de contestare a acțiunilor și a actelor adoptate de Curtea Constituțională prin nerespectarea propriilor proceduri poate provoca abuzuri și drept rezultat poate fi grav știrbită autoritatea CCRM dar și erodată însăși justiția constituțională.

14. CCRM poate avea doar o singură poziție legală în arhitectura constituțională a țării – exclusiv doar cea de gardian a Constituției Republicii Moldova și a spiritului ei.

IV. Recomandări

1) Perfecționarea cadrului normativ privind constituirea corpului judecătoresc și activitatea Curții Constituționale:

2) Restabilirea cerinței legale de deținere a unei singure cetățenii de către demnitarii de stat a RM. Securitatea națională este cel mai important element în edificarea statală a Republicii Moldova. Restabilirea restricției privind deținerea multiplei cetățenie la demnitarii de stat ar consolida suveranitatea și independența RM, asigurând securitatea națională a țării moldave și a societății moldovenești.

3) Formarea pe calea legislativă a unui mecanism juridic de apreciere a Hotărârilor CCRM care contravin Constituției RM, și respectiv de asigurarea revenirii în albia constituțională de către legiuitorul constituant, prin referendum sau prin altă modalitate legală.

Bibliografie

1) V.Pușcaș, A.Smochină și B.Negru. Комментарий к проекту закона о Конституционном суде, 16 января 1993 год. Независимая Молдова și Nota explicativă la proiectul de lege cu privire la Curtea Constituțională. Moldova Suverană, 18 ianuarie 1993
2) Renoux Th. Le Conseil Constitutionnel et le pouvoir judiciaire en France dans la modèle européen de contrôle de constitutionnalité des lois. De la diversité des institution a l'unité des droit. // În „Revue internationnale de droit comparé" nr. 3, 1994
3) Materialele seminarului internațional „Competențele Curții Constituționale și rolul ei în societate în lumina proiectului de lege cu privire la Curtea Constituțională", Chisinau. 17-18 iunie 2002
4) Kelsen Hans. La garantie jurisdictionnuelle de la Constitution. Paris, 1928, p.224-225
5) Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994
6) Legea nr. 317 din 13.12.1994 cu privire la Curtea Constituțională"
7) Codul jurisdicției constituționale, adoptat prin Legea nr. 502 din 16.06.1995
8) Hotărârea Parlamentului RM nr. 121 din 16.08.2019,
9) Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 302/18 din 30.07.2019,
10) Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 302/18 din 30.07.2019,
11) Hotărârea Guvernului RM nr. 404 din 15 august 2019,
12) Hotărârea Parlamentului RM nr. 121 din 16.08.2019,
13) Hotărârea Guvernului RM nr. 404 din 15 august 2019.
14) Zubco V., Cobăneanu S., Funcțiile Curții Constituționale. Revista Justiția constituțională, 2004, nr. 4, pag. 15
15) Pușcaș V. „Dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova. 20 de ani de la adoptarea Constituției", Justiția constituțională, 2019, pag.334
16) V.Pușcaș „Supremația legii în statul de drept", in Justiția constituțională, 2019, Chișinău, p.565-566
17) Pușcaș V. „29 iulie – ziua adoptării Constituției Republicii Moldova, Legea Supremă a statului", in Justiția constituțională, Chișinău, 2019, p. 579

18) Pușcaș V., Kuciuk V. „29 iulie – Ziua Constituției Republicii Moldova. 25 de ani de provocări pentru demnitatea constituțională a poporului moldovenesc.” În monografia „Constituția Republicii Moldova. 25 de ani.” Chișinău, 2020
19) A.Tănase: Curţile Constituţionale sunt acele instituţii care au sarcina să vegheze ca să nu existe „regate fără dreptate”. bislav.md. 23.02.2017
20) V.Puşcaş, 23 februarie – Ziua Curții Constituționale., in Justiția constituțională. Chişinău, 2019, pag. 264
21) Ziarul Timpul. https://www.timpul.md/articol/victor-puscas-a-ramas-fara-ceasul-daruit-de-ex-presedintele-voronin-4279.html
22) V.Puşcaş. Independenţa Curţii Constituţionale în oglinda strâmbă a legalităţii. Ziarul „Timpul”, 17.02.2010
23) Hotărârea CCRM nr. 10 din 19.02.2002 pentru controlul constituţionalităţii Hotărârii Parlamentului nr. 807 din 05.02.2002 „Cu privire la stabilirea datei alegerilor locale generale”
24) Hotărârea CCRM nr. Ag-5 din 28.09.2011 cu privire la destituirea dlui D.Pulbere din funcția de Președinte al Curții Constituționale
25) Decizia CCRM nr. 2 din 07.09.2011 asupra demersului judecătorului Victor Puşcaş privind scrisoarea deschisă a unui deputat în Parlamentul RM (M.O. nr. 152 din 16.09.2011)
26) Hotărârea Parlamentului nr. 39 din 08.06.2019 privind adoptarea Declaraţiei cu privire la recunoaşterea caracterului captiv al statului Republica Moldova (M.O. nr. 208 din 21.06.2019)
27) Acordul AIE2, Mina care a desfiinţat Alianţa! Cum s-au partajat funcţiile?. https://unimedia.info/stiri/doc-acordul-aie2--mina-care-a-desfiintat-alianta-cum-s-au-partajat-functiile-57321.html; http://www.e-democracy.md/files/parties/acord-constituire-aie-2010.pdf
28) 01.12.2011: Coraportorii APCE: Justiţia din Moldova nu a atins până în prezent standrdele europen. http://www.pcrm.md/main/index_md.php?action=news&id=7019
29) Hotărârea Parlamentului nr. 30 din 04.03.2010 privind eliberarea din funcție a Preşedintelui Curții Supreme de Justiție (M.O. nr. 34 din 09.03.2010)
30) Hotărârea CCRM nr. 10 din 16.04.2010 pentru revizuirea Hotărârii Curţii Constituţionale nr. 16 din 28.05.1998 „Cu privire la interpretarea art. 20 din Constituţia Republicii Moldova” în redacţia Hotărârii nr. 30 din 09.07.2007 (M.O. nr. 58 din 23.04.2010)
31) Hotărârea CCRM nr. 11 din 27.04.2010 pentru controlul constituţionalităţii Hotărârii Parlamentului nr. 30 din 04.03.2010 privind eliberarea din funcţie a Preşedintelui Curţii Supreme de Justiţie (M.O. nr. 18 din 07.09.2010)
32) Legea nr. 789 din 26.03.1996 cu privire la Curtea Supremă de Justiție,
33) Legea nr. 544 din 20.07.1995 cu privire la statutul judecătorului (art.9)
34) Legea nr. 947 din 19.07.1996 cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii,
35) V.Puşcaş, Jurisprudenţa Curţii Europene în activitatea jurisdicţională a Curţii Constituţionale. Revista „Săptămâna” din 14 și 21 mai 2010, pag. 7 şi 11
36) V.Puşcaş, «Dați-i Cezarului ce este al Cezarului și lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu”. In Justiția constituțională, Chișinău, 2019, pag.283
37) Opinia amicus curiae a Comisiei de la Veneţia din 13.12.2019 privind răspunderea penală a judecătorilor Curții Constituționale,

38) Raportul Comisiei Internaționale a Juriștilor „Promisiunea neîndeplinită privind un sistem judecătoresc independent în Moldova.” 2019, pag. 48-49
39) V.Kuciuk. Pledoarii la Curtea Constituţională. Susţinerea punctelor de vedere ale Parlamentului Republicii Moldova. Ch.: Editura Tipografia „Print-Caro”, 2018. – 556 p.
40) Hotărârea CCRM nr. 36 din 05.12.2013 privind interpretarea articolului 13 alin. (1) din Constituție în corelație cu Preambulul Constituției și Declarația de Independență a Republicii Moldova (M.O. nr. 304 din 27.12.2013)
41) Aurel Băieșu. Opinie separată expusă în temeiul art. 27 alin.(5) din Legea cu privire la Curtea Constituţională şi art. 67 din Codul jurisdicţiei constituţionale. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/29651, http://www.constcourt.md/public/ccdoc/opinii/ro-op_h36_2013_ro.pdf
42) V.Pușcaș „Consolidarea statalității de la Declarația de suveranitate spre Declarația de indenependență”, „Dezvoltarea instituțională a Republicii Moldova”, in Justiția constituțională, 2019, p.317-325;
43) Plenul CSJ. Hotărîrea nr.3 din 09 iunie 2014 cu privire la aplicarea de către instanţele judecătoreşti a unor prevederi ale Convenţiei Europene pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale.
44) V.Puşcaş. „Dacă doreşte, de ce să nu se accepte?” Ziarul „Săptămîna”, 10 ianuarie 2014
45) Guceac Ion. Constituția la răscrucea de milenii, Chişinău, 2013, pag.19
46) Hotărârea CCRM nr. 2 din 09.02.2016,
47) Decizia CCRM nr. 88 din 22.11.2016,
48) Hotărârea CCRM nr. 25 din 22.07.2016,
49) Hotărârea CCRM nr. 55 din 14.10.1999 și altele
50) Hotărîrea CEDO din 27.04.10 în cauza Tănase c. Moldovei wwwjustice.md la situaţia din 17.02.2020
51) Hotărârea CCRM nr. 31 din 11.12.2014 privind revizuirea Hotărârea CCRM nr. 9 din 26.05.2009 pentru controlul constituţionalităţii unor prevederi din Legea nr. 273 din 07.12.2007 … constcourt.md
52) В. Кучук, В.Пушкаш. Угроза национальной безопасности страны как следствие двойного гражданства (казуальный анализ). In Justiţia constituţională. Chişinău, 2019, pag. 170-209
53) Hotărârea CCRM nr. 7 din 04.03.2016 privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115 din 05.07.2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova
54) Decizia CCRM nr. 5 din 18.05.2001 privind controlul constituționalității Legii nr. 1115 din 05.07.2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova
55) V.Pușcaș. Replică la press-release-ul CCRM din 16.03.2016. in Justiția constituțională. 2019, pag. 287-289
56) V.Pușcaș. Platon mi-e prieten, dar adevărul este mai presus. In Justiția constituțională. 2019, pag. 303-305
57) Hotărârea Plenului CSJ nr. 2 din 30.01.1996 cu privire la practica aplicării de către instanţele judecătoreşti a unor prevederi ale Constituţiei RM
58) Hotărârea Plenului CSJ nr. 17 din 19.06.2000 privind aplicarea în practica judiciară a unor prevederi ale Convenţiei pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale

59) V.Pușcaș. Îmbunătățirea sau înrăutățirea mecanismului de ridicare a excepției de neconstituționalitate. Revista „Legea și viața”, 2007, nr. 2
60) Hotărârea CCRM nr. 2 din 09.02.2016 pentru interpretarea art. 135 alin. (1) lit. g) din Constituție
61) Rapoartele Curții Constituționale privind exercitarea jurisdicției constituționale în anii 2015 – 2019 wwwconstcourt.md
62) Витрук Н. Конституционное правосудие. Москва, «ЮНИТК» 1998 г., стр.67.
63) Hotărârea CCRM nr. 4 din 22.04.2013 pentru controlul constituționalității Decretului Președintelui RM nr. 534 din 8 martie 2013 privind demisia Guvernului și desemnarea candidatului pentru funcția de Prim-ministru.
64) Hotărârea CCRM nr. 28 din 17.10.2017 pentru interpretarea prevederilor art. 98 alin. (6) în coroborare cu articolele 1, 56, 91, 135 și 140 din Constituție (neîndeplinirea obligațiilor constituționale de către Președinte).
65) Avizul nr. 1 din 08.06.2019, privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM pentru exercitarea obligației constituționale de dizolvare a Parlamentului și de stabilire a datei alegerilor parlamentare anticipate.
66) Avizul Comisiei de la Veneția din 24 iunie 2019 privind deciziile CC din 8 și 9 iunie 2019 wwwprotiv.md, wwwjurnal.md
67) V.Kuciuk. Suveranul puterii de stat este poporul, „Jurnalul juridic național: teorie și practică”. 2019, nr. 4, pag. 8-26.
68) Decizia CC RM nr. 83 din 07.06.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 102b/2019 privind interpretarea art. 85 alin. (1) coroborat cu art. 63 alin. (2) și (3), 69 alin. (2) și 103 din Constituție
69) Hotărârea CCRM nr. 13 din 08.06.2019 pentru interpretarea prevederilor art. 63 și 85 din Constituție;
70) Hotărârea CCRM nr. 14 din 08.06.2019 pentru controlul constituționalității actelor legislative adoptate de către Parlamentul de legislatura a X-a pe 08.06.2019;
71) Hotărârea CCRM nr. 15 din 08.06.2019 pentru controlul constituționalității Decretelor Președintelui RM din 08.06.2019 privind desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru și privind numirea Guvernului Republicii Moldova;
72) Avizul CC RM nr. 1 din 09.06.2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de dizolvare a Parlamentului și de stabilire a alegerilor parlamentare anticipate;
73) Avizul CC RM nr. 2 din 09.06.2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului; Hotărârea CCRM nr. 16 din 15.06.2019 privind revizuirea Deciziei nr. 83 din 07.06.2019, HCC nr. 13 din 08.06.2019 și Avizelor CC nr. 1 și nr. 2 din 09.06.2019.
74) Hotărârea Parlamentului RM nr. 39 din 08.06.2019 pentru adoptarea Declarației cu privire la recunoașterea caracterului captiv al statului Republica Moldova;
75) Hotărârea Parlamentului RM nr. 42 din 08.06.2019 pentru aprobarea Declarației privind condamnarea tentativei de uzurpare a puterii în stat și altele.

76) Ziarul de Gardă din 14.06.2019. „Preşedintele Curții Constituționale a Lituaniei, nedumerit de decizia CCRM cu privire la dizolvarea Parlamentului”, zdg.md
77) Ziarul de Gardă din 21 iunie 2019, Aviz fără precedent al Comisiei de la Veneția referitor la hotărîrile Curții Constituționale din Moldova, zdg.md
78) V.Kuciuk. „Justiția constituțională și conflictul de interese”. In „Justiția constituțională”, 2019, pag. 17-41.
79) V.Kuciuk. Când textul Constituției contravine Constituției. In „Justiția constituțională”, 2019, pag.41-51.
80) Hotărârea CCRM nr. 12 din 12.05.2016 privind interpretarea art. 116 alin. (2) și (4) și art. 136 alin. (1) din Constituție.
81) Hotărârea CCRM nr. 55 din 14.10.1999 privind interpretarea unor prevederi din art. 4 din Constituția Republicii Moldova, constcurt.md

Materialele Conferinței Internaționale științifico-practice *„Jurisdicția constituțională din Republica Moldova: abordări, probleme și perspective”* din 05 iunie 2020.
Organizatorii Conferinței: Grupul de inițiativă pentru reforma contituțională în Republica Moldova, Uniunea Juriștilor din Moldova, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”

REPUBLICA MOLDOVA, ANUL 2019. TENTATIVA DE UZURPARE A PUTERII DE STAT (analiză juridică)

Victor PUȘCAȘ
doctor în drept, conferențiar universitar
ex-președinte al Curții Constituționale a Republicii Moldova

Valeriu KUCIUK
doctor în drept, lector universitar
Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova, Republica Moldova

Potrivit prevederilor normei constituționale, "voința poporului este baza puterii de stat. Această voință este exprimată prin alegeri libere, care se desfășoară periodic, prin exprimare universală, egală, directă, secretă și liberă". În contextul alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019, autorii investighează evoluția încercării de uzurpare a puterii de stat în perioada 7-15 iunie 2019, în care Curtea Constituțională a fost direct implicată. Analizând comportamentul și hotărârile Curții Constituționale, autorii formulează o serie de concluzii, elaborând un set de recomandări pentru justiția constituțională din Republica Moldova. Misiunea Curții Constituționale este să garanteze supremația Constituției, să asigure realizarea principiului separării puterii de stat și să garanteze responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat. Suveranul și voința lui sunt baza puterii de stat, unde Curtea Constituțională este autoritatea jurisdicției constituționale, care stă la paza Constituției și a voinței poporului moldovenesc.

Cuvinte cheie: *suveran, Curtea Constituțională, uzurparea puterii de stat.*

Introducere

În conformitate cu prevederile normei constituționale [99], „voința poporului constituie baza puterii de stat. Această voință se exprimă prin alegeri libere, care au loc în mod periodic prin sufragiu universal, egal, direct, secret şi liber exprimat".

Prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova, a fost stabilită data de 24 februarie 2019 pentru desfășurarea alegerilor Parlamentului Republicii Moldova, în baza unui sistem mixt (proporţional şi majoritar) unde într-o circumscripție națională se aleg 50 de deputaţi în baza sistemului proporțional şi 51 de deputați în circumscripții uninominale în baza sistemului majoritar[100].

---

99 Art.38 alin.(1) al Constituției RM din 29.07.1994 (Publicată: 12.08.1994 în MO nr.1, Data intrarii in vigoare: 27.08.1994) – în continuare Constituția RM.

100 Hotărîrea Parlamentului Republicii Moldova nr.197 din 27 iulie 2018.

Așadar, la data de 24 februarie 2019 în Republica Moldova au avut loc alegeri parlamentare, în urma cărora în Parlamentul Republicii Moldova au acces 4 formațiuni politice și 3 candidați independenți [101].

Astfel, având în vedere prevederile constituționale [102] că „*suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct şi prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție*", la 24 februarie au fost aleși 101 deputați în Parlamentul RM – organul reprezentativ al poporului moldovenesc. Respectiv, în calitatea sa de reprezentanți ai suveranului, deputații în Parlament exprimă și pun în aplicare voinţa imperativă a poporului, unde Parlamentul este organul reprezentativ suprem şi legislativ în stat mandatat de popor cu atribuții de guvernare supremă și legislativă [103]. Prin analogie amintim, că art. 3 din Declaraţia Franceză a Drepturilor Omului şi Cetăţeanului stipula că „*principiul oricărei suveranităţi rezidă numai în naţiune; nici un organism, nici un individ nu poate exercita vreo autoritate care să nu emane de la naţiune*", iar fiind aplicat acest principiu în Constituţia franceză din 1791, norma constituțională a stipulat că „*suveranitatea aparține națiunii; nici un segment din popor, nici un individ nu-şi pot atribui exercitarea ei*" [104]. În acest sens articolul 2 alin.(2) al Constituției RM de asemenea stabilește această restricție constituțională – „*Nici o persoană particulară, nici o parte din popor, nici un grup social, nici un partid politic sau o altă formațiune obștească nu poate exercita puterea de stat în nume propriu. Uzurparea puterii de stat constituie cea mai gravă crimă împotriva poporului*".

Totodată, cu referință la subiectul suveranității, vom aminti că și Constituţiile Spaniei, Luxemburgului și altor state europene stipulează, că purtătorul suveranităţii naţionale este poporul care este izvorul puterii de stat, precizând că suveranitatea aparţine naţiunii [105].

Potrivit Constituției moldovenești, un nou parlament are maximum trei luni de la alegerea sa pentru a forma un guvern [106], după care poate

---

101 Hotărîrea CEC nr.2414 din 24 februarie 2019 privind aprobarea Procesului-verbal privind totalizarea rezultatelor alegerilor Parlamentului Republicii Moldova în circumscripţia naţională din 24 februarie 2019, Hotărîrea CEC nr.2420 din 03.03.2019 pentru aprobarea Raportului cu privire la rezultatele alegerilor Parlamentului Republicii Moldova din 24 februarie 2019, Hotărîrea CEC nr.2418 din 03.03.2019 cu privire la atribuirea mandatelor de deputat în Parlamentul Republicii Moldova concurenţilor electorali, conform rezultatelor obţinute în circumscripţia electorală naţională la alegerile parlamentare din 24 februarie 2019.

102 Art.2 alin.(1) și art.38 ale Constituției RM.

103 Art.60 alin.(1) al Constituției RM.

104 Prima Constituţie scrisă, adoptată în Franţa. Maurice Duverger. Constitutions et documents politiques. Paris: PVF, 1992, p. 18 şi urm.

105 Конституция Испании, 1978, ст.1 (п.2); Конституция Великого Герцогства Люксембург, ст.32 часть (1).

106 Art.85 alin.(1) și art.103 ale Constituției RM.

fi dizolvat [107]. Confirmarea rezultatelor alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019 și respectiv validarea mandatelor deputaților aleși au fost realizate de Curtea Constituțională a Moldovei (în continuare CCM) prin hotărârea sa din 9 martie 2019 [108].

Astfel, CCM a confirmat rezultatele alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019, odată cu validarea mandatelor de deputaţi în circumscripția națională (PSRM-18 mandate, PD-13, ACUM-14 și 5 mandate ale Partidului Șor), și în circumscripțiile uninominale (PSRM-17 mandate, PD-17, ACUM-12, Partidul Șor-2 și 3 mandate ale candidaților independenți). În final, arhitectura politică a mandatelor parlamentare s-a stabilit: PSRM – 35 deputați, PD-30, ACUM-26, Partidul Șor-7 și 3 deputați independenți.

Este important că în hotărârea sa [109], CCM a menționat că „*potrivit constatărilor și concluziilor preliminare ale Misiunii Internaționale de Observare a Alegerilor [observatorii Biroului OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului, cei ai Adunării Parlamentare a OSCE, cei ai Adunării Parlamentare a Consiliului Europei și cei ai Parlamentului European], alegerile parlamentare din 24 februarie au fost competitive, iar drepturile fundamentale au fost, în general, respectate*".

De asemenea, CCM a menționat [110], că „*potrivit art.2 aplicat în coroborare cu prevederile art.38 din Constituție, suveranitatea națională îi aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct şi prin organele sale reprezentative în formele stabilite de Constituție*". Drept urmare, Curtea a constatat [111], că „în procesul alegerilor parlamentare pentru circumscripțiile uninominale şi la numărarea voturilor exprimate nu au fost comise încălcări ale Codului electoral de natură să influențeze rezultatele votării şi atribuirea mandatelor în aceste circumscripții", concluzionând, că ea confirmă că „*pe 24 februarie 2019, deputații Parlamentul Republicii Moldova au fost aleși în mod corect, prin sufragiu universal, egal, direct, secret şi liber exprimat*".

---

107 Art.85 alin.(1) al Constituției RM.

108 Hotărârea CCM nr.4 din 9 martie 2019 cu privire la confirmarea rezultatelor alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019 și la validarea mandatelor deputaților aleși (Sesizarea nr. 48e/2019).

109 Pct.34 din Hotărârea CCM nr.4 din 9 martie 2019 cu privire la confirmarea rezultatelor alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019 și la validarea mandatelor deputaților aleși (Sesizarea nr. 48e/2019)

110 Pct.46 din Hotărârea CCM nr.4 din 9 martie 2019 cu privire la confirmarea rezultatelor alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019 și la validarea mandatelor deputaților aleși (Sesizarea nr. 48e/2019)

111 Pct.114 și 115 din Hotărârea CCM nr.4 din 9 martie 2019 cu privire la confirmarea rezultatelor alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019 și la validarea mandatelor deputaților aleși (Sesizarea nr. 48e/2019)

În așa mod, în conformitate cu prevederile legislației în vigoare a RM [112], din data de 9 martie 2019, după validarea alegerilor pentru un nou Parlament, mandatul Guvernului condus de prim-ministrul Pavel Filip a încetat de drept.

Totodată, conform articolului 15 a Legii nr.136/2017, Guvernul al cărui mandat a încetat îndeplinește numai atribuții de administrare a treburilor publice, nefiind în drept să adopte și să prezinte Parlamentului spre examinare proiecte de acte normative și proiecte ale documentelor de politici, să adopte ordonanțe și documente de politici, să avizeze inițiative legislative (inclusiv proiecte de legi) și să examineze propuneri legislative, să încheie tratate internaționale care implică angajamente financiare pentru Republica Moldova,) să numească/să propună pentru numire sau să elibereze din funcție persoane cu funcții de demnitate publică sau funcționari publici (cu excepția cazurilor de imposibilitate obiectivă a persoanelor de a-și îndeplini atribuțiile), să încheie contracte și să-și asume angajamente pentru o perioadă nedeterminată sau pentru o perioadă ce depășește un an ori a căror valoare este disproporționată în raport cu cheltuielile necesare pentru administrarea treburilor publice curente sau pentru gestionarea unor situații de urgență, să decidă privind inițierea reorganizării sau modificarea structurii ori funcțiilor ministerelor sau ale altor autorități administrative centrale subordonate Guvernului. Este important, că acest Guvern al cărui mandat a încetat, urmează să îndeplinească funcțiile de administrare a treburilor publice doar până la investirea unui nou Guvern în modul stabilit de legislația în vigoare.

În continuare, în conformitate cu prevederile art.63 alin.(2) din Constituția RM și art.1 alin.(5) din Regulamentul Parlamentului RM, Președintele RM, prin decretul său [113] a convocat ședința de constituire a Parlamentului de legislatura a X-a, care s-a desfășurat la data de 21 martie 2019. În cadrul ședinței de constituire a Parlamentului RM, decanul de vârstă al forului legislativ, abilitat cu dreptul de a conduce ședința până la alegerea unui președinte al Parlamentului, după formarea fracțiunilor parlamentare dar în lipsa unei majorități parlamentare, a suspendat ședința pe o perioadă nedeterminată de timp, în vederea acordării fracțiunilor parlamentare posibilității de a purta consultări și tratative în vederea constituirii majorității parlamentare care să-și asume actul guvernării.

De menționat că numărul obținut de mandate nu permitea nici unui partid de unul singur să formeze majoritatea parlamentară (50+1 din numărul deputaților aleși). De aceia, în următoarea perioadă de timp, par-

112 Art.103 alin.(1) al Constituției RM din 29.07.1994, și art.12 din Legea nr.136 din 07.07.2017 cu privire la Guvern

113 Decretul Președintelui RM nr.1137-VIII din 20 martie 2019 privind convocarea ședinței de constituire a Parlamentului de legislatura a X-a.

tidele politice care au intrat în Parlament, au purtat sau au putut purta negocieri pentru a forma majoritatea parlamentară în vederea investirii unui guvern de coaliție, negocieri care s-au finalizat pe data de 8 iunie cu semnarea unui acord de coaliție între PSRM și ACUM. Totodată, în legătură cu incertitudinea calculării termenului limită de trei luni pentru dizolvarea parlamentului, încă pe data de 22 mai, Președintele RM a intervenit în adresa CCM cu o sesizare în care a solicitat: „*interpretarea art.85 alin.(1) din Constituție în coroborare cu art.63 alin.(2) și (3), cu art.69 alin.(2) și art.103 din Constituție în vederea stabilirii momentului exact de la care începe să curgă termenul constituțional de 3 luni*".

Așa dar, la 7 iunie seara s-au încheiat negocierile fiind convocată ședința de constituire a Parlamentului, iar a doua zi – 8 iunie, a fost semnat acordul de coaliție între PSRM și ACUM (care include și obligația de a adopta un set de legi), și în aceiași zi a fost reluată ședința de constituire a Parlamentului RM anunțată anterior.

Remarcăm, că la reluarea pe data de 8 iunie 2019 a ședinței Parlamentului (sâmbătă – zi de odihnă), era firesc faptul că personalul Secretariatului Parlamentului RM nu era prezent la locurile sale de muncă, dar nici nu a fost chemat să iasă la muncă în legătură cu reluarea activității Parlamentului. În temeiurile menționate, dar și din alte cauze mai puțin normative, la desfășurarea ședinței de constituire a Parlamentului, deputații sau confruntat cu următoarele dificultăți:

- alarme false privind minarea clădirii Parlamentului și necesitatea verificării de către geniști a tuturor încăperilor;
- clădirea Parlamentului a fost deconectată de la sursele de energie;
- echipamentul de deservire a ședințelor Parlamentului nu putea-fi activat,
- fiind invitat să organizeze activitatea de suport al ședinței Parlamentului și să recheme personalul la muncă, conducătorul Secretariatului Parlamentului și-a depus demisia.

Oricum, ședința de constituire a Parlamentului RM fiind reluată, în cadrul ei s-au hotărât următoarele:

- a fost aleasă în funcția de președinte a Parlamentului Dna Zinaida Greceanîi [114],
- a fost adoptată declarația cu privire la recunoașterea caracterului captiv al statului RM [115],

114 Hotărîrile Parlamentului RM: nr.28/08.06.2019 privind formarea Comisiei pentru efectuarea alegerii prin vot secret a Preşedintelui Parlamentului RM, nr.29/08.06.2019 privind aprobarea procesului-verbal nr.1 al şedinţei Comisiei pentru efectuarea alegerii prin vot secret a Preşedintelui Parlamentului RM, nr.30/08.06.2019 privind aprobarea procesului-verbal nr.2 al şedinţei Comisiei pentru efectuarea alegerii prin vot secret a Preşedintelui Parlamentului RM, și nr.31/08.06.2019 pentru alegerea Preşedintelui Parlamentului RM.

115 Hotărîrea Parlamentului RM nr.39/08.06.2019 pentru adoptarea Declaraţiei cu privire la recunoaşterea caracterului captiv al statului Republica Moldova.

– au fost purtate consultări între Președintele RM și majoritatea parlamentară constituită,
– a fost acordat votul de încredere noului Guvern condus de prim-ministrul Dna Maia Sandu desemnat prin decretul Președintelui RM [116].

Este de menționat, că anterior zilei de 8 iunie, pe 7 iunie după orele 18.00 (programul de muncă stabilit în RM pentru autoritățile publice este 8.00-17.00 [117]), CCM a emis decizia de inadmisibilitate a sesizării depuse de Președintele RM la 22 mai 2019 [118], motivând că textul Constituției este clar și nu necesită interpretare (*In claris non fit interpretatio* – lat.). Și în contrariul deciziei emise anterior pe 7 iunie, după anunțarea coaliției formate de fracțiunile parlamentare ale PSRM și ACUM, CCM pe data de 8 iunie, la sesizarea deputaților (Partidul Democrat din Moldova), adoptă hotărârea sa [119] pentru interpretarea prevederilor articolelor 63 și 85 din Constituția RM prin care:

– se interpretează noțiunea de termen de trei luni unde luna este egalată cu 30 de zile (ceea ce face ca termenul limită să fie de 7 iunie);
– se interpretează statutul juridic al Parlamentului, stabilind că Parlamentul care urmează a fi dizolvat nu are statut și competențe identice cu Parlamentul mandatul căruia a expirat;
– se statuează pentru Parlamentul dizolvat interdicția de a desfășura activitate legislativă, îndeplinirea atribuțiilor prevăzute de art.66 din Constituție, precum și dreptul de ă-și constitui propriile organe de conducere;
– se previne Parlamentul că orice acțiune și/sau act legislativ care are drept scop desfășurarea activității Parlamentului după apariția circumstanțelor de dizolvare obligatorie, constituie o încălcare gravă a prevederilor constituționale și sunt nule *ab inițio*.

Evaluarea situației generale post-electorale (criza constituțională și blocajul instituțional al autorității legislative și executive)

Prin faptul că noua coaliție parlamentară a fost declarată ilegală de către Curtea Constituțională a Moldovei, pe motiv că negocierile de for-

116 Decretul Președintelui RM din 08.06.2019 privind desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru al Republicii Moldova și Decretul Președintelui RM din 08.06.2019 privind numirea Guvernului Republicii Moldova.
117 Art.98 al Codului Muncii aprobat prin Legea Nr.154 din 28.03.2003.
118 Decizia CCM de inadmisibilitate din 07 iunie 2019 a sesizării nr.102b/2019 privind interpretarea art.85 alin.(1) coroborat cu art.62 alin.(2) și (3), art.69 alin.(2) și art.103 din Constituția RM.
119 Hotărîrea CCM nr.13/08.06.2019 pentru interpetarea art.63 și 85 din Constituția RM.

mare a coaliției de guvernare au depășit termenul de 90 de zile, în Republica Moldova a fost declanșată o criză constituțională și un blocaj instituțional, care s-a manifestat în următoarele:

- sa creat dualitatea puterii de stat prin faptul existenței a două guverne, a două centre ale puterii supreme publice – Parlamentul, Președintele RM și noul Guvern (Guvernul Sandu) pe de o parte, și Curtea Constituțională, Guvernul precedent (Guvernul Filip) și PDM pe de altă parte;
- PDM a organizat blocarea edificiilor instituțiilor de stat prin aducerea organizată a unor grupe de persoane din teritoriu, prin instalarea corturilor la intrările în instituțiile de stat, prin mesaje publice de nesupunere noului guvern și Parlamentului;
- conform hotărârilor CCM, majoritatea parlamentară formată nu poate activa și nu poate publica actele normative adoptate în Monitorul Oficial – unica publicație oficială de stat;
- Guvernul Sandu desemnat de majoritatea parlamentară nu poate intra în sediile publice, și respectiv nu poate activa (Guvernul Filip nu recunoaște legalitatea noului guvern investit);
- Hotărârile și deciziile Parlamentului, Președintelui RM și a noului Guvern Sandu nu sunt publicate în Monitorul Oficial – unica publicație oficială de stat, și respectiv nu pot intra în vigoare [120].
- Blocajul instituțional stabilit a condus la vidul și ineficiența puterii de stat, la afecțiuni economice, la divizarea societății în două tabere, la ură interetnică și conflict social, afectând imaginea autorităților de stat și creând în societate o stare de incertitudine economică, socială și politică.

Analiză cazuală a actelor emise de către CCM (07 – 09 iunie 2019)

În perioada 07 – 09 iunie 2019 (unde 8 și 9 iunie sunt zile de odihnă), CCM a emis mai multe acte (1 decizie de inadmisibilitate, 3 hotărâri și două avize) [121]. Menționăm, că anume interpretările cuprinse în Hotă-

[120] Prevederile art.1 alin.(5) al Legii Nr. 173 din 06.07.1994 privind modul de publicare şi intrare în vigoare a actelor oficiale, prevede că „actele oficiale nominalizate la alin.(1), intră în vigoare la data publicării în Monitorul Oficial sau la data indicată în text..”.

[121] Decizia nr. 83 din 07 iunie 2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 102b/2019 privind interpretarea articolului 85 alin. (1) coroborat cu articolele 63 alineatele (2) și (3), 69 alin. (2) și 103 din Constituția RM (inadmisibilitatea sesizării de interpretare a articolului 85 alin. (1) din Constituție și tentativa de echivalare a termenului de 3 luni cu 90 de zile); Hotărârea nr. 13 din 08 iunie 2019 pentru interpretarea prevederilor articolelor 63 și 85 din Constituția RM (stabilirea competențelor Parlamentului dizolvat și modalității de calcul a termenului de 3 luni din art. 85 alin. (1) din Constituție); Hotărârea nr. 14 din 08 iunie 2019 pentru controlul constituționalității actelor legislative adoptate de către Parlamentul RM de legislatura a X-a pe 8 iunie 2019 (declararea neconstituționalității hotărârii pentru alegerea doamnei Zinaida Greceanîi în funcția de Președinte al Parla-

rârea nr. 13 din 8 iunie 2019, în special în §11 al hotărârii, au servit drept pretins temei pentru emiterea ulterioarelor Hotărâri și avize ale CCM. Drept consecință a pronunțării actelor evocate supra, au fost create premise care au condus la constituirea unui dualism al puterii de stat și implicit la o criză constituțională. Or, este inadmisibil ca prin realizarea unei interpretări a Constituției într-un anumit context (după pretinsa expirare a termenului de 3 luni pentru acordarea votului de încredere unui Guvern și în condițiile constituirii unei majorități parlamentare), aceasta să genereze un blocaj constituțional. Prin urmare, emiterea unei hotărâri interpretative trebuie să ofere o soluție clară, dar nu să constituie factor de generare a crizei constituționale și a unui blocaj instituțional.

Totodată, vom menționa așteptările societății de interpretare a CCM a art. 85 din Constituție, la sesizarea Președintelui RM din 22 mai 2019, reieșind din faptul că art. 85 prevede două termene: 3 luni – pentru blocarea procedurii de adoptare a legilor timp de 3 luni, și 45 de zile – pentru formarea Guvernului. În cazul dat, termenul de 3 luni începe să curgă începând cu 21 martie, iar cel de formare a Guvernului – începând cu 9 martie, pentru ambele circumstanțe termenul limită constituind 3 luni.

Limitele de competență ale Curții Constituționale

Un subiect separat de cercetare științifică este limita de competență a autorității de jurisdicție constituțională expres stabilite în legislația în vigoare a RM. Menționăm că autorii prezentei analize s-au pronunțat în mai multe lucrări ale sale asupra faptului depășirii de către CCM a limitelor sale de competență [122].

mentului și a actelor legislative (legile, hotărârile) adoptate de deputații Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a X-a la data de 8 iunie 2019 și ulterior); Hotărârea din 08 iunie 2019 pentru controlul constituționalității Decretului Președintelui RM privind desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru al RM și Decretul Președintelui RM privind numirea Guvernului RM (declararea neconstituționalității Decretului Președintelui Republicii Moldova privind desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru al Republicii Moldova și Decretul Președintelui Republicii Moldova privind numirea Guvernului Republicii Moldova); Avizul din 09 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM (constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova și abilitarea Prim-ministrului în exercițiu domnul Pavel Filip cu exercitarea interimatului în vederea sesizării Curții pentru constatarea circumstanțelor ce justifică dizolvarea Parlamentului de legislatura a X-a, și după caz, emiterea decretului privind dizolvarea Parlamentului și stabilirea datei alegerilor parlamentare anticipate); Avizul din 09 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului RM (constatarea circumstanței care justifică dizolvarea Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a X-a în legătură cu imposibilitate formării Guvernului în termenul prevăzut de articolul 85 alin. (1) din Constituție).

122 Kuciuk, V., Pușcaș, V. Justiția constituțională. Tipogr.Print-Caro. Chișinău, 2019, pp.41-50, 76-84, 93-105, 123-139, 140-158.

Așa, CCM fiind în conformitate cu art.134 alin.(1) și (3) ale Constituției este unica autoritate de jurisdicție constituțională, garantul supremației Constituției, asigurând realizarea principiului separării puterii de stat în putere legislativă, putere executivă şi putere judecătorească şi garantând responsabilitatea statului faţă de cetăţean şi a cetăţeanului faţă de stat, având atribuțiile specificate în articolul 135 ale Constituției, şi desfășurându-și activitatea numai din iniţiativa subiecţilor prevăzuţi de Legea cu privire la Curtea Constituţională și Codul jurisdicției constituționale.

Și în contextul cazului dat, situația creată (*neformarea organelor de conducere și de lucru a Parlamentului, lipsa majorității parlamentare, lipsa Guvernului – fapte inexistente la 8 iunie 2019 cînd CCM a interpretat art.85 din Constituție*) cerea insistent aplicarea competenței CCM în vederea interpretării art.85 din Constituție, și anume acest fapt a fost cerut în sesizarea Președintelui RM din 22 mai 2019.

Ținând cont de prevederile legislației contituționale [123] care stipulează că „*Curtea Constituţională examinează numai chestiuni ce ţin de competenţa ei și că ea examinează în exclusivitate probleme de drept*", necesită a menționa că în cazul dat, CCM refuzând Președintelui RM interpretarea art.85 și 63 din Constituție din motivul clarității subiectului solicitat spre interpretare, nu a dat ulterior dovadă de consecvență și continuitate în vederea asigurării respectării principiului securității raporturilor juridice, asigurarea separării puterilor în stat și evitarea blocajelor instituționale și a conflictelor între ramurile puterii de stat. Or, a doua zi, Curtea a intervenit la cererea unor deputați, exponenți ai unui partid politic (PDM), cu o interpretare a aceloraşi articole, fapt care denotă examinarea normei constituționale prin prisma principiului de oportunitate politică.

Și dacă acțiunile CCM de interpretare a normelor constituționale sunt binevenite și nu intră în contradicție cu cele expuse mai sus din punctul de vedere a prevederilor art.6 alin.(2) al Codului jurisdicţiei constituţionale care statuează că „*Curtea Constituţională îşi stabileşte ea însăşi limitele de competenţă*", aplicarea în cazul dat de către CCM a principiului oportunității politice, denotă în sine lipsa independenței reale a Curții. Acest aspect este amplificat de faptul pronunțării de către CCM a Hotărârii nr.13 din 09.06.19 cu aplicare retroactivă, care vine în contradicție cu obligațiile de jurisdicție constituțională pe care le are CCM în conformitate cu legislația în vigoare, și care trebuie să fie întemeiate exclusiv pe drept, urmărind un scop legitim și necesar. Or, conform aceluiaşi articol 6 alin.(1) al Codului jurisdicției constituționale, „*Curtea soluționează nu-*

[123] Art. 4 alin.(3) al Codului jurisdicţiei constituţionale aprobat prin Legea nr. 502 din 16.06.1995 și art.31al Legii nr.317 din 13.12.1994 cu privire la Curtea Constituţională.

mai probleme ce țin de competenta sa". Iar , „*dacă în procesul examinării apar chestiuni de competenta altor organe, Curtea remite acestora materialele sau comunică faptul pârților şi organelor interesate, dând explicațiile de rigoare*".

Este important că CCM are dreptul doar să interpreteze normele constituției în vigoare, dar nu să genereze noi norme de drept constituțional. Ea trebuie să respecte principiile stabilite în articolul 3 ale Codului jurisdicției constituționale și a Legii cu privire la Curtea Constituțională, și anume principiile independenței, colegialității, legalității și publicității. Nerespectarea acestor principii de către autoritatea de jurisdicție constituțională, a trunchiat activitatea legală a Curții, confirmând votul de neîncredere acordat pe 8 iunie 2019 de către Parlamentul RM acestei instituții [124].

Totodată, nu putem susține poziția CCM care a stabilit, prin hotărârile sale [125], că hotărârile interpretative ale Curții Constituționale sunt texte cu valoare constituțională, fiind parte integrantă a Constituției, fac corp comun cu dispozițiile pe care le interpretează și sunt obligatorii pentru executare pentru toate instituțiile statului. De remarcat că a astfel de interpretare a textelor hotărârilor CCM a apărut după stabilirea în a.2013 a prevalării Declarației de independență asupra Constituției. În acest context vom face trimitere la art.7 al Constituției care statuează că „*Constituția Republicii Moldova este Legea ei Supremă. Nici o lege şi nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică*". De aceia, în momentul când careva acte ale autorităților publice (în care se înscrie și CCM) contravine Constituției, acest act este nul de drept neavând nici o putere juridică.

Privind nerespectarea cerințelor procesuale de jurisdicție constituțională de către CCM la adoptarea Hotărârilor din 08.06.19

Referitor la examinarea de către CCM a sesizării nr.111a/2019 și adoptarea la 8 iunie 2019 a Hotărârii pentru controlul constituționalității actelor legislative adoptate de către Parlamentul de legislatura a X-a pe 8 iunie 2019, necesită a menționa următoarele.

---

124 Hotărîrea CCM nr.42/08.06.2019 pentru aprobarea Declaraţiei privind condamnarea tentativei de uzurpare a puterii de stat în favoarea Partidului Democrat din Moldova şi a lui Vladimir Plahotniuc de către Curtea Constituţională a Republicii Moldova (MO nr.208/242 din 21.06.2019).

125 Hotărârea CCM nr. 33 din 10 octombrie 2013 privind interpretarea articolului 140 din Constituție; Hotărârea CCM nr. 36 din 05.12.2013 privind interpretarea articolului 13 alin. (1) din Constituţie în corelaţie cu Preambulul Constituţiei şi Declaraţia de Independenţă a Republicii Moldova; HCC nr. 28 din 17 octombrie 2017 pentru interpretarea prevederilor articolului 98 alin. (6) în coroborare cu articolele 1, 56, 91, 135 și 140 din Constituție (neîndeplinirea obligațiilor constituționale de către Președinte).

Sesizarea nr.111a din 8 iunie 2019, depusă la CCM de către deputații PD Serghei Sârbu și Vladimir Cebotari, conține mențiunea că la ea sunt anexate „*toate actele legislative adoptate de către Parlament la 8 iunie 2019, inclusiv hotărârea de alegere a Doamne Zinaida Grecianâi în calitate de președinte a Parlamentului*".

În acest context, menționăm că 8 iunie a fost zi de odihnă și angajații Secretariatului Parlamentului nu erau prezenți la serviciu, astfel hotărârile Parlamentului RM adoptate pe data de 8 și 9 iunie 2019, au fost perfectate și definitivate redacțional doar luni pe data de 10 iunie.

În așa mod, dat fiind faptul că la 8 și 9 iunie n-au existat și nici nu puteau exista actele respective ale Parlamentului adoptate la acea dată, ele fiind perfectate ulterior în modul stabilit de legislația în vigoare a RM, autorii sesizării respectiv nu aveau și nici nu puteau avea, și respectiv nici nu puteau anexa careva acte adoptate de Parlament la sesizarea depusă de dânșii.

Astfel, nici judecătorii CCM, care au adoptat hotărârea nr.14 la 8 iunie 2019, nu au avut ce examina în fond, neexistând la data de 8 iunie 2019 hotărârile respective ale Parlamentului, adoptate la 8 iunie 2019 legal, perfectate și semnate.

De aceia, CCM, examinând sesizarea nr.111a/2019 și adoptând la 8 iunie 2019 Hotărârea pentru controlul constituționalității actelor legislative adoptate de către Parlamentul de legislatura a X-a pe 8 iunie 2019, a încălcat prevederile art. 24 alin.(2) al Legii nr.317 din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională care stabilește că „*Sesizarea trebuie să fie motivată şi să corespundă cerințelor prevăzute în Codul Jurisdicției Constituționale*".

Totodată, CCM nu a respectat nici prevederile art.39 alin.(2) lit.g) care stabilește, că „*sesizarea trebuie să fie motivată şi să cuprindă: g) nomenclatorul documentelor anexate*", dar nici ale articolului 40 alin.(3) care indică că „*dacă sesizarea contravine cerințelor art.39, Președintele Curții Constituționale primește sesizarea, propunând subiectului să lichideze neajunsurile, sau o respinge*".

Or, în cazul dat, sesizarea nemotivată, fără anexarea actelor respective constituționalitatea cărora se contestă, contrar normelor expres ale legislației constituționale, este pusă pe rol și examinată în regim de urgență în zi de odihnă, fără citarea Parlamentului actele căruia se supun controlului constituționalității, fără respectarea întregii proceduri de jurisdicție constituțională fiind încălcate de CCM prevederile Codului Jurisdicției Constituționale [126].

---

126 Art.art.45-60 ale Codului Jurisdicţiei Constituţionale adoptat prin Legea nr.502 din 16.06.1995

În același context, menționăm că au fost încălcate de CCM și prevederile art.11, 12 și 13 ale Codul jurisdicției constituționale adoptat prin Legea nr. 502 din 16.06.1995 nefiind invitat Parlamentul în ședința publică și neasigurându-se principiul egalităţii părţilor şi a altor participanţi la proces în faţa Constituţiei şi a Curţii Constituţionale, nefiind ascultate nemijlocit explicaţiile părţilor, concluziile experţilor, examinarea înscrisurilor şi altor documente ce au atitudine de examinarea cauzei. Iar în cazul examinării sesizărilor și pronunțării hotărârilor sale pe data de 8 iunie, CCM nu a respectat principiul publicității dezbaterilor, examinând cauzele fără citarea părților, fără examinarea în ședință publică, fără a asigura dezbaterea publică a cauzelor și desigur, fără asigurarea transparentei cuvenite – hotărârile motivate adoptate de CCM pe 8 iunie 2019 au fost expuse largului public doar pe data de 11 iunie 2019 (iar după pronunțarea hotărârilor, pe site-ul CCM erau expuse comunicate de presă).

Este de remarcat că autorii prezentului studiu au analizat în lucrările lor și alte cazuri de nerespectare de către CCM a prevederilor legislației constituționale, exercitându-și neconform funcțiile și atribuțiile sale [127].

Privind interpretarea termenului de 3 luni și stabilirea de către CCM a termenului limită de 90 de zile printr-o decizie de inadmisibilitate

Prin decizia de inadmisibilitate nr.83 din 7 iunie 2019, Curtea Constituțională, având în vedere practica sa anterioară [128], a declarat inadmisibilă sesizarea nr. 102b din 22.05.2019 privind interpretarea articolului 85 alin. (1) din Constituție, pe motiv că textele clare nu au nevoie de interpretare.

Totodată, făcând abstracție de subiectul sesizării și în mod nejustificat, printr-o decizie de inadmisibilitate din care ar fi trebuit să rezulte doar decizia și motivarea acesteia, Curtea a interpretat că termenul de trei luni cuprins în art. 85 alin. (1) din Constituție este echivalent cu 90 de zile.

Precizăm că jurisprudența Curții de până la pronunțarea deciziei la data de 7 iunie 2019 nu conține careva interpretări a acestui termen și nici măcar careva referințe din care să rezulte echivalarea cuprinsă în decizie (3 luni = 90 de zile).

---

127 Kuciuk, V., Pușcaș, V. Justiția constituțională. Tipogr.Print-Caro. Chișinău, 2019, pp.17-40, 41-50, 85-92, 170-260, ș.a.; Sacralitatea principiilor de activitate constituțională. Legea și vaiața. Chișinău, 2015, nr.12, pp.4-16; Notoriem non est probandum. Legea și vaiața. Chișinău, 2015 nr.9, pp.4-12. ș.a.

128 Hotărârea CCM nr. 30 din 1 octombrie 2013 pentru interpretarea articolului 85 alin. (1) şi alin.(2) din Constituţia Republicii Moldova (dizolvarea Parlamentului) (Sesizarea nr.22b/2013), HCC nr.29 din 25.11.2015.

Având în vedere faptul că în textul Constituției și nici în jurisdicția anterioară nu regăsim o astfel de abordare, rezultă că printr-o decizie de inadmisibilitate s-a încercat realizarea interpretării unui termen cuprins în Constituție.

Cu titlu de principiu subliniem, că inserarea de către CCM într-o decizie de inadmisibilitate a termenului de 90 de zile alăturat termenului de 3 luni, nu poate fi reținut ca fiind o interpretare a Constituției, pe motiv că interpretarea oficială realizată de Curte este realizată doar prin soluționarea în fond a unei sesizări, urmare examinării opiniei legiuitorului constituant – al Parlamentului RM, a punctelor de vedere ale altor autorități publice (Președinția RM, Guvernul RM, autoritatea judecătorească Consiliul Superior al Magistraturii, etc., în urma cărora se pronunță o hotărâre de interpretare a normei constituționale.

Totodată, decizia de inadmisibilitate nu poate fi asimilată cu o hotărâre interpretativă a Curții, decizia fiind pronunțată în cazul nesoluționării în fond a sesizării și respingerii ei. Această concluzie juridică decurge din prevederile Codului jurisdicției constituționale [129], care stabilește că „ (2) în cazul soluționării în fond a sesizării se pronunță hotărâre sau se emite aviz”, și „ (3) în cazul nesoluționării în fond a sesizării se pronunță decizie, […].”.

Este de reținut, că raționamente similare regăsim și în jurisprudența constituțională anterioară a instanței de jurisdicție [130], din care rezultă că numai hotărârile interpretative ale Curții sunt texte cu valoare constituțională, parte integrantă a Constituției, care pot face sau fac corp comun cu dispozițiile pe care le interpretează, fiind obligatorii pentru executare pentru toate instituțiile statului.

Astfel, pretinsa tălmăcire a termenului de 3 luni din art.85 alin. (1) din Constituție înserată în decizia CCM de inadmisibilitate nr.83 din 7 iunie 2019, nu constituie o veritabilă interpretare oficială a Constituției, și prin urmare, termenul de 90 de zile inserat alăturat termenului de 3 luni nu putea și nici nu poate fi tratat ca fiind un text cu valoare constituțională, parte integrată a Constituției, care să fie obligatoriu pentru toate organele Constituționale ale Republicii Moldova.

Din considerentele sus menționate, decizia Hotărârii CCM de inadmisibilitate nr.83 din 7 iunie 2019 nu a fost și nici nu putea fi temei juridic

---

129 Art.61 alin.(2) și (3) din Codul jurisdicției constituționale adoptat prin Legea nr. 502 din 16.06.1995

130 Hotărârea CCM nr. 33 din 10 octombrie 2013 privind interpretarea art.140 din Constituție, HCC nr. 28 din 17 octombrie 2017 pentru interpretarea prevederilor articolului 98 alin.(6) în coroborare cu articolele 1, 56, 91, 135 şi 140 din Constituţie (neîndeplinirea obligaţiilor constituţionale de către Preşedinte)(Sesizarea nr.124b/2017), Avizul nr. 3 din 31.10.2017 la proiectul de lege pentru modificarea articolului 13 din Constituţia Republicii Moldova (limba română)(sesizarea nr.134c/2017

pentru a considera că data de 7 iunie este un termen-limită de referință, care ar duce sau ar putea să conducă la dizolvarea Parlamentului RM.

Privind Hotărârea CCM de interpretare a termenului de 3 luni și de stabilire a termenului limită de 90 zile

Așa dar, prin Hotărârea CCM nr.13 din 8 iunie 2019, CCM a interpretat termenul de 3 luni cuprins în art. 85 alin. (1) din Constituție, observând că „*Adunarea Constituantă nu a stabilit cu precizie numărul de zile după care intervine sancțiunea dizolvării Parlamentului, așa cum o face în cazul termenului de 45 de zile din aceeași normă constituțională. În ipoteza a două procese de dizolvare a Parlamentului, perioada de trei luni poate să difere din cauza numărului diferit de zile pe care le pot avea lunile anului*". Curtea va avea în vedere, în abordarea ei sistemică, inclusiv faptul că articolul 386 alin. (1) din Codul civil stabilește că „*prin jumătate de an ori semestru se înțeleg 6 luni, prin trimestru – 3 luni, prin jumătate de lună – 15 zile, prin decadă – 10 zile*". Totodată, Curtea a dedus, că dacă o jumătate de lună are 15 zile, rezultă că o lună are 30 de zile. Aplicată cu raportare la Constituție, soluția Codului civil elimină posibilele diferențe de durată ale termenului de trei luni de dizolvare a Parlamentului, în cazul a două procese ipotetice de dizolvare."

Deci, termenul de 3 luni care înseamnă 90 de zile conform hotărârii CCM din 8 iunie curent, termen care fiind aplicat în cazul dat, expirase conform hotărârii CCM deja pe 7 iunie 2019, or conform art.22 al Constituției, legea este neretroactivă. Sunt de reținut în acest context și aprecierile CCM expuse în hotărârile sale, inclusiv în HCC nr.21 din 01.10.2018 [131]. Astfel, Constituţia RM reglementează unele aspecte privind efectul în timp al hotărârilor Curţii Constituţionale prin care se declară neconstituțională o anumită prevedere legală. Așa articolul 140 alin.(1) din Constituţie prevede, că legile şi alte acte normative sau unele părţi ale acestora devin nule din momentul adoptării hotărârii corespunzătoare a Curţii Constituţionale. Curtea menționează că textul „*din momentul adoptării hotărârii*" din norma constituțională citată se referă la efectul *ex nunc* al hotărârilor Curţii Constituţionale, fapt care presupune că acestea produc efecte pentru viitor. În același timp, toate hotărârile judecătorești bazate pe norma declarată neconstituțională rămân intacte, fiind guvernate de principiul *res judicata*.

Al doilea efect în timp al hotărârilor Curţii Constituţionale este prevăzut de articolul 26 alin.(5) teza a II-a din Legea nr.317 din 13 decembrie

[131] Pct.41-49 ale HCC nr.21 din 01.10.2018 pentru controlul constituţionalităţii articolului 458 alin.(3) pct.4) din Codul de procedură penală (efectul retroactiv al hotărârilor Curţii Constituţionale în materie de drept penal procedural).

1994 cu privire la Curtea Constituţională, care prevede că, prin hotărârea sa, Curtea poate stabili că unele acte intră în vigoare la data publicării sau la data indicată în acestea. Curtea menţionează că textul „*la data indicată în ele*" din norma menţionată se referă la efectul *pro futuro* al hotărârii Curţii Constituţionale, fapt care presupune că Curtea poate amâna efectele hotărârii sale pentru o dată ulterioară adoptării acesteia. Amânarea efectelor hotărârii Curţii are în vedere ideea potrivit căreia, deşi prevederea legală este declarată neconstituţională, ea continuă să fie aplicată în cauzele care apar între data adoptării hotărârii Curţii şi data indicată în hotărâre. Efectul dispariţiei normei declarate neconstituţionale din fondul activ al legislaţiei intervine începând cu data menţionată în hotărâre. Beneficiile efectului *pro futuro* constau în evitarea lacunelor de reglementare prin instituirea unei perioade tranzitorii pentru ca legislatorul să modifice norma declarată neconstituţională şi, totodată, să fie evitate, de exemplu, consecinţele financiare sau de alt ordin ale unei asemenea hotărâri pentru societate. În acelaşi timp, prin amânarea efectelor hotărârii Curţii, pârghia balanţei pe care stau, pe de o parte, principiul securităţii raporturilor juridice şi, pe de altă parte, principiul legalităţii înclină în favoarea celui dintâi.

În acelaşi timp, legislatorul a reglementat şi un al treilea efect în timp al hotărârilor Curţii Constituţionale, care prevede posibilitatea revizuirii hotărârii judecătoreşti irevocabile pronunţate într-o cauză penală, dacă Curtea Constituţională a declarat neconstituţională prevederea legală aplicată în acea cauză. Astfel, în situaţia revizuirii, hotărârea Curţii Constituţionale manifestă un efect retroactiv (ex tunc).

Curtea a considerat că în plan temporal, executarea hotărârilor prin care se declară neconstituţionalitatea unei prevederi legale ține atât de efectul pentru viitor al acestora, care se manifestă prin excluderea normei din fondul activ al legislației, cât și de efectul retroactiv, manifestat prin combaterea, pe calea revizuirii, a consecințelor produse de norma declarată neconstituţională. Dacă efectul pentru viitor al hotărârilor Curţii este reglementat de articolul 140 alin.(1) din Constituţie, efectul retroactiv se bazează pe un principiu general, i.e. principiul supremației Constituţiei, garantat de articolul 7 din Legea fundamentală.

În sensul respectiv, Curtea a reţinut că efectul retroactiv al hotărârilor Curţii Constituţionale reprezintă o redresare a consecinţelor negative ale procedurilor penale soluţionate definitiv prin aplicarea unei norme declarate neconstituţionale. În acelaşi timp, Curtea a menţionat că legislatorul nu i-a acordat Curţii competența expresă de a stabili efectul retroactiv al hotărârilor sale, aşa cum a făcut-o în cazul efectului *pro futuro*. De aceea, din perspectiva articolului 7 din Constituţie, hotărârile Curţii

Constituţionale nu pot retroactiva în mod automat, ci pot retroactiva doar dacă Curtea Constituţională menționează expres acest fapt. În caz contrar, hotărârea Curţii este aplicabilă doar pentru viitor.

În contextul celor sus expuse, și ținând cont de jurisprudența CCM, cu referință la HCC nr.13 din 8 iunie 2019, considerăm că interpretarea oficială realizată de Curte a termenului de 3 luni după pretinsa expirare a acestui termen, poate fi aplicată doar în viitor, și nu retroactiv. Or, HCC nr.13 din 8 iunie 2019 a fost pronunțată după pretinsa expirare a termenului de 3 luni în care Parlamentului urma să investească Guvernul, și ea fiind pronunțată a plasat actuala componență a organului legislativ în stare de imposibilitate de executare a ei.

Totodată, această interpretare a creat premise false pentru dizolvarea forului legislativ, în pofida faptului că la momentul pronunțării HCC nr.13 din 8 iunie 2019, în Parlament deja exista o majoritate parlamentară, care în aceiași zi de 8 iunie 2019 a acordat votul de încredere noului Guvern (în continuare Guvernul Sandu). Or, pronunțarea HCC nr.13 din 8 iunie 2019 în cazul dat, a constituit și constituie o expunere post factum asupra unei situații pretins consumate, având, astfel, un impact negativ asupra celerității, accesibilității și previzibilității celor invocate de CCM prin deciziile, hotărârile și avizele sale [132].

---

132 Decizia nr. 83 din 07 iunie 2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 102b/2019 privind interpretarea articolului 85 alin. (1) coroborat cu articolele 63 alineatele (2) și (3), 69 alin. (2) și 103 din Constituția RM (inadmisibilitatea sesizării de interpretare a articolului 85 alin. (1) din Constituție și tentativa de echivalare a termenului de 3 luni cu 90 de zile); Hotărârea nr. 13 din 08 iunie 2019 pentru interpretarea prevederilor articolelor 63 și 85 din Constituția RM (stabilirea competențelor Parlamentului dizolvat și modalității de calcul a termenului de 3 luni din art. 85 alin. (1) din Constituție); Hotărârea nr. 14 din 08 iunie 2019 pentru controlul constituționalității actelor legislative adoptate de către Parlamentul RM de legislatura a X-a pe 8 iunie 2019 (declararea neconstituționalității hotărârii pentru alegerea doamnei Zinaida Greceanîi în funcția de Președinte al Parlamentului și a actelor legislative (legile, hotărârile) adoptate de deputații Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a X-a la data de 8 iunie 2019 și ulterior); Hotărârea din 08 iunie 2019 pentru controlul constituționalității Decretului Președintelui RM privind desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru al RM și Decretul Președintelui RM privind numirea Guvernului RM (declararea neconstituționalității Decretului Președintelui Republicii Moldova privind desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru al Republicii Moldova și Decretul Președintelui Republicii Moldova privind numirea Guvernului Republicii Moldova); Avizul din 09 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM (constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova și abilitarea Prim-ministrului în exercițiu domnul Pavel Filip cu exercitarea interimatului în vederea sesizării Curții pentru constatarea circumstanțelor ce justifică dizolvarea Parlamentului de legislatura a X-a, și după caz, emiterea decretului privind dizolvarea Parlamentului și stabilirea datei alegerilor parlamentare anticipate); Avizul din 09 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului RM (constatarea circumstanței care justifică dizolvarea Parlamentului Republicii Moldova

Respectând autoritatea de jurisdicție constituțională a CCM, precizăm că posibilitatea echivalării termenului 3 luni cu 90 de zile, în accepțiunea art.85 alin.(1) din Constituție, prin extinderea obiectului sesizării, Curtea a avut posibilitatea să o realizeze prin examinarea sesizării Președintelui RM nr.102b din 22 mai 2019, însă instanța de jurisdicție constituțională admițând faptul că acest termen poate genera unele interpretări, în Decizia nr.83 din 07.06.2019, s-a rezumat doar la inserarea alăturat termenului de 3 luni a termenului de 90 de zile, fără a realiza o interpretare oficială a modalității de calcul a acestuia.

Menționăm și faptul, că anume interpretările cuprinse în Hotărârea nr.13 din 8 iunie 2019 în special în §11 a hotărârii, au servit drept temei pentru adoptarea ulterioară a Hotărârii pentru controlul constituționalității actelor legislative adoptate de către Parlamentul de legislatura a X-a pe 8 iunie 2019 (HCC nr.14 din 8 iunie 2019), a Hotărârii privind controlul constituționalității Decretelor Președintelui Republicii Moldova privind desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru al Republicii Moldova și privind numirea Guvernului Republicii Moldova din 8 iunie 2019 și a Avizului privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului Republicii Moldova din 9 iunie 2019.

Totodată, fără a contesta dreptul Curții de a extinde din oficiu obiectul sesizării de interpretare, subliniem, că instanța de jurisdicție constituțională urma să stabilească legătura necesară și evidentă între solicitările autorilor sesizării și interpretarea termenului de 3 luni din art. 85 alin. (1) din Constituție, aceasta fiind o condiție *sine qua non* pentru extinderea obiectului interpretării.

După cum a fost punctat supra, obiectul sesizării nr.110 b din 07 iunie 2019 se referă la competențele unui Parlament dizolvat și nu la termenul și modalitatea de calcul a acestuia, expirarea căruia are drept consecință dizolvarea forului legislativ. Din conținutul Hotărârii nr. 13 din 8 iulie 2019 nu rezultă acea legătură necesară și evidentă, instanța de jurisdicție constituțională rezumându-se doar la invocarea unor pretinse diferențe temporale invocate de autorii sesizării, care de facto nu se conțin în sesizare.

Astfel, constatăm că o astfel de abordare coroborată cu celelalte decizii, hotărâri și avize emise în perioada de timp 7 iunie – 9 iunie 2019, au condus la apariția crizei constituționale, la dualitatea puterii de stat și uzurparea ei, la surparea încrederii publice în justiția constituțională înfăptuită de CCM, și respectiv la blocajul instituțional în Republica Moldova.

---

de legislatura a X-a în legătură cu imposibilitate formării Guvernului în termenul prevăzut de articolul 85 alin. (1) din Constituție).

Considerațiuni privind deblocarea stării de fapt în legătură u curgerea termenului de 3 luni

Norma de drept constituțională de la art.85 alin.(1) și art.103 alin.(1) ale Constituției RM într-adevăr stabilește termenul de 3 luni. Precum a menționat comunitatea avocaților din Moldova, comunitatea ex-judecătorilor constituționali, comunitatea științifico-didactică în domeniul dreptului (*ONG: Institutul de cercetări juridice „Lex-Scripta", „Congresul Democrației Constituționale", „Centrul de resurse juridice din Moldova", Declarația foștilor judecători din 14 iunie 2019 și altele*), termenul de 3 luni, începe să curgă de la data apariţiei circumstanţelor ce au determinat posibilitatea formării unui nou Guvern/posibilitatea adoptării legilor de către Parlamentul nou constituit. Or, un nou Guvern poate fi format numai după convocarea noului Parlament de către Președintele Republicii Moldova. *Mutatis mutandis*, aceasta se referă și la posibilitatea adoptării legilor de către Parlamentul nou constituit.

La caz, mandatele deputaților Parlamentului de legislatura a X-a au fost validate de către Curtea Constituțională la 9 martie 2019, iar Parlamentul Republicii Moldova a fost convocat de către Președintele Republicii Moldova la 21 martie 2019. Prin urmare, Curtea Constituțională putea să-și reconsidere poziția sa în privința termenului de 3 luni, care este un termen general de formare a Guvernului și de deblocare a procedurii de adoptare a legilor, care începe să curgă de la data apariţiei circumstanţelor ce au determinat posibilitatea 1) formării unui nou Guvern și 2) adoptării legilor de către Parlamentul nou constituit. Or, dreptul trebuie să fie unul efectiv și nu unul iluzoriu. Deci Parlamentul Republicii Moldova, inițial, trebuie să fie legal constituit pentru a avea posibilitatea reală de a: 1) forma Guvernul și 2) adopta legi.

Cu referire la cazul dat și având în vedere faptul că aplicării jurisdicției constituționale și nu a jurisdicției de drept comun, unde termenul de 3 luni trebuie examinat ca un termen general de formare a Guvernului și de deblocare a procedurii de adoptare a legilor, unde Președintele RM poate să facă uz de dreptul său de dizolvare a Parlamentului, scurgerea acestui termen trebuie să înceapă de la data de 21 martie 2019 (când efectiv a fost convocat Parlamentul pentru constituirea lui) și, respectiv, să expire la 21 iunie 2019 (aplicând termenul de „lună" existent real circumstanțial).

În acest sens, pentru deblocarea normativă a stării de criză constituțională, Curtea Constituțională ar putea să-și revizuie și reconsidere poziția sa în privința termenului de 3 luni.

Privind „dreptul” sau „obligația” Președintelui Republicii Moldova de a dizolva Parlamentul

După alegerile libere desfășurate în RM la 24 februarie 2019 și mandatelor validate de CCM la 9 martie, s-a constituit componența Parlamentului – organului suprem ales distinct pentru exercitarea suveranității naționale. Anume Parlamentul este organul suprem reprezentativ în RM, căci anume el este calificat chiar de către Constituție nu doar ca «reprezentativ», ci și ca «suprem» în ordinea reprezentării[133]. Or, președintele RM este și el un organ reprezentativ, căci este și el ales prin vot universal direct de cetățeni și exercită atribuții care exprimă direct voința suveranului.

Astfel, la nivel național doar aceste organe reprezentative ale poporului moldovenesc pot exercita voința suverană în ordinea ierarhică respectivă.

Cu referire la sintagma „*poate dizolva*” din art.85 alin.(1) al Constituției, reiterăm poziția noastră expusă anterior în lucrări publicate, în care facem analiza studiului de caz și indicăm mai multe hotărâri ale CCM care vin cu interpretări care vădit depășesc limitele competenței lor [[134]]. Printre aceste hotărâri se regăsește și hotărârea CCM nr. 29 din 24 noiembrie 2015 prin care cuvîntul „*poate*” se interpretează ca „*este obligat*”. De aceia, în continuare expunem următoarele.

Astfel, există cîteva hotărâri anterioare ale Curții care sunt în vigoare și obligatorii până în prezent [[135]], și care interpretează deosebit de înțelesul general cunoscut cuvântul „poate”. Aceste trei interpretări anterioare ale Curții, spun că cuvântul „poate” trebuie înțeles ca o obligație – „este obligat”.

Este important argumentul CCM expusă în public de un judecător constituțional [[136]], care susține:

– „La momentul adoptării acestor hotărâri opinia publică le-a acceptat pentru că acestea au eliminat tensiunea din societate. Or, ce se poate de reproșat împotriva constatării „*articolul 85 are calitatea de mecanism de echilibrare a puterilor, mecanism care se aplică în scopul evitării sau depăşirii unei crize instituţionale sau a unui conflict între puterea legislativă şi puterea executivă*” [[137]].

---

133 Parlamentul, organ reprezentativ suprem şi legislativ. Art.60 alin.(1) al Constituției RM.

134 Kuciuk, V. *Cînd textul constituției contravine constituției.* // În monografia V. Kuciuk, V. Puşcaş, Justiția constituțională. Tipogr.Print-Caro. Chișinău, 2019, pp. 41-50.

135 Hotărârile CCM nr.30 din 1 octombrie 2013, nr. 29 din 24 noiembrie 2015 și Decizia nr.13 din 16.12.2015.

136 Судья КС рассказал, как высчитывался срок в 90 дней, а также – почему Суд аннулировал собственные решения. https://www.zdg.md/ru/?p=28140&fbclid=IwAR2iRbnIcIiqS1EGAwu3UW_7pU5p2s-DbUF4n_kQ1026jLdU-lwK_Ani78wM

137 Pct.73 al HCC nr.30 din 1 octombrie 2013.

– „Sau: „În cazul în care Parlamentul nu a reuşit să învestească *Guvernul în termen de 3 luni de zile, Şeful statului este obligat să dizolve Parlamentul,* … Or, din conținutul colaborării şi controlului reciproc între puterea legislativă şi puterea executivă, sarcina Şefului statului este de a contribui la depăşirea crizei politice şi a conflictului declanşat între puteri, şi nu de a păstra situaţia de criză pentru un termen indefinit, fapt ce nu corespunde intereselor generale ale cetăţenilor, titulari ai suveranităţii naţionale”[138].

– Aceleași concluzii Curtea le-a repetat și în 2015: „*Prin urmare, Curtea reține că prin dispozițiile cuprinse în articolul 85 alin.(1) şi alin.(2) din Constituţie se urmăreşte restrângerea perioadei de criză politică şi instituțională şi asigurarea funcționalității organelor constituționale ale statului, iar prin atribuirea dreptului Preşedintelui de a dizolva Parlamentul se evită obstrucţionarea activității unei puteri în stat.[...] Curtea observă că o eventuală amânare a dizolvării Parlamentului [...], în condițiile în care dizolvarea acestuia devine deja certă după expirarea termenului de trei luni, nu are nici o rațiune şi nu este de natură să contribuie la soluționarea şi deblocarea crizei instituționale. Dimpotrivă, deoarece poate conduce la menţinerea pentru o perioadă de peste şase luni a unui Guvern interimar, ce are capacitate extrem de limitată de acţiune, amânarea dizolvării Parlamentului, în condițiile în care acesta nu mai are dreptul să formeze un Guvern plenipotențiar, conduce la prelungirea irațională şi la agravarea crizei instituționale.[...] Curtea subliniază că permanentizarea unei guvernări interimare, prin definiție,este contrară spiritului Constituției şi reprezintă un pericol pentru democrația parlamentară*”[139].

– În același sens s-a pronunțat Curtea și ulterior: „*Curtea a stabilit că termenul de 3 luni esteun termen general de formare a Guvernului, care începe să curgă de la data apariţiei circumstanţelor ce au determinat necesitatea formării unui nou Guvern, indiferent de declanşarea procedurilor de formare a noului Guvern sau/şi de efectuarea procedurilor prevăzute de alineatul (2) al articolului 85 din Constituție*”[140].

Judecătorul constituțional concluzionează că „*anume aceste concluzii ale Curții Constituționale au stat la baza Hotărârii nr.13 din 08.06.2019*”, și respectiv au servit temei pentru celelalte hotărâri și avizuri ale CCM din 8-9 iunie 2019.

Totodată, în argumentarea sa, judecătorul constituțional expune teza [141], precum că „*dreptul discreționar al președintelui RM de a dizolva*

138 Pct.75 al HCC nr.30 din 1 octombrie 2013.

139 Pct.pct.41 și 43 ale Hotărîrii CCM nr.29/2015,

140 Pct.16 al Deciziei CCM nr.13/2015,

141 Судья КС рассказал, как высчитывался срок в 90 дней, а также – почему Суд аннулировал собственные решения.

Parlamentul se transformă în obligație" este o consecință „*impusă de voința legiuitorului constituant*". Adică, se pretinde că aceasta de fapt a fost voința Parlamentului RM atunci când a adoptat Constituția RM, stipulând că „*președintele țării poate*", legiuitorul de fapt a avut în vedere „*președintele țării este obligat*".

În opinia noastră de cercetători, considerăm următoarele.

1. Interpretarea CCM prin care se schimbă diametral opus sensul bineînțeles al cuvântului, prin definiție nu putea să fie o doleanță sau o intenție a legiuitorului constituant, or scopul Parlamentului care a adoptat Constituția a fost ca textul constituțional să fie cît mai clar pentru națiune, pentru cetățeni. De aceia, interpretările CCM expusă atât în hotărârile precedente din a.2013 și 2015, dar și cele din perioada 7-9 iunie a.2019 sunt arbitrare și lipsite de temei constituțional și juridic.

2. Dreptul președintelui RM de a dizolva Parlamentul RM este un drept discreționar, care poate fi realizat doar urmare a careva condiții, dar nici într-un caz nu poate fi obligație, ori scopul este de a soluționa crizele politice, de a media ramurile puterii de stat, de a menține calmul și spiritul lucrativ al instituțiilor de stat.

3. Președintele nu poate fi obligat de CCM printr-o interpretare a textului constituțional, or textul constituțional trebuie expres să oblige la acțiuni sau inacțiuni. În lipsa textului expres, interpretarea arbitrară este o generare de norme de drept, atribuție inadmisibilă și c are nu este în competența CCM.

4. În opinia noastră, CCM, prin pronunțarea hotărârii prin care a interpretat dreptul discreționar al președintelui ca o obligație constituțională a președintelui țării, de fapt a emis noi norme de drept, admițând o ilegalitate constituțională.

5. În cazul în care CCM a pronunțat o hotărâre care contravine Constituției, este de remarcat, că pentru astfel de cazuri, autoritățile de stat necesită a se conduce de art.7 al Constituției, care stipulează că „*Constituția Republicii Moldova este Legea ei Supremă. Nici o lege şi nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică*".

La acest capitol privind „*dreptul*" sau „*obligația*" Președintelui RM de a dizolva Parlamentul, pare a fi importantă și utilă poziția e**x-**președinților Republicii Moldova – Mircea Snegur și Petru Lucinschi, care au venit cu o declarație comună cu privire la situația politică din țară [142].

În declarație cei doi foști șefi de stat amintesc, că atunci când unul

---

https://www.zdg.md/ru/?p=28140&fbclid=IwAR2iRbnIcIiqS1EGAwu3UW_7pU5p2s-DbUF4n_kQ1026jLdU-lwK_Ani78wM

142 Snegur și Lucinschi amintesc de cum a fost dizolvat Parlamentul în 2000. http://tv8.md/2019/06/13/snegur-si-lucinschi-fac-din-deget-curtii-constitutionale-in-timpul-mandatului-unuia-dintre-noi-curtea-a-oferit-o-marja-de-manevra/

dintre ei a fost șef de stat (n.r. – în anul 2000, când președinte era Petru Lucinschi) Parlamentul de asemenea a fost dizolvat, însă CCM nu l-a obligat subit pe președinte să dizolve legislativul.

Dânșii menționează: *„În timpul mandatului unuia dintre noi a avut loc și o dizolvare a Parlamentului. Atât doar că atunci Curtea Constituțională nu l-a obligat pe președinte să opereze subit dizolvarea într-o anumită zi, la o anumită oră. Ba, dimpotrivă, făcând trimitere că în Constituție scrie: „…poate să dizolve…”*, i-a oferit Președintelui o marjă de manevră, o perioadă de gândire în plus, dacă doriți”.

Privind stabilirea în Hotărârea CCM nr.13 din 08.06.19 a statutului juridic și a competențelor Parlamentului RM dizolvat

Urmare a examinării sesizării privind interpretarea articolelor 63 și 85 din Constituția RM depuse pe 7 iunie 2019 de doi deputați în Parlament din partea PDM (partid parlamentar de opoziție), CCM a adoptat Hotărârea nr.13 din 8 iunie 2019 prin care a interpretat normele constituționale respective și soluționând problema de oportunitate politică a PDM, și a statuat următoarele:

„a) Parlamentul care urmează a fi dizolvat, nu are statut și competențe identice cu Parlamentul mandatul căruia a expirat în conformitate cu prevederile art.63 din Constituție (normă nouă constituțională).

b) În cazul apariției circumstanțelor de dizolvare obligatorie a Parlamentului ca urmare a blocajului legislativ și/sau a imposibilității de formare a Guvernului timp de 3 luni (90 zile) Parlamentul nu este în drept să desfășoare activitate legislativă și să-și îndeplinească atribuțiile prevăzute de art.66 din Constituție, precum și să constituie organe de conducere ale Parlamentului RM (normă nouă constituțională).

c) La apariția circumstanelor de dizolvare a Parlamentului în condițiile art.85 aliun.(1) din Constituție, Președintele țării este obligat, neîntârziat să sesizeze CCM pentru constatarea circumstanțelor de dizolvare, cu emiterea ulterioară a decretului de dizolvare a Parlamentului și stabilirea datei alegerilor parlamentare anticipate (normă nouă constituțională).

d) Orice acțiune și/sau act legislativ, care are drept scop desfășurarea activității Parlamentului după apariția circumstanțelor de dizolvare obligatorie, constituie o încălcare gravă a prevederilor constituționale și sunt nule ab initio (normă nouă constituțională)”.

Referitor la pretinsele noile norme constituționale statuate în HCC nr.13 din 8 iunie 2019, reiterăm mențiunile din lucrările anterioare [143]

[143] Kuciuk, V., Pușcaș, V. Justiția constituțională. Tipogr.Print-Caro. Chișinău, 2019, pp. 41-50, 84-92, ș.a.; Kuciuk, V. Conflictul de interese în autoritatea publică (paradigmă constituțională – studiu de caz), materialele Conferinței „Teoria şi practica administrării publice”, Chișinău, 17 mai 2019, ș.a.

privind crearea noilor norme de drept, inclusiv fiind în prezența conflictelor de interese, expunem următoarele considerațiuni, și anume:

1. În conformitate cu prevederile Constituției RM [144], CCM nu deține competența de adoptare a actelor normative sau a normelor de drept. Limitele de competență stabilite în legislația în vigoare a RM oferă CCM doar competența de leguitor pasiv, prin aplicarea competenței constituționale de a efectua controlul de constituționalitate și de a amenda normele de drept care contravin Constituției RM. Depășirea acestei competențe și stabilirea unor norme de drept noi contravine spiritului și normei de drept constituționale, afectând materia constituțională și indicând la uzurparea unor competențe atribuite exclusiv Parlamentului RM, care în conformitate cu art.66 alin.(1) este „*unica autoritate legislativă a statului*".

2. În conformitate cu prevederile Constituției RM [145], durata mandatului Parlamentului este stabilită expres pe o perioadă de 4 ani care poate fi prelungit, prin lege organică, în caz de război sau de catastrofă. Totodată, mandatul Parlamentului se prelungeşte până la întrunirea legală a noii componențe, dar în această perioadă nu poate fi modificată Constituția şi nu pot fi adoptate, modificate sau abrogate legi organice. Astfel, mandatul Parlamentului este limitat de însăși prevederile Constituției, Parlamentul avînd mandat limitat, dar acest mandat oferă dreptul de a aproba hotărâri și legi ordinare, în vederea asigurării exercitării puterii de stat legislative.

3. Mandatul Parlamentului, conform art.63 în coroborare cu art.68 al Constituției RM în calitate de mandat instituționalizat și consolidat al mandatelor deputaților aleși ai poporului, are aceiași calitate de mandat reprezentativ și în exercitarea lui este în serviciul poporului. Din perspectiva alin.(2) al art.68 al Constituției RM și ținând cont de faptul că orice mandat imperativ este nul, restricțiile și condiționările în activitatea Parlamentului formulate în HCC nr.13 din 8 iunie 2019 contravin Constituției RM.

4. Conform art.7 al Constituției RM – „*Constituția Republicii Moldova este Legea ei Supremă. Nici o lege şi nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică.*" În temeiul dat, HCC „nr.13 din 8 iunie 2019 care contravine Constituției RM, *ab initio* este nulă și nu are putere juridică.

Este de reținut, că la 24 februarie 2019, poporul suveran a încredințat/delegat persoanelor alese în Parlament mandatul de deputat pentru o perioadă de 4 ani.

Mandatul fiecărui deputat a fost validat de către Curtea Constituțio-

144 Art.134 și 135 din Constituția RM

145 Art.63 alin.(1) și (3) ale Constituției RM

nală la 9 martie 2019, iar convocarea/întrunirea Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a X-a a avut loc la 21 martie 2019.

Așadar, mandatul plenipotențiar al Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a XX-a a expirat la 30 noiembrie 2018, iar pentru perioada 1 decembrie 2018 – 20 martie 2019 Parlamentul a avut un mandat limitat, deci în această perioadă Parlamentul nu a putut interveni în sfera/domeniul legilor constituționale și organice. De altfel, mandatul plenipotențiar al Guvernului se exercita ca urmare a voinţei Parlamentului, organul reprezentativ suprem al poporului, iar mandatul Guvernului interimar, a cărui mandat a încetat, a fost asigurat în baza prevederilor constituţionale și legislative în vigoare [146].

În limitele temporale, de când mandatul plenipotențiar (de 4 ani) al Parlamentului a expirat sau de când Parlamentul a fost dizolvat și până la întrunirea legală și constituirea Parlamentului nou-ales, Parlamentul nu mai poate legifera prin legi constituționale și organice (expirarea mandatului (art. 63) sau dizolvarea Parlamentului (art. 85).

Constituţia prevede în mod expres că durata mandatului este de 4 ani, deci şi exercitarea funcţiilor Parlamentului poate fi efectuată numai pentru această perioadă.

Așa, Parlamentului după expirarea mandatului plenipotențiar şi până la întrunirea Parlamentului nou-ales, îi sunt atribuite doar funcţii operative pentru a asigura continuitatea activităţii permanente – regulă supremă într-un stat de drept. De aceia, restrângerea competenţelor legislative, stabilite pentru Parlament prin art. 63 alin. (3) din Constituţie (nu poate fi modificată Constituţia şi nu pot fi adoptate, modificate sau abrogate legi organice), se impune din ziua expirării mandatului de 4 ani sau din ziua intrării în vigoare a decretului Preşedintelui Republicii Moldova privind dizolvarea Parlamentului şi durează până la întrunirea legală a noii componenţe a Parlamentului.

Este de reținut, că din prevederile Constituției, alte interdicții sau limitări ale competenței nu rezultă, nici pentru legislativul a cărui mandat a expirat și nici pentru legislativul care urmează a fi dizolvat sau care deja a fost dizolvat.

Prin urmare, în limitele temporale dintre perioada de după expirarea mandatului (4 ani) și până la întrunirea noului Parlament ales, Parlamentul precedent nu are atribuții și competențe depline.

Totodată, prin Hotărârea nr. 13 din 8 iunie 2019, Curtea contrar regulilor de interpretare logică reținute atât în doctrină cât și de jurisprudența instanței de jurisdicție constituționale, și anume a regulii că dacă legea

[146] Articolul 103 din Constituţie și prevederile art.12 și 15 ale Legii nr.136 din 07.07.2017 cu privire la Guvern.

nu distinge, nici interpretul nu trebuie să distingă *(ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus)*, a realizat o distincție între statutul și competențele unui Parlament a cărui mandat a expirat și a unui Parlament care urmează sau a fost dizolvat.

Mai mult ca atât, nejustificat și fără argumentare în norma constituțională, Curtea a decis că „*Orice acțiune și/sau act legislativ, care are drept scop desfășurarea activității Parlamentului după apariția circumstanțelor de dizolvare obligatorie, constituie o încălcare gravă a prevederilor constituționale și sunt nule ab initio*" [147]. Printr-o astfel de decizie considerăm că instanța de jurisdicție constituțională și-a asumat un rol impropriu, acela de a legifera și nu de a interpreta prevederile constituționale, iar în cazul dat avem o interpretare extensivă care generează noi norme de drept constituțional. Or, singura autoritate abilitată cu dreptul exclusiv de a modifica Legea Supremă este Parlamentul, rolul strict al unei Curți Constituționale fiind acela de a interpreta prevederile constituționale deja existente.

Este de reținut de asemenea, că o astfel de abordare este în totală contradicție și cu principiul autonomiei Parlamentului, dar și principiului asigurării funcționalității instituționale a lui. În pofida faptului că Parlamentul urmează a fi dizolvat sau este dizolvat, totuși mandatul deputaților și activitatea Parlamentului se prelungește până la constituirea unui nou legislativ [148]. Prin urmare, cu excepția limitării stabilite de constituție de a adopta Legi organice și constituționale, Parlamentul continuă să activeze fiind funcțional. Eventualele numiri în organele de conducere ale Parlamentului sau modificări ale acestora sunt chestiuni de ordin parlamentar intern și reprezintă o responsabilitate exclusivă a forului legislativ, iar intervențiile altor autorități publice în problematica respectivă sunt inadmisibile.

Prin urmare, actele emise de către Curtea Constituționale după pronunțarea dispozitivului Hotărârii nr. 13 din 8 iunie 2019, nu fac altceva decât să urmeze firul logic impus prin aceasta, fiindcă interpretările cuprinse în textul acesteia au servit drept temei pentru emiterea de către instanța de jurisdicție constituțională a următoarelor hotărâri și avize din data de 8 iunie 2019 [149].

---

147 Hotărârea CCM nr.13 din 08.06.2019

148 Art.63 alin.(3) al Constituției RM

149 Hotărârea CCM nr.14/2019, HCC nr.15/2019, Avizul CC din 9 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM, Avizul CC din 9 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului RM

Privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova și abilitarea Prim-ministrului cu exercitarea interimatului

Menționăm că aspectul dat a fost cercetat științific de subsemnați în lucrările anterioare, în care s-a atras atenție la mai multe nerespectări procesuale și de fond [150]. Totodată, ***c***u referire la avizul din 09 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova, atenționăm despre o încălcare a normelor procedurale ale Codului jurisdicției constituționale nr. 502/1995, care la art. 38 alin. (2) lit. c) stabilește că, subiecții cu drept de sesizare pot face sesizări în probleme ce ţin de competenţa lor, cu unele excepții printre care cea privind constatarea circumstanțelor ce justifică suspendarea din funcție a Preşedintelui Republicii Moldova sau interimatul funcţiei de Preşedinte al Republicii Moldova, care poate fi făcută în temeiul unei hotărâri a Parlamentului, semnate de Preşedintele Parlamentului. Or a fost adus la cunoștința publicului faptul că sesizarea nr. 113f din 08.06.2019 a fost semnată doar de 3 deputați din opoziția parlamentară. În acest context, putem constata o încălcare admisă de către Curtea Constituțională, care nu era în drept să admită spre examinare sesizarea depusă de subiecții necorespunzători. Drept urmare, actele Curții Constituționale emise în urma examinării acestei sesizări și a celor ulterioare care derivă din sesizarea respectivă sunt de drept lovite de nulitate constituțională.

Totodată, remarcăm că Constituția nu stabilește obligația dizolvării Parlamentului după expirarea celor 3 luni. Considerăm, că Președintele Republicii are precum este prescris expres în norma constituțională doar dreptul (nicicum obligația) de a dizolva Parlamentul [151].

Exact despre acest fapt a atenționat publicul un grup de foști judecători (printre care 3 ex-judecători și președinți ai Curții Constituționale) care au remarcat în declarația sa [152], că *„esența interpretării menționate se rezumă la interpretarea termenului calendaristic de trei luni cu care se operează în textul Constituției, în frauda legii. Astfel, indicarea în paranteză interpretarea termenului de trei luni ca fiind 90 de zile, reprezintă în esență o modificare a normei constituționale, într-o procedură neadmisă de lege. Or, Curtea Constituțională, nu este autoritatea competentă de a interveni în textul normei constituționale în scopul modificării acesteia,*

150 Kuciuk, V. și Pușcaș, V. Justiția constituțională. Tipogr.Print-Caro. Chișinău, 2019, pp.283-287.

151 Art.63 alin.(1) al Constituțeii RM

152 Zece foști judecători și-au făcut publică opinia cu privire la decizia Curții Constituționale din 14 iunie 2019. https://sputnik.md/politics/20190614/26403942/fosti-judecatori-Decizia-CCM-este-contrar-prevederilor-legii.html

în speță prin indicarea altor termeni în care Parlamentul poate fi dizolvat, decât cel indicat cu o suficientă claritate de către legislatorul constituant, motiv din care termenul de 3 luni la expirarea căruia Constituția admite posibilitatea dizolvării Parlamentului, nu poate fi restrâns la 90 de zile, în frauda funcționalității, organului suprem reprezentativ în stat – temelia democrației într-un stat de drept", au menționat în declarație foștii magistrați. Manifestând dezacordul total față de procedura arbitrară care a stat la baza ultimelor decizii și hotărâri succesive adoptate în grabă de Curtea Constituțională, cu mari abateri de la prevederile Constituției și a jurisdicției constituționale, dânșii au apreciat hotărârile CCM ca decizii care au avut drept finalitate *„înlăturarea Parlamentului de la exercitarea puterii de stat, instaurarea instabilității politice în țară cu atribuirea exercitării puterii de stat altor persoane decât celor cărora le-a fost încredințată de cetățeni în cadrul unui scrutin democratic"*.

Concomitent cu cele sus expuse, chiar dorind să accepte logica jurisdicțională a CCM, remarcăm că în cazul în care Președintele RM va face uz de dreptul său, Președintele are nevoie și de o perioadă de timp rezonabilă pentru a exercita dizolvarea Parlamentului conform art.85 din Constituție în pofida unor posibile circumstanțe de ordin politic sau social, și putem constata că Legea supremă îi oferă această pauză rezonabilă. Expirarea termenului de 3 luni nu impune Președintele de a recurge la acest act, cu atât mai mult imediat după ziua expirării termenului constituțional, or chiar temporal aceasta poate să nu fie posibil de realizat având în vedere obligația constituțională a președintelui de a purta consultări cu fracțiunile parlamentare.

Potrivit articolului 103 alin. (1) din Constituție, Guvernul îşi exercită mandatul până la data validării alegerilor pentru un nou Parlament". Astfel, mandatul Guvernului condus de Prim-ministrul Pavel Filip a încetat în ziua validării mandatelor deputaților aleși, la 9 martie 2019. Din această zi, Guvernul a devenit unul în exercițiu, și conform art.15 din Legea cu privire la Guvern nr. 136/2017, Guvernul al cărui mandat a încetat îndeplinește numai atribuții de administrare a treburilor publice.

Totodată, art.91 din Constituție nu reglementează posibilitatea asigurării interimatului funcției de Președinte al Republicii Moldova de către un prim-ministru în exercițiu, al unui Guvern al cărui mandat a încetat, și care exercită temporar anumite atribuții funcționale limitate de lege. În acest sens, avizul Curții Constituționale nu conține careva argumente sau interpretări care ar acoperi constituțional și ar legitima decizia adoptată.

În opinia noastră, interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova poate fi asigurat doar de un Președinte de Parlament sau Prim-ministru al căror mandate instituționale nu au expirat/încetat. Această condiție

rezultă din statutul și rolul Președintelui stabilite în Constituție și atribuțiile exclusive oferite acestuia de lege, or fiind ales prin vot direct de popor, Președintele reprezintă statul şi voința poporului, fiind garantul suveranităţii, independenţei naţionale, unităţii şi integrităţii teritoriale a ţării.

De aceia, avizul din 09 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova (prin care Curtea Constituțională a „*constatat ca circumstanță care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova în cadrul procedurii de dizolvare a Parlamentului refuzul deliberat al Preşedintelui de a-şi îndeplini obligaţia constituţională de a sesiza Curtea Constituțională, pentru constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului de legislatura a X-a și abilitarea Prim-ministrului în exercițiu domnul Pavel Filip cu exercitarea interimatului în vederea sesizării Curții pentru constatarea circumstanțelor ce justifică dizolvarea Parlamentului de legislatura a X-a, și după caz, emiterea decretului privind dizolvarea Parlamentului și stabilirea datei alegerilor parlamentare anticipate*”), nu are rădăcină substanțială în normele constituționale în vigoare, reprezentând de fapt o interpretare extensivă a sensului și înțelesului deplin al normelor constituționale, elucidate mai sus.

Cu referire la avizul Curții Constituționale din 9 iunie 2019 prin care s-a „*constatat drept circumstanță care justifică dizolvarea Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a X-a imposibilitatea formării Guvernului în termenul prevăzut de articolul 85 alin. (1) din Constituție*”, Curtea Constituțională nu a luat în considerare elementele procedurale stabilite de Constituție, care nu au fost epuizate și care trebuiau să preceadă sesizarea Curții privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului. Așa, prim-ministrul în exercițiu Pavel Filip, cel care se pretinde a asigurat interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova în temeiul avizului Curții Constituționale din 09.06.2019, nu a consultat în prealabil fracțiunile parlamentare, înainte de a sesiza Curtea, ceea ce constituie, în opinia Parlamentului, o încălcare gravă a Constituției, or art. 85 alin. (1) stabilește clar că Parlamentul poate fi dizolvat doar după consultarea fracțiunilor de către Președinte.

Privind prevederile HCC nr.16 din 15 iunie 2019 pentru revizuirea Deciziei Curții Constituționale nr. 83 din 7 iunie 2019, Hotărârii Curții Constituționale nr.13 din 8 iunie 2019, Hotărârii Curții Constituționale nr. 14 din 8 iunie 2019, Hotărârii Curții Constituționale nr. 15 din 8 iunie 2019, Avizului Curții Constituționale nr. 1 din 9 iunie 2019 și Avizului Curții Constituționale nr. 2 din 9 iunie 2019

Ab initio necesită a atenționa asupra noțiunii de „*transfer de putere*", noțiune utilizată atît în comunicatele oficiale, dar și în HCC nr.16 din 15 iunie 2009, avîndu-se în vedere în exclusivitate starea de fapt constituită urmare dualității puterii de stat *de facto* formate grație tentativei de uzurpare a puterii de stat. Or, transferul de putere ca procedură de drept nu există în legislația RM, dat fiind faptul reglementării detaliate în Legea cu privire la Guvern [153] a încetării mandatului Guvernului în exercițiu și investirea noului Guvern de Parlament, organ reprezentativ al Suveranului. De aceia, utilizarea noțiunii de *transfer pașnic al puterii de stat* ca mecanism de drept înseamnă exclusiv existența unei stări juridice ilegale în care a avut loc o tentativă de uzurpare a puterii de stat, pentru ca mai apoi sub presiunea opiniei publice interne și externe să se cedeze puterea de stat uzurpată autorităților legale. La caz, este de menționat lipsa explicațiilor respective în HCC nr.16/2019, fapt care trece cu vederea momentul tentativei de uzurpare a puterii de stat, operându-se cu termeni *de facto* și *de jure*, fără a se da apreciere de drept încetării mandatului și investirii cu mandat legal noul Guvern. Așa că din textul HCC nr.16/2019 nu este clară situația de drept constituită în RM în perioada 07-15 iunie 2019.

De altfel, în temeiul demersului judecătorilor Curții Constituționale din 15 iunie 2019 care a avut la bază situația de fapt din Republica Moldova, în special anunțul *transferului de putere* către Guvernul Prim-ministrului Maia Sandu și coaliția formată în Parlamentul Republicii Moldova, Plenul Curții Constituționale a decis admiterea [154] revizuirii actelor Curții, emise anterior în perioada 7-9 iunie 2019, pronunțând HCC nr.16.

Curtea a constatat că necesitatea revizuirii decurge din anunțul *retragerii de la guvernare* și a *transferului de putere* către Guvernul condus de Prim-ministrul Maia Sandu și coaliția formată în Parlamentul Republicii Moldova.

Este important de menționat, că CCM a recunoscut prin HCC nr.16 că în țară sa instaurat dualitatea puterii de stat, operând cu două noțiuni: „guvern *de jure*" și „guvern *de facto*", menționând în pct.21, că după data

---

153 Legea nr. 136 din 07.07.2017 cu privire la Guvern. Publicat: 19.07.2017 în Monitorul Oficial Nr.252

154 Art.72 din Codul jurisdicției constituționale (Curtea își poate revizui propriile hotărâri în cazul în care apar împrejurări noi).

de 9 iunie 2019, guvernul *de jure* condus de dl Pavel Filip acționa exclusiv în baza hotărârilor Curții Constituționale, pe când guvernul *de facto* condus de dna Maia Sandu, acționa atît în baza unei hotărâri a Parlamentului, cît și a unui decret prezidențial.

Este de remarcat că în pct 22, Curtea a recunoscut drept *de jure* ambele guverne, constatând că pe data de 14 iunie 2019, guvernul *de jure* și-a dat demisia, transferând puterea guvernului *de jure* condus de Prim-ministrul Maia Sandu.

Dacă facem abstracție de la actul revizuirii, remarcăm că jonglând cu noțiunile guvern *de facto* și guvern *de jure*, CCM a inversat starea de fapt, or guvernul *de jure* din start a fost noul guvern desemnat de Parlament și statuat de Președintele RM, iar guvernul în exercițiu cu mandat încetat – anume el a fost guvernul *de facto,* care nu avea competență și legitimitatea necesară unui guvern legal, și care urmare presiunii interne și externe s-a dezis de la uzurparea puterii de stat (peste o săptămână de uzurpare a puterii de stat), eliberând benevol instituțiile capturate ale statului.

Menționăm că *transferul de putere* al guvernului condus de dl Pavel Filip către guvernul condus de dna Maia Sandu a echivalat cu o renunțare deliberată a celui dintâi la administrarea treburilor publice, iar Curtea recunoaște că această situație creată constituie o sursă de instabilitate în Republica Moldova, de vreme ce persistă efectele actelor Curții Constituționale pronunțate în perioada 7-9 iunie 2019 și nu există o autoritate care să le asigure implementarea deplină. Mai mult, Curtea a observat că, în situația de criză politică subsecventă datei de 9 iunie, unii funcționari *lato sensu* (funcționari publici, funcționari cu statut special, ambasadori ai Republicii Moldova etc.) nu au recunoscut autoritatea și legitimitatea guvernului *de facto*, invocând actele relevante ale Curții. De asemenea, există posibilitatea ca unele guverne străine să fie induse în eroare cu privire la guvernul Republicii Moldova cu care trebuie să corespondeze. Prin urmare, în situația socio-politică creată, Curtea a trebuit să pună în balanță imperativele pe care le-a enunțat în actele sale pronunțate în perioada 7-9 iunie a.c., și interesul public al păcii civice și al protecției efective a drepturilor omului. Iar pornind de la faptul, că interpretările ei trebuie [155] să fie ghidate de obiectivele enunțate în Preambulul Constituției și în Declarația de Independență a Republicii Moldova (§ 122), Curtea a apreciat că *„odată încetată activitatea guvernamentală și prin renunțarea guvernului de jure la actul guvernării, în Republica Moldova sunt periclitate pacea civică și drepturile omului, unde instabilitățile guvernamentale produc consecințe negative pentru valorile democrației”*.

De aceia, pornind de la nevoia de a menține pacea civică și protecția

[155] Hotărârea CCM nr.36 din 5 decembrie 2013.

efectivă a drepturilor omului în concret, Curtea a stabilit (pct.32), că „*implementarea considerentelor Curții din actele sale relevante din 7-9 iunie a.c. este imposibilă, în prezent, iar menținerea acestor acte ar putea afecta în mod disproporționat fundamentele păcii civice și protecției drepturilor omului*". Or, (pct.33) Curtea „*nu poate substitui discreția unui guvern de jure care a demisionat și nu consideră oportună substituirea discreției noului guvern. Această problemă excedă sferei dreptului constituțional, fiind una pur politică. Curtea nu este organismul potrivit care să intervină în chestiuni care au dobândit, în prezent, valențe pur politice. Ea nu poate administra treburile pe care trebuie să le administreze un guvern de jure care a demisionat sau pe care trebuie să le administreze un guvern de facto care a devenit de jure.*

Accentuând că „situațiile extreme impun, uneori, aplicarea unor soluții excepționale", Curtea a concluzionat că „*este cazul hotărârii, care va anula, pe calea unei revizuiri, efectele actelor Curții pronunțate în perioada 7-9 iunie a.c., pentru a elimina insecuritatea juridică ce afectează, în contextul actual, date fiind împrejurările care au intervenit, pacea civică și drepturile omului. În acest caz, schimbarea jurisprudențială efectuată de către Curte pe calea revizuirii este motivată de evoluția socială și de ponderea mai mare a drepturilor omului și a dezideratului realizării păcii civice în raport cu principiul certitudinii juridice*".

Revizuind hotărârile sale din perioada 7-9 iunie 2019, Curtea totodată (pct. 35). a considerat valabile actele adoptate de către guvernul *de jure* condus de către dl Pavel Filip, în cazul în care noul Guvern nu le va modifica.

Este de remarcat că prin hotărârea Curții nr.16/2019, Parlamentul condus de dna Zinaida Greceanîi a dobândit (în opinia Curții), *ope constitutionis*, calitatea de Parlament constituțional, fiind revigorate actele normative adoptate de acesta, precum și actele adoptate de Guvernul Republicii Moldova condus de dna Maia Sandu.

Astfel, deși Curtea a anunțat revizuirea actelor sale normative pronunțate în perioada 7-9 iunie 2019, de fapt (textual), remarcăm că ea nu a revizuit, dar a anulat Decizia Curții Constituționale nr. 83 din 7 iunie 2019, HCC nr.13 din 8 iunie 2019, HCC nr. 14 din 8 iunie 2019, HCC nr. 15 din 8 iunie 2019, Avizul Curții Constituționale nr. 1 din 9 iunie 2019 și Avizul Curții Constituționale nr. 2 din 9 iunie 2019. Or anularea unui act normativ nu este o pretinsă revizuire a actului normativ, care conform legislației RM [156], dar și al dex-ului [157], constă în analiza/verificarea/

---

156 Art.70 al Codului Jurisdicției Constituționale, art.3 al Legii nr.424 din 16.12.2004 privind revizuirea şi optimizarea cadrului normativ de reglementare a activităţii de întreprinzător.

157 REVÍZIE, *revizii*, s. f. Cercetare nouă, control, verificare, revizuire. • Corectură făcută în pagini a unui text ce urmează să fie tipărit. • Inspecție. • Formă de control (întreprinsă

corectarea conţinutului lui pentru evaluarea corespunderii lui unei stări de fapt sau cerințelor legale.

Prin acest fapt, Curtea *de jure* și-a recunoscut culpa, ilegalitățile comise și interpretările abuzive admise. De aceia în plan juridic, CCM a recunoscut prin pronunțarea HCC nr.16/2019 participarea sa la tentativa de uzurpare a puterii de stat, realizând prin hotărâri abuzive și nefondate un suport ilegal de natură interpretativă cvasi-constituțională pentru gruparea oligarhică respectivă.

Privind poziția oficială a Guvernului Sandu vizavi de actele CCM, expusă prin denunțul depus la Procuratura Generală a RM de către dl A.Năstase, deputat, viceprim-ministru, Ministru al Afacerilor Interne

La 16 iunie 2019, ministrul afacerilor interne a sesizat Procurorul General asupra săvârșirii de către judecătorii Curții Constituționale a infracțiunii de *tentativă de uzurpare a puterii de stat* – art. 339 alin. (1) Cod penal – acţiuni săvârşite în scopul uzurpării sau menţinerii forţate a puterii de stat cu încălcarea prevederilor Constituţiei Republicii Moldova.

În această privință, dânsul a menționat următoarele:

– în perioada 07 iunie – 09 iunie 2019, judecătorii Curții Constituționale au aprobat decizii, hotărâri și avize contrare prevederilor Constituției RM, în scopul de a permite dlui Plahotniuc Vladimir și a grupării criminale conduse de acesta să se mențină abuziv la putere, precum și de a asigura o legalitate așa-zisului guvern condus de Filip Pavel;

– actele nominalizate ale Curții Constituționale au condus la instaurarea unui dualism al puterii şi, în consecință, a unei crize a acesteia, ceea ce a afectat şi extrapolat întreaga societate datorită interpretării ambigue și abuzive a unor norme constituționale, care , în lumina Hotărârilor anterioare ale Curții nr. 30 din 01.10.2013 și nr. 29 din 24.11.2015 pentru interpretarea articolului 85 din Constituția Republicii Moldova, erau suficient de clare pentru a găsi oportun revenirea ulterioară la interpretarea sensului și modalității de aplicare a acestuia;

– autoritățile apărute ca rezultat al efectelor produse de deciziile ilegale emanate de Curte, au încercat să schimbe starea de lucruri existentă, au emis acte de dizolvare a Parlamentului Republicii Moldova, au stabilit

de obicei de organe speciale) care constă în revederea sau reverificarea documentelor de evidență privitoare la operații contabile. • Ansamblul operațiilor executate asupra unei instalații, a unei mașini etc., care constă în reglarea pieselor și aparatajelor, în înlăturarea jocurilor survenite prin uzură etc. [Var.: reviziúne s. f.] – Din fr. révision, lat. revisio, -onis. https://dexonline.ro/definitie/revizie ; Revizui, verb. Sinonime: a reexamina, a revedea, a controla, a verifica, a inspecta; acorecta, a îmbunătăţi, a ameliora, a schimba; a amenda, a modifica, areconsidera, a rectifica, a redefini, a reforma, a remania, a repara; arepeta, a superviza. https://sin0nime.com/dex/?cheie=Revizui%2C&

alegeri anticipate, au înstrăinat bunuri, etc., existând, practic, o preluare ilegală și abuzivă a puterii în stat, prin anihilarea puterii legislative și suprimarea Guvernului legal constituit;

– obiect al infracțiunii de uzurpare a puterii în stat sânt relațiile care reglementează formarea organelor puterii de stat, precum şi regimul constituțional al Republicii Moldova;

– latura obiectivă a infracțiunii se exprimă prin acțiuni cu scopul de a uzurpa (de a-şi însuşi) o putere cu încălcarea vădită a normelor constituţionale prin acţiuni îndreptate spre a menţine puterea de stat, atunci când, potrivit Constituţiei, urma a fi transmisă în conformitate cu voința și suveranitatea populară rezultată în urma votului din 24 februarie 2019;

– uzurparea puterii de stat presupune acțiuni ale persoanelor, diferitelor grupări, organizații îndreptate spre obținerea puterii asupra cărei a nu au niciun drept. Menținerea forțată a puterii înseamnă păstrarea forțată a acesteia, cu încălcarea prevederilor Constituției RM de către persoane cărora puterea le-a aparținut conform legii;

– în prezenta cauză Plahotniuc Vladimir a acționat în vederea accederii sale la putere și de menținere a sa și a Guvernului aservit, la putere, dispunând prin intermediul judecătorilor Curții Constituționale dizolvarea Parlamentului, continuarea împuternicirilor Guvernului condus de Filip Pavel în pofida expirării împuternicirilor acestuia, neadmiterea intrării în atribuții a Guvernului condus de Maia Sandu, etc.

În denunțul depus la Procuratura Generală, denunțătorul a menționat că conform Constituției puterea de stat este divizată în puterea legislativă, executivă şi judecătorească şi care sânt separate şi colaborează la exercitarea prerogativelor ce le revin [158]. Parlamentul, Preşedintele şi Guvernul Republicii Moldova, Curtea Supremă de Justiţie şi instanţele judecătoreşti inferioare sunt organele de stat ce reprezintă aceste puteri. Și totodată, conform prevederilor Constituţiei RM [159], suveranitatea naţională aparţine poporului Republicii Moldova care o exercită în mod direct prin organele sale reprezentative în formele stabilite de Constituţie. Nici o persoană particulară nici o parte din popor, nici un grup social, nici un partid politic sau o altă formaţiune obştească nu poate exercita puterea de stat în nume propriu.

Cerințele denunțătorului bazate pe normele legislației constituționale și penale [160], sunt următoarele:

1. Inițierea procedurilor de ridicare a imunității judecătorilor constituționali și deputatului Plahotniuc Vladimir în vederea obținerii acordului forului legislativ pentru investigarea lor penală.

---

158 Art.6 al Constituţiei RM.

159 Art.2 al Constituţiei RM.

160 Art.200 și art.262 ale Cod de procedură penală dar și art.16 alin.(3) din Legea cu privire la Curtea Constituțională

2. Suspendarea din funcție a judecătorilor constituționali, dat fiind că aceștia pot influența mersul anchetei, pot distruge probe și pot influența potențialii martori.
3. Tragerea la răspundere în temeiul art. 339 alin.(1) a Codului penal a judecătorilor Curții Constituționale, dar și a lui Plahotniuc Vladimir.

Privind opinia Comisiei de la Veneția cu referire la deciziile Curții Constituționale din Republica Moldova [161]

Examinând pe 21 iunie 2019 la cererea Secretarului General al Consiliului Europei, Thorbjørn Jagland actele CCM pronunțate în perioada 7-9 iunie 2019, Comisia de la Veneția a ajuns la următoarele concluzii.

Într-un stat de drept este esențial ca organele constituționale să decidă în limitele parametrilor autorității și responsabilității lor legale, pentru a nu fi serios compromisă robustețea instituțiilor de stat și funcționarea democratică a instituțiilor statului.

Nimic nu sugera că situația din țară la momentul respectiv era una de urgență, în ciuda expirării iminente a termenului de trei luni. Dimpotrivă, evoluțiile din Parlament au sugerat că un timp suplimentar ar conduce la soluționarea crizei prin formarea unui nou guvern.

Rolul esențial al Curții Constituționale este acela de a menține o distanță egală față de toate ramurile puterii și de a acționa ca un arbitru imparțial în caz de coliziune între ele, respectând totodată soluțiile la care au ajuns instituțiile legitime din punct de vedere democratic.

– Drepturile procedurale ale președintelui și parlamentului au fost grav afectate de numărul și viteza mare (o zi sau două zile pe parcursul unui weekend) cu care Curtea a decis asupra unor cazuri foarte sensibile, cu repercusiuni semnificative asupra instituțiilor statului. Nici președintele, nici Parlamentul nu au fost reprezentați și nici nu au avut șansa de a-și prezenta argumentele în fața Curții.
– CCM nu și-a respectat propriile proceduri și nici principiul egalității părților în ceea ce privește recenta criză politică.
– În ceea ce privește modul de calcul al Curții al termenului de trei luni pentru formarea unui guvern – potrivit calculului acceptat al limitei de trei luni, prevăzută în Codul Civil, care a fost aplicată anterior de Curtea Constituțională, termenul pentru formarea unui nou guvern a expirat la 9 iunie, trei luni calendaristice după confirmarea rezultatelor alegerilor. 9 iunie fiind o duminică, termenul

161 Opinia Comisiei de la Veneția cu privire la deciziile Curții Constituționale din Republica Moldova (en). https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD%282019%29012-e&fbclid=IwAR30F2X7-13vLGjr12n98G9ZIzgiMq-keMlT68UzuJQepZyj015ivxDVi5M

aplicabil a fost, probabil, 10 iunie. Prin urmare, investiția Guvernului Sandu la 8 iunie a întrunit termenul legal.
– Decizia Curții Constituționale de suspendare temporară a președintelui și numirea primului-ministru ca președinte interimar nu a fost fondată pe Constituția Republicii Moldova.
– Procedura de revizuire a hotărârilor Curții Constituționale are un caracter excepțional.

Concluzii

Reieșind din cele sus menționate, putem concluziona că instanța de jurisdicție constituțională a acționat într-un mod arbitrat și nu a dat dovadă de bună-credință. Anume activitatea acestei autorități publice, atât în plan cronologic, dar și cu referire la substanța dreptului interpretat (inclusiv în contextul interpretării extensive și cu efecte retroactive pe subiecte consumate), au condus la următoarele:
– Parlamentul RM și Președintele RM au fost puși în imposibilitatea respectării și executării hotărârilor CCM.
– În Republica Moldova s-a creat dualitatea puterii de stat exercitată de mai mulți actori publici, având loc tentativa uzurpării puterii de stat în RM în temeiul hotărârilor CCM de interpretare extensivă și arbitrară a prevederilor constituționale.
– S-a generat o criză constituțională profundă cu impact economic și social și un blocaj instituțional al autorităților publice centrale.

De aceia, pe data de 8 iunie 2019, majoritatea parlamentară formată din 61 de deputați din Parlament au votat declarația privind condamnarea tentativei de uzurpare a puterii în stat în favoarea Partidului Democrat și a lui Vlad Plahotniuc întreprinse de către Curtea Constituțională a Republicii Moldova. Condamnând acțiunile Curții Constituționale materializate prin actele jurisdicționale pronunțate la date de 07 iunie și respectiv 08 iunie 2019, Parlamentul a constatat că prin actele CCM s-a încercat:
– blocarea creării majorității parlamentare prin interpretarea abuzivă a unor prevedri constituționale privind termenele de investire a uni Guvern de către Parlament;
– forțarea Președintelui RM să inițieze dizolvarea Parlamentului RM;
– obstrucționarea activității majorității parlamentare;
– atentarea la competențele exclusive ale Parlamentului RM în domeniul creației legislative.

Având în vedere faptul că Curtea Constituțională nu doar că a participat anterior la capturarea RM de către Partidul Democrat și Vladimir Plahotniuc, dar și a emis acte jurisdicționale care au avut drept scop uzurparea totală a puterii de stat de către PD și V.Plahotniuc, în conformitate cu Constituția, Parlamentul RM prin vot unanim al majorității parlamentare:

1. a condamnat actele și acțiunile juridice ale CCM, în special cele din data de 7 și 8 iunie 2019;
2. a denunțat partenerilor de dezvoltare și Comisiei de la Veneția abuzul de drept și participarea CCM la tentativa de uzurpare a puterii de stat în RM;
3. a solicitat judecătorilor CCM să-și depună imediat demisia din funcție;
4. a recomandat deputaților și cetățenilor RM să denunțe încălcarea drepturilor sale legitime la CtEDO (Curtea Europeană a Drepturilor Omului – n.a.).

Este de remarcat, că poziția fermă a Parlamentului și a noului Guvern Sandu, dar și susținerea externă de către Rusia, Statele Unite și Uniunea Europeană, au influențat starea de fapt și actorii politici, conducând la transferul pașnic al puterii de stat, și ulterior la pronunțarea de către CCM a HCC nr.16 din 15 iunie 2019.

Este de constatat, că în criza constituțională declanșată de CCM, poziția *de jure* și *de facto* a CCM nu a fost cea de garant al Constituției, cea de arbitru și consilier a puterilor de stat.

În această ordine de idei se înscrie și opinia Comisiei Europene pentru Democrație prin Drept a Consiliului Europei, expusă pe marginea crizei politice din Republica Moldova și care, examinând prin prisma standardelor și bunelor practici în domeniu, a confirmat ilegalitățile de proporții admise de CCM, fapt care au avut și continuă să aibă un impact major asupra societății, asupra încrederii cetățenilor în justiția constituțională, a încrederii în autoritatea puterilor de stat, în autoritatea CCM.

În final, exprimăm opinia că se impun cercetări fundamentale a fenomenului stabilit privind tentativa de uzurpare a puterii de stat ce a avut loc în Republica Moldova, precum și tragerea la răspundere a tuturor celor care au contribuit la această infracțiune, care prin gravitatea ei nu are termen de prescripție.

Considerațiuni privind măsurile de ordin legislativ, necesare în vederea depășirii urmărilor crizei constituționale în RM, declanșată de actele normative ale CCM în perioada anilor 2013-2019

Este cunoscut faptul că în ultimii ani Republica Moldova trece printr-o criză constituțională profundă. Urmare acestui fapt și în vederea îmbunătățirii calității actului de justiție în Republica Moldova, cât și fortificării justiției constituționale, a încrederii cetățeanului în actul justiției, asigurarea suveranității și independenței puterii de stat, restabilirea autorității CCM și edificării reale a statului de drept în RM, considerăm necesar de a propune următoarele măsuri care se impun în domeniul justiției constituționale.

1. Problema selectării, desemnării și eliberării din funcție a judecătorilor constituționali. Este de menționat, că în decursul a 25 de ani activitate a CCM, în RM doar o singură dată a fost desfășurat concursul de selectare a persoanei la înalta funcție de judecător constituțional, și doar o singură persoană a fost selectată într-un mod deschis, transparent și în condiții de concurs public. Ținînd cont de faptul, că judecătorii constituționali sunt independenți și inamovibili, au imunitate juridică și singuri își determină competența, putem constata contradicția existentă între statutul înalt al judecătorilor Curții și procedurile dubioase de selectare și promovare a lor. Totodată, anume lipsa unor norme de drept clare și transparente a desemnării în condiții de concurs a judecătorilor constituționali, ar permite ca voința politică a unui partid să fie impusă întregii societăți și întregului stat, fiind posibilă luarea în captivitate a acestui înalt organ de stat, și respectiv la uzurparea puterii de stat în Republica Moldova. De aceia, considerăm că regulile de selectare, desemnare și eliberare din funcție a judecătorilor constituționali necesită a fi revizuite substanțial, iar noua componență a CCM trebuie să fie desemnată conform noilor reguli.

2. Examinarea de către CCM a subiectelor de drept în condițiile conflictului de interese. Remarcăm, că CCM de mai multe ori a examinat diverse subiecte (remunerația judecătorului, sporurile calculate, pensia judecătorului, etc.) care îi priveau în egală măsură și pe ei înșiși – fapt care a condus cert la apariția unui conflict de interese. Or, CCM, fiind sesizată de fiecare dată de către Parlament, ea nu a reacționat nicicum, nu a recunoscut public prezența conflictului de interese, judecătorii constituționali adoptând hotărârile respective în condițiile conflictului de interese evident. În contextul dat, remarcăm că un conflict de interese constatat poate fi calificat ca o infracțiune contravențională sau penală. Așa, nedeclararea conflictului de interese de către persoana care activează în cadrul unei autorități publice, instituții publice, întreprinderi de stat sau municipale ori în cadrul unei societăţi comerciale cu capital majoritar de stat, este sancționată contravențional. Totodată, nedeclararea conflictului de interese de către persoana publică poate fi calificată ca infracțiunea de abuz de putere sau abuz în serviciu prevăzut de articolul 327 al Codului penal, care sancţionează folosirea intenţionată de către o persoană publică a situației de serviciu, în interes material ori în alte interese personale. Astfel, prezența unui cert conflict de interese în cadrul examinării spețelor date, conflict trecut sub tăcerea autorității de jurisdicție constituțională, poate conduce doar la concluzia că este sfidată Constituția, legislația constituțională, dar și normele de drept constituțional de către însăși CCM – „garant” al Constituției RM. Consta-

tând un vid normativ în legislația privind jurisdicția constituțională în partea ce ține de procedura de declarare a conflictului de interese și de responsabilizare a judecătorului constituțional, este imperios necesară atît reglementarea corespunzătoare a astfel de situații, dar și efectuarea unei veritabile justiții constituționale care ar evita conflictele de interese, sau ar responsabiliza judecătorul constituțional, pentru a da exemplu tuturor instanțelor judecătorești din RM în vederea apărării și asigurării drepturilor omului.

3. Interpretarea de către CCM a normelor constituționale în condițiile principiului „textul Constituției contravine Constituției" și revizuirea nejustificată a propriilor hotărîri. Astfel, prerogativa cu care este învestită CCM prin articolul 135 alin. (1) lit. b) din Constituţie, și care presupune stabilirea sensului autentic şi deplin al normelor constituţionale, fiind realizată prin interpretarea textuală sau funcţională, ţinând cont de caracterul generic al normei și situaţiile complexe în care norma trebuie aplicată etc., denotă cazuri de interpretare neordinară și contrare logicii juridice și nemijlocit textului și spiritului Constituției. Este vorba de hotărârile CCM nr.36 din 05.12.2013 privind interpretarea articolului 13 alin. (1) din Constituţie în corelaţie cu Preambulul Constituţiei şi Declaraţia de Independenţă a Republicii Moldova; nr.31 din 11.12.2014 privind revizuirea HCC nr.9 din 26 mai 2009 (*abolirea restricției de a avea dubla cetățenie pentru demnitarii de stat, militarii și alte categorii de funcționari publici*); nr.29 pentru interpretarea art.85 alin. (1) și alin. (4) din Constituția Republicii Moldova din 24 noiembrie 2015 *(dizolvarea Parlamentului),* nr.19 pentru interpretarea prevederilor art. 34 alin. (3) din Constituția RM *(accesul la informație) din* 22 iunie 2015, nr.2 pentru interpretarea art.135 alin.(1) lit.a) şi g) din Constituţia RM din 9 februarie 2016, nr.7 privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituţiei Republicii Moldova (*modul de alegere a Preşedintelui*) din 4 martie 2016, nr.12 privind interpretarea prevederilor articolelor 116 alin.(2) și (4) și 136 alin.(1) din Constituție *(extinderea mandatului unor judecători până la numirea succesorilor)* din 12 mai 2016, nr.2 pentru interpretarea prevederilor art.98 alin. (6) din Constituţia RM (*codecizia la remanierea guvernamentală*) din 24 ianuarie 2017, nr.28 privind interpretarea prevederilor articolului 98 alin. (6) în coroborare cu articolele 1, 56, 91, 135 și 140 din Constituție (*neîndeplinirea obligațiilor constituționale de către Președinte*) din 17 octombrie 2017, toate hotărârile de suspendare din funcție a Președintelui RM, ș.a.

Mai mult, în unele din ele, cu toate că subiectele date au fost examinate anterior de CCM, noua componență a Curții supune revizuirii ho-

tărârea anterioară a CCM, pronunțând de fapt o nouă hotărâre, o nouă interpretare și declarând contrariul, iar în unele cazuri chiar generând noi norme constituționale în locul unor norme constituționale revizuite de ea. Dar în astfel de cazuri, care este temeinicia și legalitatea unei astfel de hotărâri a CCM, a unor astfel de revizii/control ulterior de constituționalitate, urmare căruia CCM revizuie și propriile hotărâri, dar și însăși textul Constituției adoptat de Parlament (legiuitor constituant)?

În opinia noastră, soluția la astfel de practici neconforme și neîntemeiate, o găsim doar în art.7 al Constituției – Legea Supremă, unde se statuează: „*Constituția Republicii Moldova este Legea ei Supremă. Nici o lege şi nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică*".

Astfel, se impune revizuirea sistemică și fundamentală a hotărârilor CCM adoptate de CCM în perioada anilor 2013-2019 în vederea aducerii lor în concordanță cu prevederile art.7 al Constituției RM.

4. Colizia doctrinară în RM și efectele ei la nivelul jurisdicții constituționale. Astăzi în Europa constatăm două sisteme de drept diferite ca substanță juridică, dar ca și formă de drept – dreptul bazat pe lege și dreptul judiciar bazat pe practica judecătorească. În Republica Moldova, unde dreptul național sa constituit ca un drept bazat pe lege, actualmente ne confruntăm cu recunoașterea doctrinei anglo-saxone și implementarea ei practică în dreptul național, inclusiv prin utilizarea principiilor dreptului *common-low* bazat pe cauzele judecătorești (vezi practica jurisdicțională de drept comun – http://instante.justice.md/). Totodată, prin HCC, a fost interzis autorităților judecătorești să folosească hotărîrile și avizele explicative ale Plenului Curții Supreme de Justiție, fiindcă aceasta „poate afecta principiul imparțialității în justiție". Merită de menționat, că astăzi putem constata prezența și aplicarea în Republica Moldova a ambelor sisteme de drept existente în Europa – a dreptului continental (romano-german) și a dreptului anglo-saxon (englez), care în opinia noastră intră într-o colizie directă, afectând la mod direct atât justiția în Republica Moldova, cât și însăși esența dreptului național. Astfel, colizia doctrinară existentă în RM care constă în dualitatea esenței de drept, or practica judiciară şi precedentul judiciar sunt emanația autorității judiciare, fiind anterioare legii ca izvor de drept, pe când legea și numai legea este temeiul legal al pronunțării unei hotărâri judecătorești. Iar dacă justiția utilizează ambele formule doctrinare, ea va forma dependențe externe ale autorităților judecătorești, care afectează independența judecătorilor, care ar influența procesul de aplicare a legii, care poate conduce la practici judiciare dubioase, in final conducând la erodarea justiției în Republica Moldova. Pretinsa superioritate a sistemului

de *common-law* bazat pe precedentul judiciar declarată în cadrul unor foruri menționate supra, fiind implementată în Republica Moldova, în opinia noastră conduce inevitabil la compromiterea justiției, și respectiv a sistemului de drept național. Iar cu referire la existența în dreptul național penal a unor norme de drept imprecise, neclare și incerte, care pot fin interpretate extins (inclusiv de CCM), colizia doctrinară existentă în Republica Moldova poate doar să amplifice această capacitate de interpretare eronată, aducând un grav prejudiciu drepturilor omului, societății și statului moldovenesc.

În acestă ordine de idei, considerăm necesar de a exclude prin lege fenomenul precedentului judiciar în practica jurisdicțională a RM.

5. CCM admite în activitatea sa acțiuni politice internaționale (reuniunea Cercului Președinților din cadrul Conferinței Curților Constituționale Europene, la 9-12 septembrie 2015 în Batumi/Georgia, semnarea de către președintele CCM a unei declarații politice formulată de CC a Ucrainei și Georgiei privind anexarea Crimeii de către Federația Rusă). Prin implicările politice pe plan național și internațional a CCM, se afectează direct normele constituționale ale Constituției RM, fiind neglijată supremația ei, dar și efectuându-se o provocare atât la adresa Curții, cât și a întregii ei jurisprudențe (cazul de exprimare a votului de neîncredere Președintelui CCM, dlui D.Pulbere, pentru declarații publice incompatibile cu prevederile constituționale). Având în vedere rolul Curții Constituționale, deciziile sale trebuie să constituie o sursă de certitudine strict juridică, ceia ce ar însemna coerență și stabilitate a normei de drept constituționale care se află la garda drepturilor legale ale omului, societății și statului Republica Moldova. Iar poziționarea politică a CCM, precum și implicarea activă a judecătorilor constituționali în viața politică a țării în calitate de persoane publice dar și politice, modifică considerabil imaginea organului de jurisdicție constituțională și a RM (atât în țară, cât și peste hotarele ei), lezând grav autoritatea Curții în calitatea sa de organ de drept constituțional, statuând-o în rândul actorilor politici, fapt care contravine atât normelor exprese ale legilor constituționale ale RM, dar în primul rând însăși Constituției RM. În așa mod, este imperativ necesar de stabilit restricții normative privind implicarea judecătorilor constituționali în activitate politică.

6. Depășirea de CC a limitelor de competență stabilite de Constituție și legile constituționale respective și formarea unor noi norme de drept. Pornind de la statutul juridic al Curții stabilit expres în Constituție, numai Constituția și valorile ei determină limitele de competență a CCM. Cu atât mai mult, că Parlamentul a stabilit expres în legislația în vigoare, că Curtea examinează numai chestiuni ce țin de competența ei,

urmând a examina în exclusivitate numai probleme de drept. Pornind de la faptul că unicul organ legislativ în Republica Moldova este Parlamentul RM, iar constituirea cadrului legislativ al Republicii Moldova este o competența exclusivă a organului legislativ, liniile în adoptarea legislației Republicii Moldova au aparținut și aparțin în exclusivitate Parlamentului RM, care includ și sarcina stabilirii standardelor privind protecția drepturilor fundamentale ale omului. Or, exercitarea de către CCM a funcției de legiuitor pasiv care, conform Constituției, revine CC, nu presupune substituirea Parlamentului RM. De aceea, prin definiție, agenda CCM nu poate fi o agendă politică sau politizată, ceia ce înseamnă că ea nu poate examina subiecte politice sau implicându-se în fondul spețelor sesizate. Totodată, astăzi, putem constata că CCM depășește acest format juridic stabilit de legislația constituțională, exercitând rolul de legiuitor activ și interpretând extensiv legislația RM supusă controlului de constituționalitate. Astfel, considerăm necesare stabilirea unor restricții normative la acest capitol.

7. Privind reforma de reorganizare a sistemului național al instanțelor judecătorești („optimizarea" hărții judiciare naționale). Necesită a avea în vedere că reforma a fost pornită contrar HCC RM nr.3 din 09.02.2012, prin care a fost considerată inacceptabilă modificarea structurii sistemului judecătoresc național format la acea dată. CCM a prevenit, că „*instabilitatea legislativă şi instituțională, care se atestă ca urmare a modificărilor operate prin Lege* […] *vor duce inevitabil la încălcarea dreptului justițiabililor la un proces echitabil*". După ce a alocat și a valorificat cheltuieli de circa 800,2 mil. lei în perioada anilor 2010-2015, în renovarea şi dotarea sediilor instanțelor judecătorești, statul fără a avea resursele necesare și-a stabilit obiectivul de a cheltui încă peste 2 mlrd de lei pentru reforma dată. Totodată, reforma deja are impacte majore în procesul de înfăptuire a justiției în RM. Aici se includ: majorarea costurilor reale care vor depăși substanțial costurile planificate, majorarea cheltuielilor nejustificate din bugetul de stat (de exemplu pentru transportarea deținuților de la sediile secundare la cele noi, etc.), distribuirea aleatorie a devenit una defectuoasă și neconformă, majoritatea justițiabililor au fost puși în situația de a suporta cheltuieli majore pentru a ajunge la noile sedii ale instanțelor judecătorești reorganizate fiind afectată grav accesul la justiție, lipsa de resurse este o problemă și pentru autoritățile publice locale din teritoriu unde deplasarea reprezentantului lor la instanțele judecătorești a devenit dificilă, punând în pericol posibilitatea apărării unor drepturi sau interese legitime comunitare sau/și de stat, existând riscuri aferente importante, inclusiv de natura deposedării de proprietate a unităților administrativ-teritoriale. În concluzie, reor-

ganizarea sistemului instanțelor judecătorești, traumează sistemul național de justiție existent actualmente, generând probleme grave pentru cetățeni, în special la compartimentul „*accesul la justiție*" și „*dreptul la apărare*". În acest context, sunt necesare măsuri de revenire la normal.

8. Neexaminarea și nepublicarea de către CCM a hotărârilor sale în termenul expres prevăzut în legislație. Noțiunile de legalitate și/sau publicitate, cât și principiul legalității și/sau publicității activității, guvernează întregul proces de activitate al persoanelor fizice și juridice, inclusiv al instituțiilor de stat, dar în primul rând al CCM. Examinând termenele de procedură aplicate de CCM în conformitate cu normele de drept ale jurisdicției constituționale, constatăm nerespectarea de către autoritatea constituțională a unor termene de procedură stabilite expres în Codul de jurisdicție constituțională. Astfel, fiind stabilit termenul limită de 60 de zile pentru examinarea prealabilă a sesizărilor depuse, termen care poate fi prelungit până la 90 de zile, iar examinarea propriu zis a sesizării având termenul limită de 6 luni, există situația când sesizările depuse sunt examinate în termen de un an. Totodată, analiza publicării în Monitorul Oficial al RM a hotărârilor CCM, indică nerespectarea normelor legale respective din Constituția RM și legislația constituțională, precum și nepublicarea în termenul legal stabilit de 10 zile a hotărârilor CCM. Practica existentă necesită a fi exclusă din activitatea CCM.

9. Dubla cetățenie a demnitarilor de stat – pericol pentru securitatea de stat a RM. Securitatea națională este un important element în edificarea statală a Republicii Moldova. Adoptarea de CCM (președinte A.Tănase) a HCC №31 din 11.12.2014, prin care a fost declarată neconstituțională restricția de a avea dubla cetățenie la anumite categorii ale funcționarilor publici, se prezintă ca un act ilegal și anticonstituțional adoptat de CCM care, supunând reviziei nejustificate hotărârea anterioară a CCM, a interpretat extensiv hotărârea respectivă a CEDO (Tănase vs Moldova). Restricția privind dubla cetățenie pentru înalții demnitari de stat, care a existat în legislația RM, era absolut conformă Constituției RM și tratatelor internaționale ratificate de către RM, fapt care a fost stabilit tot de CCM prin HCC nr.9 din 26.05.2009. Pornind de la faptul că instituțiile internaționale exercită o influență directă asupra legislației naționale a RM, restabilirea restricției privind multipla cetățenie la demnitarii de stat ar consolida suveranitatea și independența RM.

10. Reformarea Curții Constituționale este un imperativ al timpului. Se cere un nou concept. De exemplu, să fie 9 judecători, cu un singur mandat – pe viață. Înfăptuirea justiției constituționale să se realizeze în două trepte. Numirea judecătorilor în funcție să se producă doar prin concurs. Numirea se efectuează cu o lună de zile înainte de expirarea

mandatului judecătorului în funcție. Necesită modificări în Constituție de asemenea funcțiile, atribuțiile, limitele de competență, condițiile de numire, etc. Este necesar de a adopta și o nouă lege cu privire la CCM, care ar asigura depolitizarea CCM și ar concretiza competențele, dar șu răspunderea ei. Ș.a.

Bibliografie

1) Constituţia RM din 29.07.1994 (Publicată: 12.08.1994 în MO nr.1, Data intrarii in vigoare: 27.08.1994)
2) Hotărîrea Parlamentului Republicii Moldova nr.197 din 27 iulie 2018.
3) Hotărîrea CEC nr.2414 din 24 februarie 2019 privind aprobarea Procesului-verbal privind totalizarea rezultatelor alegerilor Parlamentului Republicii Moldova în circumscripţia naţională din 24 februarie 2019,
4) Hotărîrea CEC nr.2420 din 03.03.2019 pentru aprobarea Raportului cu privire la rezultatele alegerilor Parlamentului Republicii Moldova din 24 februarie 2019,
5) Hotărîrea CEC nr.2418 din 03.03.2019 cu privire la atribuirea mandatelor de deputat în Parlamentul Republicii Moldova concurenţilor electorali, conform rezultatelor obţinute în circumscripţia electorală naţională la alegerile parlamentare din 24 februarie 2019.
6) Maurice Duverger. Constitutions et documents politiques. Paris: PVF, 1992, p. 18 şi urm.
7) Конституция Испании, 1978, ст.1 (п.2);
8) Конституция Великого Герцогства Люксембург, ст.32 часть (1).
9) Hotărârea CC RM nr.4 din 9 martie 2019 cu privire la confirmarea rezultatelor alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019 și la validarea mandatelor deputaților aleși (Sesizarea nr. 48e/2019).
10) Decretul Preşedintelui RM nr.1137-VIII din 20 martie 2019 privind convocarea şedinţei de constituire a Parlamentului de legislatura a X-a.
11) Hotărîriea Parlamentului RM nr.28/08.06.2019 privind formarea Comisiei pentru efectuarea alegerii prin vot secret a Preşedintelui Parlamentului RM,
12) Hotărîriea Parlamentului RM nr.29/08.06.2019 privind aprobarea procesului-verbal nr.1 al şedinţei Comisiei pentru efectuarea alegerii prin vot secret a Preşedintelui Parlamentului RM,
13) Hotărîriea Parlamentului RM nr.30/08.06.2019 privind aprobarea procesului-verbal nr.2 al şedinţei Comisiei pentru efectuarea alegerii prin vot secret a Preşedintelui Parlamentului RM,
14) Hotărîriea Parlamentului RM nr.31/08.06.2019 pentru alegerea Preşedintelui Parlamentului RM.
15) Hotărîrea Parlamentului RM nr.39/08.06.2019 pentru adoptarea Declaraţiei cu privire la recunoaşterea caracterului captiv al statului Republica Moldova.
16) Decretul Preşedintelui RM din 08.06.2019 privind desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru al Republicii Moldova
17) Decretul Preşedintelui RM din 08.06.2019 privind numirea Guvernului Republicii Moldova.
18) Codul Muncii aprobat prin Legea Nr.154 din 28.03.2003.

19) Hotărîrea CC RM nr.13/08.06.2019 pentru interpetarea art.63 și 85 din Constituția RM.
20) Legea Nr. 173 din 06.07.1994 privind modul de publicare şi intrare în vigoare a actelor oficiale,
21) Decizia CC RM nr. 83 din 07 iunie 2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 102b/2019 privind interpretarea articolului 85 alin. (1) coroborat cu articolele 63 alineatele (2) și (3), 69 alin.(2) și 103 din Constituția
22) Hotărârea CC RM nr. 13 din 08 iunie 2019 pentru interpretarea prevederilor articolelor 63 și 85 din Constituția RM (stabilirea competențelor Parlamentului dizolvat și modalității de calcul a termenului de 3 luni din art. 85 alin. (1) din Constituție);
23) Hotărârea CC RM nr. 14 din 08 iunie 2019 pentru controlul constituționalității actelor legislative adoptate de către Parlamentul RM de legislatura a X-a pe 8 iunie 2019
24) Avizul CC RM din 09 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM (constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova și abilitarea Prim-ministrului în exercițiu domnul Pavel Filip cu exercitarea interimatului în vederea sesizării Curții pentru constatarea circumstanțelor ce justifică dizolvarea Parlamentului de legislatura a X-a, și după caz, emiterea decretului privind dizolvarea Parlamentului și stabilirea datei alegerilor parlamentare anticipate);
25) Kuciuk, V., Pușcaș, V. Justiția constituțională. Tipogr.Print-Caro. Chișinău, 2019
26) Hotărîrea CC RM nr.42/08.06.2019 pentru aprobarea Declaraţiei privind condamnarea tentativei de uzurpare a puterii de stat în favoarea Partidului Democrat din Moldova şi a lui Vladimir Plahotniuc de către Curtea Constituţională a Republicii Moldova (MO nr.208/242 din 21.06.2019).
27) Hotărârea CC RM nr. 33 din 10 octombrie 2013 privind interpretarea articolului 140 din Constituţie;
28) Hotărârea CC RM nr. 36 din 05.12.2013 privind interpretarea articolului 13 alin. (1) din Constituţie în corelaţie cu Preambulul Constituţiei şi Declaraţia de Independenţă a Republicii Moldova;
29) Hotărârea CC RM nr. 28 din 17 octombrie 2017 pentru interpretarea prevederilor articolului 98 alin. (6) în coroborare cu articolele 1, 56, 91, 135 și 140 din Constituție (neîndeplinirea obligațiilor constituționale de către Președinte).
30) Kuciuk, V., Pușcaș, V. Sacralitatea principiilor de activitate constituțională. Legea și vaiața. Chișinău, 2015, nr.12, pp.4-16;
31) Kuciuk, V., Notoriem non est probandum. Legea și vaiața. Chișinău, 2015 nr.9, pp.4-12. ș.a.
32) Hotărârea CC RM nr. 30 din 1 octombrie 2013 pentru interpretarea articolului 85 alin.(1) şi alin.(2) din
33) Avizul CC RM nr. 3 din 31.10.2017 la proiectul de lege pentru modificarea articolului 13 din Constituţia Republicii Moldova (limba română)(sesizarea nr.134c/2017
34) Hotărârea CC RM nr.21 din 01.10.2018 pentru controlul constituţionalităţii articolului 458 alin.(3) pct.4) din Codul de procedură penală (efectul retroactiv al hotărârilor Curţii Constituţionale în materie de drept penal procedural).

35) Decizia CC RM nr. 83 din 07 iunie 2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 102b/2019 privind interpretarea articolului 85 alin. (1) coroborat cu articolele 63 alineatele (2) și (3), 69 alin.(2) și 103 din Constituția RM Hotărârea CC RM
36) Hotărârea CC RM nr. 13 din 08 iunie 2019 pentru interpretarea prevederilor articolelor 63 și 85 din Constituția RM (stabilirea competențelor Parlamentului dizolvat și modalității de calcul a termenului de 3 luni din art. 85 alin. (1) din Constituție);
37) Hotărârea CC RM nr. 14 din 08 iunie 2019 pentru controlul constituționalității actelor legislative adoptate de către Parlamentul RM de legislatura a X-a pe 8 iunie 2019 (declararea neconstituționalității hotărârii pentru alegerea doamnei Zinaida Greceanîi în funcția de Președinte al Parlamentului și a actelor legislative (legile, hotărârile) adoptate de deputații Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a X-a la data de 8 iunie 2019 și ulterior);
38) Hotărârea CC RM din 08 iunie 2019 pentru controlul constituționalității Decretului Președintelui RM privind desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru al RM și Decretul Președintelui RM privind numirea Guvernului RM (declararea neconstituționalității Decretului Președintelui Republicii Moldova privind desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru al Republicii Moldova și Decretul Președintelui Republicii Moldova privind numirea Guvernului Republicii Moldova);
39) Avizul CC RM din 09 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM (constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova și abilitarea Prim-ministrului în exercițiu domnul Pavel Filip cu exercitarea interimatului în vederea sesizării Curții pentru constatarea circumstanțelor ce justifică dizolvarea Parlamentului de legislatura a X-a, și după caz, emiterea decretului privind dizolvarea Parlamentului și stabilirea datei alegerilor parlamentare anticipate);
40) Avizul CC RM din 09 iunie 2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului RM (constatarea circumstanței care justifică dizolvarea Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a X-a în legătură cu imposibilitate formării Guvernului în termenul prevăzut de articolul 85 alin. (1) din Constituție).
41) Kuciuk, V. Cînd textul constituției contravine constituției. // În monografia V. Kuciuk, V. Pușcaș, Justiția constituțională. Tipogr.Print-Caro. Chișinău, 2019, pp. 41-50.
42) Zece foști judecători și-au făcut publică opinia cu privire la decizia Curții Constituționale din 14 iunie 2019. https://sputnik.md/politics/20190614/26403942/fosti-judecatori-Decizia-CCM-este-contrar-prevederilor-legii.html
43) Legea nr. 136 din 07.07.2017 cu privire la Guvern. Publicat: 19.07.2017 în Monitorul Oficial Nr.252
44) Hotărârea CC RM nr.36 din 5 decembrie 2013.
45) Opinia Comisiei de la Veneția cu privire la deciziile Curții Constituționale din Republica Moldova (en). https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD%282019%29012-e&fbclid=IwAR30F2X7-13vLGjr12n98G9ZIzgiMq-keMlT68UzuJQepZyj015ivxDVi5M

EDIFICAREA STATALĂ, COLIZIA CONSITUȚIONALĂ A MOLDOVEI ȘI DIALOGUL „JEAN MONNET” (studiu de caz și lege ferenda)

Valeriu KUCIUK
Doctor în drept, lector universitar
Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova, Republica Moldova

Motto: *“Moldova nu este a mea, nu este a voastră,*
este a urmașilor noștri, a urmașilor urmașilor noștri, în veacul vecilor”
Ștefan cel Mare

Unele prevederi ale Constituției Republicii Moldova conțin dispoziții care, fiind aplicate, conduc la pierderea suveranității, independenței, neutralității și integrității statului moldovenesc, care în asemenea caz este sortit lichidării. Cercetarea acestui aspect deosebit de important pentru cetățeni și pentru societatea moldovenească conduce la concluzia privind oportunitatea imperativă a modificării Constituției în vederea stabilirii unor limite clare de revizuire, care să asigure existența eternă a statului moldovenesc, prin asigurarea supremației Constituției și prin edificarea statalității Moldovei într-un câmp constituțional clar și previzibil. În rezultatul investigației, sunt înaintate propuneri privind necesitatea desfășurării dialogului „Jean Monnet”, fiind propus și un proiect de lege privind modificarea art. 142 din Constituția Republicii Moldova.

Cuvinte-cheie: *supremația Constituției, edificarea statală, colizia constituțională, limitele revizuirii, dialogul „Jean Monnet”.*

Introducere

Problema cercetată este reglementarea constituțională a limitelor revizuirii Constituției și a prevederilor constituționale privind suveranitatea, independența, neutralitatea și integritatea statului.

Metodele de cercetare utilizate sunt în conformitate cu cerințele metodologice pentru cercetarea juridică: studiul de caz, observația juridică, analiza sistemică, analiza comparată, descrierea și generalizarea, alte metode contemporane (*Anexa nr.1*) .

Noutatea investigației realizate în raport cu abordările doctrinare existente, este:

- Deducerea argumentată factologic și juridic a oportunității imperative de revizuire a art.142 al Constituției Republicii Moldova;
- Prezentarea proiectului de lege-ferenda.

Lucrarea e dedicată celor trei piloni pe care este și6 în opinia noastră6 ar trebui să fie statuată justiția constituțională:

1. Supremația Constituției și, cu acest scop, susținerea edificării statale în spiritul statului de drept și a protecției drepturilor omului.

2. Constatarea și eliminarea coliziilor constituționale ale Republicii Moldova cu referire la limitele nelimitate a revizuirii Constituției RM.
3. Demararea dialogului necesar întru colaborarea ramurilor puterii de stat, între autoritatea de jurisdicție constituțională și comunitatea specialiștilor în domeniul dreptului, dar și între comunitatea specialiștilor în domeniul dreptului și exponenții autorităților publice centrale. Altfel spus, desfășurarea dialogului „Jean Monnet".

Privind edificarea statului de drept în Moldova

Ab inițio, statul[162] moldovenesc (Republica Moldova, prescurtat Moldova[163]), este, precum se afirmă și în mai multe hotărâri ale autorităților publice[164], continuarea politico-juridică a procesului multisecular de statalitate continuă a poporului moldovenesc, proces la care şi-a adus contribuția şi Biserica ortodoxă din Moldova. Or, „moldovenii – naționalitatea fondatoare a statului – împreună cu reprezentanții altor etnii – ucrainenii, ruşii, găgăuzii, bulgarii, evreii, românii, beloruşii, ţiganii (romii), polonezii şi alții – constituie poporul Moldovei, pentru care Republica Moldova este patria lor comună"[165].

Potrivit articolului 1 alin. (3) din Constituție, Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile şi libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea şi pluralismul politic reprezintă valori supreme şi sunt garantate.

Întru dezvoltarea conceptului statului de drept, articolul 2 alin. (1) din Legea Supremă prevede că suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție.

---

162 STAT, *state*, (Jur.) Instituție suprastructurală, instrument principal de organizare politică și administrativă prin intermediul căruia se exercită funcționalitatea sistemului social și sunt reglementate relațiile dintre oameni; teritoriul și populația asupra cărora își exercită autoritatea această organizație; țară.

163 ... Cu voia lui Dumnezeu începutu-s-a ţara Moldovei în văleatul 1359.» Această consemnare din Letopiseţu/ anonim (de la Bistriţa) a/ Ţării Moldovei prima Istorie a Moldovei scrisă la curtea lui Ştefan cel Mare, fiind preluată de vestitele letopiseţe moldoveneşti – creații istorice de prestigiu european – a înrădăcinat tradiţia de a socoti anul 1359 drept prima crestătură pe răbojul Statului Moldovenesc. Aşadar, începînd cu 1917, realitatea national-statală cu numele Moldova redevine o constantă politico-juridică a relaţiilor interstatale, a circuitului politic internaţional. La 1 ianuarie 1990, Republica Moldova ca stat suveran şi independent a fost recunoscută de ONU, devenind membru plenipotenţiar, cu drepturi egale, al unor prestigioase şi influente organisme internaţionale". https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=20754&lang=ro

164 HOTĂRÎRE Nr. 29 din 13-02-2004 cu privire la aniversarea a 645-a a Statului Moldova. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=20754&lang=ro

165 Legea Nr. 546 din 19-12-2003 privind aprobarea Concepției politicii naționale a Republicii Moldova. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=12366&lang=ro

În Hotărârea nr. 8 din 19 iunie 2012 privind interpretarea articolelor 68 alin.(1), (2) şi 69 alin. (2) din Constituţie, Curtea Constituțională a statuat că: „17. *[În condițiile statului de drept, puterea politică aparține poporului. Dacă primele două elemente definitorii ale statului – teritoriul şi populația – au un caracter obiectiv-material, cel de-al treilea element esenţial – suveranitatea naţională – are un caracter subiectiv-voliţional şi înseamnă că dreptul de comandă aparţine poporului. ... Dacă în cazul referendumului suntem în prezenţa unei forme de guvernare directă de către popor, în cazul exercitării suveranității naționale prin organele reprezentative putem vorbi de o guvernare indirectă, sau reprezentativă, a poporului, ceea ce înseamnă că poporul transmite dreptul de comandament unor puteri delegate, care sunt puterea legislativă, puterea executivă şi puterea judecătorească.*"

De asemenea, prin Hotărârea nr. 8 din 19 iunie 2012, Curtea Constituțională a reiterat următoarele: „În condițiile statului de drept, puterea politică aparține poporului. Dacă primele două elemente definitorii ale statului – teritoriul și populația – au un caracter obiectiv-material, cel de-al treilea element esențial – suveranitatea națională – are un caracter subiectiv-voliațional și înseamnă că dreptul de comandă aparține poporului."

În sensul articolului 2 din Constituţie, o democraţie veritabilă poate fi constituită numai de către popor, prin exercitarea suveranității naţionale în mod direct ori prin intermediul reprezentanţilor săi, aleşi în cadrul unui scrutin democratic. În acest sens, prin Hotărârea nr. 16 din 29 martie 2001, Curtea Constituțională a menționat următoarele: „*Suveranitatea națională înseamnă, potrivit Constituției, puterea absolută şi perpetuă a poporului, pe care acesta o exercită prin organele reprezentative ale puterii de stat, al cărei titular suveran este. În acest sens, suveranitatea naţională este inalienabilă, întrucât ceea ce se transmite organelor reprezentative este doar exerciţiul acesteia. Exercitarea suveranității în mod direct de către popor se realizează prin participarea lui la referendumuri şi alegeri, precum şi prin luarea unor decizii de către acesta în mod direct.*"

De asemenea, Comisia de la Veneţia, în Codul de bună conduită în materie electorală, adoptat în cadrul celei de-a 52 sesiuni (Veneţia, 18-19 octombrie 2002), a relevat următoarele: „*Democrația este, la fel ca şi drepturile omului şi supremaţia dreptului, unul din cei trei piloni ai patrimoniului constituțional european, precum şi a Consiliului Europei.*"

În contextul sus expus, potrivit Hotărârii Curții Constituționale nr.4 din 22 aprilie 2013, „principiul statului de drept, fiind consacrat în preambulul Constituţiei, vizează Constituția în integralitatea sa". Or, conform Raportului Comisiei de la Veneția privind statul de drept[166], dezvol-

[166] Raportul Comisiei de la Veneția privind statul de drept, CDL-AD(2011)003rev, Strasbourg, 4 aprilie 2011, paragraful 41.

când esența principiului statului de drept, acesta presupune asigurarea legalităţii, securităţii juridice, interzicerea arbitrarului, accesul la justiţie în faţa instanţelor judecătoreşti independente şi imparţiale, inclusiv controlul judiciar al actelor administrative, respectarea drepturilor omului, nediscriminarea şi egalitatea în faţa legii []. 105. În acest sens, respectarea principiului legalității în activitatea puterilor în stat reprezintă, indiscutabil, un element al statului de drept.

Privind cedarea suveranității Moldovei

Constituția combină regimul juridic al democrației reprezentative, care presupune delegarea exercițiului suveranității unui organ reprezentativ suprem – Parlamentul, cu manifestarea directă a puterii de stat de către popor prin referendum – democrația directă. Dacă în prima ipoteză poporul participă la exercitarea puterii de stat prin desemnarea unor reprezentanți, care, pe durata mandatului acordat, sunt factori de decizie în numele şi pentru întregul popor, în cea de-a doua ipoteză, deținătorul puterii de stat exercită suveranitatea în mod direct, printr-o modalitate eficientă şi clară de consultare a voinţei populare cu privire la probleme esențiale pentru întreaga societate. Și așa cum articolul 75 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova stabilește că cele mai importante probleme ale societății și ale statului sunt supuse referendumului, Curtea a reținut în jurisprudența sa[167] că cetățenii și Președintele Republicii Moldova au prerogativa inițierii oricărui tip de referendum republican în conformitate cu articolele 2 alin. (1), 38 alin. (1), 39 alin. (1), 75 alin. (1) și 88 lit. f) din Constituție, care stabilesc principiul suveranității poporului şi dreptul poporului de a soluționa prin referendum, cele mai importante probleme din viaţa societății şi a statului[168].

Totuși, ulterior[169] Curtea și-a revizuit poziția și a conchis (în opinia noastră absolut neîntemeiat) că Președintele Republicii Moldova poate iniția doar referendumuri consultative și a declarat neconstituționale prevederile Codului electoral potrivit cărora subiectele menționate la articolul 155 din Codul electoral, inclusiv Președintele Republicii Moldova, puteau iniția orice tip de referendum.

Având în vedere prevederile articolului 72 alin. (3) lit. b) din Constituție, Curtea a subliniat că ține de competența Parlamentului să reglementeze în mod clar procedura inițierii referendumurilor de către cetățeni, precum și efectele referendumului (ceia ce pare a fi dubios în considerațiunea noastră).

---

[167] Hotărârea nr. 15 din 11 aprilie 2000.

[168] Așa statuează Curtea Constituțională în HCC nr.23 din 02 octombrie 2018.

[169] Hotărârea nr. 24 din 27 iulie 2017.

În acest context, Curtea și-a revizuit Hotărârea nr. 15 din 11 aprilie 2000 în care a menționat că Parlamentul nu are prerogativa adoptării unei hotărâri privind respingerea propunerii referitoare la desfășurarea referendumului în cazul în care aceasta este formulată de cetățeni[170].

În sensul expus până acum, putem deduce clar poziția Curții că suveranitatea aparține poporului, și respectiv poporul poate să o cedeze.

În acest sens, foarte ilustrativ ne apare HCC (Hotărârea Curții Constituționale – n.a.) Nr.24 din 09 octombrie 2014 pentru controlul constituționalității Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, şi Uniunea Europeană şi Comunitatea Europeană a Energiei Atomice şi statele membre ale acestora, pe de altă parte, și a Legii nr.112 din 2 iulie 2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere RM – UE. Și totodată, în acest context este binevenit studiul de caz și analiza juridică.

Deci, în această Hotărâre, Curtea urma să stabilească corelaţia dintre normele legislative şi textul Constituției, ținând cont de principiul supremației acesteia.

Constatând că la 12 ianuarie 2010, Republica Moldova și Uniunea Europeană s-au angajat în negocierea Acordului de Asociere, care a culminat cu semnarea la 28 iunie 2014 a Acordului de asociere cu Uniunea Europeană, Curtea a apreciat că aceste progrese au reprezentat o realizare majoră în procesul de modernizare politică şi economică a Republicii Moldova, a afirmării țării noastre în calitate de stat democratic și au propulsat țara noastră la rangul de exemplu în cadrul Parteneriatului Estic[171]. În continuare, în p.85. Curtea menționează că suveranitatea exprimă dreptul exclusiv şi inalienabil al statului de a-și stabili şi realiza de sine stătător politica sa internă şi externă, de a-şi exercita funcţiile, de a realiza măsurile practice de organizare a vieţii sociale interne şi a relaţiilor sale externe pe baza respectării suveranităţii altor state, a principiilor şi normelor de drept internaționale acceptate prin acordul său de voinţă. Curtea a relevat că suveranitatea, fiind un atribut al statului, în relaţiile cu alte state, este strâns legată de independență. Aici Curtea face trimitere la o speţă a Curţii Permanente de Arbitraj care statuează: „*Suveranitatea în relaţiile dintre state înseamnă independenţă. Independenţa în legătură cu un teritoriu este dreptul de a exercita asupra acestuia funcţiile statului, cu excluderea (drepturilor) oricărui alt stat. Pornind de la independenţă, ca precondiție a suveranităţii, aceasta din urmă, odată recunoscută, devine garant al celei dintâi*”[172].

---

[170] a se vedea, mutatis mutandis, HCC nr. 13 din 14 mai 2018, § 23.

[171] această apreciere în opinia noastră nu ține de competența Curții, nu este o problemă de drept, dar ține exclusiv de oportunitatea politică.

[172] Decizia Curții Permanente de Arbitraj de la Haga în cauza Island of Palmas, Statele Unite ale Americii și Olanda, din 4 aprilie 1928.

Totodată, Curtea a relevat că pe plan internaţional nu poate exista o suveranitate absolută, întrucât statul naţional este un element în sistemul internaţional. Suveranitatea constituțională a Republicii Moldova nu denotă funcționarea în vid a statului, ci se manifestă pe plan extern prin stabilirea unor raporturi de colaborare cu alte state și entități internaționale.

De aceia, Curtea a reținut că înțelegerea suveranității ca o putere absolută și nerestricționată ar echivala cu izolarea unui stat pe plan internațional. Iar delegarea anumitor competențe unor organizații internaționale, guvernate prin forța legilor, nu condiționează pierderea elementelor tradiționale constitutive ale statului. Transferul unor competențe ale statului, transfer care decurge din libera voință a statului suveran şi care permite exercitarea competențelor în continuare cu participarea statului suveran, într-o manieră convenită dinainte şi susceptibilă de control, nu este o slăbire conceptuală a suveranităţii statului, dar poate, a contrario, să conducă la consolidarea sa în cadrul acţiunilor comune integrate.

Totodată, Curtea reţine că, potrivit art.2 alin. (1) din Constituţie, suveranitatea naţională aparţine poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct şi prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituţie. Întru dezvoltarea principiului suveranităţii naţionale, art. 60 alin. (1) şi art. 61 alin. (1) din Constituţie stipulează că Parlamentul este organul reprezentativ suprem al poporului Republicii Moldova şi unica autoritate legislativă a statului, ce este ales prin vot universal, egal, direct, secret şi liber exprimat. De aceia, Curtea a reținut că ratificarea de către Parlamentul Republicii Moldova, prin Legea nr. 112 din 2 iulie 2014, a Acordului de Asociere confirmă decizia suverană a poporului Republicii Moldova de a se apropia de valorile europene.

Prin urmare, Curtea a constatat că Parlamentul, în deplină concordanţă cu normele constituţionale şi legale existente, a fost în drept să adopte actul legislativ supus controlului constituţionalităţii – Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană care este un tratat internațional între Uniunea Europeană (UE) și Republica Moldova. De aceea, semnarea, ratificarea şi intrarea în vigoare a Acordului de Asociere cu UE nu trebuie să pună în discuţie supremaţia Constituţiei asupra întregului sistem juridic în domeniul suveranităţii Republicii Moldova.

Totodată, conform buchiei și spiritului Constituției, ne întrebăm dacă este oare constituțională cedarea acestei suveranități practic altui organism statal (uniune de state), prin ratificarea de Parlament a tratatului internațional încheiat de Guvern? Aceasta deoarece:

– Constituţia reprezintă cadrul juridic fundamental, după conţinutul său normativ, dar şi cadrul juridic suprem, după forţa sa juridică, pentru organizarea şi funcţionarea statului şi societăţii democratice;

– potrivit art. 1 din Constituție, Republica Moldova este un stat suveran și independent, unitar și indivizibil, unde conform art.2 suveranitatea aparține poporului;

– dacă, conform prevederilor art.142 alin.(1) din Constituție, „*Dispoziţiile privind caracterul suveran, independent şi unitar al statului, precum şi cele referitoare la neutralitatea permanentă a statului, pot fi revizuite numai cu aprobarea lor prin referendum, cu votul majorității cetățenilor înscriși în listele electorale*".

Or, fiind proclamate în Constituție, elemente definitorii ale statului nu pot fi suprimate, cum nu poate fi suprimată supremația Constituției, cum nu poate fi suprimate principiile constituționale ale statului de drept, ale limitelor competențelor delegate, etc. etc.

Constituţia țării reprezintă cadrul juridic fundamental, după conţinutul său normativ, dar şi cadrul juridic suprem, după forţa sa juridică, pentru organizarea şi funcţionarea statului şi societăţii democratice, consacrând cele mai importante valori umane. Pornind de la art.2 alin. (1) din Constituţie, suveranitatea naţională aparţine poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct şi prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituţie.

Și odată ce Constituția prevede expres limitele revizuirii ei, principiul suveranităţii naţionale este grav încălcat atunci când Curtea interpretează în sensul art. 60 alin. (1) şi art. 61 alin. (1) din Constituţie, că Parlamentul ca organ reprezentativ suprem al poporului Republicii Moldova şi unica autoritate legislativă a statului ce este ales prin vot universal, egal, direct, secret şi liber exprimat, este exponentul suveranității naționale care poate decide inclusiv aspectele care țin de cedarea suveranității poporului.

În așa caz am putea să ne întrebăm, oare și Președintele Republicii Moldova, care este ales prin votul universal, egal, direct, secret şi liber exprimat al cetăţenilor, de asemenea este exponentul suveranităţii naţionale? De asemenea poate decide cedarea suveranității sau a unei părți din ea?

Astfel, suntem în prezența unei decizii anticonstituționale a Curții, care încalcă flagrant prevederile art. 142, și de aceia în opinia noastră nu este legală, or potrivit art.7 a Constituției RM, „nici o lege şi nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituţiei nu are putere juridică". Și punctum!

Privind neutralitatea Moldovei

Același studiu de caz îl facem, analizând și HCC nr.14 din 02 mai 2017 privind interpretarea articolului 11 din Constituție (neutralitatea permanentă), care de asemenea ne pune în fața întrebării: care este valabilitatea neaplicării art.142 alin.(1) din Constituție, care spune că revizuirea

neutralității se face prin referendum. Or, după interpretarea făcută de Curte, Republica Moldova de fapt și-a revizuit statutul său de stat neutru.

Așa precum constată și Curtea în hotărârea nr.14/2017, neutralitatea este un concept complex în dreptul internațional, care înseamnă, că un astfel de stat nu participă la războaie între alte state, fiind regăsit parțial în două convenții semnate la 18 octombrie 1907 la cea de-a doua Conferință de Pace de la Haga, și anume:

a) a 5 (cincea) Convenție cu privire la drepturile și îndatoririle puterilor și persoanelor neutre în caz de război terestru;

b) a 13 (treisprezecea) Convenție privind drepturile și îndatoririle puterilor neutre în războiul maritim.

Menționăm că dreptul neutralității conferă un anumit număr de drepturi unui stat neutru. Așa de exemplu, interzice orice atac pe teritoriul statului neutru de către beligeranți sau trecerea oricăror trupe, muniții sau provizii pe teritoriul său în interesul beligeranților. De asemenea, statul neutru are dreptul la libera circulație a bunurilor sale economice, iar resortisanții săi sunt liberi să tranzacționeze pe uscat și pe mare cu orice alt stat, indiferent dacă este beligerant sau nu.

Totodată, dreptul neutralității impune și anumite obligații statului neutru, precum:

– nu se permite participarea la conflictele armate sau acordarea ajutorului careva părți beligerante cu trupe sau arme (am putea să ne amintim livrările realizate Armeniei în anul 2011 de către Moldova în cadrul conflictului din Carabahul de Munte, dar și nu numai[173]).

– este interzisă punerea teritoriului său la dispoziția beligeranților în scopuri militare, indiferent dacă se instalează baze operaționale, se deplasează trupe prin el sau chiar, în prezent, să îl survoleze. Statul neutru este obligat să asigure inviolabilitatea teritoriului său cu o armată echipată corespunzător.

Curtea, în opinia noastră, deplasat apreciază că „neutralitatea nu este o instituție care determină conduita generală a politicii externe.., singurul principiu neschimbător inerent neutralității este neparticiparea unui stat la conflictele armate între alte state”.

Or, dacă acceptăm concomitent că drepturile statului neutru se rezumă la dreptul la independență, suveranitate și integritate teritorială, acceptând totodată ca statul neutru să facă parte din alianțe militare (fie ele declarate defensive), sau motivîndu-se că participarea statului neutru

[173] Neclarităţi în afacerea cu armanent între Republica Moldova şi Armenia https://point.md/ru/novosti/obschestvo/neclaritai-in-afacerea-cu-armanent-intre-republica-moldova-i-armenia. Parlamentul a constatat că vânzarea de armament în Armenia și Ucraina vânzarea a fost efectuată cu încălcări și în condiții dubioase. http://moldnews.md/rom/news/46680

la asemenea alianțe este o formă a garanției securității sale și a inviolabilității teritoriale, o astfel de poziție este confuză din punct de vedere juridic, este contradictorie generînd efecte cu colizii juridice.

În opinia noastră, esența statului neutru nu poate fi lipsa neutralității, mascată prin diverse modalități – acțiuni dar și acte ale autorităților pubice ale RM gen HCC nr.14/2017 – care conduc sistemic la surparea și lipsa de credibilitate în spațiul internațional, și ar fi totodată și o explicație a motivelor de nerecunoaștere de către alte state a calității de stat neutru a Republicii Moldova.

Din acest punct de vedere, argumentele Curții precum că „*de-a lungul istoriei, neutralitatea nu a fost niciodată o instituție rigidă, fixă și neschimbată, nici în ceea ce privește conținutul său, nici durata sa*", sunt nedemne de o instituție de jurisdicție constituțională care face aprecieri de oportunitate și nu de constituționalitate, fiindcă camuflarea agresivității, părtinirii sau/și militarizării statului prin declarații de neutralitate, nu pot duce în eroare pe nimeni, fiindcă se apreciază în complex toată politică externă și de securitate promovată de stat. De aceia considerațiunile Curții că neutralitatea nu poate fi înțeleasă „*ca un statut care justifică inacțiunea și neimplicarea*", fiind apreciată neimplicarea și inacțiunea în domeniul militar – ca „*o poziție de pasivitate și izolare*".

Curtea Constituțională, neglijând rolul său de garant al Constituției, prin HCC nr.14/2017 promovează ideea, că pentru Republica Moldova „*sunt necesare acțiuni de cooperare internațională, mai ales acțiuni comune la nivel european, la nivel de măsuri de* ***apărare preventivă în timp de pace***". Prin astfel de aprecieri, în opinia noastră, Curtea devine instigatoare la acțiuni militare în domeniul politicii externe, de implicare în alianțe militare „defensive", de implicare în conflicte militare regionale, etc.

De asemenea, Curtea proclamă că „*sarcina principală a unei politici de securitate este eliminarea cauzelor structurale ale conflictelor violente potențiale, unde instrumentele concrete pentru evitarea conflictelor pot fi printre altele: diplomația preventivă, ... dar și* ***amenințarea cu sancțiunile***".

Constatarea Curții, precum că amenințarea cu sancțiuni face parte din arsenalul unui stat neutru – în opinia noastră nu poate fi acceptată, ca judecată de valoare a unei autorități de jurisdicție constituțională.

Totodată, Curtea declară că ***„neutralitatea modernă nu exclude cooperarea cu membrii alianțelor sau cu alianțele militare*** *în scopul consolidării capacității de apărare a Republicii Moldova, atâta timp cât aceștia pot să convină asupra problemelor-cheie*".

În special, textul hotărârii CCM nr.14/2017 abundă cu aprecieri că neutralitatea Republicii Moldova este strâns legată de contextul ocupației

militare a zonei de est de către Rusia, statuând eronat că anume aceasta este motivul și factorul determinant în proclamarea neutralității Moldovei în Constituție. Curtea a concluzionat greșit și fără temeiuri juridice, că „***neutralitatea nu a fost niciodată un scop în sine, ci mai degrabă un instrument***, *.. care să permită Republicii Moldova să-și atingă adevăratele obiective, printre care se numără retragerea trupelor străine de pe teritoriul său...*”.

O astfel de apreciere a neutralității unui stat este de negăsit în literatura de specialitate, însă dacă ar fi să acceptăm punctul de vedere al Curții, aceasta ar însemna că neutralitatea Republicii Moldova este o pseudo stare, un fals constituțional, un obiectiv declarat constituțional de către Moldova pentru a camufla intențiile adevărate militare ale statului moldovenesc. Mai mare lovitură în neutralitatea constituțională a Republicii Moldova nici că se putea de imaginat, în special de la acea structură de stat care este proclamată drept garant al Constituției țării.

Or, esența articolului 11 din Constituție este una – poporul moldovenesc nu dorește război și conflicte militare, autodistanțîndu-se de activități și alianțe militare. Neutralitatea permanentă a țării, pentru a fi recunoscută de opinia internațională, ar însemna neangajarea statului neutru în oricare acțiuni și alianțe militare, atât în prezent, cât și în viitor, fiindcă angajarea în parteneriate militare declarate „*pentru pace*”[174], sau implicarea în acțiuni militare de gen similar „întru menținerea păcii”[175] – pe timp de pace, conduce de fapt, la nulizarea absolută a neutralității autoproclamate de Moldova.

Poate anume de aceasta, că Republica Moldova a avut o politică incertă, uneori fariseică, de neutralitate, participând în diverse alianțe militare bilaterale și multilaterale, în special cu blocul NATO, nici un stat până în prezent nu a recunoscut neutralitatea Republicii Moldova, precum nimeni nici odată nu a oferit garanții internaționale ale acestui autoproclamat statut. Mai ales în condițiile în care însăși autoritatea de

---

174 Programul PpP, iniţiativă deosebit de oportună şi importantă pentru securitatea europeană, în special pentru ţările Europei Centrale şi Orientale care se pomeniseră într-un vid de securitate la începutul anilor 90, a devenit accesibil Republicii Moldova din 16 martie 1994, după semnarea Documentului cadru. https://www.mfa.gov.md/ro/content/parteneriatul-pentru-pace-ppp

175 Planul Individual de Acţiuni al Parteneriatului Republica Moldova-NATO pentru anii 2017-2019. https://www.mfa.gov.md/ro/content/planul-individual-de-actiuni-al-parteneriatului-republica-moldova-nato-pentru-anii-2017-2019 . Memorandumul de înţelegere cu Organizaţia NATO pentru Menţinere şi Aprovizionare (NAMSO) privind cooperarea în domeniul logistic semnat între RM şi NATO la 28 iunie 2001. Începînd cu anul 2002, RM este parte la Grupul de Cooperare în domeniul Securităţii în Sud-Estul Europei (SEEGROUP), parte a Iniţiativei sud-est europene (SEEI) care întruneşte în prezent 20 state membre şi 14 partenere. https://www.mfa.gov.md/ro/content/relatiile-republica-moldova-nato

jurisdicție constituțională, apreciază inadecvat norma constituțională, interpretând-o până la contrario.

Așa, în hotărârea CCM nr.14 /2017, motivând că „*Constituția nu stabilește expressis verbis nici o modalitate de cooperare militară internațională a Republicii Moldova, precum și nici o modalitate de asistență militară pe care o pot oferi alte state țării noastre*", Curtea deduce absolut eronat, că „*modalitățile de cooperare internațională militară nu sunt în contradicție cu prevederile Constituției, în cazul în care sunt utilizate pentru apărarea valorilor supreme – securitatea națională și independența, bunăstarea cetățenilor, drepturile și libertățile fundamentale ale persoanei, precum și pentru apărarea altor valori constituționale*". Or, în caz contrar, Curtea menționează, că o altfel de interpretare a Constituției ar însemna că Republica Moldova se poate apăra doar în mod individual, iar acest lucru ar duce la renegarea dreptului statului la autoapărarea individuală și colectivă, recunoscut de art. 51 al Cartei Națiunilor Unite din 1945[176].

De aceia, substituind unele principii cu altele, Curtea face trimitere și la Strategia Securității Europene, potrivit căreia „*securitatea națională a unui stat european nu poate fi privită în izolare*", reținând că cadrul juridic național[177], dar și noua Strategie a Securității Naționale [178], stabilește că „*în contextul securității un rol aparte revine participării Republicii Moldova la eforturile globale, regionale şi subregionale de promovare a stabilității şi a securității internaţionale prin cooperare în cadrul ONU, OSCE, precum şi cu NATO, cu alte organizaţii internaţionale relevante, participării la misiunile din cadrul Politicii de Securitate şi Apărare Comună a UE (CSDP)".*

---

[176] art. 51 al Cartei Națiunilor Unite din 1945: „Nici o dispoziție din prezenta Cartă nu va aduce atingere dreptului inerent de autoapărare individuală sau colectivă în cazul în care se produce un atac armat împotriva unui Membru al Națiunilor Unite, până când Consiliul de Securitate va lua masurile necesare pentru menținerea păcii și securității internaționale. Măsurile luate de Membri in exercitarea acestui drept de autoapărare vor fi aduse imediat la cunoștința Consiliului de Securitate și nu vor afecta în nici un fel puterea și îndatorirea Consiliului de Securitate, în temeiul prezentei Carte, de a întreprinde oricând acțiunile pe care le va socoti necesare pentru menținerea sau restabilirea păcii și securității internaționale".

[177] Legea nr. 1156-XIV din 26 iunie 2000 cu privire la participarea Republicii Moldova la operaţiunile internaţionale de menţinere a păcii, precum şi Legea nr.75 din 12 aprilie 2013, prin care Parlamentul a ratificat Acordul dintre Republica Moldova şi Uniunea Europeană de stabilire a cadrului pentru participarea Republicii Moldova la operaţiunile Uniunii Europene de gestionare a crizelor.

[178] Hotărârea Parlamentului nr.153 din 15 iulie 2011 „Strategia Securității Naționale".

Privind desfășurarea referendumului constituțional de revizuire a Constituției

Cu referire la HCC nr.24 din 27 iulie 2017 pentru controlul constituționalității, Decretului Președintelui Republicii Moldova nr. 105-VIII din 28 martie 2017 privind desfășurarea referendumului republican consultativ asupra unor probleme de interes național, vom menționa următoarele.

Așa, prin hotărârea sa, Curtea a reținut că *„suveranitatea naţională înseamnă, potrivit Constituţiei, puterea absolută şi perpetuă a poporului, pe care acesta o exercită prin organele reprezentative ale puterii de stat, al cărei titular suveran este. În acest sens, suveranitatea naţională este inalienabilă, întrucât ceea ce se transmite organelor reprezentative este doar exerciţiul acesteia. Exercitarea suveranităţii în mod direct de către popor se realizează prin participarea lui la referendumuri şi alegeri, precum şi prin luarea unor decizii de către acesta în mod direct*"[179].

Și în acest context, atât doctrina dreptului, cât și autorii autohtoni remarcă (fapt susținut și de Curte), că dacă prin intermediul alegerilor poporul participă la exercitarea puterii de stat prin desemnarea unor reprezentanți care pe durata mandatului acordat constituie factori de decizie în numele întregului popor, în cazul referendumului – deținătorul puterii de stat exercită suveranitatea în mod direct, expunându-și liber voința sa suverană. De aceia, referendumul consacrat la nivel constituțional ca o modalitate prin care poporul are posibilitatea de a-și exercita direct suveranitatea națională, constituie instrumentul democrației directe, instrument care necesită reglementare pentru a putea fi utilizat eficient și fără restricții, de natura să atingă substanța dreptului.

În acest sens lasă de dorit concluzia superficială a Comisiei de la Veneția în Avizul CDL-AD (2008), precum că „[…] *referendumurile nu reprezintă modalitatea cea mai potrivită de soluționare a crizelor politice de scurtă durată. Referendumul riscă să prelungească criza dacă după un astfel de exercițiu de succes sunt necesare alegeri noi.* […]"[180]. Or, cine poate să prevadă precis durata unei crize, în special politice? Și chiar fiind calificată ca criză politică de scurtă durată, de ce este exclus suveranul și voința lui din această situație de criză care are efecte de fond și de drept în primul rând asupra suveranului?

Legea fundamentală – Constituția, reglementează următoarele tipuri de referendumuri naționale (aspect recunoscut și de Curte):

a) cel inițiat de Președintele Republicii sau de Parlament asupra unor probleme de interes național (conform art.66, 75 şi 88 din Constituție),

[179] HCCM nr.16 din 29 martie 2001

[180] Comisia de la Veneția. Aviz asupra proiectului Constituției Ucrainei CDL-AD(2008)

b) cel privind demiterea Preşedintelui Republicii Moldova (art. 89 al Constituţiei), şi
c) cel prin care se aprobă revizuirea Constituţiei, reglementat de art.142 alin.(1).

Având în vedere legislația electorală privind desfășurarea referendumurilor[181], potrivit art.142 din Codul electoral, referendumul republican se desfășoară în scopul exercitării puterii poporului şi participării lui nemijlocite la conducerea şi administrarea treburilor de stat, iar în funcţie de natura juridică a problemelor supuse referendumului, în conformitate cu art.143 alin.(1) din cod, referendumurile republicane pot fi constituţionale, legislative, privind demiterea Preşedintelui Republicii Moldova şi consultative. Și aici este important de menționat poziția Curții, care reține, că dacă referendumului constituţional se supun propunerile privind revizuirea Constituţiei, iar celui legislativ se supun proiectele de legi, ambele produc efecte juridice obligatorii, odată ce referendumurile care au un caracter consultativ nu produc efecte juridice obligatoriu.

Anume în acest sens, Curtea s-a pronunțat atât prin Hotărârea nr. 32 din 15 iunie 1999, cât și prin Hotărârea nr.24/2017 în care a stabilit, că rezultatele referendumului republican consultativ nu produc efecte juridice – fapt în opinia noastră absolut neîntemeiat și anticonstituțional. Or, nu poate voința poporului fiind consultată special printr-un referendum național, să fie un factor consultativ care în consecință, să poată fi neglijat de organele reprezentative ale acestui popor. Este absolut clar că recurgerea la un referendum implică în mod necesar respectarea ordinii juridice în ansamblu și pune în fața autorităților, dar și a poporului, un subiect de interes național, o problemă care necesită a fi consultată de popor pentru a fi respectiv soluționată. Și atunci de ce, urmare consultării, voința poporului nu este determinantă, având conform aprecierii Curții doar un caracter consultativ și nu obligatoriu? Oare nu contravine acest lucru Codului de bune practici în materie de referendum adoptat de Consiliul pentru Alegeri Democratice şi de Comisia de la Veneția[182]?

Privind rigiditatea Constituției și dreptul Președintelui RM de a iniția revizuirea ei

Oricare Constituție necesită a fi supusă protecției în vederea asigurării stabilității ei, or rigiditatea constituțională asigură stabilitatea societală și constituie factorul important al asigurării dezvoltării stabile a statului și a supremației Legii fundamentale.

[181] art. 72 alin.(3) lit. b) din Constituție, concretizate şi dezvoltate prin Codul electoral

[182] Consiliul pentru Alegeri Democratice. Codul de bune practici în materie de referendum (adoptat la cea de-a 19-a reuniune, Veneţia, 16 decembrie 2006); Comisia de la Veneţia, Codul de bune practici în materie de referendum (adoptat la cea de-a 70-a sesiune plenară, Veneţia, 16-17 martie 2007).

Rigiditatea Constituției este garanția stabilității ei, asigurând totodată și stabilitatea întregului sistem normativ al statului, asigurând certitudinea şi predictibilitatea conduitelor umane, asigurând protecție și siguranță juridică atât statului cât și comunității internaționale.

De aceia, precum menționează și Curtea în hotărârea nr.24/2017, „*orice aspect care ține de modificarea Constituției urmează să se circumscrie procedurii de revizuire a Constituției, strict determinată de Legea Supremă*".

În contrariu opiniei Curții care subliniază că aspectele ce țin de modificarea Constituției nu pot intra în sfera problemelor ce ar putea fi supuse unui referendum consultativ de către Președinte, fapt care ar implica acordarea în mod implicit Președintelui Republicii Moldova a dreptului de inițiativă pentru modificarea Constituției, fapt contrar articolului 141 din Legea Supremă, în opinia noastră, Președintele deține legal dreptul de a iniția referendumuri constituționale consultative, care ar trebui să conducă la efecte juridice obligatorii.

Așa, subiecții abilitați cu dreptul constituțional de a iniția modificarea Legii Supreme sunt statuați exhaustiv în art. 141 alin.(1) din Constituție.

Potrivit prevederii constituționale actualmente în vigoare, în mod separat Președintele Republicii Moldova nu dispune de dreptul de a iniția modificarea Constituției.

Totodată, art. 88 lit. f) din Constituție, stipulează clar dreptul Preşedintelui Republicii Moldova de a cere poporului să-şi exprime, prin referendum, voinţa asupra problemelor de interes național, care ar putea fi şi în legătură cu aprobarea sau respingerea unei legi de modificare a Constituției, lege propusă în Parlamentul Republicii Moldova (indiferent de cine este propusă).

Desigur, că poziția noastră expusă contravine jurisprudenței Curții Constituționale[183], dar corespunde întrutotul normelor constituționale, doctrinei juridice, dar și principiilor de drept constituțional înserate în Constituția Republicii Moldova.

Mai ales că, până la modificările operate în Constituție prin Legea nr.1115-XIV din 5 iulie 2000, Președintele Republicii Moldova era subiect cu drept de inițiativă de revizuire a Constituției, care în urma amendamentelor operate la art.141 din Constituție prin Legea nr.1115-XIV din 5 iulie 2000, Președintele a fost lipsit de respectiva prerogativă, fapt care conduce la o colizie juridică de natură constituțională, unde Guvernul are dreptul de a iniția revizuirea Constituției, iar șeful statului, superiorul Guvernului – nu deține acest drept. Sau alt nonsens juridic, unde Guvernul desemnat de Parlament are dreptul respectiv, iar Președintele Republicii Moldova desemnat direct de popor, nu are acest drept.

---

[183] Hotărârea CC RM nr. 57 din 3 noiembrie 1999.

Iar ulterior, de aceiași Curte Constituțională în martie 2016 a fost interpretată Constituția cu revizuirea de către Curte a mai multor prevederi din Constituție, odată cu revenirea la alegerea Președintelui țării de către întreg poporul, amendamentele prin care șeful țării a fost lipsit de dreptul de a iniția revizuirea Constituției – așa și nu a fost modificată.

Prin urmare, este de avut în vedere aceste colizii juridice apărute datorită revizuirii Constituției, dar și interpretării arbitrare a ei de către Curtea Constituțională, fiind necesar de constatat că odată cu revenirea la alegerea Președintelui țării de către popor, este necesar de a reveni și la dreptul Președintelui de a iniția revizuirea Constituției.

Cu referire la propunerea Parlamentului European de a facilita dialogul „Jean Monnet"

Pe data de 7 mai 2020, doamna Domnica Manole, Președintă a Curții Constituționale, a adresat o scrisoare Parlamentului European cu privire la situația extrem de tensionată din Republica Moldova, de natură să afecteze activitatea Curții Constituționale.

La 15 mai, un Grup de inițiativă format din persoane notorii – ex-președinți ai Curții Constituționale și ex-judecător la CEDO, din profesori și doctori habilitați în drept, din specialiști în drept și avocați, au semnat o Adresare către toți exponenții centrali ai puterii de stat, către partidele politice, dar și către întreaga societate civilă, prin care au constatat necesitatea unei reforme în justiția constituțională în Moldova.

La 25 mai 2020, prin scrisoarea de răspuns a Parlamentului European[184] s-a menționat că „în prezent, este important să fie asigurat un progres considerabil în procesele de reformă a justiției și a economiei, în conformitate cu principiul preeminenței dreptului și cu standardele democratice, și să fie asigurat pluralismul media". Implementarea acestor așteptări pretinde un angajament deplin din partea tuturor instituțiilor publice din Moldova.

În special, s-a menționat faptul că „*reforma justiției a fost mereu un domeniu-cheie de pe Agenda de Asociere a Republicii Moldova la Uniunea Europeană*" și că „*Parlamentul European va continua să monitorizeze atent evoluțiile din acest domeniu*". În contextul dat, s-a subliniat că „*acțiunile de susținere a democrației în Moldova, întreprinse de Parlamentul European și propunerea sa de a facilita dialogul „Jean Monnet", rămân valabile în continuare*".

---

184 Răspunsul Parlamentului European la scrisoarea doamnei Președinte Domnica Manole din 7 mai 2020, http://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=1851&t=/Media/Noutati/Raspunsul-Parlamentului-European-la-scrisoarea-doamnei-Preedinte-Domnica-Manole-din-7-mai-2020

Dat fiind că Parlamentul European a oferit sugestia de a facilita un dialog intern între diverse autorități de stat și civile, dar cu o conotație internațională, aceasta ar confirma regula, că ***să bați din palme cu o singură mână*** este, *per total*, o aciune sfâșietor de tristă, or pentru aceasta e nevoie de două mâni.

De aceia, merită de avut în vedere că dialogurile pentru pace și democrație Jean Monnet[185], în calitate lor de instrument dezvoltat de către Parlamentul European în domeniul medierii și a dialogului parlamentar, ar veni să consolideze capacitățile Curții Constituționale de a dezvolta un dialog adevărat între Curte, autoritățile publice centrale și societate. Or, imperativa de a construi consensul necesar pentru generarea unei culturi și încrederi democratice în instituția de jurisdicție constituțională se impune la moment și evident că dialogul ar completa programele tradiționale de consolidare a capacității Curții Constituționale și ar contribui substanțial la procesele de reformă instituțională derulate sau care sunt necesare de a fi pornite, oferind o nouă platformă pentru consolidarea consensului național asupra politicii prioritare naționale de reformare a jurisdicției constituționale.

În contextul intenției de a demara procesul de constituire a unui Consiliu Național al Experților Constituționali, intenție expusă în Adresarea Grupului de inițiativă pentru reforma justiției constituționale din 15 mai 2020, propunerea Parlamentului European este schînteia care ar putea aprinde lumina încrederii în autoritatea de jurisdicție constituțională, dar și în justiția constituțională din Republica Moldova.

Doar că pentru aceasta este necesară dorința magistraților constituționali de a accepta dialogul oferit de către Parlamentul European și comunitatea specialiștilor în drept din Republica Moldova, dar și respectarea celor nouă reguli ale metodologiei de dialog Jean Monnet, aplicată cu succes în spațiul european[186], pe care le menționăm mai jos:

[185] Dialogul Jean Monnet este un proces de mediere și dialog. Dialogul este inspirat din metoda de lucru a lui Jean Monnet și încurajează dialogul pragmatic pentru a obține rezultate concrete, consensuale.

[186] Metodologia de dialog Jean Monnet a fost utilizată pentru prima dată în cadrul cooperării Parlamentului European cu Parlamentul ucrainean, Verkhovna Rada, în 2016 și continuă și astăzi. Metodologia a fost aplicată cu succes și în sprijinul parlamentului Republicii Macedonia de Nord.
În urma alegerilor pentru Parlamentul European din 2019, Parlamentul European, în noua sa componență, își continuă sprijinul sub forma dialogurilor Jean Monnet către aceste două țări, extinzând acest instrument și în alte țări prioritare din vecinătatea UE.
Marta CARTABIA. „Luarea în serios a dialogului" Necesitatea reînnoită a unui dialog judiciar în momentul activismului constituțional în Uniunea Europeană. 12/2007
Marco DANI. Tracking Judicial Dialogue: The Scope for Preliminary Rulings from the Italian Constitutional Court.
London School of Economics & Political Science (LSE). *Jean Monnet Working Paper No. 10/08*. 22 Apr 2009

1. Principiile de mediere se vor aplica dacă este necesar.
2. Fiecare parte a dialogului se angajează în condiții egale.
3. Zero nu este o opțiune.
4. Nimic nu este guvernat sau exclus în prealabil.
5. Nimeni nu este de acord până când toți sunt de acord.
6. Fără comunicare media, până când nu există un rezultat concret.
7. Propunerile prealabile, propunerile sau proiectele de legi nu trebuie prezentate.
8. Dacă există un acord de principiu pe un subiect, se va aplica o metodologie de redactare.
9. Orice proiect comun agreat poate fi trimis în comun de către părți.

Rațiunea privind revizuirea Constituției

La 29 iulie 1994 Parlamentul Republicii Moldova, având în vedere continuitatea statalităţii poporului moldovenesc în contextul istoric şi etnic al devenirii sale ca naţiune, considerând statul de drept, pacea civică, democraţia, demnitatea omului, drepturile şi libertăţile lui, libera dezvoltate a personalităţii umane, dreptatea şi pluralismul politic valori supreme, a adoptat Legea Supremă a societăţii şi a statului – Constituţia, potrivit căreia Republica Moldova este un stat suveran, independent, unitar şi indivizibil.

Este de remarcat că în HCC nr. 15 din 27 mai 2014 pentru controlul constituționalității Legii nr. 61 din 11 aprilie 2014 pentru modificarea unor acte legislative, Curtea a menţionat că suveranitatea de stat reprezintă supremaţia şi independenţa puterii de stat în sfera relaţiilor interne şi externe, unde pe plan intern, suveranitatea înseamnă dreptul exclusiv al statului de a exercita autoritatea supremă politică (legislativă, judiciară şi executivă) pe teritoriul său.

Potrivit articolului 2 alin. (1) din Legea Supremă, suveranitatea naţională aparţine poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct şi prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituţie. Totodată, este de reținut că prin norma constituțională, legiuitorul a desemnat poporul drept unicul deţinător al suveranităţii naţionale. Iar ân calitate sa de stat suveran, Republica Moldova şi-a stabilit regimul său social-politic, sistemul social-economic și cadrul național legislativ.

Constituţia are o valoare juridică superioară faţă de orice lege şi alte acte juridice (art.7). Poziţia dominantă a Legii Supreme nu are relevanţă numai în raport cu celelalte acte normative. În Constituţie îşi găseşte expresie voinţa superioară a poporului privind obiectivele şi mijloacele de exercitare a puterii politice.

Legea Supremă stabileşte principalele instrumente de guvernare, autorităţile care înfăptuiesc guvernarea şi raporturile între acestea, consa-

cră drepturile, libertăţile şi îndatoririle fundamentale cetăţeneşti, reprezintă temeiul fundamental şi garanţia esenţială a ordinii de drept în stat. Activitatea organelor statale, a instituţiilor şi organizaţiilor, a funcţionarilor publici, a cetăţenilor, activitatea politică în general şi a unor forţe politice în special trebuie să se conformeze dispoziţiilor constituţionale.

Importanţa şi rolul Constituţiei, ca așezământ suprem de drept în stat, impun o procedură riguroasă de adoptare, implicit, de revizuire a Constituţiei.

Titlul VI din Legea Supremă reglementează expres procedura de revizuire a Constituţiei, stabilind subiecţii cu drept de iniţiere a revizuirii, limitele revizuirii şi ordinea adoptării legii privind modificarea Constituţiei.

Așa, prevederile articolul 142 din Constituția Moldovei care vizează limitele revizuirii, statuează:

„(1) Dispoziţiile privind caracterul suveran, independent şi unitar al statului, precum și cele referitoare la neutralitatea permanentă a statului, pot fi revizuite numai cu aprobarea lor prin referendum, cu votul majorităţii cetăţenilor înscrişi în listele electorale.

(2) Nici o revizuire nu poate fi făcută, dacă are ca rezultat suprimarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale cetăţenilor sau a garanţiilor acestora.

(3) Constituţia nu poate fi revizuită pe durata stării de urgenţă, de asediu şi de război.”

Reglementarea expresă a procedurii de revizuire şi completare a Constituţiei presupune evitarea intervenţiilor în normele constituţionale în funcţie de situaţie.

Prevederile art.142 din Constituţie, supuse unei analize textuale, denotă că ele conţin atât prevederi de drept material (de substanţă), cât şi prevederi de drept procedural. Astfel, alin.(1) și (2) ale art.142, potrivit căruia „dispoziţiile privind caracterul suveran, independent şi unitar al statului, precum şi cele referitoare la neutralitatea permanentă a statului, pot fi revizuite numai cu aprobarea lor prin referendum, cu votul majorităţii cetăţenilor înscrişi în listele electorale”, stabileşte două reguli importante, unde prima (I) prevede posibilitatea revizuirii dispozițiilor care definesc statul, iar a doua regulă (II) – prevede modalitatea și majoritatea necesară pentru a realiza aceasta. După conţinut, această prevedere este de substanţă și origine, deoarece stipulează o condiţie care este esenţială pentru însăși existența statului Moldova. Or, dispoziţia constituţională care consacră expres posibiltatea și modalitatea pierderii statalității, este o clauză fundamentală pentru existența Moldovei, și această limită care conduce la dizolvarea statului moldovenesc nu poate fi ignorată în nici o situație.

În special, este necesar de a ține cont, că alin.(2) intră în contradicție cu alin.(1), având două fațete juridice.

Prima latură este: dacă are loc pierderea statalității de către o unitate statală, și respectiv urmează autolichidarea statului ca acțiune de drept, atunci ca rezultat vom obține în primul rând „*suprimarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale cetăţenilor*", fiindcă la straja cetățenilor este statul cu orînduirea constituțională respectivă, care abilitează cu responsabilitatea respectivă autoritățile publice centrale și locale. Și numai statul poate garanta respectarea drepturilor cetățenilor săi prin aplicarea forței coercitive a statului în cazurile necesare prin intermediul instituțiilor specializate ale lui, prin puterile de stat abilitate cu aceste funcții. Or, lichidarea statului înseamnă în mod direct lichidarea garanţiilor de stat oferite cetățenilor acestui stat, însemnă revizuirea Constituției pînă la nulizarea ei, fapt care înseamnă de fapt lipsa limitelor de revizuire a Constituției, ceia ce nu corespunde denumirii articolului 142 din Titlul VI Revizuirea Constituției.

A doua latură a chestiunii este că concomitent, art.142 alin.(2) susținînd că „nici o revizuire nu poate fi făcută, dacă are ca rezultat suprimarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale cetăţenilor sau a garanţiilor acestora", intră în contradicție cu alin.(1), or respectarea alin.(2) nu permite funcționarea alin.(1), fiind o restricție care generează necesitatea interpretărilor, care în funcție de aspirațiile politicului, ar putea avea vector diferit, și consecințe juridice diferite.

Ținând cont de principiile expres stabilite în textul Constituției, așa ca principiile preemțiunii dreptului, al loialităţii constituţionale și al democraţiei consfinţite de articolul 1 alin. (3) din Constituție, limitele revizuirii formulate în modul în care sunt actualmente prezente în Constituția RM atentează direct atât la supremația Constituției, cât și la esența juridică a statului de drept.

De asemenea, menționăm că prevederile art.142 alin.(1) și (2), încalcă și articolul 54 din Constituție, care stipulează că „în Republica Moldova nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului şi cetăţeanului", iar „*exerciţiul drepturilor şi libertăţilor nu poate fi supus altor restrângeri decât celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internaţional şi sunt necesare în interesele securităţii naţionale, integrităţii teritoriale, bunăstării economice a ţării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă şi infracţiunilor, protejării drepturilor, libertăţilor şi demnităţii altor persoane, împiedicării divulgării informaţiilor confidenţiale sau garantării autorităţii şi imparţialităţii justiţiei*", avînd în vedere că „*restrângerea trebuie să fie proporţională cu situaţia care a determinat-o şi nu poate atinge existenţa dreptului sau a libertăţii*" .

Mai mult decât atât, Curtea Europeană, în Hotărârea Scoppola c. Italiei (nr.3), a reiterat următoarele: „*82. Ea [Curtea Europeană] relevă de asemenea că drepturile protejate prin acest articol [art. 3 protocolul nr.1] sunt cruciale pentru stabilirea şi menţinerea fundamentelor unei veritabile democraţii guvernate prin statul de drept (Hirst c. Regatului Unit (nr.2), paragraful 58...*"

Prin urmare, textul constituțional de la alin.(1) și (2) ale art.142 din Constituție, constituind criterii fundamentale pentru existența statului Moldova, necesită redactare pentru a asigura claritatea și celeritatea normei constituționale, accesibilitatea și previzibilitatea ei, fapt care ne obligă la înaintarea unei propuneri de modificare a art.142 alin.(1) și (2) din Constituție, la un proiect de lege-ferenda.

Concluzii și Recomandări

Având în vedere că Constituția țării trebuie să corespundă exigențelor tehnicii legislative – claritate, previzibilitate, predictibilitate şi accesibilitate, scopul primordial al dispozițiilor constituționale constă în garantarea existenței statului, a stabilității lui politice şi a asigurării funcționalității și dezvoltării lui și a instituțiilor lui juridice, în asigurarea drepturilor cetățenilor săi.

De aceia, textul constituțional trebuie să reglementeze într-o manieră clară și omogenă, asigurând legătura logico-juridică între dispozițiile sale şi formând proceduri juridice funcționale pentru atingerea scopurilor sus expuse.

În cazul în care aceste exigențe nu sunt realizate, în societate dar și între actorii politici, pot apărea disensiuni majore în legătură cu perceperea normelor constituționale. Or, pentru a putea contracara intențiile unor clase sau grupuri politice de a-şi stabili reguli de guvernare care pot aduce la lichidarea statalității, a suveranității și a integrității Moldovei, trebuie să existe reguli foarte clare și rigide de revizuire a Constituției. Această rigiditate în cazul excluderii posibilității de lichidare a statului Moldova, nu pot conduce la stagnarea dreptului sau a societății în ansamblu.

Urmare analizei juridice a textului a 22 de constituții ale statelor lumii (*Anexa nr.2*), printre care Franța, Germania, Cehia, Rusia, Ucraina, Romania și altele, s-au dedus următoarele concluzii**:**

a) La nici un stat, nici într-o constituție statală analizată, nu există prevederi analogice în Constituția Moldovei, care să stabilească expres modalitatea de pierdere a suveranității și a independenței statului.
b) La majoritatea statelor examinate (15 state), există prevederi în Constituție care stabilesc restricții/interdicții exprese de a supune revizuirii anumite compartimente din Constituție, în special care

țin de suveranitatea, independența statului sau/și abolirea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor lui. Anume acest fapt constituie obstacolul constituțional în calea pierderii suveranității și autolichidării statului.

c) Inexistența restricțiilor exprese din Constituția unor state este substituită de regulă cu o rigiditate mai înaltă a procedurilor de revizuire a Constituției.
d) Prezența restricțiilor/interdicțiilor în textul constituțional de a supune revizuirii anumite compartimente din Constituție sau întreaga Constituție, este practica țărilor cu o democrație avansată, așa ca Franța, Germania, Belgia, etc.
e) În constituțiile statelor-supraputere, așa ca China și Rusia, există prevederi restrictive imperative referitor la revizuirea nelimitată a Constituției.
f) Ambele state vecine ale Moldovei (Romania și Ucraina) au în constituțiile sale restricții exprese la capitolul revizuirii nelimitate a Constituției.
g) Poporul Republicii Moldova și autoritățile statale – organe reprezentative ale suveranului trebuie să se pronunțe asupra prevederilor constituționale care prevăd modalitatea de autolichidare a statului moldovenesc.

În temeiul celor sus expuse, considerăm oportună și imperativă consolidarea supremației Constituției Republicii Moldova și a domeniului justiției constituționale prin:

– Asigurarea normativă a inadmisibilității implicării politicului în înfăptuirea justiției constituționale;
– Perfecționarea legislației naționale în baza proiectului anexat *de lege-ferenda* privind modificarea art.142 al Constituției Republicii Moldova (*Anexa nr.3*);
– Inițierea și desfășurarea de către autoritățile publice centrale la 01 noiembrie 2020 odată cu alegerea Președintelui Republicii Moldova, a unui referendum constituțional care să se pronunțe asupra modificărilor în Constituția Republicii Moldova actualmente în vigoare, propuse în cadrul lucrărilor conferinței;
– Revizuirea hotărârilor Curții Constituționale a Republicii Moldova, care au depășit câmpul constituțional;
– Aprofundarea comunicării, colaborării și cooperării între autoritățile publice și instituțiile statului, societatea civilă și comunitatea academică, corpul ex-judecătorilor constituționali și comunitatea specialiștilor din domeniul justiției constituționale.

Bibliografie

1) Hotărârea Parlamentului RM Nr. 29 din 13-02-2004 cu privire la aniversarea a 645-a a Statului Moldova. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=20754&lang=ro
2) Legea Nr. 546 din 19-12-2003 privind aprobarea Concepţiei politicii naţionale a Republicii Moldova. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=12366&lang=ro
3) Raportul Comisiei de la Veneția privind statul de drept, CDL-AD(2011)003rev, Strasbourg, 4 aprilie 2011, paragraful 41.
4) Hotărârea CC RM nr. 15 din 11 aprilie 2000.
5) Hotărârea CC RM nr.23 din 02 octombrie 2018.
6) Hotărârea CC RM nr. 24 din 27 iulie 2017.
7) Hotărârea CC RM nr. 13 din 14 mai 2018.
8) Decizia Curții Permanente de Arbitraj de la Haga în cauza „Island of Palmas, Statele Unite ale Americii și Olanda" din 4 aprilie 1928.
9) Planul Individual de Acţiuni al Parteneriatului Republica Moldova-NATO pentru anii 2017-2019. https://www.mfa.gov.md/ro/content/planul-individual-de-actiuni-al-parteneriatului-republica-moldova-nato-pentru-anii-2017-2019 .
10) Memorandumul de înţelegere al RM cu Organizaţia NATO pentru Menţinere şi Aprovizionare (NAMSO) privind cooperarea în domeniul logistic semnat între RM și NATO la 28 iunie 2001. https://www.mfa.gov.md/ro/content/relatiile-republica-moldova-nato
11) Carta Națiunilor Unite din 1945,
12) Legea nr. 1156-XIV din 26 iunie 2000 cu privire la participarea Republicii Moldova la operaţiunile internaţionale de menţinere a păcii,
13) Legea nr.75 din 12 aprilie 2013, privind ratificarea Acordului dintre Republica Moldova şi Uniunea Europeană de stabilire a cadrului pentru participarea Republicii Moldova la operaţiunile Uniunii Europene de gestionare a crizelor.
14) Hotărârea Parlamentului nr.153 din 15 iulie 2011 „Strategia Securității Naționale".
15) Hotărârea CC RM nr.16 din 29 martie 2001
16) Avizul Comisiei de la Veneția. asupra proiectului Constituției Ucrainei CDL-AD(2008)
17) Comisia de la Veneţia, Codul de bune practici în materie de referendum (adoptat la cea de-a 70-a sesiune plenară, Veneţia, 16-17 martie 2007).
18) Hotărârea CC RM nr. 57 din 3 noiembrie 1999.
19) Răspunsul Parlamentului European la scrisoarea doamnei Președinte Domnica Manole din 7 mai 2020, http://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=1851&t=/Media/Noutati/Raspunsul-Parlamentului-European-la-scrisoarea-doamnei-Preedinte-Domnica-Manole-din-7-mai-2020
20) Marco DANI. Tracking Judicial Dialogue: The Scope for Preliminary Rulings from the Italian Constitutional Court. London School of Economics & Political Science (LSE). Jean Monnet Working Paper No. 10/08. 22 Apr 2009

Anexa nr.1
Metodele de cercetare utilizate și clasificarea lor

Criteriul	Tipul metodei	Metoda
Reactivitatea	Metode de observație	Studiul actelor normative Studiu de caz Observația
Raport față de factori externi	Metode transversale: cercetarea relaţiilor între laturile, aspectele şi procesele cercetate la moment Metode longitudinale: cercetarea evoluţiei proceselor în timp	Studiul și cercetarea exploratorie Observația juridică Analiza sistemică Metoda dialectică Analiza formal-juridică Logica juridică Comparația Generalizare
Locul ocupat în cercetare	Metode de culegere a datelor, de prelucrare şi de organizare a informaţiei	Descriptivă Cantitativă Prospectivă Comparativă Interpretativă

Sursa: Tabel realizat de autor, în temeiul clasificărilor recunoscute[187]

[187] Valeriu Ioan-Franc, Ana-Lucia Ristea. Metode și strategii de cercetare în științele socioumane. Bucuresti, 2009. p. 59-75; Septimiu Chelcea. Metodologia cercetării: metode cantitative și calitative, Editura Economica. București, 2004, p. 31-32

Anexa nr.2
Analiză comparată a prevederilor constituțiilor statelor lumii[188] privind posibilitatea revizuirii nelimitate a constituției[189]

Nr	Statul	Nr. articol	Textul articoluluui privind revizuirea Constituției (inclusiv a suveranității sau/și independenței statului)	Statalitate eternă sau limitată
1	**Rusia**	Capitolul 9. Modificări și revizuiri constituționale ale Constituției Art.135	1. Dispozițiile capitolelor 1, 2 și 9 din Constituția Federației Ruse nu pot fi revizuite de Adunarea Federală. 2. În cazul în care propunerea de revizuire a dispozițiilor din capitolele 1, 2 și 9 din Constituția Federației Ruse este susținută de trei cincimi din numărul total al membrilor Consiliului Federației și deputații Dumei de Stat, apoi, în conformitate cu dreptul constituțional federal, Adunarea Constituantă este convocată. 3. Adunarea Constituțională fie confirmă imuabilitatea Constituției Federației Ruse, fie elaborează un proiect de nouă Constituție a Federației Ruse, care este adoptată de Adunarea Constituțională cu două treimi din voturile din numărul total al membrilor săi sau este supusă votului popular. Atunci când se efectuează un vot popular, Constituția Federației Ruse este considerată adoptată dacă mai mult de jumătate din alegătorii care au participat la vot au votat, cu condiția ca mai mult de jumătate din alegători să participe la ea.	Eternă
		Art.60, Paragraf 4	Nu pot face obiectul examinării modificările care conduc la abrogarea: Formei federale a statului; Votului direct, secret, universal și periodic desfășurat; Separarea puterilor; Drepturile și garanțiile omului.	

188 3 Конституции стран мира на русском языке . https://legalns.com/%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BD%D1%8B%D0%B5-%4D1%8E%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%8B/%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%8F-%D50%B1%D0%B8%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B0/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D0%B8%D0%B8-%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD-%D0%BC%D0%B8%D1%80%D0%B0

189 Конституции государств (стран) мира. https://worldconstitutions.ru/?cat=27

2	**Brazilia**	Art.12 Stabilitatea	Legea fundamentală nu poate fi modificată, efectul acesteia nu poate fi suspendat sau cauzat de dispoziții de urgență; cu toate acestea, atunci când apare o urgență proclamată în conformitate cu articolul 9 din Decretul privind legile și administrația din 5708-1948, dispozițiile de urgență pot fi introduse în baza acestui articol, anulând sau restrângând drepturile enumerate în prezenta lege principală, cu condiția ca o astfel de anulare să fie restricția este stabilită în scopul adecvat și pentru o perioadă care nu depășește cerințele.	Eternă
3	**Ucraina**	Art. 157	Constituția Ucrainei nu poate fi modificată dacă modificările prevăd abolirea sau restrângerea drepturilor și libertăților omului și cetățenilor sau dacă au ca scop eliminarea independenței sau încălcarea integrității teritoriale a Ucrainei	Eternă
4	**Armenia**	Art.114	Art.1, 2 și 114 ale Constituției nu pot fi supuse modificării	Eternă
5	**Azerbaidjan**	Art. 154 Restricția competențelor Curții Constituționale a Republicii Azerbaidjan	Curtea Constituțională a Republicii Azerbaidjan nu poate lua decizii cu privire la modificările la textul Constituției Republicii Azerbaidjan adoptat prin referendum.	Eternă
		Art.155 Restricția inițiativei de a propune modificări la Constituția Republicii Azerbaidjan	Propunerile de modificare a articolelor 1, 2, 6, 7, 8 și 21, pentru limitarea dispozițiilor prevăzute la capitolul III din prezenta Constituție nu pot fi supuse referendumului.	

6	**Republica Belarusi**	Art.8	Republica Belarus recunoaște prioritatea principiilor universal recunoscute ale dreptului internațional și asigură respectarea legislației. Republica Belarus, în conformitate cu dreptul internațional, poate intra și ieși în mod voluntar în entități interstatale. Încheierea tratatelor internaționale contrare Constituției nu este permisă.	Limitată
		Art.140	Constituția, legile cu privire la modificări și completări la aceasta, cu privire la adoptarea legilor menționate, actele privind interpretarea Constituției sunt considerate adoptate dacă cel puțin două treimi din componența totală a fiecărei camere ale parlamentului au votat pentru acestea. Modificările și modificările aduse Constituției pot fi efectuate printr-un referendum. Decizia de modificare și completare a Constituției prin referendum se consideră adoptată dacă majoritatea cetățenilor incluși în listele de vot au votat pentru aceasta. Secțiunile I, II, IV, VIII din Constituție pot fi modificate numai prin referendum.	
7	**Belgia**	Art.187	Constituția nu poate fi suspendată nici integral, nici parțial.	Eternă
8	**Bulgaria**	Art.153	Adunarea Națională poate modifica și completa toate prevederile Constituției, cu excepția celor care sunt în competența Marii Adunări Naționale.	Limitată
		Art.158	Marea Adunare Națională: 1) adoptă noua Constituție; 2) rezolvă problema modificării teritoriului Republicii Bulgaria și ratifică tratatele internaționale care prevăd astfel de modificări; 3) rezolvă problemele schimbării formei de guvernământ și a administrării publice; 4) decide asupra modificărilor la alineatele (2) și (4) ale articolului 5, alineatele (1) și (3) ale articolului 57 din Constituție; 5) rezolvă problemele de modificare și completare a capitolului nouă din Constituție.	

9	**Croația**	Art.2	Suveranitatea Republicii Croația este inalienabilă, indivizibilă și netransmisibilă. Suveranitatea Republicii Croația se extinde pe teritoriul său pe uscat, râuri, lacuri, canale, apele mării interioare, marea teritorială și spațiul aerian de pe aceste teritorii. Republica Croația, în conformitate cu dreptul internațional, își exercită drepturile suverane și competența asupra teritoriilor maritime și a raftului continental al Mării Adriatice în afara teritoriului statului, până la granițele cu țările vecine. Saborul croat și poporul, direct, independent, în conformitate cu Constituția și legea, decid: privind reglementarea relațiilor economice, juridice și politice în Republica Croația; privind conservarea și utilizarea bogăției naturale și culturale; privind încheierea alianțelor cu alte state. Republica Croația încheie alianțe cu alte state, păstrându-și dreptul suveran de a decide în mod independent asupra delegării autorității și dreptul de a se retrage liber de la acestea.	Eternă
10	**Republica Populară Chineză**	Art.1	Republica Populară Chineză este un stat socialist al dictaturii democratice a poporului, condus de clasa muncitoare și bazat pe uniunea muncitorilor și a țăranilor. Sistemul socialist este sistemul de bază al Republicii Populare Chineze. Este interzis oricărei organizații sau persoane să submineze sistemul socialist.	Eternă
11	**Cehia**	Art. 9	1. Completarea și modificarea Constituției nu pot fi efectuate decât prin legi constituționale. 2. Modificarea atributelor de bază ale unui stat democratic de drept nu este permisă. 3. Interpretarea normelor juridice nu ar trebui să vizeze crearea unei amenințări pentru bazele statului democratic sau eliminarea acestora.	Eternă

12	**Dania**	20.	(1) Atributiile conferite de aceasta Constitutie organelor de stat ale Regatului pot fi delegate, in limitele stabilite de lege, organizatiilor internationale stabilite de comun acord cu alte state, pentru a promova dezvoltarea dreptului international si a ordinii si cooperarii.	Limitată
		88.	Dacă Folketing adoptă proiectul de lege cu scopul de a adopta o nouă prevedere constituțională și guvernul dorește să îl adopte, un nou decret este emis cu privire la noile alegeri pentru Folketing. Dacă proiectul de lege este adoptat prin Folketing a noii compoziții fără modificări, acesta este transmis în termen de șase luni de la adoptare prin referendum pentru aprobare sau respingere. Normele de organizare a referendumului sunt stabilite prin lege. Dacă majoritatea alegătorilor, dar nu mai puțin de patruzeci la sută din numărul total de alegători, votează în sprijinul proiectului de lege adoptat de Folketing, iar proiectul de lege primește aprobarea Regelui, acesta devine o parte integrantă a acestei Constituții.	
13	**Estonia**	Art. 1	Estonia este o republică democratică independentă, în care poporul este purtătorul puterii supreme. Autonomia și independența Estoniei este de netransmisibilă și inalienabilă.	Eternă
		Art.162	Capitolul unu din Constituție „Dispoziții generale” și Capitolul cincisprezece „Modificarea Constituției” nu poate fi modificat decât în urma unui referendum.	

14	**Franța**	Art.89	Inițiativa de revizuire a Constituției aparține președintelui Republicii, care acționează la propunerea primului ministru și a membrilor Parlamentului. Ambele camere vor adopta un proiect sau o propunere de revizuire a Constituției într-o versiune identică. Revizuirea este finală după aprobarea prin referendum. Cu toate acestea, proiectul de revizuire nu va fi supus la referendum dacă președintele Republicii decide să îl prezinte Parlamentului convocat ca Congres; în acest caz, proiectul de revizuire este considerat aprobat dacă primește o majoritate de trei cincimi din voturile exprimate. Biroul Congresului este Biroul Adunării Naționale. Nicio procedură de revizuire a Constituției nu poate fi inițiată sau continuată în prezența acuzațiilor privind integritatea teritoriului. Forma republicană de guvernare nu poate fi supusă revizuirii.	Eternă
15	**Republica Federală Germania**	Art.9	(1) Toți nemții au dreptul de a forma uniuni și societăți. (2) Sunt interzise asociațiile ale căror obiective și activități sunt contrare legilor penale sau sunt îndreptate împotriva ordinii constituționale sau împotriva ideilor de înțelegere reciprocă între popoare.	
		Art.21	(1) Partidele contribuie la formarea voinței politice a poporului. Se pot forma liber. Organizarea lor internă trebuie să respecte principiile democratice. Acestea trebuie să prezinte un raport public cu privire la sursele și utilizarea fondurilor lor, precum și asupra proprietății lor. (2) Partidele care, prin obiectivele sau comportamentul susținătorilor lor, încearcă să deterioreze bazele sistemului democratic liber sau să îl elimine sau să pună în pericol existența Republicii Federale Germania, sunt neconstituționale. Problema de neconstituționalitate este decisă de Curtea Constituțională Federală. (3) Detaliile sunt reglementate de legile federale.	Eternă

16	**Polonia**	Art.235	6. Dacă legea de modificare a Constituției se referă la cerințele secțiunilor I, II sau XII, entitățile definite în partea 1 pot, în termen de 45 de zile de la data decretului Senatului privind legea, să solicite un referendum de aprobare. Cu o propunere pe această temă, aceste entități apelează la Mareșalul Seimului, care numeste imediat un referendum în termen de 60 de zile de la data înaintării propunerii. O modificare a Constituției va fi considerată adoptată dacă pentru ea au votat majoritatea votanților.	Limitată
17	**Portugalia**	Art.3	1. Suveranitatea, unică și indivizibilă, aparține poporului care o exercită în formele prevăzute de Constituție. 2. Statul este supus Constituției și se bazează pe legalitatea democratică. 3. Forța juridică a legilor și a altor acte ale statului, regiunilor autonome, autorităților locale și oricărei alte autorități publice depinde de corespunderea lor Constituției.	Eternă
		Art.288	Legile privind revizuirea Constituției trebuie să respecte: a) independența națională și unitatea statului; b) forma republicană de guvernare; c) separarea bisericii de stat; d) drepturile, libertățile și garanțiile cetățenilor; e) drepturile lucrătorilor, comisiilor lucrătorilor și asociațiilor sindicale; f) coexistența proprietății de stat, private, cooperatiste și publice asupra mijloacelor de producție; g) existența unor planuri economice în cadrul unei economii mixte; h) alegeri generale, directe, organizate periodic, prin vot secret pentru numirea funcționarilor aleși ai autorităților de stat, ale regiunilor autonome și ale autorităților locale, precum și a unui sistem de reprezentare proporțională; i) pluralismul de opinii și organizații politice, inclusiv partidele politice și dreptul la opoziție democratică; j) separarea și interdependența autorităților publice; l) monitorizarea constituționalității normelor legale în aplicarea lor sau în cazul unor lacune în lege; m) independența instanțelor; n) autonomia unităților locale de auto-guvernare; o) autonomia politică și administrativă a insulelor Azore și Madeira.	

18	**Romania**	Art 148. Limitele revizuirii	1. Dispozițiile prezentei Constituții privind caracterul național, independent, unitar și indivizibil al statului român, forma republicană de guvernare, integritatea teritorială, independența justiției, pluralismul politic și limba oficială nu pot fi supuse revizuirii. 2. De asemenea, nu poate fi făcută nicio revizuire dacă rezultatul acesteia este abolirea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora.	Eternă
19	**Spania**	Art.168	1. Atunci când se face o propunere de revizuire completă a Constituției sau de revizuire parțială care afectează secțiunea introductivă, secțiunea 1 a capitolului 2 din secțiunea I sau II, principiile revizuirii trebuie adoptate cu o majoritate de două treimi dintre membrii fiecărei camere, după care Cortesurile Generale se dizolvă. 2 Camerele noi alese pot aproba decizia și pot studia noul text constituțional, care necesită aprobarea cu o majoritate de două treimi a membrilor din fiecare dintre camere. 3. Textul reformei constituționale aprobat de Cortesurile Generale este supus unui referendum în vedera ratificării lui.	Limitate
20	**Elveția**	Art.52. Sistemul constituțional	1. Uniunea apără sistemul constituțional al cantoanelor. 2. El intervine atunci când acest sistem este încălcat sau amenințat în canton, iar cantonul corespunzător nu se poate apăra singur sau cu ajutorul altor cantoane.	Limitată
		Art. 140. Referendumul obligatoriu	(1) Poporul și cantoanele votează următoarele: a) modificări la Constituția Uniunii; b) aderarea la organizații colective de securitate sau comunități supranaționale; c) Legile Uniunii adoptate ca urgente pentru că nu au o bază constituțională și a cărei valabilitate depășește un an; aceste legi unionale sunt supuse votului în termen de un an de la adoptarea lor de către Adunarea Uniunii. (2) Următoarele prevederi sunt supuse votului: a) inițiative populare pentru o revizuire completă a Constituției Uniunii; b) inițiative populare pentru o revizuire parțială a Constituției Uniunii sub forma unei propuneri generale, care au fost respinse de Adunarea Uniunii; c) întrebarea dacă trebuie făcută o revizuire completă a Constituției Uniunii în cazul în care există diferende între cele două consilii.	

21	**Turcia**	IV. Dispoziții imuabile Art.l 4.	Dispoziția articolului 1 din Constituție, care stabilește forma statului ca republică, dispozițiile articolului 2 privind caracteristicile Republicii și dispozițiile articolului 3 nu pot fi modificate și nici propunerile de modificare a acestora nu pot fi înaintate.	Eternă

Sursa: Tabelul este elaborată de către autor.
Notă: *Traducerea textelor constituționale aparține Autorului.*

Comentariu la Anexa nr. 2:

a) Au fost cercetate constituțiile la 21 de state.
b) La nici un stat, nici într-o constituție nu există prevederi analogice Moldovei, care să stabilească expres modalitatea de pierdere a suveranității și a independenței statului.
c) La majoritatea statelor examinate (15), există prevederi în Constituție care stabilesc restricții/interdicții de a supune revizuirii anumite compartimente din Constituție, în special care țin de suveranitatea, independența statului sau/și abolirea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor lui. Anume acest fapt constituie obstacolul constituțional în calea pierderii suveranității și autolichidării statului.
d) Inexistența restricțiilor exprese din Constituția unor state este substituită de regulă cu o rigiditate mai înaltă a procedurilor de revizuire a Constituției.
e) Prezența restricțiilor/interdicțiilor în textul constituțional de a supune revizuirii anumite compartimente din Constituție sau întreaga Constituție, este practica țărilor cu o democrație avansată, așa ca Franța, Germania, Belgia, etc.
f) În constituțiile statelor-supraputere, așa ca China și Rusia, există prevederi restrictive imperative referitor la revizuirea nelimitată a Constituției.
g) Ambele state vecine cu Moldova (Romania și Ucraina) au în constituțiile lor restricții exprese la capitolul revizuirii nelimitate ale Constituției.
h) Imperativitatea modificării art.142 din Constituția Republicii Moldova este confirmată atât de practica internațională, cât și de pericolele interne și externe existente la adresa suveranității și independenței statului moldovenesc.

Anexa nr.3

PROIECT DE LEGE-FERENDA [190]

Lege pentru modificarea Constituției Republicii Moldova

Parlamentul adopta prezenta lege constituțională

Art. I – Constituția Republicii Moldova, adoptata la 29 iulie 1994 (republicata in Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 78, art. 140), cu modificările ulterioare, se modifica după cum urmează:

1. La articolul 142:

alineatele (1) și (2) vor avea următorul cuprins:

„(1) Dispozițiile privind supremația Constituției, statul de drept și separarea puterilor în stat, caracterul suveran și independent al statului, precum și cele referitoare la neutralitatea permanentă a statului, nu pot fi supuse revizuirii.

(2) Nici o revizuire și nici o propunere de revizuire nu poate fi făcută, dacă are ca rezultat afectarea intereselor naționale, suprimarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora.

PRESEDINTELE PARLAMENTULUI

Materialele Conferinței Internaționale științifico-practice „ *Jurisdicția constituțională din Republica Moldova: abordări, probleme și perspective*" din 05 iunie 2020.

Organizatorii Conferinței: Grupul de inițiativă pentru reforma contituțională în Republica Moldova, Uniunea Juriștilor din Moldova, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene *"*Constantin Stere*"*

[190] Proiect elaborat de către autor.

TEZE
(comunicare științifică – Chișinău, 05 iunie 2020)

Stanislav PAVLOVSCHI
Ex-judecător la CEDO

Stimați prieteni,

Este foarte salutabilă intenția societății juridice din Moldova să abordeze cele mai stringente probleme cu care se confrunta justiția constituțională din Republica Moldova.

Mai mulți specialiști în drept constituțional consideră că în momentul de fată țara noastră se află la cu totul alta perioadă de dezvoltare decât cea de acum 25 de ani, când a fost creată Curtea Constituțională.

Experiența acestei instituții manifestă necesitatea perfecționării activității ei. Și din acest punct de vedere, este foarte importantă experiența și practica Curții Europene pentru Drepturile Omului (CtEDO), care în istoria sa a trecut prin câteva reforme majore, în urma cărora acum avem cu totul altă curte.

Protocolul nr. 11 din 1994 (*în vigoare din 1 noiembrie 1998*) a înlocuit mecanismul inițial format dintr-o Comisie și o Curte Europeană a Drepturilor Omului existente cu o nouă Curte permanentă. Această schimbare a pus capăt rolului de filtrare a Comisiei, permițând reclamanților să se adreseze direct la Curte.

Protocolul nr. 14, adoptat în anul 2004 (*în vigoare din 01 iunie 2010*) a instituit noi reguli de formare a completelor Curții și crearea formațiunii jurisdicționale a judecătorului unic, instituirea unui nou criteriu de admisibilitate cu privire la existența unui prejudiciu important, crearea condițiilor necesare pentru participarea Comisarului pentru Drepturile Omului în procedurile în fața Curții și stabilirea unui mandat unic de 9 ani al judecătorilor.

Protocolul nr. 15, adoptat în 2013 (*nu este intrat în vigoare*), a introdus în Preambulul Convenției referința la principiul subsidiarității şi doctrina marjei de apreciere, a redus de la 6 luni la 4 luni termenul în care cererea trebuie să fie depusă la Curte, a amendat criteriul de admisibilitate cu privire la „prejudiciul important" pentru a înlătura a doua condiție care împiedică respingerea unei cauze care nu a fost examinată în mod corespunzător de o instanță internă, a exclus dreptul părților într-o cauză de a se opune desesizării unei camere în favoarea Marii Camere, a înlocuit limita de vârstă a candidaților la funcția de judecător, care să fie mai mică de 65 de ani la data la care lista din trei candidați va fi examinată de Adunarea Parlamentară.

Protocolul nr. 16, adoptat în 2013 (*în vigoare din 01 august 2018*), care permite instanțelor supreme să solicite Curții avize consultative privind chestiuni de principiu referitoare la interpretarea și aplicarea drepturilor și libertăților definite în Convenție sau în protocoalele la aceasta.

Autoritățile Republicii Moldova la fel au încercat să reformeze Curtea Constituțională.

Pe 18 mai 2016 Ministrul Justiției a adoptat Ordinul nr. 550, prin care a fost format un grup de specialiști în fața cărora a fost pusă sarcina consolidarea rolului Curții Constituționale, inclusiv, perfecționarea cadrului legal.

Din păcate, activitatea acestui grup de lucru nu a avut finalitate. Această situație necesită remediere.

Din punctul meu de vedere, în cadrul reformării Curții Constituționale ar putea fi studiate si examinate următoarele întrebări:

Consolidarea independenței Curții Constituționale prin înăsprirea pedepsei pentru ingerință ilegală în activitatea ei, precum și prin acordarea salarizării adecvate judecătorilor și personalului Curții, care ar reflecta rolul acestei instituții în ierarhia instituțiilor de drept din Moldova,

Elaborarea criteriilor clare de admisibilitate a sesizărilor depuse la Curtea Constituțională.

Introducerea controlului ex ante al legilor până la promulgarea acestora de către Președintele Țării.

Lărgirea competențelor Curții Constituționale prin introducerea recursului individual constituțional, lăsând in perioada tranzitorie acceptarea acestor recursuri la discreția Curții.

Investirea Curții Constituționale cu dreptul examinării încălcărilor pretinse ale Convenției pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale.

Lărgirea compoziției Curții și divizarea ei în Camere și Plenara.

Acestea sunt doar câteva propuneri. În detaliu aceste întrebări ar putea fi examinate după formalizarea creării grupului de lucru, care ar fi împuternicit cu procesul de reformare al justiției constituțiunile din Moldova.

REZOLUȚIA
Conferinței internaționale științifico-practice
„Jurisdicția constituțională din Republica Moldova: abordări, probleme și perspective”
(Chișinău, 05 iunie 2020)

Organizată la inițiativa unui Grup de experți în domeniul dreptului și susținută de Uniunea Juriștilor din Moldova, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene *“Constantin Stere”*, cu participarea reprezentanților Parlamentului Republicii Moldova și a Președintelui Republicii Moldova.

La lucrările conferinței au participat 47 de savanți și experți în drept – ex-președinți ai Curții Constituționale, ex-judecători la CEDO, ex-judecători ai Curții Constituționale, academicieni, doctori habilitați în drept, doctori și specialiști în științele juridice, studenți și masteranzi.

Lucrările conferinței au fost salutate de dl Spyridon FLOGAITIS, doctor în drept, profesor universitar, director al Organizației Internaționale Europene de Drept Public, ex-președinte al Tribunalului administrativ al ONU, ex-judecător al Curții Supreme de Justiție din Grecia, ex-ministru al afacerilor externe al Greciei, ex-judecător al Curții constituționale a Greciei, doctor honoris causa la Universitatea din Cambridge.

A salutat on-line lucrările conferinței și dl Serghei BOGOLIUBOV, doctor în drept, profesor universitar, moderator al altei Conferințe internaționale cu denumire similară „*Justiția constituțională contemporană: provocări și perspective*”, desfășurate concomitent în format web.

Participanții la Conferința internațională, organizată în vederea consolidării opiniei calificate a experților din domeniul dreptului privind modalitățile de depășire a crizei constituționale și măsurile necesare care se impun în scopul reformei justiției constituționale și a creșterii credibilității acesteia în societate,

– ***au recunoscut*** faptul că jurisdicția constituțională a Republicii Moldova, începând cu anii 2013, se caracterizează prin mai multe hotărâri, care depășesc cadrul constituțional, practica internațională și afectează imaginea și încrederea societății, a practicienilor, a comunității academice în Curtea Constituțională;

– au remarcat necesitatea revizuirii unui set de hotărâri ale Curții Constituționale, la emiterea cărora aceasta a depășit câmpul constituțional și/sau limitele competenței sale legale;

– ***au constatat cu îngrijorare*** lipsa măsurilor eficiente din partea autorităților competente în vederea finalizării aprecierii juridice a tentativei de uzurpare a puterii de stat, prin implicarea politică și oligarhică în justiția constituțională, dar și prin unele hotărâri ale autorității constituționale;

– ***au subliniat*** responsabilitatea socială a persoanelor competente în materia depășirii crizei constituționale și restabilirii supremației Constituției și a autorității jurisdicției constituționale;

– ***au reiterat*** necesitatea stringentă de consolidare constituțională și legislativă a autorității jurisdicției constituționale și a statutului judecătorilor constituționali;

– ***au menționat*** necesitatea imperativă de a implementa un șir de acțiuni concrete pentru garantarea independenței și protecției juridice a jurisdicției constituționale față de imixtiunea politicului, pentru depășirea crizei justiției constituționale din Republica Moldova și pentru a profita de oportunitatea demarării pe bază permanentă a dialogului „*Jean Monnet*", propus de Parlamentul European;

– ***au constatat*** necesitatea creării, în cadrul dialogului cu autoritățile publice, societatea civila, comunitatea academica, inclusiv in formatul „Jean Monnet", a Consiliului Național al Experților Constituționali, avizul căruia ar avea statut de *Amicus Curiae* pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova.

În scopul soluționării problemelor expuse, participanții la conferință au oferit sugestii, recomandări și propuneri *de lege ferenda* în vederea remedierii situației din domeniul justiției constituționale, după cum urmează:

I. CONSOLIDAREA DOMENIULUI JUSTIȚIEI CONSTITUȚIONALE

1. Asigurarea normativă a inadmisibilității implicării politicului în înfăptuirea justiției constituționale.

2. Adresarea către Parlamentul Republicii Moldova, Președintele Republicii Moldova și Guvernul Republicii Moldova pentru constituirea unui Grup de lucru pentru elaborarea proiectului unei noi Constituții a Republicii Moldova, care ulterior va fi aprobată de întreg poporul în cadrul unui referendum constituțional.

3. Se propune inițierea și desfășurarea de către autoritățile publice centrale la 01 noiembrie 2020, odată cu alegerea Președintelui Republicii Moldova, a unui referendum constituțional care să se pronunțe asupra modificărilor în actuala Constituție a Republicii Moldova.

4. Perfecționarea legislației justiției constituționale în baza proiectelor de lege ferenda privind *modificarea* Legii privind Curtea Constituțională și a Codului Jurisdicției Constituționale, elaborate în cadrul lucrărilor conferinței (**proiectele de lege ferenda se anexează**).

5. Revizuirea hotărârilor Curții Constituționale a Republicii Moldova, care în opinia participanților la lucrările conferinței, au depășit câmpul constituțional și au atentat la atribuțiile Parlamentului Republicii Moldova (**lista hotărârilor CC RM propuse pentru a fi revizuite, se anexează**).

6. Eficientizarea politicilor de stat în domeniul justiției constituționale realizate de Parlamentul Republicii Moldova și Curtea Constituțională a Moldovei, inclusiv excluderea politicului în procesul de constituire a componenței Curții Constituționale.

II. ABORDAREA SINCRONIZATĂ ȘI MULTIDIMENSIONALĂ A PRIORITĂȚILOR LEGATE DE REFORMA JUSTIȚIEI CONSTITUȚIONALE

7. Susținerea cu titlu de principiu a proiectelor *de lege ferenda* privind reforma justiției constituționale prezentate ți aprobate la conferință.

8. Aprofundarea comunicării, colaborării și cooperării cu autoritățile publice și instituțiile statului, societatea civilă și comunitatea academică, corpul ex-judecătorilor constituționali și comunitatea specialiștilor din domeniul justiției constituționale, inclusiv asigurarea accesului cetățenilor Republicii Moldova la informația publică a Curții Constituționale prin postarea pe pagina oficială a acesteia a informației în limbile de stat, rusă și engleză.

9. Demararea procesului de constituire a Consiliului Național al Experților Constituționali din Republica Moldova (CNEC) în vederea elaborării și promovării poziției calificate a comunității specialiștilor din domeniul justiției constituționale, bazate pe supremația Constituției și garantarea drepturilor omului.

10. Conferința, în acord și colaborare cu autoritățile publice centrale ale statului, comunitatea academică și a specialiștilor în domeniul dreptului, este dispusa să participe activ la implementarea reformei justiției constituționale și constituirea Consiliului Național al Experților Constituționali din Republica Moldova (CNEC).

11. Conferința, în scopul implementării reformei justiției constituționale, solicită Parlamentului European de a asigura suportul necesar pentru inițierea și realizarea dialogului „Jean Monnet" între autoritățile publice centrale, Curtea Constituțională, CNEC, Uniunea juriștilor din Moldova și comunitatea academică.

12. Desfășurarea dialogului între instituțiile statului, Curtea Constituțională și comunitatea specialiștilor din domeniul dreptului constituțional în spiritul democrației europene și informarea permanentă a publicului privind mersul și rezultatele dialogului „Jean Monnet" intermediat de Parlamentul European.

Conferința împuternicește pe domnii Stanislav PAVLOVSCHI, Victor PUȘCAȘ, Gheorghe AVORNIC, Pavel MIDRIGAN și Dumitru PULBERE să poarte un dialog constant și eficient cu autoritățile publice pentru implementarea Rezoluției, a ideilor-cheie, a rapoartelor și proiectelor de

lege ferenda prezentate la Conferința internațională științifico-practică *„Jurisdicția constituțională din Republica Moldova: abordări, probleme și perspective”*. Persoanele împuternicite de Conferință pentru promovarea reformei justiției constituționale vor asigura comunicarea cu autoritățile publice centrale și Curtea Constituțională, ambasadele străine, partenerii naționali și internaționali.

Adoptată în unanimitate.
Președinte al ședinței **Dumitru PULBERE**
05 iunie 2020

PROIECT DE LEGE FERENDA
a modificărilor în Constituția Republicii Moldova, propuse în cadrul lucrărilor conferinței internaționale științifico-practice
„Jurisdicția constituțională din Republica Moldova: abordări, probleme și perspective”
(Chișinău, 05 iunie 2020)

Art. I – Constituția Republicii Moldova, adoptata la 29 iulie 1994 (republicata in Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 78, art. 140), cu modificările ulterioare, se modifica după cum urmează:

1. La articolul 1, în alineatul (3) după textul „în care” se înserează sintagma „interesele naționale,”.

2. Articolul 135 se expune în următoarea reducție:

Art.135 Atribuțiile:

(1) – Curtea Constituțională:

a) exercită la sesizare controlul constituționalității legilor, înainte de promulgarea acestora;

b) exercită la sesizare controlul constituționalității tratatelor internaționale, înainte de ratificarea acestora;

c) exercită la sesizare controlul constituționalității hotărârilor Parlamentului, cu excepția actelor individuale, Decretelor Președintelui Republicii Moldova, Regulamentului Parlamentului, hotărârilor și ordonanțelor Guvernului;

d) se expune la sesizare asupra conflictelor juridice, de natură constituțională între autoritățile publice;

e) se expune asupra temeiniciei suspendării din funcție a Președintelui Republicii Moldova și ridicării imunității deputaților Parlamentului;

f) rezolvă plângerile constituționale;

g) rezolvă cazurile excepționale de neconstituționalitate a actelor normative, sesizate de instanțele judecătorești;

h) se pronunță asupra inițiativelor de revizuire a Constituției;

i) confirmă rezultatele referendumurilor republicane;

j) confirmă rezultatele alegerilor Parlamentului și a Președintelui Republicii Moldova, inclusiv a referendumului pentru demiterea Președintelui Republicii Moldova;

k) constată circumstanțele care justifică dizolvarea Parlamentului, demiterea interimatului funcției de Președinte al Republicii Moldova (demiterea Președintelui RM se exclude, deoarece potrivit noilor modificări Președintele poate fi demis prin referendum), precum și imposibilitatea Președintelui Republicii Moldova de a-și exercita atribuțiile mai mult de 60 de zile;

l) hotărăște asupra chestiunilor care au ca obiect constituționalitatea unui partid.

(2) Curtea Constituțională își desfășoară activitatea din inițiativa subiecților prevăzuți de Legea cu privire la Curtea Constituțională și Codul Jurisdicției Constituționale.

(3) Atribuțiile Curții Constituționale pot fi extinse sau restrânse numai prin lege constituțională.

3. Art. 136 se expune în următoarea redacție:

Art.136. Structura

(1) Curtea Constituțională se compune din 7 judecători, numiți pentru un singur mandat de 9 ani până la atingerea plafonului de vârstă.

(2) Judecătorii Curții Constituționale aleg, prin vot secret, președintele acesteia.

(3) Judecătorii sunt numiți și eliberați din funcție de către Președintele Republicii Moldova.

(4) Efectuează selectarea prin concurs și înaintează Președintelui Republicii Moldova propunerile pentru fiecare funcție de judecător:

- Consiliul Superior al Magistraturii pentru două funcții de judecător;
- Uniunea Avocaților din Republica Moldova pentru o funcție de judecător;
- Consiliul Superior al Procurorilor din Republica Moldova pentru o funcție de judecător;
- Consiliul Rectorilor din Republica Moldova pentru o funcție de judecător;
- Academia de Științe a Moldovei pentru o funcție de judecător;
- Uniunea Juriștilor din Moldova pentru o funcție de judecător.

Aceste instituții propun conform legii și eliberarea din funcție a Judecătorilor Curții Constituționale.

(5) Judecătorii Curții Constituționale aleg prin vot secret președintele acesteia, pentru un sigur mandat de 3 ani.

(6) Modul de numire și eliberare din funcție a judecătorilor CC este reglementat prin lege organică.

4. Articolul 137 se completează cu propoziția: „Judecătorul Curții Constituționale, în caz de uzurpare a puterii de stat, trădare de patrie, corupție și delict flagrant, își pierde statutul de judecător în condițiile legii”.

5. Articolul 138 se expune în următoarea reducție:

Articolul 138 – Condițiile pentru deținerea funcției de Judecător:

Pot fi numiți în funcție de judecători la Curtea Constituțională persoanele care dețin exclusiv cetățenia Republicii Moldova, au locuit sau locuiesc permanent pe teritoriul Republicii Moldova nu mai puțin de 10

ani, nu sunt afiliați politic, au o înaltă competență profesională și integritate, cu o experiență de cel puțin 15 ani în domeniul dreptului, în activitatea didactică sau științifică de profil."

6. Articolul 140 se expune în următoarea redacție:

Articolul 140. Actele Curții Constituționale:

(1) Legile și alte acte normative, sau unele părți ale acestora devin nule, din momentul publicării hotărârii corespunzătoare a Curții Constituționale, dacă Curtea Constituțională nu prevede un alt termen de introducere în vigoare a hotărârilor pronunțate.

(2) Hotărârile, avizele și deciziile Curții Constituționale, adoptate de către complexele din 3 Judecători, pot fi contestate în Plenul Curții Constituționale.

(3) Actele Curții Constituționale cu caracter administrativ sau contravențional pot fi contestate în instanțele judecătorești de drept comun.

(4) Avizele Curții Constituționale poartă un caracter consultativ.

(5) Hotărârile Curții Constituționale, intrate în vigoare, sunt definitive și obligatorii.

7. La articolul 142:

alineatele (1) și (2) vor avea următorul cuprins:

„(1) Dispozițiile privind supremația Constituției, statul de drept și separarea puterilor în stat, caracterul suveran și independent al statului, precum și cele referitoare la neutralitatea permanentă a statului, nu pot fi supuse revizuirii.

(2) Nici o revizuire și nici o propunere de revizuire nu poate fi făcută, dacă are ca rezultat afectarea intereselor naționale, suprimarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora.

PRESEDINTELE PARLAMENTULUI

PROIECT DE LEGE FERENDA
privind modificarea Legii privind Curtea Constituțională, propus în cadrul lucrărilor conferinței internaționale științifico-practice
„Jurisdicția constituțională din Republica Moldova: abordări, probleme și perspective"
(Chișinău, 05 iunie 2020)

I. **Art. I –** Legea nr.317-XIII din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituţională (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr. 8, art. 86) se modifică şi se completează după cum urmează:

1. La Articolul 1. se exclude alin (3)

2. Articolul 2 se expune în următoarea redacție:

Curtea Constituţională se conduce în activitatea sa de Constituţie, de prezenta lege, Codul Jurisdicţiei Constituţionale. Nici o lege și nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică.

3. La articolul 3:

– La lit.c) cuvântul „legalității" se substituie cu cuvântul „constituționalității";
– Se completează cu lit.e) majorității.

4. Se completează cu articolul 3[1] „Funcțiile Curții Constituționale" în următoarea redacție:

a) ***Garantarea supremației Constituției***

Nici o lege și nici un act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică.

Activitatea Curții Constituționale și a altor subiecți de drept se efectuează în câmpul constituțional al Republicii Moldova, cu respectarea dreptului internațional și a tratatelor internaționale la care RM este parte.

b) ***Realizarea principiului separației puterilor în stat***

Puterea legislativă, executivă și judecătorească sânt separate și colaborează în exercitarea prerogativelor ce le revin, potrivit prevederilor Constituției.

Nici o ramură a puterii de stat nu-și poate însuși sau ceda atribuțiile ce îi revin.

c) ***Asigurarea responsabilității statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat***

Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația universală a drepturilor omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care RM este parte.

d) ***Autoritatea de jurisdicție constituțională – autoritate legislativă negativă***

Curtea Constituțională expune poziții de drept și nu formează noi norme de drept.

Curtea Constituțională, la stabilirea vidurilor și omisiunilor în normele constituționale și în actele normative, supuse interpretării sau controlului de constituționalitate, informează autoritatea emitentă.

e) ***Democratia constitutională***

Curtea Constituțională asigură regularizarea și autentificarea schimburilor politice sau a alternanțelor la putere.

Democrația în RM se exercită în condițiile pluralismului politic care este incompatibil cu dictatura și totalitarismul.

Curtea Constituțională este un arbitru și un conciliator și garant al vieții politice: guvernare-opoziție, majoritate-minoritate, menținerea pluripartitismului și pluralismului politic.

5. La articolul 4:

– din alin.(1) lit.a) se exclude textul „, precum şi a tratatelor internaţionale la care Republica Moldova este parte”;

– se completează cu lit.a[1]) exercită la sesizare controlul constituționalității hotărîrilor Parlamentului, decretelor Președintelui RM și hotărârilor Guvernului, cu excepția actelor individuale, Regulamentului Parlamentului și Ordonanțelor Guvernului.

– b) interpretează Constituţia *fără a crea norme noi*, ținîn cont de voința legiuitorului constituant expusă la adoptarea ei la 29 iulie 1994.

– se completează cu lit.b[1]) se expune la sesizare, asupra conflictelor juridice de natură constituțională între autoritățile publice centrale și locale.

– lit.f) se completează cu textul „precum și temeinicia suspendării din funcție a Președintelui R; (conform art.89);

– lit.g) după sintagma „Curtea Supremă de Justiție” se completează cu textul „și alte autorități judecătorești”

– se completează cu alin.(3) în redacția următoare „Atribuțiile Curții Constituționale pot fi extinse sau restrânse numai prin lege constituțională”.

6. La articolul 5:

– se exclude alin.(1).

– la alin.(2) sintagma „ pe durata a două mandate” se substituie cu sintagma „ pe durata unui mandat cu dreptul de a fi reales”.

7. **La articolul 7:**

– în alin.(1) după textul „pentru un” se înserează cuvântul „singur”.

– în alin.(4) textul „președintele va fi ales prin tragerea la sorți între candidați” se substituie cu textul „funcția de președinte o va deține cel mai în vârstă judecător”.

8. Articolul 10. va avea următoarea redacție: „Curtea Constituţională anual prezintă Parlamentului rapoarte privind exercitarea jurisdicției constituționale.”

9. Articolul 11. se expune într-o nouă redacție;

(1) Pentru funcția de judecător al Curții Constituționale poate candida persoana care întrunește următoarele condiții:

a) are o experiență profesională de cel puțin 15 ani în domeniul dreptului, dintre care cel puțin 5 ani în funcția de judecător, procuror, avocat, profesor universitar în științe juridice sau doctor în drept;
b) deține exclusiv cetățenia Republicii Moldova și are domiciliul în ţară în ultimii 10 ani;
c) posedă calități analitice;
d) în ultimii 3 ani până la anunţarea concursului nu a fost membru şi/sau nu a desfășurat activități cu caracter politic în cadrul unui partid politic sau al unei organizaţii social-politice;
e) în ultimele 6 luni nu a deținut calitatea de ales în organele elective centrale sau locale.

(2) Candidatul la funcția de judecător al Curții Constituționale este selectat pe bază concursului public, organizat de către autoritățile publice competente, care cuprinde următoarele etape:

a) preselecția candidaților în baza dosarelor depuse;
b) interviul susținut în fața Comisiei instituite de Parlament, Președinție, Guvern și Consiliul Suprem al Magistraturii.

(3) Modul de organizare și desfășurare a concursului se stabilește printr-un regulament aprobat de către Parlamentul RM.

(4) Judecătorul Curții Constituționale este numit în funcție pentru un mandat de 9 ani, fără dreptul de a fi numit din nou în această funcție.

(5) După încetarea exercitării mandatului, judecătorul Curții Constituționale își poate continua activitatea în orice funcție de judecător vacantă, aleasă de el, fiind numit fără concurs.

10. La articolul 12, în alin. (1) după cuvântul „Moldova” se înserează cuvântul „Guvernului”.

11. La articolul 13. alin. (2) se expune în următoarea redacție: „Judecătorii Curţii Constituţionale dispun de imunitate funcțională și nu pot fi trași la răspundere juridică pentru voturile sau opiniile exprimate în exercitarea mandatului și după expirarea lui, dacă nu va fi stabilită vinovăția lui de abuz criminal.

12. Articolul 16 se expune într-o nouă redacție:

(1) Personalitatea judecătorilor este inviolabilă.

(2) Inviolabilitatea judecătorilor se extinde asupra locuinței și locului lui de serviciu, vehiculelor și mijloacelor de telecomunicație folosite de el, asupra corespondentei, bunurilor și documentelor lui personale.

(3) Urmărirea penală împotriva judecătorului poate fi pornită doar de către Procurorul general cu acordul majorității plenului Curții Constituționale în condițiile Codului de procedură penală. În cazul săvârșirii de către judecător a infracțiunilor specificate la art.243, 324, 326 și 330^2 ale Codului penal al RM, precum și în cazul infracțiunilor flagrante, acordul plenului Curții Constituționale nu este necesar.

(4) Judecătorul constituțional nu poate fi reținut, supus aducerii silite, arestat, percheziționat fără acordul plenului Curții Constituționale. Toate acțiunile procesuale în privința judecătorului cu excepția cazului de infracțiune flagrantă, pot fi efectuate numai după emiterea ordonanței de pornire a urmăririi penale, cu respectarea garanțiilor instituite de norma constituțională și tratatele internaționale la care RM este parte. Acordul plenului Curții Constituționale nu este necesar în caz de infracțiune flagrantă.

(5) De la data înaintării învinuirii, judecătorul constituțional este suspendat de drept din funcție.

(6) Despre înaintarea învinuirii sunt informate autoritățile publice care sunt abilitate cu dreptul de a numi judecătorul constituțional în funcție.

13. La articolul 17:

– lit.a) se expune în următoarea redacție „să-şi îndeplinească atribuțiile cu imparțialitate, în respectul Constituției și a legislației în vigoare”;

– la d) se inserează cuvântul „despre” după sintagma „ Curţii Constituționale”.

– la lit g) după cuvântul „proprietate” se completează cu textul „să informeze plenul Curţii Constituționale despre conflictual de interese”.

14. La articolul 19, în alin. (1) lit.a) sintagma „(mai mult de 4 luni)” se substituie cu textul „potrivit Codului Muncii”.

15. La articolul 25:

– lit. d) se expune în redacția „Consiliul Superior al Magistraturii”;

– se completează cu lit.e) în următoarea redacție: „Curtea Supremă de justiție și alte instanțe judecătorești”

– se exclude lit.g)

– lit. h) se completează cu sintagma „grupul parlamentar).

16. Articolul 25^1 se exclude (deoarece contravine art.135 din Constituție).

17. La articolul $25^{1:}$

– în p.4 – se exclude textul „*În caz de imposibilitate a convocării plenului Curții, decizia de suspendare se emite printr-o dispoziție a Președintelui Curții Constituționale, cu confirmarea ulterioară obligatorie de către plenul Curții Constituționale*”.

– în p.6 – sintagma „*termeni rezonabili*” se înlocuiește cu sintagma „*în termen de 15 zile*”.

18. La articolul 26.

– alin. (5) se expune în următoarea redacție „Actele Curţii Constituţionale privind exercitarea jurisdicției constituționale nu sunt supuse nici unei căi de atac, sunt definitive şi intră în vigoare la data publicării în Monitorul Oficial. La decizia Curţii, unele acte intră în vigoare la data indicată în ele.

– alin. (7) după cuvântul „viitor” se completează cu textul „cu excepția actelor examinate în procedura excepției de neconstituționalitate”.

19. La articolul 27, ce exclude alin.(2)

20. La articolul 27:

– alin. (1) se expune în următoarea redacție: „Actele Curţii se adoptă cu votul majorității judecătorilor”

– se adaugă un nou alineat – alin.(5) „Opinia separată a judecătorului se anexează la actul adoptat și poate servi motiv de revizuire”.

21. La articolul 28, la alin. (2) cuvântul „adoptării” se substituie cu cuvântul „publicării”.

22. la articolul 29., cuvântul „ Preşedintele” se substituie cu cuvântul „plenul Curții Constituţionale”, iar cuvântul „secretă” se substituie cu cuvântul „închisă”.

23. La articolul 31, se completează cu alin. (2) Sînt supuse controlului constituționalității: numai actele normative adoptate după intrarea în vigoare a Constituţiei adoptate la 29 iulie 1994.

24. La articolul 32, sintagma „de 6 luni de la data primirii materialelor” se substituie cu cuvântul „rezonabil”.

PRESEDINTELE PARLAMENTULUI

PROIECT DE LEGE FERENDA
privind modificarea Codului Jurisdicției Constituționale, propuse în cadrul lucrărilor conferinței internaționale științifico-practice
„Jurisdicția constituțională din Republica Moldova: abordări, probleme și perspective"
(Chișinău, 05 iunie 2020)

Art. I – Codul Jurisdicției Constituționale, adoptat prin Legea nr. 502-XIII din 16.06.95 (publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.53-54/597 din 28.09.1995), cu modificările ulterioare, se modifică după cum urmează:

1. La art.38, lit.d), sintagma *„Curtea Supremă de Justiție"* se înlocuiește cu sintagma *„instanțele judecătorești"*.

2. Codul Jurisdicției Constituționale se completează cu un nou articol – art. 61^1 în următoarea redacție:
Art.61^1– Constituția Republicii Moldova este Legea ei supremă. Nici o Lege și nici un alt Act juridic, care contravine prevederilor Constituției, nu are putere juridică.

3. Art.72, p.1 se completează cu două subpuncte – litera c) și litera d).

lit.c) – Motiv de revizuire poate servi hotărârea Curții Europene pentru Drepturile Omului și demersul subiecților abilitați cu drept de sesizare a Curții Constituționale.

lit.d) – Hotărârea și Avizul Curții Constituționale pot fi revizuite la cererea judecătorului constituțional și în cazul în care acestea contravin articolului 7 din Constituție.

LISTA
HOTĂRÎRILOR CCRM PASIBILE REVIZUIRII,
adoptată în cadrul lucrărilor
conferinței internaționale științifico-practice
„Jurisdicția constituțională din Republica Moldova: abordări, probleme și perspective”
(Chișinău, 05 iunie 2020)

1. **HCC nr.36 din 05.12.2013** privind interpretarea articolului 13 alin. (1) din Constituție în corelație cu Preambulul Constituției şi Declarația de Independență a Republicii Moldova;
2. **HCC Nr.24 din 09 octombrie 2014** pentru controlul constituționalității Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, şi Uniunea Europeană şi Comunitatea Europeană a Energiei Atomice şi statele membre ale acestora, pe de altă parte, şi a Legii nr.112 din 2 iulie 2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere RM – UE;
3. **HCC nr.31 din 11.12.2014** privind revizuirea HCC nr.9 din 26 mai 2009 (*abolirea restricției de a avea dubla cetățenie pentru demnitari de stat, militari și alte categorii de funcționari public*i);
4. **HCC nr.29 *din* 22 iunie 2015** pentru interpretarea art.85 alin. (1) și alin. (4) din Constituția Republicii Moldova din 24 noiembrie 2015 *(dizolvarea Parlamentului);*
5. **HCC nr.19** pentru interpretarea prevederilor art. 34 alin. (3) din Constituția RM *(accesul la informație)*;
6. **HCC nr.2 din 9 februarie 2016** pentru interpretarea art.135 alin.(1) lit.a) şi g) din Constituția RM;
7. **HCC nr.7 din 4 martie 2016** privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea şi completarea Constituției Republicii Moldova (*modul de alegere a Președintelui*);
8. **HCC nr.12 din 12 mai 2016** privind interpretarea prevederilor articolelor 116 alin.(2) și (4) și 136 alin.(1) din Constituție *(extinderea mandatului unor judecători până la numirea succesorilor)*;
9. **HCC nr.2 din 24 ianuarie 2017** pentru interpretarea prevederilor art.98 alin. (6) din Constituția RM (*codecizia la remanierea guvernamentală*);
10. **HCC nr.14 din 02 mai 2017** privind interpretarea articolului 11 din Constituție (neutralitatea permanentă);
11. **HCC nr.28 din 17 octombrie 2017** privind interpretarea prevederilor articolului 98 alin. (6) în coroborare cu articolele 1, 56, 91, 135

și 140 din Constituție (*neîndeplinirea obligațiilor constituționale de către Președinte*);

12. **5 hotărâri** de suspendare din funcție a Președintelui RM.

Materialele Conferinței Internaționale științifico-practice „ *Jurisdicția constituțională din Republica Moldova: abordări, probleme și perspective*" din 05 iunie 2020.

Organizatorii Conferinței: Grupul de inițiativă pentru reforma contituțională în Republica Moldova, Uniunea Juriștilor din Moldova, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene *"*Constantin Stere*"*

ДОСТУП В ИНТЕРНЕТ: ПРАВО, ГАРАНТИИ И ОГРАНИЧЕНИЯ

Виктор ПУШКАШ
Доктор права, Заведующий кафедрой публичного права Европейского университета Молдова

Валерий КУЧУК
Доктор права, Преподаватель ВУЗа

CZU – 342.72/.73:004.738.5

Резюме

В Республике Молдова все шире обсуждается вопрос о признании доступа в Интернет как одно из фундаментальных прав человека. В материале приводятся аргументы о необходимости закрепления этого права в разделе Конституции «Основные права и свободы граждан». По мнению авторов, право на Интернет должно быть закреплено и в специальном законе, который предусмотрел бы условия допуска в Интернет, обязанности операторов услуг и пользователей, ограничения и гарантии ответственного пользования Интернета.

Ключевые слова: *Республика Молдова, Конституция, Интернет*

Summary

In the Republic of Moldova, the issue of recognizing Internet access as one of the fundamental human rights is increasingly being discussed. The material provides arguments about the need to consolidate the right for acces in the Internet in the section of the Constitution of Republic of Moldova «Fundamental rights and freedoms of citizens.» According to the authors, the right for acces in the Internet should also be enshrined in a special law, which would provide for the conditions for access to the Internet, the obligations of service operators and users, and restrictions and guarantees of responsible use of the Internet.

Keywords**:** *The Republic of Moldova, the Constitution, the Internet.*

Введение

Неотъемлемой частью информационных технологий, содействующих демократии и экономического развитию общества, является Интернет.

Согласно определению Википедии, Интернет – это всемирная система объединенных компьютерных сетей для хранения и передачи информации [1].

Всемирная сеть появилась сравнительно недавно, а именно 29 октября 1969г между двумя первыми узлами сети был проведен первый сеанс связи. В то же время, некоторые исследователи (такие как А.А.Щербовичь [2], Хорациу Дан [3] и другие) называют время появления Интернета начало «90» годов прошлого века, потому как именно в 90-ые годы, интернет объединил в себе большинство существовавших тогда обособленных сетей.

Таким образом, Интернет стал глобальным информационным пространством и самым популярным средством для доступа и обмена информацией. По данным ООН, больше половины населения Земли имеют доступ к Интернету. Обозначим и то, что внимание к Интернету проявили не только физические и юридические лица, но и государства, объединения и союзы государств, многочисленные международные организации, в том числе Европейский Союз и Европейский Суд по правам человека.

Свобода доступа пользователей Интернета к информационным ресурсам не ограничивается государственными и/или национальными границами, имея место быть только языковые барьеры и параметры. В этой связи отметим, что благодаря ООН, доступ в Интернет был признан базовым правом человека. Так, в отчете о распространении и защите прав на свободу выражения мнений [4], Генеральная Ассамблея ООН определила, что доступ в Интернет является частью этих прав и свобод. Было отмечено, что уникальная и преобразующая природа Интернета не только способствует применению права на свободу мнений и самовыражения, но и является частью прав человека, играя роль в прогрессивном развитии общества в целом. Таким образом, было одобрена принципиальная позиция согласно которой распространение информации в сети Интернет должно быть максимально свободным, кроме ситуаций, когда оно может привести к нарушению прав человека. Кроме того, само отключение тех или иных регионов от Интернета было признано что также является нарушением прав человека [5].

Несмотря на то что сеть Интернета существует и работает, развиваясь активно национально, регионально и глобально, вглубь и в ширь, можно однозначно констатировать факт отсутствия серьезного правового регулирования вопросов доступа и использования сети Интернет, в первую очередь на конституционном уровне. Хотя реальные подвижки есть (вопрос конституционного оформления право на интернет обсуждается в профессиональных кругах), тем не менее, несмотря на отсутствие четкого правового

поля, сеть Интернета несомненно развивается и становится Доминантам современной жизни.

На сегодняшний день, без сомнения имеет место гражданское и государственное признание Интернета и его потенциала в содействии устойчивому развитию человечества и создании инклюзивных обществ знаний, а также в обеспечении свободного потока информации и идей во всем мире.

Правовые основы доступа граждан в Интернет в Республике Молдова

После провозглашения суверенитета [6] и независимости Республики Молдова [7], наша страна взяла курс на внедрение информационных технологий.

15.10.1993 г. Республика Молдова стала постоянным членом Ассоциации Европейских сетей, а 01.01.1994 г. в Республике Молдова был включен первый Интернет сервер.

В соответствии с законодательством в разные годы, на уровне Правительства действовали разные ведомства, которые выполняли и функции по координировании информационных технологий.

Так, 01.09.1993 г. был создан Республиканский Центр по Информатики, впоследствии преобразованный в 2002 году в государственное предприятие «Молддата». Бывшее ГП «Молддата» именуемая сегодня «*Службой информационных технологий и кибербезопасности*», в настоящее время является специализированным предприятием в ведение которой разработка и внедрение информационных технологий, а также администрирование национального домена Республики Молдова (md) .

До 2005 года в составе Правительства действовало Министерство транспорта и сообщения и только в 2005 году было сформировано отдельное Министерство информационных технологий, как орган государственного управления в функции которого входила разработка, продвижение и применение государственной политики в области информационных технологий, информационного общества и связи. Миссия Министерства состояла в обеспечении непрерывного развития этого сектора, посредством продвижения политик.

В настоящее время, в Республике Молдова область Интернета администрируется Национальным Агентством по регулированию в области электронных коммуникаций и информационных технологий (НАРЭКИТ), которая является центральным государственным органом, который регулирует деятельность в секторах элек-

тронных коммуникаций, информационных технологий и почтовых коммуникаций, обеспечивает реализацию стратегий развития выбранных секторов и контролирует соблюдение соответствующего законодательства. На НАРЭКИТ также возложена задача защиты законных интересов и прав конечных пользователей электронных коммуникаций и почтовых услуг путем поощрения конкуренции на этих рынках, обеспечения эффективного использования ограниченных ресурсов, поощрения эффективных инвестиций в инфраструктуру и инновации.

Начиная с апреля 2016 года, Законом о доступе к собственности и совместном использовании инфраструктуры, НАРЭКИТ было наделено полномочиями связанными с общедоступными сетями электронных коммуникаций, с целью обеспечения соблюдения положений этого закона собственниками и поставщиками сетевых услуг и/или услуг электронной связи, с целью получения и реализации права доступа к собственности и совместного использования инфраструктуры связанной с сетями электронных коммуникаций.

Необходимо констатировать, что на сегодняшний день информация и научные знания, определяет уровень развития государства и диктует тенденции на развитие, и значит на его будущее.

Особенности перехода любого государства, и в данном случае Республики Молдова к информационному обществу, определяется его политическими, социально-экономическими и культурными особенностями.

Так, в 2001 году в соответствие с Законом о телекоммуникациях 1995 года, Министерство транспорта и коммуникаций утвердило Национальную стратегию в области телекоммуникаций [8], в которой прямо упоминается о необходимости развития Интернета в Молдове.

В дальнейшем эта цель была сформулирована в рамках Национальной политики в области телекоммуникаций, утвержденной Постановлением Правительства РМ No. 975 от 13.09.2001 г. [9] .

Концепцию Интернета и его законодательного развития можно найти в модельном законе об основах регулирования Интернета МПА стран-участников СНГ [10] и означает глобальную информационную и телекоммуникационную сеть, которая соединяет информационные системы и телекоммуникационные сети разных стран через глобальные адреса на основе использования наборов IP (Интернет-протокол) и протоколов передачи данных (Transmission Control Protocol, TCP) и который предлагает возможность различ-

ных форм коммуникации, включая размещение информации для широкой публики. На наш взгляд, модельный закон МПА стран-участников СНГ необходимо незамедлительно принять в Парламенте РМ и начинать имплементировать системно, нормативы права и регулирования электронных коммуникаций в Молдове.

Отметим также, что для развития данного сектора, в Молдове в 2001г. была разработана национальная стратегия «Цифровая Молдова – 2020» [11].

Этот программный документ создал необходимые предпосылки, определяющий направление для обеспечения системного развития области информационных технологий и связи в последующие годы, обеспечивая реализацию преимуществ, которые несет в себе информационное общество для удобства и благосостояния граждан. Посредством внедрения стратегии «Цифровая Молдова» и других национальных программ в области информационного обеспечения (e-justice, e-governance, etc.), наша страна должна стать развитым информационным обществом.

Сейчас стоит на повестку дня необходимость разработать другую национальную стратегию развития информационного пространства страны – стратегию «Цифровая Молдова 2030», в которой право на доступ к Интернету должно стать залогом и основой развития.

Начиная с 1992 года и по сегодняшний день принято около 40 правовых актов в виде законов, постановлений Правительства и ряд других подзаконных актов, которые создали правовую базу для внедрения информационных технологий. Это Закон № 273 от 09.11.1994 года «об удостоверяющих личность документов национальной паспортной системы», Закон № 1069 от 22.06.2000 г. «об информатике», Закон № 264 от 15.07.2004 г. «об электронном документе и цифровой подписи, Закон № 133 от 08.07.2011 г. «о защите персональных данных», Закон № 467 от 21.11.2003 г. «об информатизации государственных информационных ресурсов»), Закон № 28 от 10.03.2016 г. «о доступа к собственности и совместном использовании инфраструктуры сетей электронных общего пользования» и многие другие.

Таким образом, сегодня в Республике Молдова, проблемы информационных технологий регулируются многими правовыми актами, но в первую очередь специальным Законом nr.241/2007[12] и соответствующими решениями Национального Агентства по регулированию в области электронных коммуникаций и информационных технологий [13], который устанавливает правила и общие

условия обучения и регистрации, перерегистрации, аннулирование и аннулирование имен под доменов в домене более высокого уровня (.md). И так как законодательные рамки в Молдове должны быть гармонизированы с европейским законодательством в соответствие с Соглашением об ассоциации РМ-ЕС от 2014г, Закон об электронных коммуникациях является общей основой для предоставления телекоммуникационных услуг в стране и содержит положения нескольких Директив ЕС по вопросам деятельности данного сегмента информационного рынка, в том числе таких как обеспечение конкуренции и регулирование рынка. Закон о доступе к активам и совместном использовании инфраструктур общественных сетей электронных коммуникаций от 2016 г., также регулирует доступ к такой инфраструктуре и стимулирует развитие конкуренции в рамках общего законодательства ЕС.

Еще в 2005 г., Виктор Пушкаш, Председатель Конституционного суда РМ, в ходе участия на международной конференции по информационным технологиям, на котором представил доклад «Роль Конституционного суда по внедрению электронной демократии»[14] отметил, что «*электронное обслуживание является эффективным и дешевым средством, которое позволяет приблизить государственное управление к людям. Появляются новые возможности, но и большая государственная ответственность по отношению к людям….*».

Вместе с тем можно констатировать в Республики Молдова, недостаточное развитие законодательной базы, важный фактор в вопросе обеспечения стабильного и качественного уровня доступа в Интернет.

В первую очередь мы имеем в виду отсутствие закона о праве доступа в Интернет, потому как в настоящее время предоставление услуг доступа в Интернет не регулируется отдельно от предоставления услуг электронной связи населению. Вместо с тем, в нынешнем году Правительство РМ одобрило законопроект о внесении изменений в Закон об электронных коммуникациях, которые исходят из положений Регламента (ЕС) 2015/2120 Европейского парламента и Совета от 25 ноября 2015 г., устанавливающие меры которые должно предпринять государство в отношении доступа граждан к открытому Интернету [15].

Согласно рейтингу Worldwide Broadband Speed League 2020, составленному Cable.co.uk [16], Республика Молд о ва занимает 59-е место в мире со средней скоростью загрузки 27,48 Мбит/с. Сегодня нет ограничений на контент, который может быть передан в Ин-

тернете, соблюдая безусловно юридические нормы специальных законов (Закон об авторском праве, Закон об азартных играх, Закон об электронной торговле и т. д.). В то же время, по решению правоохранительных органов, провайдеры электронных коммуникаций (или провайдеры услуг информационного общества) могут быть обязаны заблокировать доступ конкретных лиц к определенному типу контента. В связи с этим необходимо отметить, что блокирование доступа к информации в Интернете, широко применилось в Республике Молдова при объявлении чрезвычайного положения в связи с ситуацией COVID-19 (17 марта – 15 мая 2020 г.), где в соответствии с решением Комиссии по чрезвычайной ситуации №3/2020, имело место блокировка интернет-сайтов на территории Республики Молдова. В то же время отметим, что это было вызвано исключительной ситуацией и имело ограниченное по времени применение, поэтому оно было юридически обосновано и после отмены чрезвычайного положения данные ограничения прекратили свое действие.

Вследствие вышесказанного, подчеркнем, что отсутствие охраняемого законом права на доступ в Интернет означает для любых имеющих какие-либо негативные либо ограничительные намерения, возможность в любое время ограничить либо прекратить предоставление гражданину Республики Молдова доступа в Интернет. Если в Молдове право граждан на доступ в Интернет на сегодняшний день законодательно никак не закреплено, то отсутствуют и другие возможности либо ограничиваются соответственно другие афферентные права – такие как свобода слова, свобода доступа к информации, нет возможности обеспечить соответствующую (минимальную) скорость передачи данных, осложняются все правовые взаимоотношения между лицами использующих данный вид связи (услуг), в то время как по международному праву государство обязано гарантировать каждому человеку доступ к Интернету.

Рост числа молдавских пользователей Интернета (более 85%) выводит на повестку дня страны национальную правовую задачу регулирования Интернета, и в первую очередь обеспечения доступа в Интернет.

Предложения по изменении конституционных основ для обеспечения доступа в Интернет

Без сомнения право на доступ в Интернет должно быть признано как одно из основных прав человека, и оно должно быть прописано в Конституции Республики Молдова.

Можно констатировать что есть страны, которые усовершенствовали свои правовые системы и в этой проблеме, начиная с законов, подзаконных актов и прежде всего внеся изменения в своих национальных конституциях.

По нашему мнению, есть острая необходимость по совершенствованию и нашей Конституции, принятой 29 июля 1994 года. На наш взгляд, во втором разделе Конституции – «Основные права, свободы и обязанности» можно было бы ввести отдельную статью – «Право на Интернет», в которой необходимо признать право на Интернет, как одно из фундаментальных прав человека и условия реализации этого права. А можно внести и дополнения к отдельным статьям действующей Конституции, в частности, в статье 30 – «Тайна переписки», и в части (4) ст. 34 Конституции РМ – «Право на информацию» (к настоящему докладу прилагаем наш проект конституционного закона *lege ferenda*).

Также, имеется необходимость в специальном Законе об основах регулирования Интернета, который бы:

- определил правовые отношения между участниками процесса регулирования Интернета и их функции при осуществлении регулирования,
- установил принципы и определил основные направления регулирования правовых отношений, связанных с использованием Интернета,
- установил правила определения места и времени совершения юридически значимых действий при использовании Интернета,
- нормативно установил гарантии соблюдения прав человека, в том числе обеспечение свободы доступа к информации, информационную безопасность,
- установил порядок государственной поддержки работы и развития Интернета.

В заключение подчеркиваем, что Интернет является самым динамичным средством, и поэтому любые системы или механизмы, предназначенные для управления использования интернета, должны быть открыты для всех, обеспечивая конституционную защиту прав человека. И в таком случае, возникает необходимость развивать и Интернет-право – как совокупность институтов, которые принадлежат к различным отраслям права, но изучает и применяет все нормы, которые возникают в связи со сбором, обработкой, передачей и распространением информации в сети Интернет[17].

Мы считаем, что в Республике Молдова, Интернет-право должно существовать как самостоятельная отрасль права, и в первую очередь – как учебная дисциплина и специальная область для научных юридических исследований. Ведь, конституционное и нормативное регулирование обеспечения доступа к Интернет-ресурсам, является злободневной задачей для государственных институтов власти, поскольку речь идет об одном из основных прав человека, и в свете современных вызовов, именно реализация права на доступ в Интернет, в состояние обеспечить соответствующее дальнейшее соблюдение других конституционных прав и свобод граждан Республики Молдова.

Доклад на Международный форум
по управлению Интернетом
(23-24 ноября 2020г)

Приложение
к Докладу В.Пушкаш и В.Кучук
на Международный форум по управлению Интернетом
(23-24 ноября 2020г)

**Проект Закона *lege ferenda*
в третьем чтении**

ЗАКОН РУСПУБЛИКИ МОЛДОВА
О ИЗМЕНЕНИИ КОНСТИТУЦИИ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

Парламент принимает настоящий конституционный закон.

Статья I. Внести в Конституцию Республики Молдова, принятая 29 июля 1994 г. (переиздана в Официальном вестнике Республики Молдова, 2016 г., № 78, статья 140), с последующими изменениями, следующие изменения:

1) В статье 30 «Тайна переписки» часть (1) изложить в следующей редакции: «(1) Государство обеспечивает тайну писем, телеграмм и других почтовых отправлений, телефонных переговоров и иных законных видов связи, в том числе с использованием информационных технологий».
2) Во втором разделе Конституции – «Основные права, свободы и обязанности» ввести отдельную статью – ст.30[1] «Право на Интернет», в следующей редакции:
   (1) Право на Интернет является фундаментальным правом человека реализуемый согласно закону.
   (2) Интернет является суверенным, открытым и публичным информационным ресурсом в соответствии с законом.
   (3) Интернет находится под непосредственным контролем государства, который обеспечивает всем лицам равные условия допуска и использования.
   (4) Деятельность Интернета направлена на объективную и на равных условиях передачу информации и предоставление услуг, при обеспечении качественного и гарантированного допуска всех лиц в сеть.
   (5) Злоупотребление правом на Интернет не допускается.
3) Часть (4) ст. 34 Конституции РМ – «Право на информацию», изложить в следующей редакции: «(4) Средства массовой информации, как государственные, так и частные, обязаны обеспечивать допуск к информационным ресурсам и достоверное информирование общественности.

Статья II. Нстоящий закон вступает в силу со дня опубликования в Официальном мониторе Республики Молдова.

Статья III. Правительству в 12-месячный срок со дня вступления в силу настоящего закона:

а) представить Парламенту предложения по приведению действующего законодательства в соответствии с настоящим законом;

b) привести свои нормативные акты в соответствие с настоящим законом;
c) принять нормативные акты, необходимые для исполнения настоящего закона.

Председатель Парламента **Зинаида ГРЕЧАНЫЙ**

Библиография

1 Интернет. Материал из Википедии — свободной энциклопедии. https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%98%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5%D1%82

1 Конституционные гарантии свободы слова и права доступа к информации в сети Интернет. https://www.dissercat.com/content/konstitutsionnye-garantii-svobody-slova-i-prava-dostupa-k-informatsii-v-seti-internet

1 Horatiu Dan Dumitru. Provocari constitutionale ale Internetului. http://www.legi-internet.ro/articole-drept-it/provocari-constitutionale-ale-internetului.html

1 Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, Frank La Rue*26.05.2011. В отчете сказано: «недавняя волна демонстраций в странах Ближнего Востока и Северной Африки показывают, что Интернет может играть одну из ключевых ролей в мобилизации населения в борьбе за справедливость, равенство, подотчетность и соблюдение прав человека. Поэтому обеспечение доступа в Интернет для всех людей и с минимальными ограничениями для доступа к онлайн-контенту должно стать приоритетом для всех государств».
https://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/17session/A.HRC.17.27_en.pdf

1 Резолюция ООН от 3 июня 2011г.

1 Декларация о суверенитете от 23 июня 1990 года

1 Декларация о независимости от 27 августа 1991 года

1 Министерство транспорта и коммуникаций Республики Молдова, Приказ № 18 от 23.01.2001об утверждении Национальной стратегии в области телекоммуникаций, Официальный вестник Республики Молдова № 8-10 / 27 от 25.01.2001

1 Постановлением Правительства РМ No. 975 от 13.09.2001 г. «о национальной политики в области телекоммуникаций» Официальный вестник Республики Молдова, 18.09.2001, № 112-113 (1022).

1 Вестник Межпарламентской Ассамблеей государств-участников Содружества Независимых Государств, Приложение к постановлению МПА СНГ от 16.05.2011 г. № 36-9)

1 Стратегия «Цифровая Молдова 2020», утвержденна Постановлением Правительства № 857 от 31.10.2013

1 Закон № 241 от 15-11-2007 об электронных коммуникациях

[1] Решение Национального Агентства по регулированию в области электронных коммуникаций и информационных технологий № 42/2020 «об утверждении Положения об управлении доменом более высокого уровня .md»

[1] V.Pușcaș. „Rolul Curții Constituționale în implementarea și afirmarea democrației electronice”. Revista Națională de Drept. 2005 nr. 9

[1] Регламент Европейского Парламента и Совета Европейского Союза 2015/2120 от 25 ноября 2015 г. об установлении мер относительно открытого доступа в Интернет и изменении Директивы 2002/22/ЕС об универсальных услугах и правах пользователей в отношении сетей электронных коммуникаций и услуг и Регламента (ЕС) 531/2012 о роуминге общественных сетей мобильной связи в пределах Союза. Постановление Правительства РМ № 558/2020 «Об утверждении законопроекта о внесении изменений в Закон об электронных коммуникациях №. 241/2007», законодательная инициатива находится в Парламенте, зарегистрированном под №360 в 2020 году

[1] Worldwide Broadband Speed League 2020. https://www.cable.co.uk/broadband/speed/worldwide-speed-league/

[1] на Западе существует отдельный предмет, в частности, преподаваемый в учебных заведениях, называемый «Правом киберпространства» (Cyberspace Law)

ПРАВОВЫЕ ПРОБЛЕМЫ ДОСТУПА В ИНТЕРНЕТ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

Валерий КУЧУК
Доктор права, Преподаватель Вуза

Виктор ПУШКАШ
Доктор права, Заведующий кафедрой публичного права Европейского университета Молдова

CZU – 342:004.738.5

Резюме

В Республике Молдова Интернет стал основным информационным ресурсом. Это, в свою очередь, наряду с предоставлением человеку многих преимуществ и возможностей, Интернет конвейерно генерирует все больше и больше правовых проблем. Основная причина этому нарушение фундаментальных прав человека, нарушение интересов общества и государства. В статьи приводятся аргументы о необходимости регулирования Интернета, начиная с Конституции Республики Молдова, и заканчивая действующим законодательством. На взгляд авторов, право на Интернет должно быть закреплено и в специальном законе, который предусмотрел бы условия допуска в Интернет, обязанности операторов услуг и пользователей, ограничения и гарантии ответственного пользования Интернета.

Ключевые слова: *Республика Молдова, Конституция, Закон, Интернет.*

Summary

In the Republic of Moldova, the Internet has become the main information resource. This, we can apreciate that in comparison with providing a person with many advantages and opportunities, the Internet generates more and more legal problems. The main reason for this is violation of fundamental human rights, violation of the interests of society and the state. The articles provide arguments about the need to regulate the Internet, starting with the Constitution of the Republic of Moldova and ending with the current legislation. In the opinion of the authors, the right to the Internet should also be enshrined in a special law, which would provide for the conditions for access to the Internet, the obligations of service operators and users, restrictions and guarantees of responsible use of the Internet.

Keywords: *The Republic of Moldova, the Constitution, the law, the Internet.*

Признавая значимую роль Интернета в современном мире, тем не менее надо признать, что Интернет – это в том числе инструмент нарушения любых гражданских прав. При том что это совершенно новое качество нарушения по сравнению с тем, что люди, общество и государство имели раннее.

К тому же сегодня остро стоит как организационно-правовая проблематика сети Интернет, так и наличие специальных проблем которые возникли в условиях всеобщей пандемии, и которые заставили уйти в Интернет и экономику, и образование, и государственное управление, и многие другие сферы деятельности человека, даже сектор юстиции.

И если систематизировать проблемы Интернета, мы раздели их на два блока – общие и специальные.

К общим проблемам Интернета относятся:

а) проблема юрисдикции,
б) проблема суверенности,
с) проблема государственного управления,
д) проблема ответственности,
е) проблема доступа в Интернет, и,
ф) проблема ограниченного использования Интернета – проблема ограничений.

А если касаться специальных проблем, то только на примере юстиции, можно указать специфику доступа и специфику использования Интернета. Здесь можно указать проблема правосубъектности, участия тех или иных лиц в данных общественных правоотношениях, складывающихся с доступом и использованием сети Интернет.

Также, мы имеем и проблему электронной подписи, и прозрачности работы суда и рассмотрения дел, проблема обеспечения доказательств, проблема фиксации времени и места действий в сети, проблема личных данных, итд итп. И от решения каждой из этих проблем, сформируется доверие или наоборот, недоверие к сектору юстиции и к тем институтам работающих в нем.

Кроме этого, несомненно, правоотношения между акторами Интернета и государством, а также государством и международные организации, которые прекрасно понимают серьезность неурегулированности вопросов в сети Интернет и необходимость решения правовых возникающих проблем.

Помимо указанных общих проблем сети Интернет, существуют специальные, уникальные проблемы сети, которые не имеют аналогов в реальном мире, в реальных общественных отношениях.

В первую очередь, это проблема электронной коммерции. Далее, проблематика рекламы в сети, электронная почта, предпринимательство, налогообложение, электронная почта и электронное управление.

И все вышеобозначенные группы генерируют вопросы и проблемы, все они нуждаются в нормативном регулировании. Иначе генерация проблем доступа и использования сети интернет поставлена на поток.

Это проблема соблюдения авторских прав в сети и прав на товарные знаки. А также проблема манипуляции информацией с нарушением прав правообладателей.

Следующей проблемой, является проблема ответственности за содержание информации клиентов и пользователей на серверах провайдеров – операторов связи и провайдеров информационных услуг. Далее – это проблема безопасности (криптография, защита данных, политика шифрования и.т.д.). Кроме этого, смежный вопрос – это проблема обеспечения и осуществления цензуры, как частной, со стороны каких-либо лиц, со стороны сетевого сообщества, так и со стороны государства и государственных организаций.

Вопрос нормотворческой деятельности в плане суверенности сети, стоит крайне остро. И это происходит на наш взгляд потому как государственный суверенитет РМ в сети Интернет, принцип суверенности национальной сети Интернета – не закреплен ни в каких всевозможных нормативно-правовых актах, и в первую очередь отсутствует конституционный базис правового регулирования.

Более того, понимание данного вопроса, на самом деле отсутствует как у регуляторов, так и у пользователей сети.

Далее, смежный с ним принцип первичности закона также не соблюдается, потому как мы считаем что сперва необходимо закрепить соответствующие позиции данных общественных правоотношений в законе, а уже после этого их можно доверять определенным складывающимся общественным отношениям саморегуляции или регулирование на уровне пользователей Интернета.

Имея в виду вышеописанное, главными правовыми проблемами Интернета это:

- Конституционное регулирование Интернета.
- Проблемы, связанные с защитой прав человека в сети Интернет.
- Проблемы правового регулирования Интернета и собственности в сети (в том числе исключительных прав на сетевой адрес – доменное имя).

- Защита персональных данных.
- Правовое регулирование электронной торговли в сети Интернет
- Распространение экстремистских материалов в сети Интернет.
- Пропаганда и продажа наркотических средств и психотропных веществ.
- Клевета в сети Интернет.
- Мошенничество в сети Интернет.

Таким образом можно четко определить, что Интернет-регулированию необходимо развитие:

– конституционных основ проблемы допуска в сеть Интернета;
– нормативно-правовой базы Интернета в РМ;
– судебную практику решения правовых проблем доступа в Интернет и пользования сети.

Мы уверены, что решение проблемы развития законодательства РМ о доступе в Интернет, обеспечение стабильности, совместимости, доступности и открытости Интернета, нейтральности и суверенности сети, доступ к информации и знаниям, конфиденциальность, кибербезопасность и трансграничное развитие информационно-коммуникационных технологий, способны сформировать основу долгосрочного развития Молдовы и ее граждан.

Мы поддерживаем неоднократно высказанное мнение исследователей [18], которые считают, что право на доступ в Интернет должно включать следующие составляющие:

– свобода выбора и использования программного обеспечения и технических устройств, с которых осуществляется доступ в Сеть;
– качественный сервис и беспрепятственный доступ к технологическим возможностями, предоставляемым Интернетом;
– требование сетевой нейтральности;
– запрет любой дискриминации трафика или ухудшения качества услуг;
– обеспечение максимального охвата для доступа в Интернет с мобильных устройств и в общественных местах;
– и другие.

В то же время мы поддерживаем мнение ученых, которые в своих исследованиях [19] считают необходимыми при свободном допуске в Интернет внедрение правовых ограничений и гарантий необходимые для:

– защиты конституционного строя, обороны страны и безопасности государства;

– защиты нравственности и здоровья граждан;
– обеспечения прав и свобод других лиц;
– ограничение конституционной свободы слова.

Однако, считаем, что любые ограничения прав и свобод могут иметь место только в соответствии со ст. 54 Конституции РМ. Тем более что конституционная практика выработала определенные четкие критерии, нами раннее описанные [20]:

– ограничение прав или свобод могут иметь тесто только на основании конкретного органического закона;
– ограничения не должны противоречить международному праву;
– ограничения могут касаться только определенного права и не противоречить другим правам и свобод;
– некоторые права носят абсолютный характер и не могут быть ограничены;
– ограничения могут носить исключительный характер;
– ограничения могут быть направлены на значимые интересы: государственной безопасности, конституционного строя, территориальная целостность и другие;
– ограничения могут быть направлены против массовых беспорядков, преступности, предотвращения нарушений прав, свобод и достоинство других граждан и др.;
– ограничения должны быть пропорциональны ситуациям и не могут задевать других прав или свобод;
– ограничения должны носить временный характер.

Таким образом, мы считаем, что вопрос свободного доступа граждан в Интернет в Республике Молдова, необходимо осуществлять соблюдая следующие условия:

– строгое соблюдение конституционных прав человека;
– внедрение законодательным образом концепции свободного и открытого Интернета, согласно принципам ООН, Декларацией прав человека, Регламентом (ЕС) 2015/2120) и действующим законодательством Республики Молдова;
– ограничение (блокирование) доступа лиц к определенному контенту в сети Интернет строго в соответствии с законом.

Казуальный случай о конституционном рассмотрении вопроса о праве на информацию

Право на информацию тождественно праву на доступ в Интернет. Однако, вопрос о праве на информацию в Республике Молдова

был рассмотрен Конституционным Судом РМ, который 22 июня 2015 года принял Постановления №19 «о толковании ч.(3) ст.34 Конституции Республики Молдова (право на информацию)».

Вследствие рассмотрения, Конституционный Суд РМ определил, что:

– право лица на доступ к любой информации, касающейся общественных дел, не может быть ограничено. Данное право включает два аспекта: право запрашивать и право получать информацию.

– право на информацию является основным правом человека, поскольку развитие личности в обществе, осуществление свобод, предусмотренных Конституцией, включая свободу мысли, мнения, творчества, свободу публичного выражения посредством слова, изображения или иными возможными способами, предполагает и возможность восприятия информации об общественной, политической, экономической, научной, культурной жизни и др.

– право на информацию является условием, предваряющим осуществление других прав: политических, экономических и социальных прав; права на защиту личной жизни; права участия в общественной жизни; права на справедливое судебное разбирательство и др.

– высший закон содержит нормы, нацеленные на продвижение участия в общественной жизни. Ст.2 ч. (1) и ст.39 Конституции закрепляют право на участие в управлении общественными делами.

– модели демократического участия требуют, чтобы граждане были достаточно хорошо осведомлены, чтобы они смогли эффективно участвовать в управлении.

– взаимосвязь между правом на информацию и правом участия в управлении общественными делами получила признание в практике международных организаций по правам человека

– ЕСПЧ указал на взаимосвязь между правом на информацию и правом на справедливое судебное разбирательство в гражданском судопроизводстве

– право на информацию может обусловить и реализацию экономических, социальных и культурных прав.

– согласно ст.54 ч. (2) Конституции осуществление прав и свобод не подлежит никаким ограничениям, кроме тех, которые предусмотрены законом,

Вместе с тем Конституционный Суд четко указал, на наш взгляд ошибочно, что:

- право на информацию – это право запрашивать информацию от публичных органов и учреждений;

- под правом доступа к любой информации имеются в виду порядок, способы и условия управления государственными делами;
- отказ в предоставлении доступа к информации может стать нарушением права на свободу выражения, гарантированного ст.10 Конвенции.

Таким образом, сфера понимания и использования термина «право на информацию», государственные и общественные правоотношения исполнения права на информацию, была недопустимо усечена Конституционным Судом.

Более того, данное постановление Конституционного Суда не учитывает:

– Резолюцию Генеральной Ассамблеи ООН (A/RES/60/252) от 26 апреля 2006г о создании Форум IGF для координации деятельности различных заинтересованных участников в целях обеспечения безопасного и надежного функционирования и использования интернета и обеспечения открытого и свободного доступа к ресурсам интернета;

– Резолюцию Генеральной Ассамблеи ООН от 3 июня 2011г о признание права на доступ в интернет одним из неотъемлемых прав человека;

– Соглашение об ассоциации РМ с ЕС от 16 июля 2014г;

– Директиву 2000/31/CE от 8 июня 2000 об электронной коммерции и входит в противоречии с Регламентом Европейского Парламента и Совета Европейского Союза 2015/2120 от 25 ноября 2015 г. об установлении мер относительно открытого доступа в Интернет.

Мы считаем, что правовой эффект от ПКС от 22 июня 2015г «о толковании ч. (3) ст.34 Конституции Республики Молдова (право на информацию)» негативный, поскольку:

– создает конституционную неопределенность и указывает на отсутствие конституционной защиты права допуска в Интернет;
– подчеркивает несоответствие национальных норм международным правовым нормам о допуске в Интернет;

Таким образом, ПКС от 22 июня 2015г «*о толковании ч.(3) ст.34 Конституции Республики Молдова (право на информацию*» противоречит самой Конституции и согласно ст.7 которая гласит что «*Ни один закон или иной правовой акт, противоречащие положениям Конституции, не имеют юридической силы*», данное постановление является ничтожным.

Заключение

Без сомнения право на доступ в Интернет должно быть признано как одно из основных прав человека, и данное право должно быть прописано в Конституции Республики Молдова.

Можно констатировать что есть страны, которые усовершенствовали свои правовые системы и в этой проблеме, начиная с законов, подзаконных актов и прежде всего внеся изменения в своих национальных конституциях.

На наш взгляд, имеется острая необходимость по совершенствованию и Конституции Республики Молдова, принятой 29 июля 1994 года.

Мы считаем, что во втором разделе Конституции – «Основные права, свободы и обязанности» можно было бы ввести отдельную статью – «Право на Интернет», в которой необходимо признать право на Интернет, как одно из фундаментальных прав человека и условия реализации этого права. А можно внести и дополнения к отдельным статьям действующей Конституции, в частности, в статье 30 – «Тайна переписки», и в части (4) ст. 34 Конституции РМ – «Право на информацию» [21].

Также, имеется необходимость в специальном Законе об основах регулирования Интернета, который бы:

- определил правовые отношения между участниками процесса регулирования Интернета и их функции при осуществлении регулирования,
- установил принципы и определил основные направления регулирования правовых отношений, связанных с использованием Интернета,
- установил правила определения места и времени совершения юридически значимых действий при использовании Интернета,
- нормативно установил гарантии соблюдения прав человека, в том числе обеспечение свободы доступа к информации, информационную безопасность,
- установил порядок государственной поддержки работы и развития Интернета.

В заключение подчеркиваем, что Интернет является самым динамичным средством, и поэтому любые системы или механизмы, предназначенные для управления использования интернета, должны быть открыты для всех, обеспечивая конституционную защиту прав человека. Ведь, конституционное и нормативное регулирование обеспечения доступа к Интернет-ресурсам, является

злободневной задачей для государственных институтов власти, поскольку речь идет об одном из основных прав человека, и в свете современных вызовов, именно реализация права на доступ в Интернет, в состояние обеспечить соответствующее дальнейшее соблюдение других конституционных прав и свобод граждан Республики Молдова.

Доклад на Международный форум
по управлению Интернетом
(23-24 ноября 2020г)

Библиография

1 Horten Monica. Raport privind neutralitatea internetului în Republica Moldova. Chisinau, 2016. https://idsi.md/files/CoE_Network_neutrality_Report_Moldova.pdf ;

1 Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:ro:PDF;

1 Щербович А. А. Конституционное право на доступ к Интернету: мировой опыт и выводы для Россиию https://publications.hse.ru/en/articles/167086548

1 А.А. Щербович «Конституционные гарантии свободы слова и права доступа к информации в сети Интернет» (https.//www.dissercat.com/)

1 V.Pușcaș. Rolul Curții Constituționale în respectarea limitelor restrîngerii exercițiului unor drepturi sau libertății prevăzute de Constituția RM/ „Justiția constituțională” nr. 3, 2005.

1 В.Пушкаш.В.Кучук. Доступ в интернет: право, гарантии и ограничения. Chișinău. Legea și viața, nr.12, 2020.

PREŞEDINTELE REPUBLICII MOLDOVA

DECRET

privind constituirea Comisiei pentru reforma constituţională

Pornind de la necesitatea:

asigurării stabilităţii, funcţionalităţii şi conlucrării ramurilor puterilor în stat şi sporirii eficienţei administraţiei publice,

garantării independenţei şi protecţiei juridice autorităţii de jurisdicţie constituţională,

consolidării societăţii civile moldoveneşti, a statalităţii, suveranităţii şi independenţei Republicii Moldova;

luând în considerare opinia corpului de experţi în drept şi a comunităţii academice privind oportunitatea perfecţionării legislaţiei constituţionale, a mecanismelor constituţionale de separare şi colaborare a ramurilor puterilor în stat, consolidarea legalităţii şi ordinii de drept în ţară şi restabilirea încrederii societăţii în supremaţia Constituţiei;

precum şi în temeiul art. 94 alin. (1) din Constituţia Republicii Moldova,

Preşedintele Republicii Moldova d e c r e t e a z ă:

Art. 1. - Se constituie Comisia pentru reforma constituţională în următoarea componenţă:

	Preşedinte
PULBERE Dumitru	- ex-preşedinte al Curţii Constituţionale
	Vicepreşedinte
PAVLOVSCHI Stanislav	- ex-judecător la Curtea Europeană a Drepturilor Omului
	Secretar
STEPANIUC Victor	- şef al Direcţiei consultanţă a Aparatului Preşedintelui Republicii Moldova
	Membri:
ANDRONIC Nicolae	- ex-vicepreşedinte al Parlamentului
ARMEANIC Alexandru	- profesor universitar, doctor habilitat în drept
BURIAN Alexandru	- profesor universitar, doctor habilitat în drept
CIUGUREANU-MIHAILUŢA Carolina	- conferenţiar universitar, doctor în drept

COMARNIȚCAIA Elena	-	avocat, doctor în drept
COSTACHI Gheorghe	-	doctor habilitat în drept, profesor universitar, cercetător științific principal, Academia de Științe a Moldovei
FURTUNĂ Inga	-	membru al Consiliului Superior al Procurorilor
GUCEAC Ion	-	academician, profesor universitar, doctor habilitat în drept, Academia de Științe a Moldovei
GUȚULEAC Victor	-	profesor universitar, doctor în drept
IACUB Irina	-	avocat, doctor în drept
KUCIUK Valeriu	-	lector universitar, doctor în drept
LAZARI Constantin	-	avocat, conferențiar universitar, doctor în drept
MIDRIGAN Pavel	-	avocat, conferențiar universitar, doctor în politologie
MURUIANU Ion	-	judecător la Curtea de Apel Chișinău
NEGRU Boris	-	profesor universitar, doctor habilitat în drept
POSTURUSU Nicolae	-	secretar general al Aparatului Președintelui Republicii Moldova
PUȘCAȘ Victor	-	ex-președinte al Curții Constituționale, doctor în drept
RĂILEANU Petru	-	ex-judecător al Curții Constituționale, doctor în drept
ȘTERBEȚ Valeria	-	ex-președinte al Curții Supreme de Justiție.

Art. 2. - Comisia, în termen de douăsprezece luni:

a) va identifica și va analiza lacunele sistemului constituțional;

b) va elabora propuneri privind reforma constituțională și le va prezenta organelor de stat și subiecților care, conform articolului 141 din Constituția Republicii Moldova, dețin dreptul de inițiativă a revizuirii Constituției.

Art. 3. - Comisia:

a) își va desfășura activitatea în conformitate cu propriul regulament;

b) va atrage în activitatea sa, după necesitate, grupuri de experți din cadrul societății civile și cercurilor academice.

PREȘEDINTELE REPUBLICII MOLDOVA

IGOR DODON

Chișinău, 29 iulie 2020.
Nr. 1693-VIII.

COMISIA PENTRU REFORMA CONSTITUȚIONALĂ

PROCES – VERBAL
al ședinței Comisiei pentru reforma constituțională
din 03.08.2020, ora 12:00, et.4, 415

A prezidat ședința: Președintele Republicii Moldova,
domnul Igor DODON;
Dl Dumitru PULBERE– președintele Comisiei,
ex– președinte la Curtea Constituțională;

Au fost prezenți: 21 membri, din numărul total de 22 membri:
Stanislav PAVLOVSCHI – vicepreședinte al Comisiei, ex-judecător la CEDO
Victor STEPANIUC, secretar al Comisiei, șef al Direcției consultanță din cadrul Aparatului Președintelui Republicii Moldova.
ARMEANIC Alexandru– profesor universitar, doctor habilitat în drept;
BURIAN Alexandru– profesor universitar, doctor habilitat în drept ;
CIUGUREANU-MIHAILUȚA Carolina– conferențiar universitar, doctor in drept;
COMARNIȚCAIA Elena– avocat, doctor în drept;
COSTACHI Gheorghe– doctor habilitat în drept, profesor universitar, cercetător științific principal, Academia de Științe a Moldovei ;
FURTUNĂ Inga– membru al Consiliului Superior al Procurorilor;
GUCEAC Ion– academician, profesor universitar, doctor habilitat în drept, Academia de Științe a Moldovei;
GUȚULEAC Victor– profesor universitar, doctor în drept;
IACUB Irina– avocat, doctor în drept;
KUCIUK Valeriu– lector universitar, doctor în drept;
LAZARI Constantin– avocat, conferențiar universitar, doctor în drept;
MIDRIGAN Pavel– avocat, conferențiar universitar, doctor în politologie;
MURUIANU Ion– judecător la Curtea de Apel Chișinău;
NEGRU Boris– profesor universitar, doctor habilitat în drept;
POSTURUSU Nicolae– Secretar General al Aparatului Președintelui Republicii Moldova;
PUŞCAŞ Victor– ex-președinte al Curții Constituționale, doctor în drept;
RĂILEANU Petru– ex-judecător al Curții Constituționale, doctor în drept;
ȘTERBEȚ Valeria– ex-președinte al Curții Supreme de Justiție.
A lipsit din motive obiective– Andronic Nicolae, doctor în drept, ex-vicepreședinte al Parlamentului

Ordinea de zi:

1.Mesaj de salut. Dl Preşedinte Igor DODON;
2. Concretizarea obiectivelor comisiei. Dl Dumitru PULBERE, Preşedintele comisiei
3. Despre Regulamentul comisiei.
4. Repartizarea obligaţiunilor şi sarcinilor curente
5. Pregătirea şi înaintarea propunerilor privind reforma constituţională
6. Decizia privind organizarea şedinţei următoare a comisiei.

Desfăşurarea şedinţei:

Vorbitorii au făcut un schimb de opinii privind necesitatea elaborării propunerilor de revizuire a Legii Supreme, subliniind importanţa unor astfel de modificări, deoarece timp de 10 ani s-au înregistrat numeroase cazuri de interpretare liberă sau extensivă a unor prevederi ale Constituţiei, dar şi utilizarea Curţii Constituţionale ca instrument politic, ceea ce a provocat situaţii de criză.

Decizii:

– Dnii V.KUCIUK şi V.STEPANIUC vor pregăti proiectul regulamentului Comisiei către şedinţa din 21 august a.c.
– Toţi membrii comisiei vor înainta propuneri privind domeniul de modificare a Constituţiei;
– Secretarul Comisiei Dl V.Stepaniuc, către şedinţa din 21 august va prezinta proiectele de modificare a Constituţiei din anii 1999,2003,2010;
– Toate materialele pregătite vor fi repartizate membrilor Comisiei prin intermediul poştei electronice a secretariatului.

Preşedinte al şedinţei **Dumitru PULBERE**
Secretar al comisiei **Victor STEPANIUC**

Secretariat **Nichifor Mihaela**
(m.nichifor@prm.md)

COMISIA PENTRU REFORMA CONSTITUȚIONALĂ

HOTĂRÂRE
pentru aprobarea Regulamentului Comisiei pentru reforma constituțională

***

În scopul asigurării îndeplinirii prevederilor Decretului Preşedintelui Republicii Moldova nr.1693-VIII din 29 iulie 2020 privind crearea Comisiei pentru reforma constituțională, Comisia

HOTĂRĂŞTE:

1. Se aprobă Regulamentul Comisiei pentru reforma constituțională.
2. Cheltuielile aferente implementării Regulamentului vor fi suportate din mijloacele bugetare aprobate, precum şi din alte surse, în conformitate cu legislaţia în vigoare.
3. Controlul asupra executării prezentei hotărâri se pune în sarcina Secretarului Comisiei pentru reforma constituțională.
4. Prezenta hotărâre intră în vigoare la data adoptării.

Preşedintele Comisiei
pentru reforma constituțională **Dumitru Pulbere**

Secretarul Comisiei
pentru reforma constituțională **Victor Stepaniuc**

Chişinău
Nr.1
18 septembrie 2020

Aprobat
prin Hotărârea Comisiei pentru reforma constituțională
nr.1 din 18 septembrie 2020

REGULAMENTUL
COMISIEI PENTRU REFORMA CONSTITUȚIONALĂ

I. STATUT SI DOMENIU DE ACTIVITATE

1.1. Comisia pentru reforma constituțională (în continuare CPRC) este formată prin Decretul Preşedintelui Republicii Moldova nr.1693-VIII din 29 iulie 2020.

1.2. Comisia este constituită în scopul investigaţiilor practico-ştiinţifice în vederea:

a) identificării și analizei lacunelor sistemului constituțional al Republicii Moldova;

b) elaborării propunerilor pentru efectuarea reformei constituționale în Republica Moldova.

1.3. Prezentul Regulament stabilește modul de funcționare a CPRC și a grupurilor de lucru din cadrul Comisiei, drepturile și obligațiile membrilor și experţilor CPRC, modul desfășurării ședințelor și adoptării actelor CPRC, condițiile formulării propunerilor pentru reforma constituțională.

II. BAZA NORMATIVĂ A CPRC

2.1. Prezentul Regulament a fost elaborat în baza următoarelor acte legislative:

a) Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994,

b) Decretul Președintelui Republicii Moldova nr.1693-VIII din 29 iulie 2020 privind constituirea Comisiei pentru reforma constituțională.

2.2. CPRC se va conduce în activitatea sa de actele internaționale recunoscute și ratificate de Republica Moldova, de legislația comunitară europeană, de avizele Comisiei de la Veneția.

III. NOTIUNI, PRINCIPII ȘI IDEI DIRIGUITOARE

3.1. Prezentul Regulament operează cu următoarele noţiuni:

- **act al CPRC** – document prin care este expusă o poziție oficială a Comisiei pentru reforma constituțională;
- **activitate de expert** – ansamblul acţiunilor de cercetare științifică, analiză, sinteză şi evaluare desfăşurate de membrii CPRC în domeniul constituțional și de elaborare a propunerilor de lege ferenda, având ca scop adoptarea hotărârii Comisiei privind proiectul de lege privind modificarea Constituției;
- **decizie a grupului de lucru** – act oficial al grupului de lucru, adoptat la finele activității de cercetare practico-științifică desfășurată de către grupul de lucru;
- **expert** – persoană calificată şi recunoscută în domeniul dreptului, inclusă prin hotărârea CPRC în componența grupului de experți;
- **grup de lucru** – structură organizatorică a Comisiei, formată prin hotărârea CPRC pentru cercetarea practico-științifică, expertizarea și elaborarea propunerilor privind soluționarea problemelor constituționale;
- **hotărâre a Comisiei** – act oficial adoptat de CPRC, inclusiv privind aprobarea proiectelor de legi constituționale privind modificările legislației constituționale a Republicii Moldova;
- **legitimaţia membrului Comisiei** – document eliberat de către CPRC, care confirmă că persoana nominalizată este membru al comisiei;

- **membru al CPRC** – persoană notorie, expert în domeniul dreptului, administrației publice din Republica Moldova;
- **raport al CPRC** – act adoptat de CPRC, pe hârtie și pe suport electronic, la finele procesului de cercetare științifică;
- **reformă constituțională** – acțiuni ale autorităților publice centrale în vederea elaborării, adoptării și implementării modificărilor la Constituția Republicii Moldova.

3.2. În activitatea sa, CPRC se ghidează de principiile:
– deontologiei profesionale,
– independenței,
– colegialității,
– transparenței,
– imparțialității,
– rezonabilității.

IV. OBIECTIVELE GENERALE ȘI ATRIBUȚIILE COMISIEI

4.1. Obiectivele generale ale CPRC sunt:
– asigurarea supremației Constituției;
– garantarea democrației constituționale;
– consolidarea statului de drept;
– fortificarea și dezvoltarea prevederilor constituționale în scopul consolidării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului ca valoare supremă, garantată și protejată de stat;
– elaborarea proiectelor modificărilor necesare și oportune la legislația constituțională din Republica Moldova,

pornind de la:
- blocajele constituționale din perioada 2014-2019 în relațiile Președinte-Guvern-Parlament;
- problemele traseismului politic, care a dezechilibrat ani la rând funcționalitatea Parlamentului și Guvernului și a distorsionat rezultatele și voința electoratului, expusă în cadrul alegerilor parlamentare din anii 2010, 2014, 2019;
- problemele de securitate națională, create de funcționari de rang înalt cu dublă cetățenie;
- imperativul introducerii în Constituție a prevederilor referitoare la politica externă echilibrată a statului moldovenesc, inclusiv asigurarea parcursului european al Republicii Moldova;
- inițiativele obștești privind oportunitatea omiterii din Constituție a stipulărilor care prevăd posibilitatea lichidării statului prin intermediul referendumului;
- necesitatea concretizării atribuțiilor și statutului Curții Constituționale, inclusiv examinarea posibilității introducerii recursului

constituțional individual și extinderea componenței Curții Constituționale;
- oportunitatea reformării Consiliului Superior al Magistraturii;
- necesitatea redactării și concretizării unor prevederi din Constituție, care ar face posibilă revizuirea unui set de hotărâri ale Curții Constituționale adoptate de-a lungul anilor 2011-2019 cu depășirea vădită a câmpului constituțional și/sau care au depășit limitele de competență constituțională a Curții.

4.2. Atribuţiile şi responsabilităţile CPRC sunt:

a) consolidarea bazei de date privind activitatea și propunerile elaborate de comisiile pentru reforma constituțională în Republica Moldova, constituite de Parlament, Guvern și Președintele RM în perioada anilor 2010-2020;
b) organizarea şi efectuarea activităţilor de expertiză în domeniul dreptului constituțional;
c) studierea și analiza practicii internaționale de reforme constituționale, organizarea de întrevederi de lucru cu exponenții și autorii reformelor constituționale respective,
d) formarea grupurilor de lucru din membrii comisiei și grupuri de experți;
e) coordonarea activităţii membrilor și experţilor CPRC;
f) elaborarea unor propuneri argumentate privind modificarea Constituției Republicii Moldova;
g) elaborarea modificărilor la Constituția Republicii Moldova şi înaintarea lor organelor de stat și subiecților care, conform art.141 din Constituție, dețin dreptul de inițiativă legislativă.

4.3. În exercitarea atribuţiilor sale, CPRC are dreptul:

a) să solicite de la autorităţile publice informaţii necesare desfăşurării activităţii sale;
b) să invite la ședințele Comisiei reprezentanți ai instituțiilor/autorităților de stat și private și ai societății civile din țară și de peste hotarele ei, inclusiv pentru informarea lor sau acordarea de asistenţă în probleme ce ţin de activitatea sa;
c) să creeze grupe de experţi în vederea desfășurării activității sale, în dependență de etapele elaborării modificărilor la legislația constituțională a Republicii Moldova;
d) alte drepturi în conformitate cu legislația în vigoare.

V. CONDUCEREA ȘI MEMBRII COMISIEI

5.1. Conducerea CPRC include: preşedintele, vicepreședintele și secretarul Comisiei.

5.2. Conducerea CPRC coordonează activitatea Comisiei, conform competenței delegate prin hotărârile Comisiei.

5.3. Preşedintele CPRC exercită următoarele funcţii:

a) administrează activitatea Comisiei;
b) semnează hotărârile Comisiei şi exercită controlul executării acestora;
c) exercită şi alte funcţii în conformitate cu prezentul regulament și hotărârile CPRC.

5.4. Vice-preşedintele CPRC exercită următoarele funcţii:

a) administrează activitatea Comisiei în lipsa președintelui sau la solicitarea lui;
b) semnează în lipsa președintelui hotărârile Comisiei şi exercită controlul executării acestora;
c) exercită şi alte funcţii în conformitate cu prezentul regulament și hotărârile CPRC.

5.5. De competenţa secretarului CPRC ţine:

a) asistenţa organizatorică şi informaţională a activităţii CPRC;
b) consolidarea și examinarea informaţiei şi a materialelor;
c) pregătirea materialelor pentru şedinţele CPRC;
d) organizarea documentară a şedinţelor CPRC.

5.6. Secretarul Comisiei coordonează conlucrarea autorităților și instituțiilor implicate în activitatea CPRC.

5.7. Membrii Comisiei dispun de legitimație.

VI. STATUTUL ȘI ACTIVITATEA EXPERTULUI COMISIEI

6.1. Experţi ai CPRC pot deveni persoanele, care au studii corespunzătoare și reputație profesională ireproșabilă, corespund cerinţelor prezentului regulament şi sunt atestaţi de conducerea CPRC. Membrii CPRC sunt din oficiu experți ai Comisiei.

6.2. Acceptarea experţilor se efectuează de către conducerea CPRC la propunerea membrilor Comisiei. Pentru atestarea expertului, membrul CPRC prezintă Comisiei propunerea în formă liberă, la care se anexează următoarele documente:

a) acordul expertului de a activa în grupul de experți ai CPRC;
b) copia documentelor ce confirmă studiile şi pregătirea specială a expertului;
c) CV-ul.

6.3. Decizia de a recomanda experți pentru desfășurarea activității de expert în componența CPRC îi aparţine membrului CPRC, care poate propune cel mult 2 candidați.

6.4. Conducerea Comisiei examinează documentele primite şi aduce

la cunoştinţa membrului Comisiei și a expertului decizia privind acceptarea/neacceptarea expertului.

6.5. Expertul este în drept:

a) să efectueze rapoarte (sinteze, generalizări, analize, etc.) în domeniul de competență a Comisiei;
b) să determine metodele de efectuare a expertizei conform standardelor naționale și internaționale în vigoare.

6.6. Expertul este obligat:

a) să efectueze rapoarte (sinteze, generalizări, analize, etc.) conform rigorilor legislaţiei naţionale şi internaţionale;
b) să asigure confidenţialitatea informaţiei care conţine restricții de difuzare sau utilizare exclusiv în scop de serviciu.

6.7. Sarcina expertului (grupului de experți) este formulată prin hotărârea CPRC.

VII. ACTIVITATEA ȘI ȘEDINȚELE COMISIEI

7.1. Pentru realizarea scopurilor sale, Comisia activează în format individual și/sau colectiv (grup de lucru). Grupurile de lucru se constituie prin hotărârea CPRC, pe direcții specializate de activitate.

7.2. Grupul de lucru își va organiza munca de sine stătător. Rezultatul activității grupului constituit este raportat și dezbătut la ședința CPRC și poate fi aprobat prin hotărârea Comisiei.

7.3. Şedinţele CPRC sunt, de regulă, publice. În caz de necesitate, prin hotărârea Comisiei, se desfășoară şedinţe închise. Ședințele Comisiei sunt protocolate. Membrii Comisiei și alți participanți la lucrările acesteia, respectă confidențialitatea dezbaterilor din ședințele închise ale Comisiei.

7.4. Şedinţele CPRC se convoacă în funcţie de necesitate, dar nu mai rar decât o dată pe lună. La şedinţe, în afară de membrii CPRC, pot participa şi alte persoane, incluse în lista invitaţilor. Lista invitaţilor se elaborează de secretarul CPRC şi se coordonează cu preşedintele Comisiei.

7.5. Cvorumul ședințelor CPRC este 50% + 1 din numărul total al membrilor Comisiei.

7.6. Ordinea de zi și materialele pentru şedinţă se aduc la cunoştinţă membrilor Comisiei cu cel puţin 2 zile înainte de convocarea şedinţei. Conducerea CPRC desemnează persoanele responsabile pentru pregătirea notelor informative privind problemele de pe ordinea de zi, a proiectelor de hotărâri şi a altor documente necesare.

7.7. Procesul-verbal al şedinţei se întocmeşte de către secretarul CPRC în termen de 2 zile din ziua desfăşurării şedinţei şi se semnează de către preşedintele şedinţei şi secretarul Comisiei.

7.8. Punctele de vedere, concluziile și recomandările Comisiei se exprimă prin hotărârile aprobate la ședințe. Activitatea CPRC se finalizează cu proiectul de lege privind modificarea Constituției Republicii Moldova, aprobat prin hotărârea Comisiei.

7.9. Activitatea științifică a membrilor/experților CPRC este comunicată angajatorului de bază a acestora printr-o scrisoare informativă semnată de președintele Comisiei.

VIII. ADOPTAREA HOTĂRÂRILOR ȘI DECIZIILOR COMSIEI

8.1. Hotărârile Comisiei se adoptă cu votul majorității membrilor săi. Membrul (membrii) CPRC poate (pot) să formuleze opinie separată, care se anexează la hotărârea adoptată de Comisie.

8.2. Deciziile grupului de lucru constituit de Comisie se adoptă cu votul majorităţii membrilor săi. Membrul grupului de lucru poate formula opinie separată, care se anexează la decizia grupului de lucru constituit prin hotărârea CPRC.

8.3. Hotărârile CPRC se semnează de către preşedintele şi secretarul acesteia.

8.4. Deciziile grupului de lucru constituit de Comisie se semnează de conducătorul acestuia.

IX. PLATFORMA DE COMUNICARE ȘI RELAȚIILE CU PUBLICUL

9.1. Comunicarea publică referitoare la lucrările Comisiei se asigură de către președinte sau vicepreședinte, sau de către membrul Comisiei desemnat în acest scop de către conducerea CPRC.

9.2. CPRC creează platforma sa de comunicare web. Responsabil de pagina web a CPRC este membrul desemnat prin hotărârea Comisiei.

X. DISPOZIŢII FINALE

10.1. Prezentul regulament intră în vigoare și este pus în aplicare din momentul aprobării lui de către CPRC.

10.2. Comisia își încheie activitatea la data adoptării proiectului de lege privind modificarea Constituției Republicii Moldova, dar nu mai târziu de la expirarea unui an de zile din data formării Comisiei constituționale (29.07.2021).

COMISIA PENTRU REFORMA CONSTITUȚIONALĂ

HOTĂRÂRE
pentru formarea grupurilor de lucru și repartizarea direcțiilor de cercetare pentru reforma constituțională

***

În scopul asigurării îndeplinirii prevederilor Decretului Președintelui Republicii Moldova nr.1693-VIII din 29 iulie 2020 privind crearea Comisiei pentru reforma constituțională, în conformitate cu prevederile Regulamentului Comisiei pentru reforma constituțională, aprobat prin HCRC nr.1 din 18 septembrie 2020, Comisia

HOTĂRĂȘTE:

1. Se aprobă formarea grupurilor de lucru pentru reforma constituțională (*anexa nr.1*).
2. Se aprobă direcțiile de cercetare ale grupurilor de lucru pentru reforma constituțională (*anexa nr.2*).
3. Controlul asupra executării prezentei hotărâri se pune în sarcina Secretarului Comisiei pentru reforma constituțională.
4. Prezenta hotărâre intră în vigoare la data adoptării.

Președintele Comisiei
pentru reforma constituțională **Dumitru Pulbere**

Secretarul Comisiei
pentru reforma constituțională **Victor Stepaniuc**

Chișinău
Nr.2
18 septembrie 2020

Anexa nr.1 aprobată
prin Hotărârea Comisiei pentru reforma constituțională
nr.2 din 18 septembrie 2020

Grupurile de lucru pentru reforma constituțională

1. Grupul de lucru: Gheorghe Costachi (conducător), membri: Ion Guceac, Pavel Midrigan, Boris Negru, Irina Iacub, Valeriu Kuciuk.
2. Grupul de lucru: Stanislav Pavlovschi (conducător), membri: Constantin Lazari, Carolina Ciugureanu-Mihailuță, Inga Furtună.
3. Grupul de lucru: Dumitru Pulbere (conducător), membri: Victor Guțuleac, Nicolae Andronic, Comarnițcaia Elena, Gheorghe Costachi, Boris Negru, Victor Stepaniuc, Nicolae Posturusu.

4. Grupul de lucru: Alexandru Armeanic (conducător), membri: Valeriu Kuciuk, Irina Iacub.
5. Grupul de lucru: Valeria Șterbeț (conducător), membri: Victor Pușcaș, Boris Negru, Petru Raileanu, Ion Muruianu, Carolina Ciugureanu-Mihailuță, Inga Furtună, Nicolae Posturusu.
6. Grupul de lucru: Valeriu Kuciuk (conducător), membri: Ion Guceac, Constantin Lazari, Victor Guțuleac.
7. Grupul de lucru: Victor Guțuleac (conducător), membri: Comarnițcaia Elena, Alexandru Burian.

Anexa nr.2 aprobată
prin Hotărârea Comisiei pentru reforma constituțională
nr.2 din 18 septembrie 2020

Direcțiile de cercetare ale grupurilor de lucru pentru reforma constituțională

Nr.	Conducătorul grupului de lucru	Direcția de cercetare a Constituției Republicii Moldova
1	Gheorghe Costachi	Titlul I. PRINCIPII GENERALE
2	Stanislav Pavlovschi	Titlul II. DREPTURILE, LIBERTĂŢILE ŞI ÎNDATORIRILE FUNDAMENTALE
3	Dumitru Pulbere	Titlul III. AUTORITĂŢILE PUBLICE (**fără capitolul IX**)
4	Alexandru Armeanic	Titlul IV. ECONOMIA NAŢIONALĂ ŞI FINANŢELE PUBLICE
5	Valeria Șterbeț	Titlul V. CURTEA CONSTITUŢIONALĂ (cu capitolul IX din Titlul III)
6	Valeriu Kuciuk	Titlul VI. REVIZUIREA CONSTITUŢIEI
7	Victor Guțuleac	Titlul VII. DISPOZIŢII FINALE ŞI TRANZITORII

COMISIA PENTRU REFORMA CONSTITUȚIONALĂ

HOTĂRÂRE
pentru aprobarea Planului de acțiuni al Comisiei pentru reforma constituțională

***

În scopul asigurării îndeplinirii prevederilor Decretului Preşedintelui Republicii Moldova nr.1693-VIII din 29 iulie 2020 privind crearea Comisiei pentru reforma constituțională, Comisia

HOTĂRĂŞTE:

1. Se aprobă Planul de acțiuni al Comisiei pentru reforma constituțională și calendarul de implementare a acestora (anexă).
2. Grupurile de lucru ale Comisiei pentru reforma constituțională responsabile de implementare vor întreprinde măsurile necesare pentru realizarea Planului de acțiuni şi vor prezenta Comisiei trimestrial informaţii privind rezultatele îndeplinirii acţiunilor incluse în Plan.
3. Cheltuielile aferente implementării Planului de acțiuni vor fi suportate din mijloacele bugetare aprobate, precum şi din alte surse, în conformitate cu legislaţia în vigoare.
4. Controlul asupra executării prezentei hotărâri se pune în sarcina Secretarului Comisiei pentru reforma constituțională.
5. Prezenta hotărâre intră în vigoare la data adoptării.

Preşedintele Comisiei
pentru reforma constituțională **Dumitru Pulbere**

Secretarul Comisiei
pentru reforma constituțională **Victor Stepaniuc**

Chişinău
Nr.3
18 septembrie 2020

Anexă aprobată
prin Hotărârea Comisiei pentru reforma constituțională
nr.3 din 18 septembrie 2020

PLANUL DE ACȚIUNI ȘI CALENDARUL DE IMPLEMENTARE A ACESTORA AL COMISIEI PENTRU REFORMA CONSTITUȚIONALĂ

Obiective generale

1. Reconsiderarea unor concepte şi principii constituţionale, în concordanță cu imperativele statului de drept și ale societății moldovenești actuale.
2. Consolidarea garanţiilor constituţionale şi lărgirea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului.
3. Perfecţionarea fundamentului constituţional al mecanismelor instituţionale și fortificarea democraţiei constituţionale.
4. Înlăturarea disfuncţionalităţilor și optimizarea procesului decizional în cadrul administrației publice.
5. Actualizarea şi optimizarea unor soluţii şi principii în vederea creşterii eficienţei, autorității și responsabilității instituţiilor de drept.
6. Fundamentarea pe plan constituţional a evoluţiilor viitoare ale statului, în plan econimic și al finanțelor publice, în vederea asigurării stabilității pe termen lung, indiferent de oscilaţiile politice inerente vieții sociale.
7. Identificarea carențelor și formularea soluțiilor perfectibile de revizuire a Constituției.

Acțiuni de implementare

1. Identificarea vulnerabilităților textului constituțional.
2. Îmbunătățirea textului constituțional și compatibilizarea lui cu exigenţele statului de drept.
3. Organizarea şi efectuarea activităţilor de expertiză în domeniul dreptului.
4. Studiul comparat al practicii internaționale de reforme constituționale.
5. Organizarea atelierelor de lucru cu participarea exponenților/autorilor reformelor constituționale străine.
6. Convocarea și desfășurarea lucrărilor a două conferințe internaționale științifico-practice.
7. Elaborarea unor propuneri *de lege ferenda* referitor la revizuirea Constituţiei Republicii Moldova.

Acțiunea / Luna	Septembrie	Octombrie	Noiembrie	Decembrie	Ianuarie	Februarie	Martie	Aprilie	Mai	Iunie	Iulie	Notă
Desfășurarea lunară a ședinței CPRC (D.Pulbere, V.Stepaniuc)	Formarea grupurilor de muncă Stabilirea direcțiilor de cercetare (D.Pulbere)	Studiul materialelor, inclusiv ale Comisiilor anterioare de reformă constituțională (membrii CPRC)	Efectuarea vizitei de studiu peste hotare cu scop de documentare			Conferință internațională „Sistemul constituțional între stabilitate şi reformă”(conducerea CPRC)	Raport privind propunerile *de lege ferenda* de revizuire a Constituţiei al grupului de lucru (Gh.Costachi/S. Pavlovschi)			**Prezentarea** propunerilor definitivate *de lege ferenda* de revizuire a Constituţiei ale grupurilor de lucru (conducătorii)	Consultarea opiniei Comisiei de la Veneția privind propunerile *de lege ferenda* referitor la revizuirea Constituţiei	
Asigurarea colaborării cu autoritățile publice (D.Pulbere)	Solicitarea punctului de vedere al autorităților publice privind necesitatea revizuirii Constituţiei RM (D.Pulbere)	Organizarea activității de cercetare a grupurilor de lucru	Raport privind mersul activității grupurilor de lucru (Gh.Costachi/S. Pavlovschi)	Efectuarea vizitei de studiu peste hotare cu scop de documentare				Raport privind propunerile *de lege ferenda* de revizuire a Constituţiei al grupului de lucru (D.Pulbere/ A.Armeanic)			Raportul privind propunerile *de lege ferenda* de revizuire a Constituţiei al CPRC	

Eliberarea scrisorilor de confirmare a activității desfășurate în cadrul CPRC (D.Pulbere)	Eliberarea legitimațiilor membrilor CPRC	Atragerea experților în activitatea grupurilor de lucru (conducătorii grupurilor de lucru)		Raport privind mersul activității grupurilor de lucru (D.Pulbere/ A.Armeanic)	Efectuarea vizitei de studiu peste hotare cu scop de documentare				Raport privind propunerile *de lege ferenda* de revizuire a Constituției al grupului de lucru (V.Pușcaș/ V. Kuciuk/V. Guțuleac)		Expedierea scrisorilor CPRC în adresa autorităților publice	
Vizite de lucru la partenerii de dezvoltare ai RM (D.Pulbere)					Raport privind mersul activității grupurilor de lucru (V.Pușcaș/ V. Kuciuk/V. Guțuleac)					Conferința internațională privind reforma constituțională în Republica Moldova		

INIȚIATIVA POPULARĂ DE REVIZUIRE A CONSTITUȚIEI ARE SUPORT LEGAL și CONSTITUȚIONAL

Victor PUȘCAȘ,
doctor în drept, conferențiar universitar

Valeriu KUCIUK,
doctor în drept, lector universitar

Rezumat

Autorii cercetează posibilitățile cetățenilor de a realiza inițiativa populară de revizuire a Constituției Republicii Moldova. Investigațiile efectuate le permit autorilor să argumenteze prezența a două căi de revizuire a Constituției: prin referendum și prin Parlament. În pofida opiniilor că în RM există o singură autoritate legislativă a statului, autorii argumentează că suveranitatea națională aparține poporului, și cele mai importante probleme ale societății și ale statului le poate rezolva el însuși sau prin reprezentații săi. Inițiativa populară nu poate fi limitată de nimeni.

Cuvinte-cheie: Constituție, popor, referendum, Parlament

Introducere

În Republica Moldova, ideea referendumului a apărut la începutul anilor ′90, după proclamarea Declarației de independență. Drept exemplu ne poate servi Legea cu privire la referendum din 26.05.1992 [1], care a funcționat până în anul 1997, când a fost adoptat și a intrat în vigoare Codul electoral al RM [2]. Remarcăm că Parlamentul anilor ′90, ales în mod democratic, considera că „dezvoltarea şi adâncirea procesului de democratizare presupune crearea de garanţii reale pentru exercitarea de către cetăţenii Republicii Moldova a dreptului de a participa la conducerea treburilor de stat şi obşteşti” [3].

Totodată, pornind de la normele exprese ale Constituției [4], dar și de la tradițiile parlamentarismului modern, trebuie să recunoaștem faptul că suveranitatea și puterea de stat aparțin poporului Republicii Moldova, care o poate exercita în mod direct, precum și prin organele sale reprezentative. Așadar, certitudinea normelor constituționale ale Republicii Moldova care statuează că „cele mai importante probleme ale societății şi ale statului sânt supuse referendumului” și „hotărârile adoptate potrivit rezultatelor referendumului republican au putere juridică supremă” obligă toate organele de stat să se conformeze respectiv. În special, în cazul în care prevederile Constituției RM stipulează expres că „dispozițiile privind caracterul suveran, independent și unitar al statului, precum

și cele referitoare la neutralitatea permanentă a statului, pot fi revizuite numai cu aprobarea lor prin referendum, cu votul majorității cetățenilor înscriși în listele electorale” [5].

Astfel, în articolul de față neam pus drept scop investigarea juridică a procedeului de consultări ale populației în probleme de interes național, numit în mediul cercetătorilor plebiscit sau referendum.

Metode de cercetare științifică aplicate: cercetare comparativă și interpretativă, sinteză juridică comparată.

Rezultate și discuții

Cercetătorii din domeniul dreptului [6] definesc referendumul drept o „instituție a democrației directe, prin care corpul electoral își exprimă opțiunea în cele mai importante probleme de interes național, având drept scop soluționarea lor pe întreg teritoriul țării ori într-o anumită unitate teritorială”.

Este de menționat că această noțiune, formulată profund, nu contravine doctrinei dreptului parlamentar, ci invers – definește expres chintesența subiectului. Francezul Vincent Auriol afirma, la timpul său, că “referendumul menține o legătură directă între națiune și reprezentanții săi; el încurajează educația politică a cetățenilor, îi obișnuiește să voteze idei și texte, el îi face să înțeleagă problemele de care depinde prosperitatea țării și propriul interes, el întreține activitatea publica și spiritual civic. El dă legilor întreaga lor forță. El ajută la înfrângerea rezistenței și la înlăturarea obstacolelor” [7].

Mai multe materiale de analiză [8] la subiectul în discuție, atunci când abordează subiectul referendumului, vin să constate că „orice acțiune politică importantă, cu atât mai mult una de anvergură pentru tot poporul țării, poate şi trebuie să fie inițiată abia după ce răspunde la patru criterii fundamentale: ea trebuie să fie justă, fezabilă, durabilă şi prudentă”. În acest context, „justețea demersului este cea care dă motivație, or apărarea valorilor democrației este un obiectiv care oferă legitimitate oricărei acțiuni politice, desfășurate cu mijloace constituționale.

Pentru că atunci când actorii politici renunță la apărarea pluralismului autentic, aceștia abdică de la misiunea lor fundamentală într-un sistem democratic. Puterea executivă poate fi negociată de partide, dar acestea nu pot tranzacționa valorile fundamentale ale democrației. Fezabilitatea este dată de raportul dintre decizie și posibilitățile (instrumentele, resursele, contextul) aducerii ei la îndeplinire. Fezabilitatea este indicatorul fără de care nu poate fi demarată nicio acțiune, pentru că oricât de justă ar fi ea, dacă nu poate fi pusă în aplicare, atunci, este evident, demersul nu trebuie inițiat.

Acțiunea politică, pentru a fi eficientă, trebuie să confere siguranţa că ea va fi durabilă. Dacă se consumă prea multe resurse pentru obţinerea unei decizii, dar ea nu poate fi menţinută, sau costurile durabilităţii sale devin împovărătoare, atunci acea acţiune trebuie amînată pînă cînd se va crea contextul favorabil pentru obţinerea unui rezultat durabil. Dacă o acţiune are şanse de reuşită doar pe un interval scurt de timp, ea devine nefolositoare, oricât de justă ar fi ideea de la care a plecat și oricît de fezabilă ar părea inițiativa. În sfârșit, actorii politici responsabili de luarea deciziilor trebuie să manifeste prudenţă, care se stabileşte ca raport între justeţea deciziei şi durabilitatea ei, pe de o parte, și între justețe și fezabilitate, pe de altă parte".

Remarcăm că, deși Declarația de independență, adoptată și semnată de 278 de deputați în Parlament la 27 august 1991, n-a fost adoptată prin referendum, în societate se simțea susținerea ei masivă de către toate păturile sociale. Totodată, avînd în vedere că în anii 1990-1994 persista existența unor forte antistatale care abordau actul independenței ca ceva artificial și temporar, cu suveranitate redusă și fără independență deplină, a fost necesară la acel moment desfășurarea unui referendum republican care să statueze statu-quoul statului moldovenesc, dar și calea vectorului dezvoltării țării, asigurând stabilitate și progres.

Astfel, primul președinte al Republicii Moldova, dl Mircea Snegur, în 1994 a inițiat referendumul republican intitulat "La sfat cu poporul", pentru a stabili daca țara ar trebui să-și conserve independent și integritatea teritorială. A fost adresată întrebarea: "Sunteți pentru ca Republica Moldova să se dezvolte ca stat independent și unitar, în frontierele recunoscute în ziua proclamării suveranității Moldovei (23.06.1990), să promoveze o politică de neutralitate și să mențină relații economice reciproc avantajoase cu toate țările lumii și să garanteze cetățeniilor săi drepturi egale în conformitate cu normele dreptului internațional?".

Este de remarcat că prezența la referendumul național din 1994 a fost de aproximativ 75% din cetățenii înscriși în listele electorale. Menționăm că la întrebarea formulată au răspuns "Da" 95,4% din participanții la referendum. Trebuie de avut în vedere că, în art. 2 din Constituția RM, primatul realizării puterii de stat este dat poporului. Prin referendumuri, populația țării se implică direct în deciziile politice, exprimându-și adeziunea și voința.

Așadar, reprezentanții poporului trebuie să administreze puterea de stat în așa fel încât legiferarea să se desfășoare sub controlul permanent al poporului. Totodată, referendumul sau plebiscitul este folosit în multe țări ale lumii, totodată și nu este desfășurat chiar atât de des. Preferință în procesele de legiferare a raporturilor periodice se dă organelor reprezen-

tative, dar este important de reținut și rolul inițiativelor populare, care în unele state au loc destul de des. Este de remarcat că, potrivit prevederilor Codului electoral [9], în cazul în care revizuirea unora şi aceloraşi prevederi ale Constituției este inițiată concomitent de Parlament şi de cetățeni, examinarea propunerilor de revizuire pe cale parlamentară încetează.

Astfel, în unele state europene, cum ar fi Elveția (țara democrației ideale [10]), în perioada 1948– 2012, au avut loc 528 de referendumuri, majoritatea (peste 70%) fiind desfășurate la inițiativa autorităților publice. Potrivit unui studiu comparat a 23 de state europene [11], în anii 1990–2012 au fost petrecute referendumuri în: Irlanda – 17, Italia – 13, Letonia – 11, Lituania – 10, Marea Britanie – 8 etc. Este de menționat că legislația europeană, dar și Comisia de la Veneția [12], îndeosebi recomandă consultarea populației prin referendum pentru aprobarea tratatelor europene: ratificarea Constituției Europene (din 28 de state numai două au respins Constituția prin referendum), a Tratatului de la Lisabona, a intrării în UE și altele. În R. Moldova, practica desfășurării referendumurilor este mai modestă. În afară de referendumul din 1994, celelalte (din 1999 și 2010) practic au eșuat.

Cauza eșecului sânt, în opinia noastră, autoritățile. Astfel, la 23 mai 1999 a fost supusă referendumului republican consultativ interurban următoarea chestiune: „Sunteți pentru modificarea Constituției în scopul instituirii sistemului prezidențial de guvernare în RM, în cadrul căruia președintele republicii ar fi responsabil de formarea și conducerea Guvernului, precum si de rezultatele guvernării țării?”. La referendum au participat 58,3% din numărul total de alegători înscriși în listele electorale, dintre care majoritatea au răspuns „Da”. Deși 55,33% din alegătorii votanți și-au exprimat acordul privind chestiunea înaintată la referendum, clasa politică din acea perioadă nu numai că l-a neglijat totalmente, ci, prin Legea nr. 1115 din 2000, a schimbat chiar și regimul de guvernare [13].

Statul Republica Moldova a trecut de la regimul de drept „republică semiprezidențială” la cel de „republică parlamentară”. Al treilea referendum a avut loc în Republica Moldova la 05 septembrie 2010. Drept temei pentru desfășurarea referendumului a servit Hotărârea Parlamentului nr. 150 din 07.07.2010 asupra Proiectului de lege constituțională pentru modificarea art. 78 din Constituția RM, însoțit de întrebarea: „Sunteți pentru modificarea Constituției, care sa permită alegerea președintelui RM de întreg poporul? Da? Nu?”.

Prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 22 din 23 09.2010 „cu privire la confirmarea rezultatelor referendumului republican constituțional din 05.09.2010”, referendumul a fost declarant nevalabil din cauza participă-

rii la urnele de vot a mai puțin de 1/3 din numărul persoanelor înscrise în listele electorale. Totodată, la această hotărâre a Curții Constituționale a fost expusă și o opinie separată, prin care s-a cerut ca Curtea să declare referendumul din 05.09.2010 nul, din cauza mai multor încălcări ale legislației electorale de către instituțiile statului.

Este de remarcat că Curtea Constituțională, în Hotărârea sa din 2010, „nu a constatat în campania de organizare şi pe durata desfășurării referendumului încălcări grave ale prevederilor Codului electoral de natură să influențeze rezultatele referendumului „, cu toate că „... existau motive serioase pentru a nu trece cu vederea încălcările comise de unele partide politice și organizații social-politice – concurenții electorali", și anume „... acțiunile PCRM, PSD şi Mișcării social-politice republicane «Ravnopravie», înregistrate la CEC în calitate de concurenți electorali, care au chemat deschis electoratul la boicotarea referendumului constituțional …" – „acțiuni care cad sub incidența art. 172 din Codul electoral, fiind încălcări grave care au influențat rezultatele referendumului" [14].

Totodată, menționăm că în cazul dat a fost importantă și decisivă Hotărîrea Comisiei Electorale Centrale nr. 3281/2010, care prevedea că „odată cu înregistrarea, partidele politice și organizațiile social-politice își vor exprima opțiunea în problema referendumului republican constituțional" [15], deși concurenții electorali respectivi (PCRM, PSD și mișcarea „Ravnopravie"), solicitând înregistrarea la CEC, concomitent au declarat că vor chema electoratul să nu participe la referendum. Întemeindu-se pe faptul că legislația electorală nu prevede boicotarea scrutinelor electorale, CEC-ul nu numai că a înregistrat programele acestor concurenți electorali, ci a creat și condiții pentru realizarea de către aceștia a unor asemenea acțiuni subversive, concurenții electorali respectivi beneficiind de timp de antenă gratuit la instituțiile publice ale audiovizualului. După cum a fost expus în opinia separată la Hotărârea Curții Constituționale nr. 22 din 23.09.2010, la care subsemnăm, „concurenţii electorali respectivi au promovat această idee prin agitaţia efectuată. Însă, conform art. 1 din Codul electoral, prin agitaţie electorală sânt definite acţiunile «de pregătire și difuzare a informaţiei, care au scopul de a-i determina pe alegători să voteze pentru unii sau pentru alţi concurenţi electorali», dar nu de a-i determina să nu participe la referendum. Această normă cu caracter administrativ nu poate fi interpretată de concurenţii electorali la discreția lor. Din aceste considerente, CEC trebuia să interzică orice agitație de acest gen și să retragă înregistrarea concurenților electorali respectivi" [16].

Trebuie să recunoaștem însă că referendumul a eșuat și din cauza partidelor politice aflate la guvernare, care, în loc să explice alegatorilor

scopul referendumului, au promovat această idee de boicotare a referendumului prin agitația efectuată. În prezent, mișcarea populara „Platforma Da” a înaintat inițiativa de revizuire a art. 60 alin. (2), art. 70 alin.(3), art. 78 și 89 din Constituția RM.

Această inițiativă a fost recepționată la 05.11.2015 de Comisia Electorală Centrală și prezentată Curții Constituționale cu formularea următoarelor întrebări:

„1. Sunteți pentru modificarea art. 60 alin. (2) din Constituție în vederea reducerii numărului deputaților, prin substituirea cifrei 101 cu cifra 71? – Pentru/Contra.

2. Sunteți pentru excluderea alin. (3) al art. 70 din Constituție, care stipulează că deputatul nu poate fi reținut, arestat, percheziționat, cu excepția cazurilor de infracțiune flagrantă, sau trimis în judecată fără încuviințarea Parlamentului, după ascultarea sa? – Pentru/Contra.

3. Sunteți pentru modificarea și completarea art. 78 din Constituție, în vederea alegerii președintelui RM prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat? – Pentru/Contra.

4. Sunteți pentru expunerea art. 89 din Constituție într-o nouă redacție, care să prevadă că în cazul săvârșirii de către președintele RM a unor fapte care încalcă Constituția, Parlamentul poate aproba inițiativa a cel puțin 1/3 de deputați de suspendare din funcție, cu organizarea în cel mult 70 de zile a unui referendum privind demiterea președintelui? – Pentru/ Contra”.

Prin avizul Curții Constituționale nr. 2 din 10.11.2015, inițiativa de desfășurare a referendumului republican constituțional a fost aprobata [17]. Însă, avizul Curții Constituționale, în afară de unele aprecieri pozitive, cum ar fi „obligația constituțională a Parlamentului de a stabili neîntârziat data și de a aloca mijloace financiare necesare referendumului republican”, mai conține, în opinia noastră, și unele neclarități. Astfel, conform opiniei Curții, „termenul de șase luni, în interiorul căruia proiectul de lege constituțional nu poate fi adoptat, include perioada de după înregistrarea la Comisia Electorală Centrală a grupului de inițiativă în colectarea semnăturilor și verificarea listelor de subscripție”.

Aplicând metoda de analiză comparată, deducem existența a trei probleme:

1) înregistrarea grupului de inițiativă,

2) colectarea semnăturilor și

3) verificarea listelor de subscripție, care nu coincid după perioada de timp necesară și stabilită legal.

Astfel, grupul de inițiativă care a formulat problema referendumului a fost înregistrat la 20.11.2015. Termenul pentru colectarea semnăturilor este stabilit de trei luni. Verificarea listelor de subscripție trebuie să fie

realizată de Comisia Electorală Centrală într-un termen de 15 zile și prezentate Biroului permanent al Parlamentului RM în termen de trei zile. Așadar, Parlamentul RM abia în termen de 6 luni de la primirea propunerilor de inițiere a referendumului poate adopta o hotărâre cu privire la desfășurarea referendumului republican.

Concluzionând, am putea presupune că, luând în considerațiune punctul de start al termenului de 20.11.2015, plus încă 3 luni, dar și plus 15 zile cu 3 zile, și mai plusând 6 luni, propunerea de desfășurare a referendumului ar putea fi luată spre examinare de către Parlament cam prin luna decembrie 2016. Luând în calcul examinarea de către Parlamentul RM în termen de până la 6 luni și prognozând desfășurarea referendumului numai după 6 luni de la adoptarea hotărârii respective, putem face concluzia că inițiativa populară poate fi realizată într-un termen indefinit și destul de mare. Poate atît de mare, încât în perioada respectivă să dispară premisele și/sau posibilitatea ori necesitatea desfășurării referendumului preconizat. Totodată, să nu scăpăm din vedere că Parlamentul RM ar putea și să nu numească desfășurarea referendumului.

Anume despre acest fapt a comunicat secretarul Comisiei Electorale Centrale, dl A. Volentir [18]. În opinia lui, oportunitatea desfășurării referendumului pornit de inițiativa populară îi aparține Parlamentului, cu care poate fi de acord sau o poate respinge. Drept exemplu poate servi neglijarea (neadoptarea, nerespingerea) proiectului Hotărârii Parlamentului nr. 2946 din 26.13.2002 „cu privire la desfășurarea referendumului republican legislativ", inițiat de deputații în Parlament, dnii Mihai Petrache, Dumitru Bârghiș, Vladimir Cociorva și Ion Gutu. Fiind înaintată inițiativa populară a 213250 de cetățeni privind reforma sistemului electoral spre examinare în Parlament la 26.12.2002, deputații din legislativ au examinat chestiunea în cauză, dar nu s-au pronunțat asupra ei, neadoptând nici un act, nemotivând nici „pro", nici „contra" starea de lucruri dată. Concomitent, fiind sesizată problema respectivă la Curtea Constituțională de către deputații autori ai proiectului dat, la 03.03.2003 Curtea s-a pronunțat (decizie publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 48 din 18.03.2003), respingând sesizarea depusă și motivându-și decizia prin lipsa obiectului sesizării.

Este de remarcat faptul că adoptarea deciziei date a avut loc fără a se lua în considerare existența unei opinii separate, prin care s-a expus dezacordul cu o astfel de decizie a Curții, deoarece Parlamentul RM, în baza art. 150 Cod electoral, era obligat să adopte hotărârea de desfășurare a referendumului, neavând dreptul de a respinge prin definiție inițiativa populară legală, or voința poporului direct exprimată este supremă într-un stat de drept.

De aceea, considerăm că Curtea Constituțională, indiferent de existența/inexistența actului juridic al Parlamentului, era obligată să verifice nu numai acțiunea legislativului exprimată printr-un act legislativ, dar și inacțiunea acestui organ. Or, unul dintre principiile statului de drept este consultarea directă a cetățenilor, chemați să se pronunțe prin vot asupra unor probleme importante pentru întreaga societate. Anume în atingerea acestui scop, în Constituția RM din 1994 au fost introduce ulterioarele modificări privind inițiativa populară de revizuire a Constituției. Doar inițial, în textul art. 141 din legea supremă, era statuat că revizuirea Constituției poate fi inițiată de un număr de cel puțin 200 mii de cetățeni ai RM cu drept de vot.

O altă condiție era că cetățenii care inițiau revizuirea Constituției trebuiau să provină din cel puțin jumătate din raioane și municipii, iar în fiecare din ele trebuiau să fie înregistrate cel puțin 5000 de cetățeni în sprijinul acestei inițiative. Ulterior, prin Legea nr. 1115 din 05.07.2000, în art. 141, alin. (1) lit. a), textul „raioane și municipii" a fost substituit cu textul „unități administrativ-teritoriale de nivelul 2", iar cifrele „5000" au fost înlocuite cu cifrele „20000".

Astfel, pentru ca cetățenii să-si exercite dreptul de a realiza inițiativa desfășurării unui referendum republican, este necesară colectarea a 360 mii de semnături ale cetățenilor cu drept de vot, deși Constituția cere semnăturile a doar 200 mii de cetățeni. Ulterior, prin reforma din 07.07.2000, legiuitorul în mod conștient a majorat numărul de cetățeni, inițiatori ai referendumului, cu încă 160 de mii, stabilind cerința de colectare a 20 mii de semnături dintr-un sir de unități administrativ-teritoriale de nivelul 2, inclusiv din unități care dispun în total de 20-30 mii de locuitori. Dar obstacolele în desfășurarea referendumurilor apar nu numai din inițiativa autorităților publice, ci și a multor autori de drept constituțional, politicieni și practicieni [19]. Domină poziția că revizuirea Constituției RM poate avea loc numai pe cale parlamentară, cu excepția examinării problemelor privind caracterul suveran, independent și unitar al statului, precum și cele referitoare la neutralitatea permanenta a statului [20], care, după adoptarea lor cu votul a 2/3 din numărul total al deputaților aleși, necesită să fie aprobate ulterior prin referendum, cu votul majorității cetățenilor înscriși în listele electorale. Deputatul S. Sîrbu, de exemplu, afirma că a prezentat opiniei publice „10 argumente pe care absolut nimeni nu a putut să le combată" [21]. Doar că, subliniem, aceste argumente nu au substanță științifică și/sau legală. În acest context, este important de avut în vedere o altă opinie de aceeași factură, expusă public de președintele Curții Constituționale.

Astfel, președintele Curții Constituționale, contrar unor norme imperative juridice din legislația în vigoare [22] care obligă judecătorul Curţii

„să nu ia poziţie publică sau să dea consultaţii în probleme de competenţa Curţii Constituţionale”, se expune în public precum că „legea supremă a ţării nu poate fi modificată prin referendum” [23].

Mai merită de menționat că la acest capitol există și poziția confuză a Curții Constituționale, care, în avizul său asupra inițiativei de revizuire a articolelor 78, 85, 89, 91 și 135 din Constituția Republicii Moldova prin referendum republican, la început afirmă, în pct. 30, că: „Legea fundamentală reglementează două tipuri de referendumuri naţionale: cel iniţiat de preşedintele Republicii sau Parlament asupra unor probleme de interes naţional, menţionat la art. 66, 75 și 88, şi cel prin care se aprobă revizuirea Constituţiei, reglementat de art. 142 alin. (1).” Dar mai jos, în același aviz, în pct. 39, Curtea a reținut că „posibilitatea desfăşurării referendumului constituţional pentru modificarea Constituţiei a fost consacrată pe cale jurisprudenţială, prin interpretarea funcţională şi coroborată a normelor constituţionale. Or, textul Constituţiei nu prevede expres posibilitatea organizării referendumurilor constituţionale decizionale, altele decât cele pentru validarea legilor constituţionale adoptate de Parlament pentru revizuirea dispoziţiilor privind caracterul suveran, independent și unitar al statului, precum și a celor privind neutralitatea permanentă a statului, prevăzută de articolul 142 alin. (1) din Constituţie” [24].

Deci, conform statuărilor absconse ale Curții, Constituția RM nu ar prevedea revizuirea ei prin referendum, or posibilitatea revizuirii Constituției pe cale referendară si-a găsit consacrarea exclusiv pe cale jurisdicțională.

Efectuând analiza comparată a prevederilor avizului citat și a altor avize, precum avizul Curții Constituționale din 06.07.2010 [25], considerăm că pentru a face concluzii obiective, Curtea ar trebui să manifeste continuitate în propria jurisprudență și să supună analizei respective legislația în vigoare la acest compartiment, or în art. 141-144 ale Codului electoral este reglementată detaliat procedura desfășurării referendumului republican, inițiată de cetățeni, și anume: ordinea înregistrării grupului de inițiativă, colectarea semnăturilor, prezentarea și verificarea listelor de subscripție și alte aspecte procesuale de organizare și desfășurare a referendumului.

Este important că și cadrul legislativ al Republicii Moldova la capitolul procesualitatea perfecționării normelor constituționale de către cetățeni a fost completat esențial în anul 2001 cu actul legislativ respectiv [26] privind iniţiativa populară de revizuire a Constituţiei, care a stabilit detaliat normele procedurale ce ţin de realizarea iniţiativei populare de revizuire a legii supreme. Și în această Lege există o singură restricție în art. 3 alin. (2): proiectul de lege privind modificarea Constituţiei nu trebuie să

încalce principiul unităţii materiei, adică este obligatoriu ca între toate elementele Constituţiei să existe un raport intrinsec.

În contextul menționat, considerăm că dacă la modificarea Constituției pe cale parlamentară, Parlamentul RM este în drept să adopte o lege cu privire la modificarea Constituției după cel puțin 6 luni de la data prezentării inițiativei corespunzătoare, respectarea unui asemenea termen în cadrul inițiativei populare, în opinia noastră, nu este necesară și nici întemeiată. De asemenea, menționăm că, în avizul nr. 2 din 10.11.2015, Curtea Constituțională recomandă ca „în vederea diferențierii opțiunii electoratului, chestiunile supuse referendumului urmează a fi formulate separat (rezumatul însoțit de textul corespondent din proiectul Legii) conform obiectivului de reglementare, inclusiv pe buletine de subscripție și buletine de vot distincte".

Referitor la alegerea președintelui țării, Curtea a statuat în pct. 43 al avizului său nr. 1 din 22.09.2014 că: „Modificarea majorităţii necesare pentru alegerea preşedintelui țării se poate efectua doar prin lege constituţională, care trebuie să se încadreze în ordinea constituțională existentă, respectându-se procedura prevăzută de Titlul VI din legea supremă" [27].

În opinia noastră, o parte din aceste interpretări ale Curții Constituționale contravin art. 155 din Codul electoral, care condiționează ca „pe fiecare foaie din listele de subscripție, se expune întrebarea sau întrebările preconizate a fi supuse referendumului republican". De aceea, considerăm că este dreptul alegătorilor de a se expune asupra fiecărei întrebări nemijlocit la referendum, potrivit art. 162 alin. (2) din Codul electoral. De asemenea, credem că este necesar de a fi respectate procedurile prevăzute de legislația electorală și termenele conform acestei proceduri, care reprezintă o desfășurare a art. 2, 39, 66 lit. b și art. 75 din Constituția RM. Referitor la temeiurile pentru petrecerea referendumului de revizuire a Constituției, în opinia noastră, Curtea Constituțională n-a luat în considerație nici jurisprudența sa anterioară.

Astfel, în Hotărârea Curții nr. 57 din 03.11.1999 „privind interpretarea art. 75 alin. 2 și art. 143 din Constituție", s-a constatat că „procedura de revizuire a Constituției, prevăzută în art. 75 și art. 141-142, îmbină tehnicile specifice democrației reprezentative (Parlamentul) cu cele ale democrației directe (referendumul)". Iar potrivit art. 75 din Constituție, cele mai importante probleme ale societății sînt supuse referendumului, care este de fapt mijlocul prin care poporul însuși își exercită nemijlocit voința sa. În sensul dat, referendumul poate viza fie un proiect de lege, inclusiv atunci cînd este declarat de Parlament în baza art. 66 lit. d) din Constituție, fie o problemă de interes național, pentru care se cere exprimarea opiniei alegătorilor.

Hotărârile adoptate potrivit rezultatelor referendumului republican au putere juridică supremă și nu se vizează/afectează procedura de revizuire a Constituției, procedură stabilită de art. 141-143 din Constituția RM. Ultima afirmație este un răspuns la opiniile unor actori, inclusiv sus-menționați, precum că rezultatele referendumurilor desfășurate la inițiativa populară trebuie să fie aprobate tot de către Parlament, cu votul a două treimi din votul deputaților aleși. La subiectul analizat, menționăm că în Hotărârea nr. 15 din 11.04.2000 despre controlul constituționalității art. 150 din Codul electoral, Curtea își dezvoltă jurisprudența sa în problemele revizuirii Constituției prin ambele căi: parlamentară și referendară. Ea a constatat că legiuitorul a stabilit două proceduri de legiferare: 1) procedura parlamentară și 2) procedura prin care poporul își exercită suveranitatea – referendumul.

Remarcăm că existența a două proceduri de legiferare este confirmată, de asemenea, de prevederile art. 148 alin. 5 din Codul electoral, care stipulează că în cazul în care revizuirea uneia și aceleiași prevederi a Constituției este inițiată concomitent de Parlament și de cetățeni, legiuitorul acordă prioritate inițiativei cetățenilor.

Prin urmare, la revizuirea Constituției pot fi aplicate două proceduri – parlamentară, cu respectarea art. 141-143 din Constituție, și referendară, cu respectarea prevederilor articolelor 2, 39, 66 lit. b) și 75 din Constituția RM. În contextul investigat, atragem atenția că, prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 15 din 11.04.2000, Curtea a declarat neconstituționale posibilele limitări privind înaintarea inițiativei populare, indicând că „Parlamentul nu este în drept să stabilească pe cale legislativă restricții asupra declarării referendumului republican în cazul în care inițiativa populară provine de la cetățeni”.

Astfel, nici Curtea Constituțională, în opinia noastră, nu este în drept să aplice aceleași reguli prevăzute de revizuirea Constituției pe cale parlamentară, în cazul în care pentru desfășurarea referendumului inițiativa provine anume de la cetățeni.

Atragem atenția, mai ales a acelor autori care afirmă că numai Parlamentul poate revizui Constituția, că art. 75 – referendumul – este situat de legiuitor în conținutul aceluiași capitol al Constituției RM: „Capitolul IV. Parlamentul”. Așezarea logică a normelor constituționale ne obligă să recunoaștem că normele constituționale reglementează ambele căi de revizuire a Constituției: parlamentară și prin referendum. Dar pentru a exclude existentele interpretări ale căilor de revizuire a Constituției, ar fi necesar, în opinia noastră, de a expune normele art. 60, 75 și 143 din Constituție într-o nouă redacție.

La acest capitol, vom mai suplimenta că, potrivit jurisprudenței Curții Europene a Dreptului Omului [28] pronunțate, s-au reținut următoarele:

„Curtea amintește faptul că o «lege» este o normă formulată cu destulă precizie pentru a permite unui cetățean să decidă conduita și să prevadă, în mod rezonabil, în funcție de circumstanțele cauzei, consecințele care ar putea rezulta dintr-un fapt determinat. Totodată, aceste norme nu trebuie sa fie previzibile cu certitudine absolută, chiar dacă o astfel de certitudine ar fi bine-venită, deoarece dreptul trebuie să știe să se adapteze la schimbările de situație”.

Concluzii

Considerăm că art. 75 din Constituția RM, în coroborare cu alte norme constituționale și de drept din legislația în vigoare a Republicii Moldova, întru totul se adaptează la manifestarea inițiativei populare de revizuire a Constituției și creează suficient cadru constituțional pentru realizarea ei, fără constatarea obligatorie a normelor prevăzute de art. 141–143 din Constituție.

Așadar, constatăm că inițiativa populară de revizuire a Constituției prin referendum, actualmente, dispune de întregul set de veșminte legale și constituționale necesare.

Rămâne doar ca autoritățile publice să nu creeze obstacole artificiale în libera exprimare a voinței sale de către poporul Republici Moldova.

Referințe bibliografice

1. Legea nr. 1040-XII din 26.05.1992 cu privire la referendum. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 8 din 01.09.1992 (abrogată prin CE 1381 din 21.11.1997, MO nr. 81 din 08.12.1997, art. 667).
2. Codul electoral, nr. 1381 din 21.11.1997. În: MO nr. 81 din 08.12.1997.
3. Preambula Legii nr. 1040-XII din 26.05.1992 cu privire la referendum. În: MO nr. 8 din 01.09.1992 (abrogată prin CE 1381 din 21.11.97, MO nr. 81 din 08.12.1997, art. 667).
4. Art. 75 din Constituția RM din 29.07.1994. În: MO nr. 1 din 12.08.1994.
5. Art. 75 și 142 alin. (1) ale Constituției RM din 29.07.1994. În: MO nr. 1 din 12.08.1994.
6. Muntean Iulian. Probleme supuse referendumului. Studiu în drept comparat. Teza de doctor în drept. Chișinău, 2009.
7. Usvad Lavinoin. Pro sau contra referendumurilor. În: Revista publică de drept. Florium, 2008, nr. 3.
8. Dan Pavel. Noile tendințe repetitive. În: Revista „Sfera politicii”, nr. 171. București, 2012. http://www. sferapoliticii.ro/sfera/171/art02-Pavel. php; Referendumul din 19 mai 2007. Institutul „Ovidiu Șincăi”. București, 01 iunie 2007. http://www.fisd.ro/PDF/mater_noi/Referendum_Raport_FINAL_1%20 iunie%202007.pdf
9. Art. 148, alin. (5) din Codul electoral nr. 1381 din 21.11.1997. În: MO nr. 81 din 08.12.1997. http://lex. justice.md/md/312765/

10. În Elveţia se ţin referendumuri locale la nivelul cantoanelor. Elveţienii sânt obișnuiți să voteze de cel puţin patru ori pe an, exprimându-și opinia în privința unor probleme care în alte ţări sînt rezervate, de obicei, parlamentului. În privinţa unei legi importante, elveţienii au întotdeauna ultimul cuvnt de spus, dacă adună suficiente semnături pentru a porni un referendum. Ei pot iniţia modificări ale legilor, şi chiar ale Constituţiei. Estimările plasează în Elveţia mai mult de jumătate din referendumurile din întreaga lume. În aceste condiţii, această ţară mică, cu doat opt milioane de locuitori, este considerată un model ideal de demo craţie. http://www.zf.ro/zf-24/putereademocratiei-referendum-elvetienii-aurespins-cel-mare-salariu-minim-lunarlume-3-200-euro-ar-beneficiat-alesangajatii-slab-calificati-industria-serviciilor-12633379
11. Camelia Badea. Cîte tipuri de prag la referendum există în Europa. www.ziare.com/politica/referendum
12. Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept (Comisia de la Veneția). Strasbourg, 19 martie 2007. http://www.e-democracy.md/files/ elections/venice-code-good-practicereferendums-17-03-2007-ro.pdf
13. Legea nr. 1115 din 05.07.2000 cu privire la modificarea și completarea Constituţiei Republicii Moldova. În: MO nr. 88-90 din 28.07.2000.
14. Hotărârea Curții Constituționale nr. 22 din 23 09.2010 cu privire la confirmarea rezultatelor referendumului republican constituțional din 05.09.2010.
15. Hotărârea Comisiei Electorale Centrale nr. 3281 din 13 iulie 2010 privind aprobarea Regulamentului privind modul de participare a partidelor politice și a altor organizații social-politice la campania electorală pentru desfășurarea referendumului republican constituțional din 5 septembrie 2010.
16. Hotărârea Curții Constituționale nr. 22 din 23 09.2010 cu privire la confirmarea rezultatelor referendumului republican constituțional din 05.09.2010.
17. Curtea Constituțională a avizat pozitiv inițiativa civică de revizuire a Constituției prin referendum republican. http://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=683&t=/Prezentare-generala/Serviciul-de-presa/Noutati/Curtea-Constitutionala-aavizat-pozitiv-initiativa-civica-de-revizuire-a-Constitutiei-prin-referendum-republican
18. De parlamentari depinde dacă va fi sau nu referendum, secretar CEC, 02 Noi 2015. (Secretarul CEC a amintit despre anul 2003, cînd fostul lider politic Dumitru Braghiş a adunat semnături într-o chestiune similară. Braghiş, fiind parlamentar, avînd tribuna Parlamentului pentru a susţine această iniţiativă, totuşi nu a izbutit să o ducă pînă la un final logic. „Inițiativa respectivă s-a prăfuit timp de 6 luni în Parlament, iar după expirarea termenului de 6 luni, parlamentarii s-au frecat pe mîini şi au spus că tema nu mai este actuală. Pînă la urmă, totul va decide Parlamentul”, a notat Andrei Volentir). http://www.ipn.md/ro/politica/72724
19. Alexandru Tănase: „Constituţia nu poate fi modificată prin referendum”. Ziarul „Adevărul” din 10.10.2015, http://adevarul.ro/moldova/actualitate/ alexandru-tanase-constitutia-nu-modificata-referendum-1_5618a41af5eaafab2c7fb92d/index.html. Poziția deputatului S. Sîrbu expusă la www. deschide.md din 20.10.2015, autorul emisiunii – Svetlana Matei. 20. Art. 142 alin. (1) din Constituția RM.

21. S. Sîrbu: „Referendumurile constituționale n-au nicio putere juridică”. http://deschide.md/ ro/news/politic/20279/SergiuS%C3%A2rbu-Referendumurileconstitu%C8%9Bionale-n-au-puterejuridic%C4%83.htm
22. Art. 17 lit. b) din Legea nr. 317 din 13.12.1994 cu privire la Curtea Constituțională, publicată la 07.02.1995 în MO nr. 8.
23. Avizul Curții Constituționale nr. 1 din 22.09.2014 asupra inițiativei de revizuire a art. 78, 85, 89, 91 și 135 din Constituție prin referendum republican. http://lex.justice.md/index.php ?action=view&view=doc&lang=1&i d=355237
24. Avizul Curții Constituționale nr. 3 din 06.07.2010 asupra inițiativei de revizuire a art. 78 din Constituție prin referendum republican.
25. Legea nr. 387 din 19.07.2001 cu privire la iniţiativa populară de revizuire a Constituţiei. În: MO nr. 783 din 17.08.2001. http://lex.justice.md/ index.php?action=view&view=doc&l ang=1&id=313148
26. Avizul Curții Constituționale nr. 1 din 22.09.2014 asupra inițiativei de revizuire a art. 78, 85, 89, 91 și 135 din Constituție prin referendum republican. http://lex.justice.md/index.php ?action=view&view=doc&lang=1&i d=355237
27. Hotărîrea CEDO pe cazul „Amihalachioae contra Moldovei” din 20.04.2004

ȘEFUL STATULUI – PUTERE REPREZENTATIVĂ ÎN SERVICIUL POPORULUI!? (Studiu de caz)

Valeriu KUCIUK
Doctor în drept, lector universitar

ABSTRACT

Potrivit prevederilor normei constituționale, "voința poporului este baza puterii de stat. Această voință este exprimată prin alegeri libere, care se desfășoară periodic prin exprimare universală, egală, directă, secretă și liberă". În contextul alegerilor Președintelui Republicii Moldova din 15 noiembrie 2020, autorul investighează statutul juridic al șefului statului.

Analizând rolul și întinderea competenței juridice a Președintelui, dar și starea de incompatibilitate și conflictul de interese care apar și pot influența statutul juridic al șefului statului, autorul formulează o serie de concluzii care vin să asigure supremația Constituției, dar și realizarea principiului separării ramurilor puterii de stat, garantând protecție voinței poporului moldav.

Cuvinte cheie: *Constituție, președintele Republicii Moldova, conflict de interese.*

According to the provisions of the constitutional norm, "the will of the people is the basis of the state power". This is expressed through free elections, which are carried out periodically through universal, equal, direct, secret and free expression." In the context of the elections of the President of the Republic of Moldova in November 15, 2020, the author is investigating the legal status of the head of state.

*Analyzing the role and extent of the President's legal competence, but also the state of incompatibility and conflict of interest that arise and can influence the legal status of the head of state, the author formulates a series of conclusions that ensure the supremacy of the Constitution, but also the principle of separation of branches of the state power, guaran*teeing protection of the will of the Moldovian people.

Keywords: *Constitution, President of the Republic of Moldova, conflict of interest.*

I. ÎNTRODUCERE – TEZE CU VALOARE DE PRINCIPIU

Instituția președintelui Republici Moldova (în continuare RM), este parte a organului executiv bicefal (Președintele țării + Guvernul), cu atribuții și competențe individualizate atît prin normele constituționale de

la art. , cît și prin interpretările date de Curtea Constituțională prin hotărîrile respective.

Totodată, cerecetătorii instituției șefului statului (Gh.Costachi, I.Guceac, B.Slipenschi, S.Goriuc, A.Arseni și alții [22]), au examinat profund în lucrările sale doctrina instituției prezidențiale, dând aprecieri științifice valoroase și argumentând concluzii importante pentru știința dreptului național. Aceste investigaţii ştiinţifice specializate, au detaliat problemele ce ţin de instituţia Preşedintelui RM, analizînd importanţa instituţiei preşedinţiale în Republica Moldova, prin prisma funcţiilor pe care le realizează şi atribuţiilor de care dispune Preşedintele Republicii. Este de relevat că studierea rolului Preşedintelui Republicii în sistemul autorităţilor publice şi raporturile cu celelalte ramuri ale puterii de stat este importantă atât din punct de vedere teoretic, cât şi practic.

În același timp, raportând starea juridică și de fapt a șefului statului în Republica Moldova la dispozițiile şi prin prisma textului normelor constituționale și principiilor de bază ale Legii Supreme, la doctrină, actele internaționale şi la legislația relevantă din domeniu, apreciem că odată cu adoptarea Hotărârii Curții Constituționale nr.7/2016, au survenit consecințe de fapt dar și de drept, care necesită cercetări științifice aprofundate în contextul remodelării și modificării regimului politic de guvernare în Republica Moldova, dar și a modificării substanțiale a statutului juridic al șefului statului, modificându-se totodată și întinderea competențelor lui.

Este de reținut, că conform practicii jurisdicționale existente[23], prevederile Constituției RM se află într-o strânsă legătură logico-juridică, unde înțelegerea sensului exact al dispozițiilor constituționale şi aplicabilitatea lor urmează a fi exercitată cu respectarea principiilor constituționale, inclusiv a unității materiei constituționale, dar și a competenței legislative exclusive a legiuitorului constituant. Or, interpretarea textului Constituției de către autoritatea de jurisdicție constituțională, care poate deduce din dispozițiile exprese ale Constituției principii de valoare constituțională aplicativă, sunt o modalitate oportună de constatare a noului *status-quo* al șefului de stat care își are temelia în alegerea lui prin votul suveran al întregului popor. În special ținând cont de faptul că Președintele RM face parte din puterea executivă în condițiile „dualității” puterii executive: Instituția prezidențială și Guvernul.

Menționăm, că înțelegerea sensului autentic şi deplin al normelor constituționale privind statutul juridic și întinderea funcțiilor șefului statului este stringentă și importantă pentru a fi asigurată supremația Constituției și unitatea materiei constituționale, rațiunea și buna funcționare a instituțiilor publice, precum și a echilibrului puterilor în stat.

Or, conform autoaprecierii Curții, „*unele hotărâri ale Curţii Constituţionale, prin care se declară neconstituțională o prevedere legală sau un act, pot genera vid legislativ şi existenţa unor deficienţe şi incertitudini în aplicarea legii*”[24]. În contextul dat, considerăm că o astfel de hotărâre se prezintă a fi Hotărârea CC nr.7 din 04.03.2016 care modificând prin interpretare modalitatea de alegere a șefului statului, nu a interpretat respectiv și natura juridică a raporturilor nou-create, dar și întinderea competenței Președintelui RM. Totodată, în contrariu interpretării date șefului statului prin HCC nr.7/2016, Curtea a menționat de fiecare dată cînd atinge rolul șefului statului, că statutul juridic al Președintelui RM rămâne a fi unul neutru, simbolic și decorativ.

Având în vedere că hotărârea Curții Constituționale reprezintă în sine o constatare juridică general obligatorie, bazată pe elucidarea esenței problemei constituționale în urma interpretării oficiale a normelor corespunzătoare din Constituție și explicării raționamentului conținutului acestora raportat la normele contestate, prin relevarea conținutului normelor constituţionale şi dezvoltarea de reguli deduse din interpretarea acestora, actele Curţii Constituţionale ghidează evoluţia întregului sistem legal, precum şi procesul de înţelegere şi aplicare a legii, în modul în care conținutul normelor constituționale este cel definit, are un caracter regulator și constituie izvor de drept prin efectele sale. De aceia, modificând prin interpretare modul de desemnare a Președintelui RM, necesită de a avea în vedere practica jurisdicțională formată anterior din Republica Moldova, unde Curtea anterior a statuat: „*75. Astfel, în privinţa statutului juridic al Preşedintelui Republicii Moldova, urmează a fi operată distincţia între mandatul dinainte şi după reforma constituţională menționată supra”*[25][26]. În același context, cu referire la rolul Președintelui ales de Parlament, Curtea a reţinut: „*106. … Conform procedurilor constituţionale, Guvernul, ca exponent al puterii executive, este opera comună a legislatorului, ca autoritate reprezentativă supremă, căreia poporul i-a delegat cea mai înaltă valoare – suveranitatea şi puterea de stat (art.2 din Constituţie) şi a şefului de stat, ca garant al suveranității (art.77 din Constituție).*[27]”

Deci, dacă anterior, numai Parlamentul avea statutul juridic de autoritate reprezentativă supremă, conform HCC nr.7/2016, odată cu revenirea la alegerea directă a șefului statului de către popor, același statut juridic de autoritate reprezentativă supremă l-a obținut de fapt și Președintele RM.

Este de remarcat, că despre acest aspect statuează și p.85 al HCC din 2013[28] care prevede „*85. În acest sens, Curtea reiterează raţionamentele sale cu privire la distincţia constatată anterior în privinţa statutului ju-*

ridic al mandatului Preşedintelui Republicii Moldova înainte şi după reforma constituţională operată prin Legea nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000: „Potrivit art.1 alin.(2) din Constituţie, forma de guvernământ a statului este republica. Conform doctrinei de drept, modalitatea de alegere a şefului statului determină forma de guvernământ: republică parlamentară sau republică prezidenţială, şi situează, din punct de vedere legal, şeful statului pe o anumită poziţie faţă de Parlament şi, în special, faţă de popor. În republica prezidenţială şeful statului este ales de către cetăţeni şi, din punct de vedere legal, se situează pe aceeaşi poziţie cu Parlamentul, dispunând de prerogative mai largi, ca urmare a faptului că mandatul său vine de la întreaga naţiune, de la popor. În contextul celor enunţate Curtea menţionează că până la data de 05.07.2000, potrivit art.78 din Constituţie, Preşedintele Republicii Moldova era ales de către cetăţeni şi din punct de vedere al reprezentativităţii deţinea aceeaşi poziţie cu autoritatea legiuitoare, având prerogative largi".

Astfel, urmînd logica CC RM, dar și practica ei constantă, este de reținut că modificarea statutului juridic al Președintelui este strâns legat de forma de alegere/desemnare a șefului statului, menționându-se statutul juridic de autoritate reprezentativă supremă a Președintelui RM în cazul în care el este ales de către popor. În așa mod, putem deduce cu titlu de principiu, că noțiunea expusă într-un mod imperativ în textul art.77 alin. (1) *„Președintele Republicii Moldova este șeful statului"*, statuează expres poziția superioară a Președintelui în statul Republica Moldova, și anume *primes inter pares*.

II. CONSIDERAȚIUNI GENERALE

În contextul importanței instituției șefului statului în sistemul autorităților publice, dar și ținând cont de forma și regimul de guvernare a Republicii Moldova, în special în contextul necesității de asigurare a separației puterilor în stat, este de menționat că pentru a clarifica *„locul și rolul șefului statului în sistemul autorităților publice"*, o însemnătate deosebită o capătă procedura de desemnare sau alegere a șefului statului. Anume această modalitate procesuală stabilită în Constituție, determină statutul juridic constituțional și întinderea competențelor șefului statului, or de aici în opinia noastră, pornesc atribuțiile si prerogativele acestei instituții care la rândul său determină o serie de factori, precum natura juridică a sistemului politic și configurația constituțională de guvernământ.

Având în vedere practica evoluției regimului politic de guvernământ în Republica Moldova și a practicii formate a jurisdicției constituționale, reținem că din momentul adoptării HCC nr.7/2016 care prevede alegerea directă a șefului de stat de către întreg electoratul, realizând principiul

constituțional „*suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct şi prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de constituție*”[29], statului juridic al Președintelui RM a fost modificat atât *de jure* cât și *de facto*.

În acest context vom reține, că atribuțiile și prerogativele șefului statului în Republica Moldova sunt determinate de o serie de factori, și anume:

a) modul de desemnare a șefului statului;
b) raportul dintre instituțiile fundamentale ale statului, in special dintre executiv si legislativ;
c) mecanismul constituțional de frâne și contrabalanțe pentru asigurarea echilibrului între principalele instituții ale statului: parlament-guvern, parlament-președinte, parlament-autoritățile judecătorești, președinte-guvern, președinte-autoritățile judecătorești, guvernul-autoritățile judecătorești;
d) practicile și cutumele existente.

Așa, în opinia noastră – sistemul politic de guvernare din Republica Moldova în prezent este unul semi-prezidențial[30]. Or, în cazul în care suveranul își alege direct reprezentantul său, funcția de șef al statului prin definiție nu este și nici nu poate fi simbolică, decorativă sau nefuncțională. La fel cum și suveranitatea poporului nu poate fi decorativă. Fiindcă în caz contrar, voința suveranului este scoasă în afara câmpului constituțional, fiind grav încălcate atât prevederile Declarațiilor de independență și de suveranitate a Republicii Moldova, dar și fiind afectate direct prevederile articolelor 1, 2, 4, 6, 7, 77, 79 alin.(2), 84, 85, 86, 87, 88, 93 și 94 ale Constituției RM.

Ținând cont de prevederile articolului 2 alin.(1) din Constituție care statuează că „*suveranitatea naţională aparţine poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct şi prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de constituţie*”, considerăm că atribuțiile primare ale Președintelui privind realizarea funcțiilor sale sunt expres prevăzute în Constituţie, pe când realizarea funcțiilor cu titlu secundar pot fi deduse din unele drepturi și împuterniciri constituționale, inclusiv detaliate în legislația relevantă în vigoare care vizează împuternicirile Președintelui RM în raporturile sale cu Parlamentul, Guvernul și autoritățile judecătorești ale Republicii Moldova. Din această perspectivă, natura juridică a funcțiilor Președintelui derivă din exigențele principiului statului de drept, fiind consacrat ca o valoare supremă de art.l, alin.3 din Constituția Republicii Moldova, valoare pe care Președintele RM, trebuie să o garanteze. Or, printre exigențele statului de drept, una dintre cele mai importante este cea referitoare la delimitarea competențelor principalelor autorități publice, a funcțiilor constituționale pe care le realizează

fiecare în parte, dar și toate împreună asigurând o colaborare eficientă în spiritul respectului art.6 din Constituție.

Astfel, Președintele RM face parte din ramura puterii executive. Or, includerea instituției Președinției în cadrul puterii executive respectă principiul pe care aceasta se fundamentează – al separației puterilor de stat (art.6), dar și cel stabilit prin art.77 alin.(1) care denotă o poziție distinctă a Președintelui atât în ramura executivă, dar și în anumite cazuri în raport cu alte ramuri ale puterii de stat, prin utilizarea mecanismului constituțional de frâne și contrabalanțe întru asigurarea separării puterilor de stat și asigurării colaborării lor. Așa, cele trei puteri ale statului de drept conform prevederilor art.6 al Constituției trebuie să fie separate și să colaboreze, dar fiecare în parte să își îndeplinească prerogativele constituționale, fără a stingheri celelalte puteri și fără a face imixtiuni în competențele lor legale, respectându-se și prevederile hotărârilor relevante ale Curții în care se invocă că „*principiul echilibrului instituțional, cunoscut astăzi sub denumirea "checks and balances" (sistemul de frâne şi contrabalanţe), stă la baza democrației şi presupune echilibrul puterilor şi controlul lor reciproc, astfel încât puterile statale să aibă aproximativ aceeași pondere, adică să fie echilibrate, pentru a se putea limita reciproc, evitând astfel ca puterea statală să fie folosită în mod abuziv*".

1. Cu referire la statutul de șef al statului prevăzut de art.77 din Constituție, necesită a menționa următoarele.

În condițiile republicii cu un regim politic de guvernare semi-prezidențial, în conformitate cu redacția actuală a Constituției RM, funcțiile principale ale șefului statului sunt:

***Primo* – funcţia de șef plenipotențiar al statului,** funcție care obligă la echilibrul balanţei puterilor în stat în vederea asigurării separării și colaborării lor eficiente;

***Secundo* – funcţia de reprezentant al statului** atât pe plan intern, cât şi pe plan extern, exprimată prin atribuţiile sale funcționale;

***Tertio* – funcţia de garant al statului** – apărare, ocrotire, protecție a drepturilor omului și a statului, asigurarea dezvoltării statului și a promovării intereselor naționale.

Astfel, Președintele RM își exercită funcțiile sale în conformitate cu împuternicirile și domeniile expres stabilite în Constituție, prin activitatea sa curentă și prin actele sale normative asigurând propășirea Republicii Moldova, respectarea Constituției şi a legilor ţării, apărarea democrației, a drepturilor şi a libertăților fundamentale ale omului, garantarea suveranității, independenței, unității şi integrității teritoriale a Moldovei.

Din considerentele expuse *supra*, șeful statului conform prevederilor constituționale este înzestrat cu atribuții si prerogative în diverse domenii:

a) ***sfera executivă***: reprezintă statul; desemnează primul-ministru si alți demnitari de stat; conduce în calitate de autoritate executivă activitatea unor instituții publice; primește jurământul de la membrii Guvernului, revocă şi numește la propunerea Prim-ministrului pe unii membri ai Guvernului, poartă tratative și ia parte la negocieri, încheie tratate internaționale în numele Republicii Moldova, primește scrisori de acreditare şi de rechemare ale reprezentanților diplomatici ai altor state în Republica Moldova, este comandantul suprem al forțelor armate, poate lua şi alte măsuri pentru asigurarea securității naționale şi a ordinii publice, în limitele şi în condițiile legii, îndeplinește alte atribuții, etc.[31];

b) ***aria normativă***: deține dreptul de inițiativă legislativă, promulgă legi; poate dizolva în anumite condiții Parlamentul, poate lua parte la lucrările Parlamentului, poate adresa Parlamentului mesaje cu privire la principalele probleme ale naţiunii, prezintă Parlamentului spre ratificare tratatele internaționale semnate, emite decrete obligatorii pentru executare pe întreg teritoriul statului, etc.[32];

c) ***domeniul justiției***: numește în funcție judecătorii instanțelor judecătorești și Procurorul General, acordă grațiere individuală, conferă grade superioare de clasificare lucrătorilor din procuratură, judecătorii şi altor categorii de funcționari în condițiile legii, este subiect de sesizare la Curtea Constituțională, etc.[33]).

Astfel, regimul juridico-politic semi-prezidențial actualmente existent în Republica Moldova, în condițiile art.77 al Constituției RM, conferă Președintelui RM funcția de șef plenipotențiar al statului împuternicit de popor, funcția de reprezentant cu puteri depline al statului și funcția de garant al Republicii Moldova, fapt care oferă șefului statului dreptul discreționar de decizie a chestiunilor care conform dreptului național sunt de competența exclusivă a Președintelui. În acest context este de reținut, că în cazul în care norma constituțională statuează că statul garantează careva drepturi (art.1 alin.(3), art.10 alin.(2), art.24 alin.1, art.26 alin.(1), art.27 alin.(1), art.31 alin.(1), art.32 alin.(1), etc.), Președintele RM în calitate de șef al statului este direct responsabil de asigurarea respectării lor. Or, având competența de a reprezenta statul în calitate de șef al statului, oricare problemă internă sau externă ar putea deveni domeniu de implicare a Președintelui RM în vederea aplicării împuternicirilor sale constituționale și exercitării *ad literam constitutio* a obligațiunilor asumate prin jurământ.

2. Cu referire la împuternicirile șefului statului de a înlocui Guvernul și Prim-ministrul în competențele sale de realizare a politicii externe a statului și control asupra executării actelor internaționale la care Republica Moldova este parte, în temeiul reprezentării statului din oficiu.

Precum se cunoaște, în Republica Moldova există trei puteri de stat: legislativă, executivă şi judecătorească. Oricare putere de stat care există în statul moldovenesc (*inclusiv Președintele RM*), este parte componentă la una din ramurile puterii de stat expres stabilite în Constituție. De aceia:

a) Fiecare ramură a puterii de stat este separată, nefiind admisă careva imixtiune din partea altei ramuri a puterii de stat în activitatea sa, în exercitarea prerogativelor ce i se revin potrivit prevederilor constituționale. Ele conform prevederilor art.6 din Constituție, colaborează în exercitarea prerogativelor ce le revin.
b) Președintele RM face parte din puterea executivă, este șeful statului și deține prerogative clar stipulate în Constituție. Șeful statului nu deține împuterniciri de a înlocui Guvernul sau Parlamentul și nu le poate substitui, precum nici Prim-ministrul sau Parlamentul nu-l poate înlocui pe Președintele țării în funcția sa legală de șef de stat. Conform prevederilor Constituției[34] fiecare autoritate de stat din cadrul puterii executive a Republicii Moldova deține poziție distinctă, având în vedere că prin definiție, Constituția statuează șeful statului la un nivel superior.

În contextul dat remarcăm de asemenea, că conform prevederilor art.77 al Constituției, doar Președintele RM reprezintă statul atât în raporturile de drept intern, cât şi în raporturile de drept internațional. În calitatea sa de șef al statului, Președintele are atribuțiile de a încheia, în numele Republicii Moldova, tratate internaționale, de a acredita şi rechema, la propunerea Guvernului, reprezentanții diplomatici ai Republicii Moldova, de a acredita, la propunerea Guvernului reprezentanții diplomatici ai altor state în Republica Moldova, de a aproba, la propunerea Guvernului înființarea, desființarea şi schimbarea rangului misiunilor diplomatice. Or, în cazul tratatelor care urmează a fi încheiate în numele Republicii Moldova, propunerile cu privire la inițierea negocierilor în vederea încheierii tratatului internațional se prezintă exclusiv Președintelui Republicii Moldova[35].

Totodată, este de menționat că „în conformitate cu dreptul internațional şi Constituția Republicii Moldova, Președintele RM în calitate de şef al statului, reprezintă Republica Moldova în relaţiile internaţionale fără prezentarea deplinelor puteri”[36]. Delimitând sfera de competență, prevederi similare legale vizează și competența Prim-ministrului Republicii Moldova şi a ministrului afacerilor externe și integrării europene al Republicii Moldova, care „în conformitate cu dreptul internațional şi în virtutea funcțiilor lor stabilite de legislație”, de asemenea „*pot exercita orice acte referitoare la încheierea tratatelor internaționale fără prezentarea deplinelor puteri*”[37].

Din cele relatate, putem susține că implicarea Președintelui Republicii Moldova în problemele politicii externe reprezintă o dimensiune specifică a activității șefului de stat, prerogativele în acest domeniu fiind exercitate întru realizarea împuternicirilor de reprezentare a statului. În același timp, în opinia noastră, prerogativele în domeniul politicii externe sunt exercitate discreționar de șeful statului, necesitând la caz și implicarea altor autorități. Așa la încheierea tratatelor, în final, este implicat Parlamentul, iar în stabilirea relațiilor diplomatice, în prealabil, este implicat Guvernul.

3. Privind obligația șefului statului de a ține cont de prevederile constituționale/legale ce țin de exercitarea atribuțiilor politicii externe care sunt clar definite în Constituție și legislația în vigoare.

Este cert, că șeful statului are obligația de și exercita atribuțiile sale în conformitate cu prevederile legislației în vigoare a RM[38], inclusiv în domeniul politicii externe, or potrivit art. 86, alin. (1) al Constituției, Președintele RM poartă tratative şi ia parte la negocieri, încheie tratate internaționale în numele Republicii Moldova şi le prezintă în modul şi în termenul stabilit prin lege spre ratificare Parlamentului. Pe lângă rolul major al Președintelui RM în încheierea tratatelor internaționale, acesta joacă un rol de prim ordin la reuniunile şi conferințele internaționale ale șefilor de state, chemate să analizeze aspectele fundamentale ale relațiilor internaționale contemporane şi să oglindească deciziile lor în tratate şi acorduri internaționale. Deci, conform prevederilor constituționale, numai de Președintele RM depind relațiile bilaterale și multilaterale internaționale ale statului, care fiind stabilite, sunt organizatoric și executiv asigurate în continuare de Guvern.

Constituția RM conține prevederi clare și referitor la organul competent de exercitare a prerogativei de a stabili relații diplomatice, conforme și Convenției de la Viena privind relațiile diplomatice din 1961[39]. Astfel, conform art. 86, alin. 2 al Constituției RM, Președintele RM, la propunerea Guvernului, aprobă înființarea, desființarea sau schimbarea rangului misiunilor diplomatice. În așa mod, acreditarea reprezentanților diplomatici ai altor state în Republica Moldova este o uzanță intrată în practica diplomației obișnuite. Șefului statului i se prezintă în cadrul unui ceremonial oficial, cu respectarea unui protocol special, scrisorile de acreditare de către ambasadorii statelor trimițătoare, precum şi primirea acestora pentru vizita de rămas bun la încheierea misiunii lor în Republica Moldova. Fiecare ambasador reprezintă în Republica Moldova pe șefii statelor care i-au acreditat, unde primirea de către șeful statului a șefului misiunii diplomatice este un act de recunoaștere oficială a statutului şi a calităților acestuia.

În același context al practicii diplomatice se înscrie şi atribuția de a acredita şi rechema, reprezentanții diplomatici ai Republicii Moldova. Aceste atribuții se exercită, la propunerea Guvernului, iar actele Președintelui (care determină politica externă a statului) necesită contrasemnarea Primului-ministru, deoarece anume Guvernul conform prevederilor art. 96, alin. 1 al Constituției are responsabilitatea de a realiza politica externă a statului care a fost stabilită de Președintele RM în conformitate cu cadrul de drept național relevant.

Este de avut în vedere, că contrasemnarea de Prim-ministru a actelor emise de șeful statului, înseamnă atât asumarea răspunderii politice respective, dar și demonstrează în același timp, colaborarea eficientă între cele două autorități publice din domeniul executiv.

Totodată, menționăm că conform prevederilor Constituției în vigoare, aria actelor Președintelui RM care nu necesită contrasemnare, este cu mult mai vastă decât aria actelor care necesită contrasemnare. Printre ele, o parte destul de importantă o ocupă operațiunile administrative, care reiese din atribuțiile de reprezentare a statului ale Președintelui RM, inclusiv prezenta la diferite ceremonii oficiale, participarea la întruniri sau conferințe internaționale, primirea scrisorilor de acreditare sau rechemare ale unor reprezentanți diplomatici străini, etc.

De aceea, misiunea Președintelui RM în calitatea sa de șef al statului cu depline puteri, este de a exprima voința de stat a Republicii Moldova la stabilirea politicii externe a statului, de a participa la negocieri, de a purta tratative și de a deveni parte la careva tratat internațional. În același timp, Președintele RM având rolul principal în politica externă a statului, trebuie să țină cont de faptul, că semnătura șefului statului nu va avea o finalitate juridică dacă tratatul semnat de el nu va fi ratificat ulterior de Parlament.

4. Privind convocarea și desfășurarea întrunirilor și ședințelor de lucru a Președintelui RM cu participarea Președintelui Parlamentului, Prim-ministrului, altor conducători ale autorităților publice centrale din domeniul legislativ, executiv și judecătoresc.

În legătură cu subiectul dat menționăm, că rolul de mediator între puterile statului revine Președintelui RM, în primul rând din calitatea sa de șef al statului, dar și din calitatea de reprezentant plenipotențiar al Suveranului.

Printre mijloacele de mediere a Președintelui Republicii Moldova în scopul asigurării bunei funcționări a autorităților publice se înscriu și adresarea de mesaje Parlamentului cu privire la principalele probleme ale națiunii (*art.84 al Constituției*), numirea în funcții publice, în condițiile prevăzute de lege (*art.88, lit.d) al Constituției*), dreptul de a partici-

pa la şedinţele Parlamentului sau de a conduce ședințele Guvernului, cu posibilitatea de a lua cuvântul la orice fază a dezbaterilor (*art. 88, alin.(3) din Regulamentul Parlamentului*), etc.etc.

De aceia, Preşedintele se manifestă ca un mediator şi conciliator activ atât între puterile statului, cât şi la promovarea intereselor statului şi ale societăţii, având un rol pozitiv în coordonarea ramurilor puterii de stat şi corelarea diferitor exigenţe şi opţiuni care să conducă, în final, la eficientizarea funcționării structurilor de stat, la respectul legii și ordinii de drept, la asigurarea drepturilor omului și securității naționale, la promovarea interesului national în baza programului său de activitate, luând în considerare aspirațiile legitime ale societății.

Iar ținând cont de faptul, că echilibrul puterilor şi buna funcționare a autorităților publice sunt asigurate, în primul rând, de mecanismele de colaborare ale autorităților şi controlul lor reciproc, este firesc ca șeful statului să organizeze ședințe de lucru la care să examineze starea faptelor din anumite domenii. În special, aceasta este benefic pentru ramurile puterii de stat, din punctul de vedere al prioritizării programului legislativ, executiv și judiciar la necesitățile stringente ale societății, sau pentru a coordona elaborarea și realizarea diferitor programe de stat care implică toate domeniile și autoritățile publice, sau pentru aplicarea unor măsuri stringente și importante întru asigurarea dezvoltării țării și promovării interesului național în cadrul statului de drept Republica Moldova. Un exemplu elocvent servește în sensul expus mai sus necesitatea de asigurare a colaborării puterilor de stat și aplicarea măsurilor de rigoare pentru securizarea sănătății publice în Republica Moldova, în care prin Hotărârea Parlamentului nr.55 din 17 martie 2020 a fost declarată starea de urgență în legătură cu pandemia coronavirusului COVID19, dar și fiind dictată de necesitatea de a asigura în țară protecția vieții omului – valorare supremă și absolută.

III. APRECIERI JURIDICE (STUDIU DE CAZ)

1. Privind starea de incompatibilitate a persoanei cu funcția deținută de șef al statului

Prin hotărârea sa[40], Parlamentul RM a stabilit data de 1 noiembrie 2020 pentru desfășurarea alegerilor Preşedintelui RM. Sediul materiei pentru alegerea Preşedintelui RM este reprezentat de art.78 din Constituția RM, prevederile Codului electoral nr. 1381/1997 (republicat în anul 2017), precum și de altă legislație relevantă. In acest context, este de menționat că Comisia Electorală Centrală (in continuare CEC), în Raportul său cu privire la rezultatele alegerilor pentru funcția de Preşedinte al Republicii Moldova[41], a menționat următoarele:

– de la ultimele alegeri prezidențiale din anul 2016, cadrul normativ electoral a suferit mai multe modificări, cele mai importante au vizat inclusiv introducerea obligației de a depune o declarație despre inexistența restricțiilor legale/judecătorești de a candida sau ocupa funcții publice și despre inexistența actelor de constatare rămase definitive referitoare la regimul declarării averilor şi intereselor personale, la stările de incompatibilitate şi la confiscarea averii nejustificate, acte care nu sunt prescrise.

– deficientele constatate de către Curtea Constituțională în urma desfășurării alegerilor prezidențiale din anul 2016 (HCCM nr.34/2016) care au servit motiv pentru emiterea de către Curte a mai multor adrese Parlamentului (6 la număr), prin care s-a subliniat necesitatea ca întreaga legislație electorală referitoare la alegerea Președintelui, Parlamentului, precum și a autorităților administrației publice locale să fie reexaminată în concordanță cu principiile constituționale si organizarea unor alegeri democratice, corecte și transparente – în mare parte nu au fost executate (ne referim in primul rând la Adresa nr.1 a CCM, prin care s-a reținut că din cauza aplicării deficitare a legislației de către instanțele de drept comun, actorii electorali au fost, în fapt, lipsiți de un control judiciar eficient, iar Curtea Constituțională a fost pusă în imposibilitatea de a opera cu acte de constatare a încălcărilor).

În contextul celor sus menționate, conform art.46-49 Cod electoral și prevederilor Capitolului IV din Regulamentul privind particularitățile de desemnare și înregistrare a candidaților la alegerile pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova[42], la CEC au fost depuse 9 dosare pentru înregistrarea candidaților la funcția de Președinte al RM.

Fiecare pretendent la funcția de Președinte al Republicii Moldova a prezentat CEC demersul (cererea de înregistrare) în formă scrisă cu următoarele acte anexate:

a) listele de subscripție numerotare și sistematizare cu respectarea prevederilor art. 113 din Codul electoral;

b) datele biografice ale candidatului;

c) declarația candidatului privind consimțământul său de a candida la alegerile pentru funcţia de Preşedinte al RM, conținând şi declarația pe propria răspundere despre lipsa interdicțiilor legale/judecătorești de a candida;

d) declarația pe propria răspundere privind inexistența restricțiilor legale/judecătorești de a candida sau de a ocupa funcții publice și inexistența actelor de constatare rămase definitive referitoare la regimul declarării averilor şi intereselor personale, la stările de incompatibilitate şi la confiscarea averii nejustificate, acte care nu sunt prescrise;

e) declarația de avere şi interese personale a candidatului pentru ulti-

mii 2 ani anteriori anului în care se desfășoară alegerile, în conformitate cu Legea privind declararea averii şi a intereselor personale;

f) certificatul de sănătate al candidatului pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova, eliberat de instituția medicală la care acesta se află în evidență;

g) declarația despre suspendarea, pe durata campaniei electorale, a funcțiilor ocupate anterior – pentru persoanele care cad sub incidența art. 13 alin. (3) din Codul electoral;

h) simbolul electoral în variantă electronică şi pe hârtie;

i) copia de pe actul de identitate al candidatului, cu fişa de însoțire (ambele pârți – față şi verso).

Este de menționat, că cu toate că deținerea a doua cetățenii (Republica Moldova si alt stat – Romania, Rusia, etc.) conduc expres si cert la prezența incompatibilității de deținere a mandatului de Preşedinte, nici o persoană care au depus actele pentru participarea la scrutinul electoral din a.2020 nu au prezentat careva acte în sensul dat.

Așa, mai multe persoane cu cetățenie multiplă (printre care și Preşedintele nou ales în a.2020), nu au prezentat CEC careva informații sau acte privind statutul său juridic de cetățean al altui stat decât Republica Moldova.

Cu toate acestea, în urma examinării documentelor și verificării autenticității datelor din listele de subscripție prezentate de candidatul cu cetățenie multiplă pentru funcția de Preşedinte al Republicii Moldova, dînsul a fost înregistrată ca candidat electoral[43], participând la alegerile prezidențiale din a.2020.

Astfel, in cadrul alegerilor prezidențiale organizate de CEC în a.2020 desfășurat în doua tururi (cheltuielile financiare fiind de peste 167 mln. lei), candidatul cu cetățenie multiplă a fost ales Preşedinte al RM prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat al cetățenilor RM.

Având in vedere prezența incompatibilității la preşedintele RM nou ales – persoană cu dublă cetățenie, care a declarat în presă că este primul român care a luat așa număr de voturi in Republica Moldova[44] , ar fi binevenit ca persoana să renunțe la cetățenia statului român în favoarea Republicii Moldova.

Totodată, la 2 decembrie 2020, nou alesul şef al statului în interviul „Europei libere", a declarat că nu vede o problemă în dubla cetățenie pe care o are, sfidând prezența incompatibilității juridice[45].

Întrucât cetățenii Republicii Moldova deținători ai cetățeniei unui alt stat se află într-o legătură politico-juridică cu acesta, față de care au datorii constituționale, importanța cetățeniei Republicii Moldova, ca expresie a valorii legăturii politico-juridice cu Republica Moldova şi a devotamentului faţă de Republica Moldova, se diminuează esențial. Or,

în exercitarea atribuțiilor de președinte, persoanele cu mai multe cetățenii pot fi influențate de interesele statului străin ai cărui cetățeni sunt. Supunerea, implicit îndeplinirea de către Președintele statului nu doar a voinței suverane a poporului Republicii Moldova, ci şi a voinței unui stat străin, intră în contradicție directă cu principiile constituționale ale independenței si suveranității statului, securității naționale, asigurării confidențialității informațiilor şi subminează supremația Constituției Republicii Moldova.

Așadar, asigurarea loialității Președintelui față de stat obligă la stabilirea unor ingerințe, fiindcă din motivul menționat, scopul de a stabili unele condiționări și ingerințe pentru persoana nou aleasa în funcția de șef al statului – este unul legitim. Or, careva ingerințe stabilite prin intermediul controlului judecătoresc sunt proporționale cu scopul urmărit, nu aduc atingere substanței drepturilor, ci doar condiționează exercițiul dreptului de a deține aceasta funcție supremă în stat. Totodată, dacă persoana deține cetățenia unui stat străin, ea conform legislației în vigoare a Republicii Moldova nu are dreptul de acces nelimitat la secretul de stat, în caz contrar devenind viciată de drept obligațiunea Președintelui de a asigura independența politică şi economică a Republicii Moldova, integritatea ei teritorială şi suveranitatea statului, regimul lui constituţional, dar și obligațiunea de a apăra drepturile şi libertăţile cetăţenilor Republicii Moldova. Doar atunci când menționăm prezența incompatibilității de a deține mandatul de Președinte în cazul persoanei cu cetățenie multiplă, avem în vedere următoarele:

– Persoana pledează pentru unirea Republicii Moldova cu România, deci pentru lichidarea statului moldovenesc[46];

– Președintele statului este șeful statului conform prevederilor constituționale (art.77 alin.(1) din Constituție);

– Statutul Președintelui RM este clar determinat în Constituție, dar și în legislația națională, în calitatea sa de reprezentant al statului şi de garant al suveranității, independenței naționale, al unității şi integrității teritoriale a tarii;

– Șeful statului beneficiază de un şir de drepturi exclusive și competențe constituționale stabilite expres pentru ca să-şi poată îndeplini atribuțiile independent, exclusiv în interesul Moldovei și cetățenilor ei, aflându-se sub protecția imunității de funcție;

– În calitatea de cetățean al RM, persoana cu cetățenie multiplă urmează să respecte jurământul de credință Republicii Moldova: “jur să fiu cetățean devotat Republicii Moldova, să respect cu sfințenie Constituția şi celelalte legi ale ei, să nu întreprind nici o acţiune care i-ar prejudicia interesele şi integritatea teritorială”;

– Actualmente persoana este cetățean al României, si la obținerea cetățeniei române ea a depus următorul jurământ: “Jur să fiu devotat patriei şi poporului român, să apăr drepturile şi interesele naționale, să respect Constituția şi legile României”;

– În calitatea sa de președinte nou ales al Republicii Moldova, persoana cu cetățenie multiplă a depus în fața Parlamentului (organul reprezentativ suprem al poporului) şi a Curţii Constituţionale, următorul jurământ: „Jur să-mi dăruiesc toată puterea şi priceperea propăşirii Republicii Moldova, să respect Constituția şi legile ţării, să apăr democraţia, drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului, suveranitatea, independenţa, unitatea şi integritatea teritorială a Moldovei”.

Astfel, consideram, ca din punct de vedere juridic, vom avea o colizie de obligațiuni supreme asumate de prima persoana a statului, de șeful statului moldovenesc. Or, oricare persoană nu poate fi devotată în egală măsură la două sau mai multe state, fiindcă Patria întotdeauna este una. De aceea jurămintele depuse Republicii Moldova și României sunt de drept în *contradictoriu*, mai ales în condițiile în care pe de o parte persoana s-a obligat să fie devotată României și poporului român, pe de altă parte ea jură să-și dăruiască toată puterea și priceperea Republicii Moldova, si asta în situația în care mai multe interese naționale ale României sunt în contradicție cu interesele naționale ale Republicii Moldova.

Totodată, faptul ca persoana cu cetățenie multiplă este pentru lichidarea Moldovei ca stat suveran, nu recunoaște public existența incompatibilității ca stare de fapt, și în același timp refuză renunțarea la cetățenia României, înseamnă doar una – obligațiunea jurată României și poporului român este mai presus decât jurământul în fața Moldovei.

De asemenea, în conformitate cu prevederile Legii nr. 199/2010 cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică, funcția de demnitate publică este o funcție publică ce se ocupă prin mandat obținut direct, în urma alegerilor în condițiile legii. Demnitarii sânt persoane care exercită funcții de demnitate publică în temeiul Constituţiei, al legii nr.199/2010 şi al altor acte legislative. Exercitarea funcţiei de demnitate publică se bazează pe principiile legalității, liberului consimțământ, transparenței, exemplului personal, responsabilităţii şi al loialității.

În exercitarea mandatului, persoana cu funcţie de demnitate publică are următoarele drepturi de bază:

– să adopte decizii în limita competenţelor legale şi să ceară executarea acestora;
– să obţină în modul stabilit informaţia şi materialele necesare pentru exercitarea funcţiei şi, după caz, să aibă acces la documentele şi la informaţiile ce conţin secret de stat;
– precum si alte drepturi conform legislatiei in vigoare.

Confrom prevederilor legii[47], Preşedintele Republicii Moldova:

a) încheie tratate internaţionale privind utilizarea în comun şi protecţia informaţiilor atribuite la secret de stat;

b) stabileşte atribuţiile persoanelor responsabile de asigurarea protecţiei secretului de stat în cadrul Aparatului Preşedintelui Republicii Moldova;

c) în limita competenţelor sale, exercită alte atribuţii ce ţin de soluţionarea problemelor care apar în legătură cu secretizarea, desecretizarea şi protecţia informaţiei.

Si asa cum conform art.7 al Legii nr.245/2008 sînt atribuite la secret de stat informaţiile din domeniul apărării naţionale, din domeniul economiei, ştiinţei şi tehnicii, din domeniul relaţiilor externe, din domeniul securităţii statului şi asigurării ordinii de drept, iar motivarea necesităţii de a atribui informaţiile la secret de stat si vice-versa revine autorităţilor publice si in primul rind Presedintelui, accesul nelimitat la secretul de stat al RM din partea unui cetățean străin stabilit în funcția de Președinte al RM, pune în pericol interesele securității naționale a Republicii Moldova.

Astfel conform legislației în vigoare „funcția de demnitate publică este o funcție publică ce se ocupă prin mandat obținut direct, în urma alegerilor, sau indirect, prin numire în condițiile legii”[48].

Este important, că în conformitate cu prevederile legale sus menționate, persoanele cu funcții de demnitate publică în procesul îndeplinirii atribuţiilor de serviciu, sînt obligate să respecte următoarele principii generale:

a) slujirea interesului public cu imparțialitate și obiectivitate;

b) asigurarea transparenței și controlului public al activității;

c) responsabilitatea individuală şi exemplul personal.

Este de remarcat, că normele de drept menționate supra statuează, că întru îndeplinirea conformă și legală a atribuțiilor lor de serviciu, persoanele respective vor ține cont de interesul public şi vor renunţa public la interesele personale, ce pot compromite deciziile oficiale luate cu participarea lor, sau se vor abține de la participarea la luarea sau executarea unor astfel de decizii, dacă acestea pot fi compromise de interesele lor personale.

Astfel, ele vor acționa în așa mod, încât să servească drept exemplu pentru alți funcționari publici şi pentru alte persoane fizice, exercitându-și mandatul cu bună-credință și diligență. Or, Președintele statului într-adevăr trebuie să acționeze în orice moment astfel, încît să servească drept exemplu pentru alți funcționari publici şi pentru alte persoane fizice. În acest scop, dânsul va accepta atât responsabilitatea pentru modul în care își desfășoară activitatea în calitate de persoană privată la alege-

rea în funcția publică şi în timpul exercitării ei, dar și responsabilitatea respectivă pentru evitarea, identificarea, declararea şi soluționarea conflictelor de interese în beneficiul interesului public.

In cazul dat, incompatibilitatea respectivă poate aduce prejudicii inestimabile si ireparabile statului Republica Moldova. De aceea, suntem în prezența unei incompatibilități prin faptul deținerii dublei cetățenii și a unei colizii juridice la depunerea jurământului în fața a două state, trecute sub tăcere de președintele nou ales – persoană cu cetățenie multiplă. Așa, studiul dat de caz ne conduce la concluzia că în acest caz este sfidată Constituția si normele de drept ale legislației în vigoare a Republicii Moldova.

Astfel, persoana cu cetățenie multiplă este într-o funcție de demnitate supremă publică având concomitent un interes personal în cetățenia altui stat (în favoarea cărui pledează lichidarea Republicii Moldova), fapt care influențează îndeplinirea cu obiectivitate și nepărtinire a atribuțiilor care îi revin potrivit Constituției şi altor acte normative.

2. Privind conflictul de interese al Președintelui Republicii Moldova

Presedintele RM care deține cetăţenia unui stat străin (cea mai înaltă funcţie publică din stat), avind competente exclusive in domeniul politicii externe a statului, in domeniul apararii (compandant suprem) avind acces nelimitat la secretul de stat, etc., prin definitie nu poate asigura independenţa politică şi economică a statului, integritatea teritorială şi suveranitatea statului, regimul constituţional, apăra drepturile şi libertăţile cetăţenilor Republicii Moldova.

Nici unul din obiectivele mentionate nu pot fi realizate în deplină măsură fără respectarea principiului constituţional al devotamentului faţă de ţară, statuat în art.56 al Constitutiei, potrivit căruia devotamentul faţă de ţară este sacru, iar cetăţenii, cărora le sînt încredinţate funcţii publice, răspund de îndeplinirea cu credinţă a obligaţiilor ce le revin. Devotamentul este o obligaţie care implică nu doar loialitate şi ataşament faţă de ţară, nu doar îndeplinirea obligaţiilor cu bună-credinţă, dar şi autosacrificiu deplin, în caz de necesitate.

Astfel, devotamentul faţă de un stat exclude devotamentul fără rezerve faţă de alt stat. Devotamentul sincer faţă de două sau mai multe state nu poate exista a priori.

În lumina normelor constituţionale enunţate, devotamentul faţă de ţară constituie o obligaţie esenţială, ce rezultă din raporturile de cetăţenie.

Legiuitorul constituant a ridicat suveranitatea la rang de principiu constituţional, desemnând poporul drept unicul deţinător al suveranităţii naţionale

Constituţia RM statuează clar că suveranitatea nu poate fi transmisă nicicui[49].

Aderând la multiple convenții şi tratate internaționale în diverse domenii, inclusiv în domeniul drepturilor omului, Republica Moldova nu a transmis nici una din prerogativele suveranităţii de stat vreunei instituţii din afara cadrului naţional.

Or, aspiraţiile cetăţenilor de a trăi într-o ţară suverană şi independenta vor fi demolate în cazul în care cetățeanul unei tari străine este șeful statului Republica Moldova, și își asumă garantarea conform prevederilor art.79 alin.(2) al Constitutiei a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, dar și suveranitatea și independența statului moldovenesc.

Potrivit art.38 alin.(1) din Constituţie: "Voinţa poporului constituie baza puterii de stat". Aceeaşi normă constituțională statuează că "dreptul de a fi aleşi le este garantat cetăţenilor Republicii Moldova cu drept de vot, în condiţiile legii" (alin.3).

Din dispoziţiile constituţionale ale art.38 alin.(3) şi art.39 alin.(2) rezultă cu claritate că condiţiile în care cetăţenii Republicii Moldova pot fi aleşi sau pot accede la o funcţie publică se stabilesc prin lege.

Astfel, nici o normă constituțională sau legislativă nu acceptă conflictul de interese a demnitarilor de stat. Totodată, întrucât cetățeanul Republicii Moldova care deţine cetăţenia altui stat se află într-o legătură politico-juridică cu un stat străin, faţă de care el are îndatoriri constituţionale şi alte îndatoriri ce decurg din legislația statului respectiv, importanţa cetăţeniei Republicii Moldova, ca expresie a valorii legăturii politico-juridice cu Republica Moldova şi a devotamentului său faţă de ea, se diminuează esențial, afectând încrederea cetăţenilor. Or, în exercitarea atribuțiilor de sef al statului, persoana cu multiplă cetăţenie poate fi influențată nu doar de cerințele ordinii constituționale a Republicii Moldova și de interesele poporului său, dar și de interesele unui stat străin. În așa fel, spunerea, implicit îndeplinirea de către Preşedintele RM nu doar a voinţei suverane a poporului Republicii Moldova, ci şi a voinţei unui stat străin intră în contradicție cu principiul constituţional al loialității și independenţei mandatului de Presedinte al RM, al însăși suveranităţii de stat, periclitînd secretul de stat și afectînd securitatea naţională, subminînd supremaţia Constituţiei Republicii Moldova, dar și conducând la lipsa garanțiilor reale pentru apărarea drepturilor și libertăților omului.

În contextul expus, necesită de subliniat, că persoanele care deţin mai multe cetăţenii şi persoanele care deţin doar cetăţenia Republicii Moldova nu se află în aceeași situație juridică, fapt care necesită tratări diferite de formă și substanță. Or, suntem în situația clară căind persoana deţinând cea mai înaltă funcție de demnitate publică din Republica Moldo-

va, deținând dubla cetățenie și nu dorește sa renunțe la ea (declarând public despre aceasta dând prioritate cetățeniei României in favoarea cărei pledează lichidarea Republicii Moldova), este în opinia noastră, în situația unui evident conflict de interese încâlcind flagrant legislația în vigoare a Republicii Moldova și anume – ale Constituției RM, ale Legii privind declararea averii şi a intereselor personale nr.133/2016, Legii cu privire la conflictul de interese nr.16/2008, Legii cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică nr.199/2010, si al Legii cu privire la secretul de stat nr.245/2008.

CONCLUZII

Este de subliniat, că conform prevederilor articolelor 77 și 86 în coroborare cu articlelele 2, 6, 96 și 101, dar și altor articole din Constituție citate *supra*:

– Toate autorităţile publice într-un stat de drept sunt dependente direct sau indirect de Popor care este autoritatea politică, juridică şi morală absolută;

– Voinţa suverană a Poporului determină conţinutul normativ al cadrului de drept național, construcţia sistemului organelor puterii de stat și întinderea competenței lor. Doctrina juridică statuează că suveranitatea reprezintă acea calitate a puterii de stat în temeiul căreia această putere are vocaţia de a decide, fără nicio imixtiune, în toate treburile interne şi externe, cu respectarea suveranităţii celorlalte state, precum şi a principiilor şi celorlalte norme general admise ale dreptului internaţional;

– Curtea Constituțională a RM prin practica sa constatntă, a reținut că modificarea statutului juridic al Președintelui este strîns legată de forma de desemnare a șefului statului, menționând statutul juridic al Președintelui RM de autoritate reprezentativă supremă în cazul în care el este ales prin vot direct de către întreg poporul;

– Sistemul constitutional de guvernare din Republica Moldova, actualmente este unul semi-prezidential, fiind determinat de faptul că instituția șefului statului se află la intersecția celor trei ramuri ale puterii de stat, rolul acestuia fiind de o responsabilitate majoră având obligațiunea constituțională de a asigura echilibrul între ele, dar și colaborarea lor, de a supune unei monitorizări constituționale activitatea puterilor de stat în calitatea sa de șef al statului;

– Regimul politic semi-prezidențial conferă Președintelui RM funcția de șef plenipotențiar al statului împuternicit de popor, funcția de reprezentant cu puteri depline al statului și funcția de garant al statului (*art.77 și art.79 alin.(2) ale Constituției*). Astfel, Preşedintele RM este garantul suveranităţii, independenţei naţionale, al unităţii şi integrităţii teritoriale

a ţării, reprezentând statul și asigurând protecția drepturilor omului, poporului şi ale statului Republica Moldova.

– Președintele RM este o parte a autorității publice executive constituită în mod direct de către Popor, și investită de Constituţie cu o anumită competenţă de autoritate supremă – șef al statului, pentru a-și îndeplini funcţia de asigurare a bunei guvernări a ţării. În exercitarea funcțiilor și atribuțiilor sale de șef al statului, de reprezentant și de garant al Republicii Moldova, Preşedintele RM deține absoluta plenitudine a competenței realizînd discreționar voința directă a Suveranului.

– Posibilitatea revizuirii unei situaţii create cu încălcarea normelor constituţionale constituie singura modalitate de contracarare a efectelor principiului, potrivit căruia *fraus omnia corrumpit*. Nu în ultimul rând, responsabilitatea statului faţă de cetăţean presupune *eo ipso* prezumţia de conformitate a actelor normative aplicate cu prevederile Constituţiei.

– În așa mod, există oportunitatea imperativă de revizuire a practicii jurisdicționale a CC din perioada anilor 2016-prezent, în care statutul juridic și competența funcțională a Președintelui RM nu au primit aprecierea juridică relevantă statutului juridic real. Fiindcă în caz contrar, în lumina hotărârilor precedente ale Curții Constituționale, are loc diminuarea statutului juridic al Președintelui RM, fiind contrar prevederilor Constituţiei RM, inducând ideea cetățenilor RM că poporul nu exercită real suveranitatea națională, că votul cetățenilor nu contează, că oricând voința Suveranului poate fi negată, redusă sau interpretată de autoritatea de jurisdicție constituțională în măsura în care ar nuliza-o. Or, un președinte cu funcții decorative ales de popor ar însemna și drepturi suverane decorative ale Suveranului.

Președintele RM – component suprem al puterii executive, abilitat cu discreția și competența de arbitru, garant și reprezentant plenipotențiar, ales și împuterniciri direct de Suveran prin voința sa electivă, nu trebuie să fie loial altui stat. În cazul în care acest fapt se admite, considerăm că toate ramurile puterii de stat urmează să întreprindă toate acțiunile legale pentru a curma această ilegalitate constituțională.

În temeiul celor sus expuse, considerăm necesar de a modifica corespunzător prevederile respective ale Constituției Republicii Moldova, fortificând instituția președintelui Republicii Moldova, dar totodată și responsabilizând-o.

Astfel, propunem următoarele modificări la Legea fundamentală, și anume:

1. **Articolul 75** se va expune în următoarea redacție:
   - (1) Cele mai importante probleme ale societăţii şi ale statului sînt supuse referendumului. Referendumul poate fi republican sau local.

– (2) Referendumurile republicane pot fi constituționale, legislative, privind demiterea Președintelui Republicii Moldova şi consultative.
– (3) Referendumul republican poate fi inițiat de un număr de cel puțin 100000 de cetățeni ai Republicii Moldova cu drept de vot, de cel puțin o treime din deputații în Parlament, Președintele Republicii Moldova, Avocatul Poporului sau de Guvern.
– (4) Hotărârile adoptate potrivit rezultatelor referendumului au putere juridică supremă şi sânt executorii de drept din data desfășurării referendumului.
– (3) Mandatul persoanei care ocupă o funcție publică eligibilă poate fi retras prin referendum.

2. **Articolul 77** se va completa cu un nou alineat în următoarea redacție:
„(3) Formele și condițiile de asigurare a suveranității naționale de către Președintele Republicii Moldova sânt stabilite prin lege organică.”
3. **La articolul 78 alineatul (2) după cuvântul “împliniți”** se include sintagma „care deține în exclusivitate cetățenia Republicii Moldova, nu este membru de partid, nu este în starea de conflict de interese,”.
4. **Articolul 83** se va expune în următoarea redacție: „ Art.83.Participarea la ședințele Guvernului. Consultarea Guvernului.
(1) Președintele Republicii Moldova poate lua parte la ședințele Guvernului pe care le va prezida.
(2) Președintele Republicii Moldova poate consulta Guvernul în probleme de o importanță deosebită. Recomandările Președintelui Republicii Moldova sunt puse in aplicare.„
5. **Articolul 85** se completează cu un nou alineat în următoarea redacție:
„(5) Parlamentul poate fi dizolvat prin referendum, în caz de pierdere a legitimității, la propunerea subiecților prevăzuți de lege.„

BIBLIOGRAFIE

[1] Arseni, A. Şeful de Stat – garanţii de realizare a mandatului: concept teoretico-practic. În: Revista Naţională de Drept, 2008, nr. 3; Гуцуляк, В. К вопросу о конституционно-правовом статусе главы государства. // „Закон и жизнь”, nr. 5(20), 2003; Guceac, I. Curs elementar de drept constituţional. Vol. II, Chişinău: Tipografia Centrală, 2004; Arseni, A., Creangă, I., Negru, B., Barbalat, P., Cotorobai, M., Susarenco, Gh. Constituţia Republicii Moldova, comentată articol cu articol. Vol. I, Chişinău: Civitas, 2000; Guţuleac Victor, Balmuş Victor. Problemele administrării de stat. Chişinău, 2002; Hlipca, P.

Preşedintele Republicii Moldova – mediator între organele puterii de stat // Revista Naţională de Drept, 2008, nr.6; Rusu Vl. Analiza raporturilor Şefului Statului cu Guvernul. În: Materialele Conferinţei ştiinţifice cu tema „Administraţ ia publică în perspectiva integrării europene", Institutul de Ştiinţe Administrative din Republica Moldova, Chişinău, 27-28 octombrie 2006. p. 184-193; Costachi Gh., Guceac I. Fenomenul constituţionalismului în evoluția Republicii Moldova spre Statul de drept. Chișinău: Tipografia Centrală, 2003; Costachi Gh., Hlipcă P. Organizarea şi funcţionarea puterii în statul de drept. Monografie. Ediţia a II-a. Chişinău: Institutul de Istorie, Stat şi Drept, 2011; Hlipcă P. Preşedintele Republicii Moldova – mediator între organele puterii de stat. În: Revista Naţională de Drept, 2008, nr. 6; Guceac I. Curs elementar de drept constituțional. Vol. I. Ministerul Afacerilor Interne, Academia de Poliție „Ștefan cel Mare". Chișinău, 2001, p.157; Slipenski Boris, Iacub Irina. Consolidarea instituției șefului statului. Revista „Legea și viața". 2014. Nr.11, pag.19-23; Slipenski B. Şeful statului în calitate de garant al Constituţiei. În: Legea şi Viaţa, 2006, nr. 3; Goriuc, S. Rolul Șefului statului în asigurarea echilibrului puterilor în stat; Natura juridică a funcţiilor Preşedintelui Republicii Moldova. Revista „Administrarea publică", a.2012. nr.1, pag.42-51; Actele Preşedintelui Republicii Moldova. Revista „Administrarea publică", a.2012. nr.4, pag.28-33; Raporturile şefului de stat cu organele executive. Revista „Administrarea publică: teorie și practică". A.2014, nr.1, pag.29-35;

1 Hotărârea nr.17 din 20 septembrie 2011 pentru interpretarea prevederilor art.78 din Constituția Republicii Moldova, referitoare la dizolvarea Parlamentului în cazul eşuării repetate a alegerii Preşedintelui țării

1 HCC nr.17/2011,.p.33[1] HCC nr. 32 din 29.12.2015 pentru controlul constituționalității Decretului Președintelui Republicii Moldova nr. 1877-VII din 21 decembrie 2015 privind desemnarea candidatului pentru funcţia de Prim-ministru p.75 a HCC nr. 32/2015 menționată supra

1 HCC nr. 7 din 18 mai 2013

1 HCC nr. 7 din 18.05.2013 privind controlul constituţionalităţii unor prevederi din Legea nr. 64-XII din 31 mai 1990 cu privire la Guvern, în redacţia Legilor nr. 107 şi 110 din 3 mai 2013, şi a Decretelor Preşedintelui Republicii Moldova nr. 634-VII şi 635-VII din 16 mai 2013 şi a Hotărârii Guvernului nr. 364 din 16 mai 2013

1 conform art.2 alin.(1) al Constituției

1 art.78 alin.(1) din Constituție: „Preşedintele Republicii Moldova este ales prin vot universal, egal, direct, secret şi liber exprimat"

1 Art.86, 87, 88 și 98 din Constituția RM

1 Art.84, 93 și 94 din Constituția RM

1 Art.88 și art.116 din Constituția RM

1 Preşedintele RM – art.77-art.95 ale Constituției RM, Guvernul RM – art.96-1062

1 Art.7 alin.(1) pct.a) al Legii nr.595 din 24-09-1999 privind tratatele internaţionale ale Republicii Moldova

1 Art.10 alin.(1) al Legii nr.595 din 24-09-1999 privind tratatele internaţionale ale Republicii Moldova

[1] Art.10 alin.(2) al Legii nr.595 din 24-09-1999 privind tratatele internaţionale ale Republicii Moldova

[1] art. 86 şi 87 ale Constituției RM privind atribuţiile în domeniul politicii externe, Legea nr.595 din 24-09-1999 privind tratatele internaţionale ale Republicii Moldova

[1] Convenția de la Viena privind relațiile diplomatice din 18.04.1961 (ratificată de 191 de state suverane)

[1] Hotărârea nr. 65 din 21 mai 2020

[1] Raport cu privire la rezultatele alegerilor pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova aprobat prin Hotărârea CEC nr. 4519 din 23 noiembrie 2020

[1] Regulamentul privind particularitățile de desemnare și înregistrare a candidaților la alegerile pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova, aprobat prin hotărârea CEC nr.113/2016

[1] Hotărârea CEC nr. 4307 din 30.09.2020

[1] Primul președinte al Republicii Moldova care este și cetățean al României. https://www.qmagazine.ro/primulpresedinte-al-republicii-moldova-care-este-si-cetatean-al-romaniei/; Maia Sandu: Sunt primul român care a luat un număr atât de mare de voturi în Republica Moldova. https://stiri.md/article/politica/maia-sandu-sunt-primul-roman-carea-luat-un-numar-atat-de-mare-de-voturi-in-republica-moldova

[1] Maia Sandu: „Nu este o problemă să ai două pașapoarte”… https://moldova.europalibera.org/a/30980642.html

[1] M.Sandu: dacă ar avea loc un referendum pentru Unirea Republicii Moldova cu România, eu aș vota „Da”. https://agora.md/stiri/16108/maia-sandu-ar-vota-pentru-unirea-republicii-moldova-cu-romania

[1] art.5 alin.(2) al Legii cu privire la secretul de stat nr.245/2008

[1] art. 2, alin. (2) al Legii cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică nr. 199 din 16.07.2010

[1] art.2 alin.(2) din Constituția RM

Valeriu KUCIUK
Dr în drept, Lector universitar

CONTROLUL JUDICIAR IERARHIC
(Studiu de caz în perioada pandemică)

Valeriu KUCIUK
Doctor în drept, lector universitar

ABSTRACT

Potrivit prevederilor normei constituționale de la art.119, " Împotriva hotărîrilor judecătoreşti, părţile interesate şi organele de stat competente pot exercita căile de atac, în condiţiile legii.". Utilizînd căile de atac legale, instanțele judecătorești superioare efectuează controlul judiciar ierarhic al hotărîrilor pronunțate de instanțele judecătorești inferioarei. Analizând subiectul controlului judiciar ierarhgic, autorul constată deficiențe și oportunități de reglementare care ar donduce la îmbunătățirea calității actului justiției în Republica Moldova.

Cuvinte cheie: *instanțele judecătorești, control judiciar ierarhic, justiție.*

According to the provisions of the constitutional norm from art.119, " The parties involved in a trial and the competent state bodies may lodge appeals against sentences delivered by the courts of law, under the terms of law.". Using legal remedies, the superior courts of law perform the hierarchical judicial control of the decisions pronounced by the inferior courts of law. Analyzing the subject of hierarchical judicial control, the author finds deficiencies and regulatory opportunities that would lead to improving the quality of justice in the Republic of Moldova.

Keywords: *the judiciar institution, the hierarchical judicial control, the justice.*

I. Consideratiuni generale

Regimul constituţional al procesului judiciar național este definit în primul rînd prin normele şi principiile Legii fundamentale privind separaţia puterilor, obligativitatea respectării Constituţiei şi a legilor ţării şi protectia drepturilor omului si a valorilor statului de drept.

Este de retinut ca potrivit art. 114 din Constituție "Justiția se înfăptuieşte în numele legii numai de instanţele judecătoreşti." Astfel, justiția într-un sistem de drept democratic, este puterea fundamentală a statului, iar infaptuirea ei reprezintă unul din atributele esențiale ale puterii suverane de stat. Totodată, în conformitate cu prevederile articolului 4 al Constituției, legislația internațională privind drepturile omului prevalează asupra legislației naționale. Reieșind din aceasta, în anul 2000, Plenul

Curții Supreme de Justiție a stabilit, într-o hotărâre explicativă, că CEDO trebuie să fie aplicată în mod direct[50].

În așa mod, în conformitate cu art,6, 7, 20, 21 si 23 ale Constitutiei dar și cadrului legal național, orice persoană are dreptul la satisfacţie efectivă din partea instanţelor judecătoreşti competente împotriva actelor care violează drepturile, libertăţile şi interesele sale legitime, atît în instanțele naționale, cît și în cele internaționale. În același timp, prevederile Legii fundamentale statuează că nici o lege nu poate îngrădi accesul la justiţie, fiindui garantată oricărei persoană dreptul la apărare. Totodata, **o**rice persoană acuzată de un delict este prezumată nevinovată[51] pînă cînd vinovăţia sa va fi dovedită în mod legal, în cursul unui proces judiciar public, în cadrul căruia i s-au asigurat toate garanţiile necesare apărării sale. Iar pentru asigurarea protectiei efective a drepturilor omului, Constituția stabilește că fiecare om are dreptul să i se recunoască personalitatea juridică, asigurindu-se dreptul fiecărui om de a-şi cunoaşte drepturile şi îndatoririle.

Este de reținut, că în sistemul judecătoresc din Republica Moldova sunt prevăzute de lege 504 posturi de judecător[52], inclusiv 33 de posturi de judecător pentru Curtea Supremă de Justiție. Este de remarcat, că numărul total al posturilor de judecător include și numărul posturilor de judecător pentru instanțele judecătorești amplasate în stânga Nistrului, adică în regiunea transnistreană. Numărul exact de posturi de judecător per instanță este stabilit de CSM[53]. Conform legislației, există cincisprezece judecătorii, patru curți de apel și o Curte Supremă de Justiție[54].

Precum constata în analiza sa Comisia Internațională a Juriștilor *(International Comission of Jurists – ICJ) , "Independența sistemului judecătoresc este o condiție esențială pentru asigurarea supremației legii și a unei justiții echitabile și adecvate. Un sistem judecătoresc independent este temelia statului de drept, fiind indispensabil pentru a garanta respectarea, ocrotirea și realizarea drepturilor omului și accesul la justiție pentru persoanele ale căror drepturi au fost încălcate."* [55] Acest adevar este intemeiat pe principii internațional recunoscute de organizare și înfăptuire a justiției, dar și pe o multitudine de acte internaționale ale unor autorități internaționale recunoscute.[56]

Așa dar, în Republica Moldova, confgorm textului constituțional[57], autoadministrarea justiției și independența ei ar fi cele două suporturi de temelie pe care se edifica o justitie adevarată, sistem judiciar în care trebuie să aibă loc înfăptuirea justiției adevărat efective. Totodata, este de reținut că independența justiției se împarte în independența instituțională și independența funcțională care la temelia sa este exercitarea funcției judecătorești fără careva amestec din exterior[58]. În așa mod, ju-

decătorul ca fugiră cheie a sistemului judiciar national din Moldova menit să înfăptuiască justiția, este gurvernat doar de normele internaționale la care a subscris Republica Moldova, cele constituționale și cadrul legal în vigoare a Republicii Moldova.

Principiul imparţialităţii, pe care se întemeiază activitatea judiciară a judecătorului, decurge firesc din apartenenţa fiecarui judecator la autoritatea judecătorească, fapt care impune ca exercitarea atribuţiilor prevăzute de lege să urmeze în mod obligatoriu dispoziţiile legii, fără posibilitatea de a acţiona întemeindu-se pe criterii de oportunitate, în adoptarea hotaririlor judiciare pronuntate in numele legii, urmînd să dea dovadă de imparțialitate, avînd o strictă conduită deontologică. Ca o garanţie a respectării de către judecatori a acestor criterii în activitatea lor, Constituţia a consacrat principiul legalitatii hotaririlor judecatoresti pronuntate în numele legii, sub forma realizării de părțile interesate a dreptului său de atac, adică recurgerea la o instanță ierarhic superioară capabilă să rejudece și să pronunțe o altă hotătîre decît cea pronunțată, ori sa confirme hotărîrea pronunțată de instanța judecătorească inferioară, adică să efectueze un control judiciar ierarhic.

Este de reținut, că noțiunea de control judiciar aplicat în doctrina dreptului, include în considerațiunea noastră totalizatea actelor și procedurilor pe care le exercită autoritatea judecătorească a actelor, procedurilor și activităților altor personae decît instanțele judecătorești. Deaceia, în opinia noastră este necesar de separat aceste noțiuni: „*controlul judiciar*", de cel al „*controlului judiciar ierarhic*". Așa, în exercitarea atribuţiilor de autoritatea judecătorească, prin aplicarea principiului controlului ierarhic, se asigură îndeplinirea funcţiei judecatorilor de infăptuire a justiției, realizînd speranțele și interesele întregii societăţi de asigurare a dreptății. Or, soluţionarea cererilor persoanelor în cazurile de încălcare a drepturilor subiective şi a intereselor legitime ale acestora în sctrictă conformitate cu normele legale, în mod obiectiv este supusă examinării ierarhizate în sistemul judecatoresc de trei niveluri – instanțele de fond, curțile de apel și Curtea Supremă de Justiție. **În așa mod, este întrutotul realizată prevederea articolului 119 a Constitutiei care reglementînd principiul folosirii căilor de atac statueaza, ca** *"Împotriva hotărîrilor judecătoreşti, părţile interesate şi organele de stat competente pot exercita căile de atac, în condiţiile legii"*.

De aceea, prin instituirea controlului judecătoresc ierarhic – atribuţie importantă de control aflată în sarcina instanţelor judecătoreşti superioare ierarhic, care în afara competenţei fireşti a acestora de a judeca prevăzută în art. 6 alin. (1) din Convenţia pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale şi în condițiile cadrului legal in-

tern – asigura o verificare suplimentara a hotarîrilor pronunțate dîndu-le apreciere și valoare definitivă.

Este de menționat, că această activitate a autorităților judecătorești este exercitată în aceleași condiții legale respectîndu-se principiile procedurale de examinare publică şi a contradictorialității.

II. Controlul judiciar ierarhic

– principiu al activității autorității judecătorești

Autoritățile judecătorești se conduc în activitatea sa de mai multe principii relevante, așa ca:

- ***„principiul numirii judecătorilor”*** care stabilește că Instanţele judecătoreşti se formează prin numirea judecătorilor care activează în componența instanţelor judecătoreşti respective – judecătoriilor, a curților de apel și șa Curtea Supremă de Justiție;
- ***„principiul legalităţii”*** care statuează obligaţia judecătorului de a se conduce de lege, or în exercitarea atribuţiilor ce îi revin dînsul trebuie să urmeze și să aplice dispoziţiile legii, fără posibilitatea de a acţiona întemeindu-se pe criterii de oportunitate, fie în adoptarea unor hotărîri, fie în alegerea procedurilor;
- ***„independența și imparțialitatea judecătorului”*** – pietre de temelie a statutului și activității autorității judecătorești.
- ***„prezumţia nevinovăţiei”*** care stabilește că orice persoană acuzată de un delict este prezumată nevinovată pînă cînd vinovăţia sa va fi dovedită în mod legal, în baza sentinţei definitive a instanţei judecătoreşti;
- ***„accesul la justiție”*** – principiu consfințit în prevederile art.20 ale Constituției Republici Moldova care stabilesc că *„orice persoană are dreptul la satisfacţie efectivă din partea instanţelor judecătoreşti competente împotriva actelor care violează drepturile, libertăţile şi interesele sale legitime. Nici o lege nu poate îngrădi accesul la justiţie;*
- ***„egalitatea în faţa legii”*** care prevede că toţi cetăţenii Republicii Moldova sînt egali în faţa legii şi autorităţii judecătoreşti, fără deosebire de rasă, naţionalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenenţă politică, avere sau de origine socială, precum şi de alte împrejurări;
- ***„caracterul public al dezbaterilor judecătoreşti”***, unde judecarea cauzelor în şedinţă închisă se admite numai în cazurile stabilite prin lege, cu respectarea proceduri;
- ***„principiul contradictorialităţii”*** în temeiul căruia, părţile pot să formuleze cereri, să propună, să administreze probe şi să pună

concluzii cu privire la toate problemele de fapt şi de drept de care depinde corecta soluţionare a procesului[59];

– ***„dreptul la apărare”***, constând în dreptul părţilor aflate pe poziţii cu interese contrare de a propune şi administra probe şi de a pune concluzii în legătură cu problemele de fapt şi de drept care interesează dezlegarea pricini[60];
– ***„dreptul la asistenţă juridică”*** care stabileștre că în tot cursul procesului judiciar părţile au dreptul să fie reprezentate sau, după caz, asistate de către un apărător ales sau de către un avocat;
– ***„dreptul de atac al hotărîrilor judiciare pronunțate”*** care este un drept procesual de care dispun părțile din procesul judiciar, pînă cînd hotărîrea judecătorească pronunțată nu devine definitivă și irevocabilă;
– ***„controlul judiciar ierarhic”*** care constă în exercitarea de către judecătorii instanțelor judecătorești superioare la cererea persoanelor interesate, a activității de reexaminare și rejudecare a cauzei, cu aprecierea *in concreto* a faptelor și probelor prezentate de părți, dar și a actelor, măsurilor şi soluţiilor adoptate de instanțele judecătorețti inferioare;
– „***inadmisibilitatea imixtiunii în înfăptuirea justiţiei”***, care este de fapt o restricție expresă, fiindcă Legea stabilește univoc că imixtiunea în înfăptuirea justiţiei este interzisă.

Așa dar, în conformitate cu prevederile art.114 și 115 din Constituție, dar și a art.17 al Legii 514/1995 privind organizarea judecătorească, cauzele în materie civilă, penală sau în alte materii se judecă de către instanţele judecătoreşti în condiţiile normelor procesuale. În acest context, menționăm că conform art.43 al Legii 514/1995, dar și al prevederilor Legii nr. 789/1996 cu privire la Curtea Supremă de Justiție, Curtea Supremă de Justiţie este instanţa judecătorească supremă, care asigură aplicarea corectă şi unitară a legilor de către toate instanţele judecătoreşti.

Evidențiind inter alia principiul controlului judiciar ierarhic ca principiu fundamental al activității judecătorești, menționăm că el își are locul său în sumarul principiilor invocate supra aplicate în judecarea materiei civile sau penale, oferind persoanei în procesuyl judiciar încredere în lege și posibilitatea de a ataca soluția adoptată a instanței de judecată în instanța ierarhic superioară, competentă să rejudece/reexamineze cauza în fond.

Cu referire la noțiunea, principiul, dar și metodologia controlului judiciar ierarhic necesită deasemenea a menționa reiterînd următoarele:

– Articolul 119 din Constituția RM statuează expres că *„Împotriva hotărîrilor judecătoreşti, părţile interesate şi organele de stat competente pot*

exercita căile de atac, în condiţiile legii". Această normă constituțională stabilește de fapt posibilitatea efectuării controlului judiciar ierarhic la cererea părților interesate.

– Conţinutul şi limitele exercitării căilor de atac împotriva hotărîrilor judecătorești, deci a efectuării controlului judiciar ierarhic, sunt stabilite prin dispoziţiile întregului cadrul legal al Republicii Moldova, Așa art.20al Legii 514/1995 privind organizarea judiciară stabilește expres, că „părţile interesate şi organele de stat competente pot exercita căile de atac împotriva hotărîrilor judecătoreşti, în condiţiile legii". Mai detaliat, această procedură este reglementată de codurile de procedură civilă și penală, dar și de codul administrativ și codul contravenţșional.

– În contextual celor supra expuse, remarcăm că aAtăt Legea nr. 544/1995 **cu privire la statutul judecătorului, cît și** Legea 514/1995 privind organizarea judecătorească, dar și Legea nr. 789/1996 cu privire la Curtea Supremă de Justiție, nu prevede expres noțiunea de control judiciar ierarhic, metodologia efectuării lui, acest control fiind subînțeles prin posiblitatea exercitării căii de atac de către persoanele nemulțumite de soluția judiciară pronunțată;

– În conformitate cu prevederile art.55 al Legii514/1995, noțiunea de control este utilizată doar ca un factor extern în sistemul judecătoresc. Așa, Ministerul Justiţiei exercită controlul asupra judecătoriilor, curţilor de apel în probleme organizatorice. Auditul la instanţele judecătoreşti se efectuează de către Curtea de Conturi în conformitate cu procedura şi competenţele stabilite de lege. De asemenea, controlul asupra încasării taxei de stat este exercitat de către Serviciul Fiscal de Stat. Totodată, se interzice exercitarea de presiune, prin efectuarea controlului, asupra judecătorului la înfăptuirea justiţiei sau îngrădirea independenţei judecătorilor şi a instanţelor judecătoreşti prin alte metode;

Astfel, menţinerea controlului judiciar ierarhic în limitele care rezultă din textul Constituţiei, adică în cadrul ierarhiei judecatoresti stabilite în **articolul 115 alin.**(1), care prevede ca *"justiţia se înfăptuieşte prin Curtea Supremă de Justiţie, prin curţile de apel şi prin judecătorii"*, dar și organizarea judiciară respectivă din Republica Moldova, urmăreşte ca finalitate asigurarea respectării drepturilor şi a libertăţilor fundamentale ale persoanei. Totodata, organizarea judiciară și controlul judiciar ierarhic al hotăririlor pronunțate de autoritățile judecătoreșlti au ca obiectiv de bază asigurarea respectării dreptului persoanei la un proces echitabil, dar și judecarea cauzelor de către instanţele judecătoreşti în mod imparţial şi independent de orice influenţe extranee.

III. Studiu de caz privind examinarea judiciara a cazului contraventional

În conformitate cu prevederile Legii nr. 212/2004 privind regimul stării de urgență, de asediu și de război, art. 22, prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 55/2020 a fost declarată starea de urgență în Republica Moldova.

De către organele de drept a fost verificată activitatea unui local arendat de o întreprindere individual care organizase un club de seară.

La efectuarea „controlui inopinat al respectării distanței sociale și a măștilor" de catre reprezentantii organelor de drept, intrarea in localul supus controlului a fost realizat in forta de persoane mascate cu caligule si înarmate, care au intrat bruscând persoanele din local și îmbulzindu-le in grup consolidat.

Este de menționat, că nimeni din controlori nu sau prezentat la intrare, nu au prezentat careva acte sau decizii de a efectua careva control, divulgindu-si personalitatea ulterior doar la insistența administratorului localului, prezentindu-se ca angajați ai Ministerului de Interne. Sau solicitat acte ce permit activitatea societății. S-a pretins verificarea respectarii condițiilor activității societății în timpul stării de urgență, potrivit Hotărârii Parlamentului nr.55 din 17.03.2020 privind declararea stării de urgență, şi potrivit Hotărârii nr.20 din 10.07.2020 a Comisiei Naționale Extraordinare de Sănătate Publică (CNESP).

În rezultatul controlului inopinat, agentul constatator a întocmit procesul-verbal cu privire la contravenție, prin care persoana juridical a fost sancționata cu amendă în mărime de 1 000 unități convenționale, ceea ce în corespundere cu art. 34 alin. (1) din Codul Contravențional, constituia la acel moment 50 000 lei, în baza art. 76^1 alin. (1) din Codul Contravențional, invocându-se faptul că, persoana a săvârșit fapta manifestată prin nerespectarea măsurilor de profilaxie, prevenire și/sau combatere a bolilor epidemice prin organizarea disco barului și amenajarea ringului de dans în incinta localului, fiind încălcată ca temei de drept prevederile Hotărârii nr.20 din 10.07.2020 a CNESP. Prin procesul-verbal întocmit se invoca fara descifrarea temeiurilor de fapt comiterea de către persoana juridică a contravenției prevăzute de art.76^1 alin.1 Cod contravențional, indicându-se încălcarea Hotărârii CNESP nr.20 din 10.07.2020, și anume *„nerespectarea masurilor de profilaxie, prevenire si combatere a bolilor si epidemiei prin organizarea disco-barului si amenajarea ringului de dans în centrul localului unde persoanele dansau si nu se respecta distanta sociala, la mese se aflau mai mult de patru persoane si nu toți angajații purtau masca"*.

Este de menționat că contrar prevederilor art.377 Cod contravențional care prevede că *„nimeni nu poate fi silit să mărturisească împotriva sa*

ori împotriva rudelor sale apropiate, a soțului/soției, logodnicului/logodnicei sau să-şi recunoască vinovăția", persoanele care au intrat în forță în local insistau ca administratorul să-și recunoască vina și să semneze marturisirea precum este vinovat. Asa, in procesul verbal intocmit de controlori, au fost inscrise mai multe prevederi litigioase, precum:

– localul este clasificat altfel, deținind altă structură a localului decît el este întradevăr;
– în local mesele fiind stabilite la o distanță care depășește 1,5 metri cu 4 scaune la fiecare masă (în condițiile existenței pozelor și video), au fost carcterizate ca stabilite la 0,5 metri disctanță cu 6 și mai multe scaune. La momentul examinării cazului, restricția de 4 persoane la masă a fost modificată de leguitor;
– persoana caruia ia fost întocmit procesul-verbal, este una care arendează încăperile respective si nu detine dreptul de a construi și amenaja sau de a modifica/reconstrui încăperile arendate, proprietar fiind alta persoana*;*
– absolut toți angajații localului purtau mască la locul de lucru (existind video și poze). Or, in cazul in care careva dintre personal nu ar fi purtat mască, agentul constatator ar fi putut întocmi proces-verbal pe persoanele fizice respective, dar așa proces-verbal nu a fost întocmit, fiind intocmit procesul verbal pe persoana juridica;
– localul este dotat cu inscripții și semnale privind necesitatea respectării *masurilor de profilaxie, prevenire si combatere a epidemiei în vederea asigurării sănătății persoanelor – clienți* (existind poze).
– în obligațiile persoanelor responsabile ale localului (paza, chelneri și barmen) există obligația scrisă semnată de fiecare persoană angajată să asigure protecția personală și publică prin purtarea măștilor de protecție;
– personalul angajat al localului are în obligațiunile sale funcționale avertizarea persoanelor care încalcă regulile de protecție pesonală și publică în încăperile localului, iar în cazul neconformării acestora interdicţiei, obligatia să anunţe poliţia.

Astfel, poatre fi constatat ca procesul verbal respectiv a fost întocmit în condițiile în care nu a existat însăși contravenția, iar cele invocate in el era combatut cu poze si video. Totodată, menționîm că la întocmirea procesului verbal respectiv a fost încălcate prevederile art.443 Cod contravenbțional RM, și anume,

– ale alin.1 lit. d) nefiind indicate circumstanţele cauzei care au importanţă pentru stabilirea faptelor şi consecinţelor lor juridice, dar și evaluarea eventualelor pagube cauzate de contravenţie;

– ale alin.1 lit. e) nefiind indicate indiciile calificative ale elementelor constitutive ale contravenţiei;

– ale alin.1 lit. f) nefiind adusă la cunoștința contravenientului a drepturilor şi obligațiilor sale prevăzute la art.384 şi 387;

– ale alin.1 lit. g) nefiind indicate obiecțiile şi probele pe care persoana în a cărei privință a fost pornit procesul contravențional le aduce în apărarea sa;

– ale alin.1 nefiind indicate materialele acumulate care fac anexă la procesul-verbal respectiv;

– ale alin.12 nefiind indicate materialele cauzei contravenționale, în cazul deciziei agentului constatator de remitere a cauzei contravenționale spre examinare unei alte autorități abilitate.

Nefiind de acord cu procesul-verbal, persoanal a depus contestație împotriva procesului verbal menționat, care a fost pusa pe rol in Judecătoria Chișinău sediul Ciocana care a examinat cauza, si prin Hotărârea respectiva a fost respinsa ca neîntemeiată contestația depusă împotriva procesului-verbal cu privire la contravenție, fiind menținută decizia de sancționare a persoanei.

Pesoana a declarat recurs Hotărârii Judecătoriei Chișinău sediul Ciocana care a fost depus în interiorul termenului legal de 15 zile solicitind declarareas nula a deciziei de sanctionare cu încetarea procesului contravențional.

Dezacordul persoanei a fost întemeiat pe motivul lipsei insasi faptei contravenționale, a deținerii probelor veridice si concludente a nevinovăției, dar și pe faptul că nu a fost aplicată legislația care urma să fie aplicată de Instanță, care a încalcat prevederile material a cauzei.

Este de reținut, ca pentru a putea fi sancționată o faptă contravențională, se impun a fi îndeplinite două tipuri de cerințe: intrinseci, constând în încălcarea cu vinovăție a unei norme de drept, faptă care va atrage aplicarea unei sancțiuni prevăzute de lege, şi extrinseci, constând în constatarea corespunzătoare a faptei respective de către o persoană abilitată în acest sens – agentul constatator. In cazul dat nu au fost respectate nici una din condițiile menționate.

În plus, agentului constatator îi incumbă obligația de a respecta o serie de forme expres prevăzute de Codul contravențional, care au scopul de a proba dincolo de orice îndoială existența faptei, vinovăția contravenientului şi legalitatea actului realizat în acest sens. In acest context este de specificat că concluziile agentului constatator aferent vinovăției Recurentului în încălcarea prevederilor art. 76[1] alin.(1) din Codul Contravențional sunt nefondate, și această afirmație este confirmată de probele din dosar și cele anexate la prezenta cerere de recurs.

Din procesul verbal cu privire la contravenție nu este posibil a deduce vina persoanei în cele incriminate, de vreme ce constatarea faptei contra-

venționale comise a fost efectuată numai în baza afirmațiilor agentului constatator expuse în procesul verbal cu privire la contravenție, in care sunt indicate doar prevederile legale si incriminări false. Pornind de la premisa procedurală prin care legiuitorul a stabilit că nici o probă nu are o valoare prestabilită, simplul fapt al întocmirii procesului-verbal cu privire la contravenție, este insuficient pentru tragerea persoanei la răspundere contravențională. Mai mult ca atât, probele care includ înregistrări video, acte si înscrisuri confirmă direct şi incontestabil faptul că Recurentul a respectat măsurile de profilaxie a pandemiilor şi bolilor epidemic, asigurând in localul arendat de el sănătatea publica a clienților săi.

Contrar cerințelor legislației în vigoare, la întocmirea procesului-verbal cu privire la contravenție, contravenția prevăzuta de art. 76/1 alin.(l) CC RM nu a fost stabilita în baza unor probe pertinente şi concludente, iar faptul comiterii de către persoana a contravenției atât timp cât asupra faptelor descrise de agentul constatator nu sunt confirmate prin alte mijloace de probă, este însoțit de o serie de dubii, or, înfăptuirea justiției cere ca judecătorii să nu se întemeieze în hotărârile pe care le pronunță, pe probabilități, ci pe certitudini dobândite pe bază de probe decisive, complete, sigure, în măsură să reflecte realitatea obiectivă. Or, în cazul dat, instanța de judecată prin prisma motivelor invocate în procesul-verbal de constatare și sancționare a contravenției în baza căruia a fost aplicată sancțiunea, a hotărât eronat că acesta este unul legal întocmit și temeinic, neverificând nici temeiurile de drept nici cele de fapt expuse in contestația persoanei, dar și neasigurând persoanei dreptul la apărare, precum si neținând cont nici de probele material prezentate de persoana, nici de faptul ca agentul constatator a invocat declarații neprobate, ba unele chiar false, ignorând modificarea legislației în vigoare a Republicii Moldova. Așa, este de reținut, că:

1. In hotărârea Instanței de judecata se afirma eronat că și agentul constatator, dar și persoana, în ședința de judecată, fiind citați legal, nu s-au prezentat, fapt pentru care, în baza art. 455 alin. (2) și (3) din Codul Contravențional, instanța a considerat posibilă examinarea cauzei în lipsa acestora. Afirmația Instanței de fond este falsă atunci când ea se referă la persoana învinuită, care a participat la prima ședință de judecată (*la care într-adevăr nu s-a prezentat agentul constatator*) și la care judecătorul a decis amânarea examinării pe motivul lipsei agentului constatator. La a doua ședință stabilita de Instanță, persoana învinuită fiind pe foaie de boală, a depus cererea de amânare anexata la dosar (*in calitate de dovadă sa anexat si buletinul de boală in original*). La a treia ședință a instanței de judecată, persoana învinuită nu a fost admisa de paza Judecatoriei sectorul Ciocana, motivându-se că în conformitate cu Dispoziția

nr.67 din 30.11.20 a Preşedintelui Judecatoriei Chişinău, în instanţele de judecată pe perioada 01.12.2020–15.01.2021 s-a instituit un regim special de activitate cu limitarea accesului pârţilor pe anumite cauze, iar conform pct.1 lit.a) primul alineat a dispoziţiei menţionate – cauzele contravenţionale sunt judecate fără citarea pârţilor. Este de menţionat, că anume faptul lipsei de acces în instanţă a determinat persoana învinuită să depună prin poştă cererea suplimentara cu probele anexate care includeau şi 2 discuri cu probe video în favoarea persoanei invinuite (*pe care instanţa le-a declarat fără înregistrări*. Totodată, persoana învinuită prezentând probe suplimentare Instanţei de judecată, nu a avut posibilitatea de a se apăra in fata unei autorităţi judecătoreşti, încâlcindu-se principiul contradictorialităţii, a dreptului de apărare si a dreptului de acces la justiţie, fapte care contravin legislaţiei în vigoare a RMoldova, dar şi Convenţiei Europene pentru apărarea drepturilor omului.

2. Localul in care activează persoana învinuită aparţine cu drept de proprietate altei persoane, fiind arendat (*copia contractului de locaţiune a imobilului se anexează*). Astfel, persoana învinuită activează în acest local în baza licenţei respective de activitate (*copia licenţei se anexează*), prin care fapt este contrazisa afirmaţia din procesul verbal întocmit de agentul constatator precum că la moment persoana învinuită a organizat o activitate prin care a încălcat hotărârea nr.20/20 a CNESP. Or, localul este arendat de către persoana învinuită, el fiind amenajat respectiv la timpul său de către locator, iar persoana învinuită în calitatea sa de locatar poate doar folosi încăperea arendată, nedispunând de dreptul de a interveni si a reconstrui/reamenaja localul arendat. In conformitate cu clauzele contractului, fără acceptul locatorului, persoana învinuită nu poate face careva schimbări în amenajarea localului – fapt stipulate expres in contractul de locaţiune.

3. Agentul constatator susţine ca in incinta localului intrau persoane fără a le fi efectuat controlul termometric, dar si afirmându-se lipsa aparatului de verificare termometrică. In realitate, aparatul de termometrie era la paza de la intrare a localului, care efectua controlul termometric la toate persoanele care doreau sa intre în local, urmare faptului – fiecare persoana care era prezentă în sală a trecut termometria (fiind anexată poza din acea data în care este persoana din paza localului cu aparatul de verificare şi unul din poliţişti care au verificat localul).

4 Agentul constatator susţine că la mese se aflau mai mult de 4 persoane, dar acest fapt nu corespunde adevărului (fiind anexată înregistrarea video din acea zi care confirma o alta realitate).

5. Agentul constatator afirma ca nu toţi angajaţii localului purtau mască – în video care s-a anexat se vede clar că angajaţii localului (barmenul şi paza) sunt cu mască.

În realitate, persoana învinuită nu a săvârşit careva fapte contravenţionale invocate de agentul constatator, or în localul arendat de Recurent erau prezente persoane care la intrare erau supuse controlului termometric, în local fiind respectate măsurile de profilaxie, prevenire și/sau combatere a bolilor epidemice, inclusiv prin purtarea măștilor de către personalul respectiv. In local la mese se aflau cel mult câte 4 persoane, iar persoanele care erau în picioare lângă mese, păstrau/respectau distanța socială. În temeiul celor menționate și probate cu acte, înregistrări video și foto, se demonstra respectarea de către persoana învinuită a Hotărârilor CNESP, inclusiv a Hotărârii nr.20/2020.

În acelasi timp este de reținut că dosarul respectiv a fost judecat fără citarea și participarea legală a unei părți (punctul c) art.466 al Codului contravențional al Republicii Moldova). În conformitate cu aliniatele (1) şi (2) ale art.455 al CC RM: *„(1) Ședința de judecare a cauzei contravenționale are loc cu citarea părților, în modul prevăzut de prezentul cod. (2) Prezența agentului constatator la ședința de judecare a cauzei contravenționale este obligatorie. Neprezentarea agentului constatator, legal citat, fără motive întemeiate şi fără înştiinţarea prealabilă a instanţei duce la încetarea procesului contravenţional, cu emiterea, după caz, a unei încheieri interlocutorii."* În cazul dat, agentul constatator nu a fost nici odată prezent la ședințele de judecată, fapt menționat și în Hotărârea Judecătoriei respective. Totodată, persoana învinuită de asemenea nu a participat la unele ședințe, neavând posibilitatea de a-și apăra poziția sa. Din aceste motive şi conducându-se de prevederile legii, Instanța urma să înceteze procesul.

Totodată, conform hotărârii Curții Constituționale nr.18 din 30.06.2020, pentru ca persoana să poate fi trasă la răspundere contravențională potrivit articolului 76^1 alin. (1) din Codul contravențional, fapta trebuie să creeze un pericol real pentru sănătatea publică prin nerespectarea măsurilor de profilaxie, prevenire şi/sau combatere a bolilor epidemice. În acest sens, Curtea a notat că **agenții constatatori trebuie să demonstreze, iar instanțele de judecată să verifice în fiecare caz prin care acțiuni/inacțiuni persoana a pus în pericol sănătatea publică.**

Astfel, instanța de fond nu s-a expus obiectiv asupra tuturor circumstanțelor cauzei, ba mai mult – în hotărâre nu sunt aduse careva argumente privind vinovăția persoanei invinuite.

Reținem, că la adoptarea soluției, instanța de fond nu a ținut cont de rigorile art. 458 alin. (1) CC al RM, care indică că *„examinând cauza contravențională, instanța de judecată este obligată să determine: lit. a) caracterul veridic al contravenției imputate; lit. b) existența cauzelor care înlătură caracterul contravențional al faptei; lit. c) vinovăția persoanei*

în a cărei privință a fost pornit procesul contravențional; lit. d) existența circumstanțelor atenuante şi/sau agravante; lit. e) necesitatea sancționării şi, după caz, caracterul sancțiunii contravenționale; lit. f) alte aspecte importante pentru soluționarea justă a cauzei".

Conform art.7 CC al RM, persoana poate fi sancționată numai pentru contravenția în a cărei privință este dovedită vinovăția sa, cu respectarea normelor prezentului cod.

Potrivit art. 442 alin. (1) CC al RM, procesul verbal cu privire la contravenție este un act prin care se individualizează fapta ilicită şi se identifică făptuitorul. Procesul-verbal se încheie de agentul constatator pe baza constatărilor personale şi a probelor acumulate, în prezența făptuitorului sau în absența lui.

Conform art. 440 alin. (1) CC al RM, constatarea faptei contravenționale înseamnă activitatea, desfăşurată de agentul constatator, de colectare şi de administrare a probelor privind existența contravenției, de încheiere a procesului-verbal cu privire la contravenție, de aplicare a sancțiunii contravenționale sau de trimitere, a dosarului, după caz, funcționarului abilitat să examineze cauza contravențională, din cadrul autorității din care face parte agentul constatator, în instanța de judecată sau în alt organ spre soluționare.

Conform art. 425 alin. (1) CC al RM, probele sânt elemente de fapt, dobândite în modul stabilit de prezentul cod, care servesc la constatarea existenței sau inexistenței contravenției, la identificarea făptuitorului, la constatarea vinovăției şi la cunoaşterea altor circumstanțe importante pentru justa soluționare a cauzei. In context menționam, că afirmațiile invocate în procesul verbal, poartă un caracter declarativ, neavând suport probatoriu de fapt.

Este de reținut, că fapta de care este acuzata persoana constituie „*acuzație în materie penală*", în sensul art. 6 din Convenția CEDO. Or în ceea ce privește sancțiunea amenzii, elementul esențial în funcție de care Curtea analizează aplicabilitatea art. 6 este caracterul preventiv și punitiv, deci, scopul acesteia.

Ținând cont de vedere cele trei criterii menționate de CEDO *(amenda este un mijloc de constrângere și o măsură de prevenire a săvârșirii de noi fapte, ea neavând caracterul unei despăgubiri pentru acoperirea unui prejudiciu)*, faptele de care este învinuită persoana, reprezintă acuzații în materie penală în sensul art. 6 din Convenție, acesta beneficiind de prezumția de nevinovăție. Sarcina probei îi revine agentului constatator, care în cazul dat a prezentat doar declarații si afirmații neîntemeiate.

Aşadar, cu respectarea principiului prezumției de nevinovăție, al egalității armelor, al contradictorialității și al dreptului la apărare impuse de

exigențele art. 6 din Convenție și prevăzute de Codul contravențional al RM, persoana învinuită a utilizat posibilitatea propunerii de probe prezentându-le Instanței (*care nu a ținut cont de ele*). Or, în conformitate cu jurisprudența relevantă a CEDO, instanțele de judecată sunt obligate să demonstreze vinovăția inculpatului prin adoptarea unor soluții motivate. Lipsa motivelor reprezintă o încălcare a dreptului la un proces echitabil: *„…în cazul în care instanțele judecătorești naționale se abțin de a da un răspuns special și explicit la cele mai importante întrebări, fără a-i oferi pârții care le-a formulat posibilitatea de a ști dacă o anumită susținere a fost neglijată sau respinsă, acest fapt va fi considerat o încălcare a dreptului la un proces echitabil."* (Ruiz Torija v. Spania, 9 decembrie 1994, § 29; Papon v. Franţa (nr. 2), dec., 15 noiembrie 2001; Boldea v. România, 15 februarie 2007, § 30).

Așadar, pe fundalul celor descrise, vom relevă existenta dubiilor care nu pot fi înlăturate prin administrarea numai a probelor prezentate de agentul constatator, or instanța de fond urma să țină cont și de probele prezentate de persoana învinuită. Înfăptuirea justiției cere ca judecătorii să nu se întemeieze în hotărârile pe care le pronunță, pe probabilități, ci pe certitudini dobândite pe bază de probe decisive, complete, sigure, în măsură să reflecte realitatea obiectivă.

Totodată, în lumina jurisprudenței CEDO, principiul complementar prezumției de nevinovăție, principiul *in dubio pro reo* denota in cazul dat existent atât unei probleme de fapt, cit si de drept. Or, potrivit art. 375 alin. (3) CC al RM și în special, potrivit principiului *in dubio pro reo*, toate dubiile care nu pot fi înlăturate în condițiile legii trebuie apreciate în favoarea persoanei învinuite. De asemenea, pentru respectarea principiului prezumției nevinovăției, simpla constatare *ex propriis sensibus* a agentului constatator nu este suficientă pentru ca instanța să stabilească vinovăția unei persoane.

În același context, este de reținut, ca agentul constatator la examinarea cauzei nu a clarificat împrejurările cauzei obiectiv și a adoptat o decizie de sancționare a Recurentului, în lipsa probelor pertinente și concludente, cauza fiind examinată incomplet, nefiind stabilit cert faptul că în acțiunile făptuitorului, sunt prezente elementele contravenției prevăzute de art.76[1] alin.(1) CC al RM. In așa mod, concluziile agentului constatator aferent vinovăției Recurentului în comiterea încălcării prevederilor art.761 alin.(1) Cod contravențional, sunt nefondate.

Potrivit prevederilor art. alin.(1) Cod contravențional, examinând cauza contravențională, instanța de judecată este obligată să determine: *a) caracterul veridic al contravenției imputate; b) existența cauzelor care înlătură caracterul contravențional al faptei; c) vinovăția persoanei în a*

cărei privință a fost pornit procesul contravențional; d) existența circumstanțelor atenuante și/sau agravante; e) necesitatea sancționării și, după caz, caracterul sancțiunii contravenționale; f) alte aspecte importante pentru soluționarea justă a cauzei".

Art.443 alin.(1) lit. d) și e) Cod contravențional prevede expres că, procesul verbal cu privire la contravenție va cuprinde fapta contravențională, locul și timpul săvârșirii ei, circumstanțele cauzei care au importanță pentru stabilirea faptelor și consecințelor lor juridice, evaluarea eventualelor pagube cauzate de contravenție; încadrarea juridică a faptei, norma materială contravențională și indiciile calificative ale elementelor constitutive ale contravenției.

Așa cum se arată în cuprinsul articolului menționat supra, descrierea faptei trebuie făcută cu indicarea tuturor împrejurărilor, întrucât procesul-verbal cu privire la contravenție reprezintă unicul act probator al săvârșirii unei contravenții. El trebuie sa conțină toate elementele pe baza cărora să se poată cerceta de către instanța de judecată dacă s-a comis o asemenea faptă în realitate și dacă poate opera în concret răspunderea contravențională a unei persoane. Prin lipsa unei descrieri corespunzătoare a faptei contravenționale, se aduce atingere prezumției de nevinovăție de care trebuie să beneficieze petentul. Din acest motiv, descrierea insuficientă a faptei contravenționale este echivalată cu lipsa unei descrieri, întrucât printr-o asemenea întocmire a procesului-verbal s-a cauzat petentului o vătămare care nu poate fi înlăturata decât prin anularea procesului-verbal cu privire la contravenție contestat.

Contrar normei materiale enunțate, se reține că agentul constatator nu a indicat indiciile calificativi ale contravenției imputate persoanei invinuite, învinuirea fiind una generică și abstractă. Învinuirea adusă nu este clară, agentul constatator nu a realizat o descriere concretă a contravenției, cu specificarea acțiunii sau a inacțiunii autorului și a tuturor circumstanțelor de natură a-i conferi faptei acest caracter. Or, cerința este imperativă, pentru că rațiunea instituirii ei a fost aceea de a-i permite instanței cercetarea legalității actului constatator prin stabilirea faptelor materiale, verificarea încadrării juridice pe care acestea au primit-o și justețea sancțiunii aplicate. Prezentarea generală și lipsită de conținut a faptei echivalează cu lipsa acesteia și atrage nulitatea procesului-verbal. Astfel, procesul-verbal cu privire la contravenție nu conține informații despre acțiuni din cele enumerate la art.76[1] alin. (1) CC al RM și ale CNESP, care au fost încălcate de către persoana învinuită.

Insuficienta descriere a faptei reținute probată cu probe veridice și complete, lipsește instanța de posibilitatea efectivă de a controla legalitatea sancționării petentului. Dreptul la un proces echitabil nu trebuie

privit ca o noțiune abstractă și pur formală, ci prin prisma aspectului că acesta materializează, printre altele, și posibilitatea efectivă a instanței de a aprecia legalitatea unei măsuri, prin analiza aspectelor relevante, pentru fiecare materie în parte, inclusiv descrierea faptei presupus contravenționale. Mai ales că sancționarea contravențională a persoanei trebuie să fie susținută prin probe substanțiale, din care ar rezulta cert componența de contravenție.

În conformitate cu jurisprudența relevantă a CEDO, instanțele de judecată sunt obligate să demonstreze vinovăția inculpatului prin adoptarea unor soluții motivate. Lipsa motivelor reprezintă o încălcare a dreptului la un proces echitabil, în cazul în care instanțele judecătorești naționale se abțin de a da un răspuns special și explicit la cele mai importante întrebări, fără a-i oferi părții care le-a formulat posibilitatea de a ști dacă o anumită susținere a fost neglijată sau respinsă, acest fapt va fi considerat o încălcare a dreptului la un proces echitabil (Ruiz Torija contra Spaniei, 09.12.1994, §29; Papon contra Franței (nr.2), dec., 15.12.2001; Boldea contra României, 15.02.2007, §30).

Agentul constatator are rolul de a administra probe în ordinea prevăzută de lege, necesare în vederea verificării legalității și temeiniciei procesului-verbal. Prin urmare, simpla constatare *ex propriis sensibus* a agentului constatator nu este suficientă pentru ca instanța să stabilească vinovăția unei persoane pe numele căreia s-a întocmit un proces-verbal contravențional. Respectiv, atât timp cât asupra faptelor descrise în conținutul actului sunt neconfirmate prin alte mijloace de probă, în sensul dat pot plana o serie de dubii, fiind aplicabil principiu de drept *in dubio pro reo*.

Vom retine ca instanța de fond nu a dat o apreciere corectă probelor prezentate de persoana învinuită, si nu a ținut cont de cerințele art.457-458 CC al RM, care prevăd examinarea cauzei contravenționale sub toate aspectele, complet și obiectiv, clarificând circumstanțele ce au importanță pentru soluționarea justă a cauzei.

Așa, chiar la întocmirea procesului-verbal contestat, agentul constatator a admis încălcări grave, prin ce a încălcat dreptul făptuitorului la apărare, ceea ce contravine prevederilor art.443 alin. (1) lit. e) Cod contravențional și se apreciază ca un viciu fundamental în procesul dat și care atrage nulitatea procesului verbal.

Mai mult, procesul verbal cu privire la contravenție a fost întocmit în biroul agentului constatator care a făcut presiuni asupra persoanei. Persoana învinuită l nu a fost de acord cu procesul-verbal întocmit, menționând despre aceasta în procesul verbal nemijlocit. Totodată, agentul constatator condiționa contrasemnarea procesului verbal de persoana

data, dar și înmânarea procesului verbal ei doar cu acordul acestuia cu cele indicate in procesul verbal, netinindu-se cont de norma legala ca probele dobândite cu încălcarea legii nu au valoare juridică. Mai mult, acuzarea adusă persoanei invinuite nu a fost susținută ulterior de către agentul constatator care nu a participat la ședințele instanței de judecată.

Or, materialele și informația prezentată de persoana învinuită și anexată la dosar demonstrează cu certitudine că afirmațiile agentului constatator expuse în procesul verbal – nu corespund realității (materialele video confirma legalitatea acțiunilor persoanei), iar persoana învinuită nu a încălcat prevederile dispoziției CNESP, fiind respectate măsurile de profilaxie, prevenire şi/sau combatere a bolilor epidemice.

Astfel, judecarea cauzei contravenționale în instanță s-a desfășurat fără respectarea prevederilor normelor contravenționale ce reglementează procedura respectivă, hotărârea necuprinzând circumstanțe importante care necesitau a fi constatate, nefiind aplicate normele de drept relevante, iar soluția adoptată de instanța de fond, nu a fost dată în conformitate cu prevederile articolului 462 Cod contravențional.

În contextual celor sus expuse, este importantă posibilitatea de a ataca astfel de hotariri în instanta ierarhic superioara. Asa art.466 Cod Contravențional prevede, că hotărârile pot fi supuse recursului pentru a repara erorile de drept comise de instanța de fond în cazurile indicate la lit. a)-l). Or prin pronunțarea hotărârii sale, prima instanță a adus atingere art.6 CEDO, inclusiv prin prisma nemotivării hotărârii judecătorești, or hotărârea cuprinde, circumstanțe neconstatate, iar probele pe care se întemeiază concluzia sunt numai probele agentului constatator fiind ignorate probele prezentate de persoana învinuită. Totodată, Instanța a aplicat sancțiunea în alte limite decât cele prevăzute de lege sau care nu corespund faptei săvârșite sau persoanei contravenientului (*punctul g) art.466 al CC al RM*). Așa, instanța a ignorat modificarea legislației în vigoare a Republicii Moldova, și anume prevederile Legii pentru modificarea unor acte normative nr.201 din 20.11.2020 (*publicată în MO nr.329-331/207 din 08.12.2020)* care a modificat alineatul (1) al articolului 76[1] CC al RM stabilind, că *„(1) Nerespectarea prevederilor/măsurilor de profilaxie, prevenire şi/sau combatere a bolilor epidemice, precum şi a măsurilor de sănătate publică stabilite de autoritățile competente, se sancționează cu amendă de la 40 la 100 de unități convenționale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 200 la 700 de unități convenționale aplicată persoanei juridice*".

Astfel, suntem în situația prevăzută de art. 465 al Codului contravențional, când de către Instanță s-au aplicat sancțiuni în alte limite decât cele prevăzute de lege și care nu corespund faptei săvârșite sau persoanei contravenientului, faptei săvârșite i s-a dat o încadrare juridică greșită, și pe parcurs a intervenit o lege mai favorabilă contravenientului.

În final **necesită a remarca cu regret, că în cazul expus mai sus, controlul judiciar ierahic care a urmat în cele două instanțe ulterioare instanței de fond, nu s-a soldat cu o soluție legală, întemeiată pe circumstanțele și probele concrete ale cazului, dar și pe cerințele exprese ale legislației în vigoare a Republicii Moldova.**

IV. Concluzii si recomandari

Pe parcursul anilloir 2011-2021 au fost adoptate mai multe acte normative privind reforma justiției în vederea îmbunătățirea calității actului justiției[61]. În cadrul acestor strategii a fost modificată substanţial întreaga legislaţie referitoare la sectorul justiţiei, find modificată de mai multe ori organizarea judecătorească, totodată fiind trasate obiective ulterioare de modificare a legislației și de fortificare instituțională a instanțelor judecătorești, bazate pe independența și imparțialitatea lor.

În sistemul judiciar stabilit prin art. 114 – 123 din Constituţie, care este un sistem piramidal, în care hotaririle adoptate de instantele ierarhic superioare sunt obligatorii pentru instantele ierarhic inferioare, definindu-se principiul exercitării ierarhice a justiției prin efectuarea controlului judiciar ierarhic la cererea părților interesate a hotăririlor pronunțate de instanțele inferioare din sistemul judiciar în vederea asigurării protecției drepturilor fundamentale ale omului, societății și statului, precum și excluderea erorilor și greșelilor admise de instanțele judecătorești la judecarea cauzelor civile, administrative, contravenționale și penale.

În același timp, este evident, că în conformitate cu principiul legalităţii, judecătorul acţionând impartial, independent și respectînd întocmai norma legală, nu poate adopta alte hotărîrii decât cele prevăzute de lege și conform legii. Totodată, în condițiile în care activitatea lui nu este supusă unui control judiciar ierarhic, considerăm că hotărîrile judecătorești pot admite erori judiciare.

Astfel, concomitant cu necesitatea reglementării desfășurate a noțiunii controlului judiciar ierarhic, considerăm de asemenea opoirtun de reglementat procedurile și limitele controlului judiciar ierarhic care urmează a fi corelate cu limitele independenţei funcţionale a judecătorului, or rezultatul controlului judiciar este și o apreciere juridică atît a fondului materiei cît și a dreptului aplicabil. Or, fără o definire clară a noțiunilor, fără o delimitare clară a competenţelor, întinderea limitelor, procedurilor applicate și metodologiei controlului judiciar ierarhic, înfăptuirea justiției poate fi considerate trunchiată.

Consolidarea justiţiei reprezintă un proces de manifestare instituţională, organizaţională şi funcţională a justiţiei – prin prisma exigenţelor de calitate şi eficienţă – şi include în sine un sistem complex de condiţii şi

mecanisme orientate spre asigurarea independenţei sistemice şi individuale a autorităţii judecătoreşti.

Conform Constituţiei Republicii Moldova, instanța judecătorească este unicul organ abilitat să înfăptuiască justiția în numele legii. Accesul la justiţie, fiind dreptul la un proces echitabil, nu poate fi asigurat în lipsa garanţiilor reglementate de articolul 6 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Acest drept nu presupune doar ca instanţă judecătorească să fie accesibilă, dar cel mai important aspect şi imparţială şi independentă în judecata sa, stabilită prin lege. Accesul la justiție trebuie să fie asigurat, în mod efectiv și eficace.

Este de menționat, că strategiile de reformare a sectorului justiției recunosc că eficienţa controlului judiciar ierarhic a suferit sistemic un regres considerabil. Așa, numai în materie penală, rata de achitare în Republica Moldova nu depășește 3%, cu mult sub media ţărilor cu o democraţie avansată. Rata de admitere a demersurilor de arestare a procurorilor este constant mai mare de 80%, cu o tendinţă de creștere în ultima perioadă. În pofida multiplelor condamnări la CEDO, arestul se aplică des și nemotivat, iar rata de admitere a demersurilor de autorizare a interceptărilor este de peste 97%. Aceste date denotă faptul că judecătorii de facto validează fără o analiză critică deciziile procurorilor, iar controlul judiciar efectiv lipsește, fiind transformat într-o simplă formalitate, precum lipsește în linii majore și controlul judiciar ierarhic.

În aceste condiţii, ţinând cont de sentimentul general de neîncredere faţă de justiţie la nivelul întregii societăţi, de impactul asupra mediului de afaceri și compromiterea imaginii guvernării pe plan extern, este necesară efectuarea unor măsuri legislative de substanță, care ar impulsiona schimbări vizibile de claitate în întregul sistem judecătoresc din Republica Moldova, pentru a sprijini implementarea noțiunilor de control judiciar și respectiv de control judiciar ierarhic în sectorul justiției reformat. Or, funcționarea eficientă a justiției este un element important al societății democratice, iar constituirea unui sistem judiciar independent constituie un indicator al devotamentului statului față de aspirațiile societății în ansamblu.

Conform evaluarii efectuate de Comisia Internațională a Juriștilor în cadrul proiectului „Promovarea supremației legii prin monitorizare de către societatea civilă” in a.2019, s-a constatat ca in pofida implementării diferitor strategii de reformare a sectorului justitiei din 2011 până în 2017, încrederea publicului în sistemul judecătoresc a scăzut cardinal și continuă să se mențină la un nivel scăzut. Conform unui sondaj național desfășurat în decembrie 2017 pentru Consiliul Superior al Magistraturii[62], 81% din respondenții care au interacționat cu instanțele judecătorești nu au încredere în sistemul judecătoresc. Același sondaj arată că

75% din populația generală și 83% din cei care au interacționat cu instanțele cred că sectorul justiției este corrupt si că instanța de judecată va declara vinovată de o infracțiune o persoană simplă, chiar dacă aceasta este nevinovată, iar un procentaj la fel de mare de respondenți (79% și 80%, respectiv) consideră că instanța de judecată va declara nevinovată o persoană bogată, dar vinovată.[63]

Strategia privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2021-2024 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia aprobată prin Legea nr.204/2020 necesită a fi completată respective cu modificările propuse supra, în vederea îmbunătățirii cardinale a calității justiției în Republica Moldova, care constituie un angajament atît în fața cetățenilor. Cît și internațional asumat de Republica Moldova în procesul de integrare europeană, devenind o dominantă în instaurarea prin actul de justiție a unui stat de drept, a ordinii, dreptății și adevărului în societate.

BIBLIOGRAFIE

1. Constituţia Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, august 1994, nr. 1;
2. Legea „Cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii" din 19 iulie 1996, nr. 947-XIII, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 3 octombrie 1996, nr. 64, art. 641;
3. Constituţia Republicii Moldova. Comentariu. Chişinău: ARC, 2012 (Tipografia „Europress"), 576 p;
4. Alexandru Arseni Autoritatea judecătorească – veritabilă instituţie de realizare a ramurii puterii de stat în condiţiile edificării statului de drept. În: Revista Naţională de Drept, 2013, nr. 11 (157);
5. Principiile fundamentale ale independenței sistemului judecătoresc, adoptate la cel de-al 7-a Congres al Națiunilor Unite pentru prevenirea criminalității și tratamentul infractorilor, ținut la Milano în perioada 26 august – 6 septembrie 1985, și avizate prin Rezoluțiile nr. 40/32 din 29 noiembrie 1985 și 40/146 din 13 decembrie 1985 ale Adunării Generale;
6. Recomandarea Comitetului Miniștrilor către statele membre cu privire la judecători: independența, eficiența și responsabilitățile, adoptată de Comitetul Miniștrilor la cea de-a 1098-a reuniune a delegaților miniștrilor din 17 noiembrie 2010, CoE Doc. CM/Rec(2010)12 („Recomandarea Consiliului Europei cu privire la judecători");
7. Magna carta a judecătorilor, adoptată de Consiliul Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCJE) la cea de-a 11-a reuniune plenară ținută la Strasbourg în perioada 17 – 19 noiembrie 2010;
8. CCJE, Avizul nr. 10 (2007) al Consiliului Consultativ al Judecătorilor Europeni în atenția Comitetului Miniștrilor al Consiliului Europei cu privire la Consiliul justiției în serviciul societății, adoptat la cea de-a 8– a reuniune ținută la Strasbourg în perioada 21 – 23 noiembrie 2007;

9. Promisiunea neîndeplinită privind un sistem judecătoresc independent în Moldova. Raport al misiunii pregătit de Comisia Internațională a Juriștilor în cadrul proiectului „Promovarea supremației legii prin monitorizare de către societatea civilă”, Chisinau, 2019, 52p. www.icj.org/commission ;
10. Hotărârea nr. 17 din 19 iunie 2000 a Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale;
11. Hotărârea nr. 3 din 9 iunie 2014 a Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale;
12. Hotărârea nr. 17 din 19 iunie 2000 a Plenului Curții Supreme de Justiție, alineatul (1), substituită de Hotărârea nr. 3 din 9 iunie 2014, cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, care conține formulări similare despre aplicarea directă a Convenției.
13. Legea nr. 514 din 6 iulie 1995, privind organizarea judecătorească, cu ultimele modificări operate prin Legea nr. 137 din 29 septembrie 2018
14. Principiile fundamentale ale independenței sistemului judecătoresc, adoptate la cel de-al 7-a Congres al Națiunilor Unite pentru prevenirea criminalității și tratamentul infractorilor, ținut la Milano în perioada 26 august – 6 septembrie 1985, și avizate prin Rezoluțiile nr. 40/32 din 29 noiembrie 1985 și 40/146 din 13 decembrie 1985 ale Adunării Generale
15. Recomandarea Comitetului Miniștrilor către statele membre cu privire la judecători: independența, eficiența și responsabilitățile, adoptată de Comitetul Miniștrilor la cea de-a 1098-a reuniune a delegaților miniștrilor din 17 noiembrie 2010
16. Legii nr. 544 din 20.07.1995 **cu privire la statutul judecătorului**
17. V. Pătulea, Sinteză teoretică şi de practică judiciară a Curţii Europene a Drepturilor Omului în legătură cu articolul 6 din Convenţia europeană a drepturilor omului. Dreptul la un proces echitabil. Garanţii privitoare la desfăşurarea corectă a procesului. Egalitatea armelor (I), în Dreptul nr. 3/2007, p. 177.
18. Legea nr. 231/2011, Strategia de Reformare a Sectorului Justiţiei pentru perioada 2011-2016
19. Hotărârea Parlamentului nr. 6 din 16.02.2012 a fost aprobat Planul de acțiuni pentru implementarea Strategiei de Reformare a Sectorului Justiţiei pentru perioada 2011-2016. Prin Hotărârea Parlamentului nr. 259 din 8 decembrie 2016, termenullimită de realizare a acțiunilor din Planul de acțiuni pentru implementarea SRSJ a fost extins până la 31 decembrie 2017
21. Legea nr.204/2020 prin care a fost aprobată Strategia privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2021-2024 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia
22. Sondajul, desfășurat pentru Consiliul Superior al Magistraturii de către Programul USAID pentru Justiție Transparentă și Proiectul Uniunii Europene „Sporirea eficienței, responsabilității și transparenței în cadrul instanțelor judecătorești din Moldova” (ATRECO), 2018, este disponibil la http://crjm.org/wpcontent/uploads/2018/02/Brosura_finala.compressed.pdf

PROIECT DE LEGE-FERENDA
elaborat în cadrul activității în Comisia pentru reforma constituțională constituită prin Decretul Președintelui Republicii Moldova din 29 iulie 2020

Autori:
V.Kuciuk
doctor în drept
lector universitar
membru al Comisiei pentru reforma constitutionala

V.Pușcaș
doctor în drept
conferențiar universitar
ex-judecator constituțional
membru al Comisiei pentru reforma constitutionala

Lege
pentru modificarea Constituției Republicii Moldova

Parlamentul adoptă prezenta lege constituțională

Art. I – Constituția Republicii Moldova, adoptata la 29 iulie 1994 (republicata in Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 78, art. 140), cu modificările ulterioare, se modifica după cum urmează:

6. **La art.1:**

– în alineatul (1) după cuvintul "stat" se întroduce sintagma "social,";
– în alineatul (2) cuvîntul „republica." se substituie cu cuvintele "republică semiprezidențială.";
– în alineatul (3) după textul „în care" se înserează cuvintele „interesele naționale,".

7. **La art. 2** se introduce un nou alineat în următoarea redacție:

"(3) Suveranitatea Republicii Moldova este unică, inalienabilă, indivizibilă și netransmisibilă. Este interzis oricărei persoane să submineze suveranitatea statului."

8. **La art.5** alineatul (2) se expune in urmatoarea redactie: " (2) La baza funcţionării Republicii Moldova stă Constituția și principiile constituţionale de organizare şi funcţionare a statului, în scopul asigurării democraţiei constituționale, libertăţii şi demnităţii poporului moldovenesc și a fiecărui cetatean al Republicii Moldova. „

9. **La art. 6** se întroduce un nou alineat în următoarea redacție:

„(2) Modalitatile de colaborare a puterilor de stat se stabilesc prin lege organică.”

10. **La art.7** se adaugă doua alineate (2) si (3) în următoarea redacție:

„(2) Autoritățile publice ale Republicii Moldova activează în câmpul constituțional. Orice derogare de la normele constituționale sunt nule de drept. În cazul actului juridic adoptat care contravine prevederilor Constituției, Parlamentul in cadrul controlului parlamentar constata si sesizează conform legii autoritatea competentă pentru restabilirea supremației Constituției.

(3) Autoritățile publice ale Republicii Moldova, functionarii publici si persoanele cu functii de raspun dere, cetatenii si asociatiile fondate de ei sunt obligati sa respecte prevederile Constitutiei si legile Republicii Moldova.”

11. **La articolul 8**:

– alineatul (2) se expune în următoarea redacție: “Ratificarea unui tratat internaţional care conţine dispoziţii contrare Constituţiei poate avea loc numai după revizuirea Constitutiei.”;
– se adaugă două alineate noi cu următorul conținut:

„(3) Republica Moldova încheie tratate cu alte state, păstrându-și dreptul suveran de a decide în mod independent asupra aderării și dreptului de a se retrage liber din acestea, unilateral sau prin tratative bilaterale.

(4) Tratatele internaționale ratificate de Parlament pot fi reziliate conform legii.”.

12. **Se întroduce un nou articol art.8[1].** “Politica de stat a Republicii Moldova” în următoarea redacție:

„(1) Interesele naționale ale poporului moldovenesc sunt la temelia politicii interne și externe ale Republicii Moldova.”

(2) Aderarea la organizațiile și organismele internationale care implică cedarea a unei părți de suveranitate, are loc conform rezultatelor referendumului republican desfășurat în condițiile legii electorale.”

13. **La art. 10** alineatul (1) se expune în următoarea redacție:

„(1) Statul are ca fundament unitatea multinațională a poporului moldovenesc, formată de moldoveni, împreună cu ruși, ucraineni, găgăuzi, bulgari și alte etnii. Republica Moldova este patria comună şi indivizibilă a tuturor cetăţenilor săi.”

Articolul 10 se completează cu două alineate în următoarea redacție:

(3) Orice persoană are dreptul de și stabili și a indica naționalitatea sa.

(4) Orice persoană are dreptul de a folosi limba maternă, de a alege în mod liber limba de comunicare, educație, cercetare și creatie.

14. **Articolul 11** se expune în următoarea redacție:

„(1) Republica Moldova proclamă neutralitatea sa permanentă bazată pe suveranitate, recunoscută de ONU și alte organisme internaționale în

conformitate cu dreptul internațional și principiile de universalitate, abținere, egalitate, imparțialitate și nediscriminare.

(2) Republica Moldova nu admite alianțe și participațiuni militare, dislocarea de trupe militare ale altor state pe teritoriul său, angajamente convenţionale contrare abținerii și imparțialității.”

15. **La art. 12** se întroduce un nou alineat în următoarea redacție: „(6) Drapelul Republicii Moldova este drapelul istoric al Moldovei întemeiate în anul 1359.”

16. **La art. 13:**

– alineatul (I) se expune în următoarea redacție: „(I) Limba oficială a Republicii Moldova este limba moldovenească (română) funcționând pe baza grafiei latine.”

17. **La art. 17:**

– la alineatul (1) se adaugă propoziția „Persoana poate pierde cetățenia pentru acţiuni intenţionate, îndemnuri publice îndreptate spre subminarea suveranității, independenței sau integrității teritoriale a statului, aţîţarea vrajbei, diferenţierii sau dezbinării naţionale, etnice, rasiale sau religioase, înjosirea onoarei şi demnităţii naţionale.”.

– se introduce alineatul (3) în următoarea redacție:

„(3) Dubla cetățenie se admite în baza tratatelor bilaterale. Persoana cu funcţie de demnitate publică, precum și funcționarul public, poate detine doar o singură cetățenie – cetățenia Republicii Moldova.”

18. **La art.18** se întroduce un nou alineat în următoarea redacție:

(3)Demnitatea individului este protejată de stat conform legii.

19. **La art. 20** se întroduce un nou alineat în următoarea redacție:

„(3) Orice persoană este în drept în cadrul procesului de judecată să se adreseze în oridnea contenciosului constituțional la Curtea Constituțională. După expirarea căilor naționale de atac, orice persoană este în drept să se adreseze în instanțele de judecata internaționale la care a aderat Republica Moldova, pentru protecția drepturilor și libertăților sale fundamentale.”

20. **Articolul 21** se expune în următoarea redacție:

(1) Orice persoană acuzată de un delict este prezumată nevinovată pînă cînd vinovăţia sa va fi dovedită în cursul unui proces judiciar public în modul prevăzut de lege și stabilit printr-un verdict al instanței care a intrat în vigoare.

(2) Acuzatul nu este obligat să-și dovedească nevinovăția.

(3) Îndoielile cu privire la vina unei persoane vor fi interpretate în favoarea acuzatului.

21. **La art.24** se întroduce un nou alineat în următoarea redacție:

(4) Nimeni nu poate fi supus experimentării medicale, științifice sau de altă natură fără consimțământul sau.

22. **La art. 28:**

– textul existent va deveni alineatul (1);

– se întroduce un nou alineat în următoarea redacție: „(2)Difuzarea informației despre viața intimă, privată și familială a persoanei, fără consimțământul acesteia, indiferent de oficialitatea sursei, este interzisă.”.

23. **La art. 30**, la sfârșitul alineatului (1) se adaugă sintagma „ , inclusiv cu folosirea tehnologiilor informaționale.”.

24. **Se introduce un nou articol art.30[1]** “Dreptul la Internet” în următoarea redacție:

“(1)„Dreptul la Internet este un drept fundamental dezvoltat prin lege.”

(2) „Internetul este o resursă informativă suverană, publică și deschisă în conformitate cu Legea.”

(3) „Internetul se află conform legii sub controlul statului, care asigură acceul la el a consumatorilor.”

(4) Activitatea Internetului este organizata conform legii fiind îndreptată spre circulatia informației și asigurarea serviciilor de calitate.”

(5) „Abuzurile folosirii dreptului la Internet se pedepsesc potrivit legii.”

25. **La art. 34** alineatul (4) se expune în următoarea redacție – „Mijloacele de informare publică, de stat sau private, sînt obligate să acorde acces la resursele sale informaționale și sa asigure informarea corectă a societății.”

26. **La art. 36** se introduc doua alienate noi în următoarea redacție:

„(4)Accesibilitatea medicinii pentru cetățeni este asigurată de stat.

(5) Sistemul national de asigurare medicală este organizat și functioneaza conform legii.”

27. **In art.38** alineatul (2) dupa cuvintul “vot” se întroduce sintagma “exercitat în Republica Moldova conform legii,”.

28. **La art. 39** se introduc doua alienate noi în următoarea redacție:

“(3). Autoritatile publice procedează la consultările părților interesate.

(4). La inițiativa a cel puțin 5000 cetateni, autoritatea publica corespunzătoare va promova propunerea societatii civile conform legii.

29. **Articolul 40** se retitulează în “Democrația participativă și dialogul civil” fiind expus în următoarea redacție:

– (1) Statul garantează cetățenilor și asociațiilor reprezentative, conform legii, posibilitatea de a face schimb de opinii în toate domeniile de acțiune ale autoritatilor.

– (2) Democraţia participativă implică conform legii consultarea publică a societăţii civile, participarea cetăţenilor la decizia publică, transparenţă decizională, informarea cetăţenilor si controlul cetăţenesc.

– (3) Autoritatile publice menţin un dialog social deschis, transparent și constant cu societatea civilă.

– (4) Dialogul civil cu participantii organizati îmbracă diferite forme conform legii,

– (5) Mitingurile, demonstraţiile, manifestările, procesiunile sau orice alte întruniri sînt libere şi se pot organiza şi desfăşura numai în mod paşnic, fără nici un fel de arme. De excesele participanților care sau soldat cu careva pagube poartă răspunderea organizatorii.”

– (6) Cetățenii Republicii Moldova se pot asocia în partide politice, sindicate, patronate, asociații obștești, organizații neguvernamentale și în altă formă de asociere civila reglementate prin lege. Organizațiile societății civile care sunt finanțate din exteriorul țării nu participă în procese și activitate politică. „

30. **La art. 41:**

– în alineatul (1) dupa cuvîntul “Cetăţenii” se întroduce cuvîntul “Republicii Moldova”.

– în alineatul (4) dupa cuvintul “împotriva” se întroduce cuvîntul “Constituției”;

– alin.(6) va avea următoarea redacție: “Partidele constituite din persoane care dețin cetăţenie străină sunt interzise.”

31. **Articolul 42** se completează cu un nou alineat în următoarea redacție: “Statul asigură protecția drepturilor sindicale conform legii”.

32. **La art. 46** alineatul 3 se completează cu propoziția: „Dacă cheltuielile prevalează asupra veniturilor, toate persoanele, indiferent de statut și formă de proprietate, prezintă anual declarații despre avere și venituri si demonstrează supraveniturile prin instanța de judecată în ordinea prevăzută de recunoașterea proprietății.”

Articolul 46 se completează cu un nou alineat (7) în următoarea redacție:

„(7)Statul stimulează dobîndirea legală a bunurilor materiale și spirituale”.

33. **Se întroduce un nou articol art.46[1]** “Libertatea activității de antreprenoriat” în următoarea redacție:

– „(1) Fiecare om este în drept să practice liber activități de întreprinzător și alte activități economice neinterzise de lege.

– (2) Statul acorda licențe pentru anumite tipuri de activitate in conditiile legii.

– (3) Este interzisa desfasurarea activitatii nelicentiate pentru tipurile de activitate licentiata. „

34. **La art. 47** se adaugă un nou alineat în următoarea redacție: “(3) Statul garantează asiguratului indexarea periodică a veniturilor și asigurarea socială de stat si facultativă în condițiile legii.”

35. **La art. 52** se adaugă un nou alineat în următoarea redacție:

“(3) Statul asigurî în condițiile legii soluționarea administrativă de către autoritățile publice a cererilor persoanelor fizice sau juridice.”

36. **Se întroduce un nou articol art.53[1]** în următoarea redacție:

„Art.53[1] Răspunderea colectivă a autorutăților publice.

(1) Autoritățile publice poartă răspundere colectivă sub forma de:

a) răspundere parlamentară,

b) răspundere guvernamentală,

c) răspundere minesterială,

d) răspundere departamentală.

(2) Ordinea și condițiile răspunderii colective se stabilesc prin lege organică.

37. **La art. 57** se adaugă un nou alineat (3) în următoarea redacție:

“(3) Din motive întemeiate, persoana dispune de dreptul la înlocuirea serviciului militar direct prin serviciu de alternativă, potrivit legii.”

38. **La art. 58** se adaugă un nou alineat (4) în următoarea redacție: “(4) Serviciile autorităților publice pentru cetățeni sunt prestate gratis.”

39. **Articol 59** se intitulează „**Protecţia mediului înconjurător, c**onservarea moștenirii culturale și a celei istorice” și se expune în următoarea redacție:

– „(1) Statul asigură protecţia mediului înconjurător, conservarea şi ocrotirea monumentelor istorice şi culturale.

– (2) Fiecare persoană este obligată să se îngrijască de mediul înconjurător si tezaurul national, cultural și istoric, să păstreze si sa ocrotească monumentele istorice și culturale. Devastarea lor atrage răspunderea în conformitate cu legea.”

40. **Se întroduce un nou articol art.59[1]** ˝Consiliul Suprem de Securitate˝ în următoarea redacție:

“Art.59[1]. Consiliul Suprem de Securitate.

(1) Consiliul Suprem de Securitate este organul colegial care examinează conform legii organice probleme de politică externă şi internă ale statului în vederea asigurării securităţii naţionale.

(2) În componența Consiliului Suprem de Securitate intră Presedintele Parlamentului (președintele Consiliului), Presedintele Republicii Moldova, Prim-ministrul, conducerea Comisiilor parlamentare de profil (politică externă, juridică, securitate naționala, apărare, administrație locală), ministrul apărării, ministrul afacerilor interne, ministrul afacerilor externe, directorul serviciului de informații și securitate, Procurorul general și guvernatorul Băncii Natționale a Moldovei.

(3) Hotăririle Consiliului Suprem de Securitate se prezintă Preşedintelui Republicii Moldova și Guvernului în vederea implementarii.”

41. **Articolul 60** se expune în următoarea redacție:

“(1) Parlamentul Moldovei este organul reprezentativ suprem al poporului moldovenesc şi unica autoritate legislativă a statului.

(2) Parlamentul este format din două camere: Camera deputaților și Senatul. Senatul este format conform legii din reprezentanții unităților administrativ teritoriale de nivelul doi.

(3)Parlamentul este compus din 71 de deputați ai poporului.”

42. **La art.61** alin.(3) se expune în următoarea redacție: “(3) Alegerile deputaţilor în Parlament se desfăşoară în cel mult 2 luni pînă la expirarea mandatului sau de la dizolvarea Parlamentului precedent.”

43. **La art.63** alin.(1) se expune în următoarea redacție:

“(1) Camera deputaților se alege pe un mandat de patru ani, Senatul — pe un mandat de șase ani. Mandatul poate fi prelungit prin lege organică, în caz de război , catastrofă sau peroada stării de urgență.”

44. **La art.64** se adaugă trei noi alineate în următoarea redacție:

– (4) Fracțiunile parlamentare sunt constituite în 10 zile de la prima ședință a Parlamentului nou ales întrunit pentru întreaga perioadă de activitate. Deputatul care a părăsit fracţiunea sau a fost exclus din fracţiune, pierde calitatea de deputat.

– (5) Organele de lucru ale Parlamentului sunt comisiile parlamentare constituite în 30 zile de la prima sedinta a Parlamentului pentru întreaga perioadă de activitate.

– (6) Biroul Parlamentului este organul principal de lucru înfiinţat pentru organizarea activităţii Parlamentului.

45. **La articolul 66 lit.** f) se expune în următoarea redacție:

“f) exercită controlul parlamentar asupra autorităților publice din cadrul puterii executive și judecătorești, sub formele şi în limitele prevăzute de Constituţie;

46. **La articolul 68 a**lin.(2) se expune în următoarea redacție:

“(2)În cazul ieșirii deputatului din fracțiunea parlamentară, el își pierde de drept mandatul.„

47. **Articolul 70** se completează cu alin.(4) în următoarea redacție: „ (4) Deputatul dispune de imunitate funcțională.„

48. **Articolul** 71 se completează cu alin.(2) si alin.(3) în următoarea redacție:

“(2) Imunitatea funcțională se păstrează și după expirarea mandatului.

(4) Imunitatea funcțională nu exclude răspunderea parlamentară.„

49. **Articloul 73** se completează cu sintagma în următoarea redacție: „și Consiliul Superior al Magistraturii în problemele ce țin de organizarea și funcționarea puterii judecătorești.„

La **art.73** se adaugă o noua propoziție în următoarea redactie: “Partidul politic poate inainta o inițiativă legislativă care este susținută de cel puțin 50 mii de cetățeni”.

50. **Articolul 75** se expune în următoarea redacție:

– (1) Cele mai importante probleme ale societăţii şi ale statului sînt supuse referendumului. Referendumul poate fi republican sau local.

– (2) Referendumurile republicane pot fi constituţionale, legislative, privind demiterea Preşedintelui Republicii Moldova şi consultative.

– (3) Referendumul republican poate fi iniţiat de un număr de cel puţin 100000 de cetăţeni ai Republicii Moldova cu drept de vot, de cel puţin o treime din deputaţii în Parlament, Preşedintele Republicii Moldova, Avocatul Poporului sau de Guvern.

– (4) Hotărîrile adoptate potrivit rezultatelor referendumului au putere juridică supremă şi sînt executorii de drept din data desfășurării referendumului.

– (3) Mandatul persoanei care ocupă o funcţie publică eligibilă poate fi retras prin referendum.

51. **Articolul 77** se completează cu un nou alineat în următoarea redacțe:

„ (3) Formele și condițiile de asigurare a suveranității naționale sănt stabilite prin lege organică.”

52. **Se completează cu un nou articol art.76[1]** "Consiliul Legislativ", în următoarea redacție.

“Art. 76[1] Consiliul Legislativ

(1) Consiliul Legislativ este un organ de specialitate al Parlamentului, care interpretează Constituția și avizează proiectele de legi înaintate de subiecții cu drept de inițiativă legislativă în vederea asigurării conformitățiii lor cu Constituția și tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte.

(2) Inființarea, organizarea și funcționarea Consiliului Legislativ se stabilește prin lege organică.”

53. **La articolul 78 alineatul (2) dupa cuvîntul “împliniți”** se include sintagma „care deține în exclusivitate cetățeniia Pepublicii Moldova, nu este membru de partid„.

54. **Articolul 83** se restabilește în următoarea redacție: „ Art.83.Participarea la ședințele Guvernului. Consultarea Guvernului.

(3) Președintele Republicii Moldova poate lua parte la ședințele Guvernului pe care le va prezida.

(4) Președintele Republicii Moldova poate consulta Guvernul în probleme de o importanță deosebită. Recomandarile Presedintelui Republicii Moldova sunt puse in aplicare.„

55. **Articolul 85** se completează cu un nou alineat în următoarea redacție:

“(5) Parlamentul poate fi dizolvat prin referendum, în caz de pierdere a legitimității, la propunerea subiecților prevăzuți de lege.„

56. **La articolul 98** după alin.(1) se întroduce un nou alineat (2) modificîndu-se numerotarea alineatelor. Noul alineat va avea următoarea redacție:

„(2) Dacă în Parlament există o majoritate parlamentară formalizată și aceasta înaintează un candidat la funcția de Prim ministru, Președintele Republicii Moldova desemnează acest candidat pentru funcția de Prim ministru. Dacă nu exzistă o majoritate parlamentară formalizată Președintele Republicii Moldova numește un candidat la funcția de Prim ministru, fără consultarea fracțiunilor parlamentare.„

57. **La articolul 101** la alineatul (2) se înlocuieste sintagma „va desemna un alt membru al Guvernului„ cu sintagma „funcția de Prim ministru o va exercita Președintele Republicii Moldova„.

58. **Articolul 106²** se exclude.

59. **Capitolul IX** se întitulează „Puterea judecătorească„. Procuratura și Avocatura vor fi întroduse în următorul capitol. Se vor lua în consideraţie modificările prevăzute în ultimul aviz al Curții Constituționale.

60. **Secțiunea a doua la art.122** are următoarea denumire „Adunarea generală a judecătorilor. Consiliul superior al Magistraturii.„

Se întroduc articolele noi – art.122 si 122¹ în următoarea redacție:

„Art.122 Organele de autoadministrare a judecătorilor

Organele de autoadministrare a judecătorilor sănt Adunarea Generală a Judecătorilor și Consiliul Superior al Magistraturii.

Art.122¹ Adunarea Jenerală a Judecătorilor

(1) Adunarea Generală a Judecătorilor asigură realizarea practică a puterii judecătorești.

(2) Adunarea Generală a Judecătorilor este constituită din judecătorii tuturor instanțelor judecătorești din Republica Moldova.

(3) Modul de organizare și funcționare a Adunării Generale a Judecătorilor se stabilește prin lege organică. „

Se va schimba numerotarea articolelor, unde art.122 va deveni art.122².

61. La art. 123 se întroduce alin.(2¹) în următoarea redacție: „Consiliul Superior al Magistraturii asigură evaluarea integrității candidaților la funcția de judecător și o dată la trei ani a judecătorilor din toate instanțele judecătorești. Încălcarea normelor de integritate va avea ca urmare respingerea candidaților la funcția de judecător, iar în privința judecătorilor lipsirea de pensie a judecătorului și eliberarea din funcție„

La art.123 se întroduce și alin.(2²) în următoarea redacție: „Adunarea Generală a Judecătorilor asigură evaluarea integrității membrilor Consiliului Superior al Magistraturii, a membrilor Inspecției Judiciare și a membrilor Colegiilor la începutul și înceerii mandatului.

62. Procuratura și Avocatura vor fi expuse în **Capitolul X**,

Articolul 125 se expune înntr-o nouă redacție. Potrivit avizului Curtii Constitutionale din 1999 Procuratura activează sub egida Ministerului Justiției.

"Avocatura.

(1) Avocatura asigură acordarea de asistență juridică persoanelor fizice și juridice în scopul apărării drepturilor, libertăților și intereselor legitime, precum și al asigurării accesului la înfăptuirea justiției.

(2) Modul de formare și organizare a Avocaturii se stabilește prin lege organică."

63. **La articolul 126** se adaugă două noi alineate în următoarea redacție:

(5) Economia naţionala are la baza ei rentabilitatea şi eficienţa, libera iniţiativa şi competenţa profesionala.

(6) Statul creează condiții pentru îmbogățirea legală a cetățenilor săi.

64. **La articolul 130** la alineatul (1) după cuvintele "bugetul de stat," se adaugă sintagma "bugetul asigurărilor medicale,".

La articolul 130 se adaugă un nou alineat în următoarea redacție:

"(4) Banca Naţionala a Republicii Moldova are autonomie functionala. Profitul obținut de Banca Naţionala a Republicii Moldova anual se face venit la bugetul de stat."

65. **Articolul 134** alin. (2) și (3) se modifică după cum urmează:

(2) Curtea Constituţională este independentă de orice altă autoritate publică şi se supune numai Constituţiei și legii.

(3) Curtea Constituţională garantează supremaţia și protecția Constituţiei, asigură realizarea principiului separării puterii de stat în putere legislativă, putere executivă şi putere judecătorească, garantează responsabilitatea statului faţă de cetăţean şi a cetăţeanului faţă de stat, garantează și asigură securitatea și stabilitatea constituțională.

66. **Articolul 135** se expune în următoarea redacție:

"Art.135 Atribuțiile:

(1) Curtea Constituțională:

a) exercită la sesizare controlul constituționalității legilor, înainte de promulgarea acestora;

b) exercită la sesizare controlul constituționalității tratatelor internaționale, înainte de ratificarea acestora;

c) exercită la sesizare controlul constituționalității hotărârilor Parlamentului, cu excepția actelor individuale, Decretelor Președintelui Republicii Moldova, Regulamentului Parlamentului, hotărârilor și ordonanțelor Guvernului;

d) se expune la sesizare asupra conflictelor juridice, de natură constituțională între autoritățile publice;

e) se expune asupra temeiniciei suspendării din funcție a Președintelui Republicii Moldova și ridicării imunității deputaților Parlamentului;

f) rezolvă plângerile constituționale;

g) rezolvă cazurile excepționale de neconstituționalitate a actelor normative, sesizate de instanțele judecătorești;

h) se pronunță asupra inițiativelor de revizuire a Constituției;

i) confirmă rezultatele referendumurilor republicane;

j) confirmă rezultatele alegerilor Parlamentului și a Președintelui Republicii Moldova, inclusiv a referendumului pentru demiterea Președintelui Republicii Moldova;

k) constată circumstanțele care justifică dizolvarea Parlamentului, demiterea interimatului funcției de Președinte al Republicii Moldova (demiterea Președintelui RM se exclude, deoarece potrivit noilor modificări Președintele poate fi demis prin referendum), precum și imposibilitatea Președintelui Republicii Moldova de a-și exercita atribuțiile mai mult de 60 de zile;

l) hotărăște asupra chestiunilor care au ca obiect constituționalitatea unui partid.

(2) Curtea Constituțională își desfășoară activitatea din inițiativa subiecților prevăzuți de Legea cu privire la Curtea Constituțională și Codul Jurisdicției Constituționale.

(3) Atribuțiile Curții Constituționale pot fi extinse sau restrânse numai prin lege constituțională."

67. **Articolul 136** se expune în următoarea redacție:

"Art.136. Structura

(1) Curtea Constituțională se compune din 7 judecători, numiți pentru un singur mandat de 9 ani până la atingerea plafonului de vârstă.

(2) Judecătorii Curții Constituționale aleg prin vot secret președintele acesteia, pentru un sigur mandat de 3 ani.

(3) Judecătorii sunt numiți și eliberați din funcție de către Președintele Republicii Moldova.

(4) Efectuează selectarea conform legii și înaintează Președintelui Republicii Moldova propunerile pentru fiecare funcție de judecător:

- Consiliul Superior al Magistraturii pentru trei funcții de judecător;
- Uniunea Avocaților din Republica Moldova pentru doua funcții de judecător;
- Consiliul Superior al Procurorilor din Republica Moldova pentru doua funcții de judecător.

Aceste instituții propun conform legii și eliberarea din funcție a Judecătorilor Curții Constituționale.

(5) Modul de numire și eliberare din funcție a judecătorilor CC este reglementat prin lege organică."

68. **Articolul 137** se expune în următoarea redacție:

„ Articolul 137. Independenţa

(1) Judecătorii Curţii Constituţionale sînt inamovibili pe durata mandatului, independenţi şi se supun numai Constituţiei și legii.

(2) În caz de uzurpare a puterii de stat, trădare de patrie, corupție și delict flagrant, Judecătorul Curții Constituționale își pierde statutul de judecător în condițiile legii."

69. **Articolul 138** se expune în următoarea redacție:

„ Articolul 138. Condițiile pentru deținerea funcției de judecător:

Pot fi numiți în funcție de judecători la Curtea Constituțională persoanele care dețin exclusiv cetățenia Republicii Moldova, locuiesc permanent pe teritoriul Republicii Moldova nu mai puțin de 10 ani, nu sunt afiliați politic, sunt integri și au o înaltă competență profesională, cu o experiență de cel puțin 15 ani în domeniul dreptului, în activitatea didactică sau științifică de profil."

70. **Articolul 140** se expune în următoarea redacție:

„ Articolul 140. Actele Curții Constituționale:

(1) Legile și alte acte normative, sau unele părți ale acestora devin nule, din momentul publicării hotărârii corespunzătoare a Curții Constituționale, dacă Curtea Constituțională nu prevede un alt termen de întroducere în vigoare a hotărârilor pronunțate.

(2) Hotărârile, avizele și deciziile Curții Constituționale, adoptate de către complexele din 3 Judecători, pot fi contestate în Plenul Curții Constituționale.

(3) Deciziile Curții Constituționale cu caracter administrativ sau contravențional pot fi contestate în instanțele judecătorești de drept comun.

(4) Avizele Curții Constituționale poartă un caracter consultativ.

(5) Hotărârile Curții Constituționale intrate în vigoare, sunt definitive și obligatorii.

71. **Articolul 142** se expune în următoarea redacție:

„ Articolul 142. Limitele revizuirii

(1) Constituția nu poate fi suspendată nici integral, nici parțial.

(2) Dispozițiile privind supremația Constituției, statul de drept și separarea puterilor în stat, caracterul suveran și independent al statului, precum și cele referitoare la integritatea teritoriala si neutralitatea statului, nu pot fi supuse revizuirii.

(3) Nici o revizuire și nici o propunere de revizuire nu poate fi făcută, dacă are ca rezultat afectarea intereselor naționale, suprimarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora. Nicio procedură de revizuire a Constituției nu poate fi inițiată sau continuată în prezența acuzațiilor privind integritatea teritoriului.

(4) Constituţia nu poate fi revizuită pe durata stării de urgenţă, de asediu şi de război.

72. **Titlul VII. “Dispoziții finale și tranzitorii” se expune în urmatoarea redactie:**

(1) Legile şi celelalte acte normative rămîn în vigoare în măsura în care nu contravin prezentei Constituţii.

(2) Comisiile permanente ale Parlamentului în decursul unui an de la data intrării în vigoare a prezentei Constituţii, vor examina conformitatea legislaţiei cu Constituţia şi vor prezenta Parlamentului propunerile respective.

(3) Parlamentul, constituit din 101 deputaţi, aleşi prin vot universal, egal, direct, secret şi liber exprimat, în condiţiile pluralismului politic şi pluripartitismului, rămîne în funcţiune pînă la expirarea mandatului, cu excepţia cazurilor prevăzute în prezenta Constituţie.

(4) Preşedintele Republicii Moldova, ales prin vot universal, egal, direct, secret şi liber exprimat, în condiţiile pluralismului politic şi luripartitismului, pe un termen de 5 ani, rămîne în funcţiune pînă la expirarea mandatului pentru care a fost ales, cu excepţia cazurilor prevăzute în prezenta Constituţie.

(4) Guvernul, învestit în funcţie de către Parlament, rămîne în exercitarea împuternicirilor pînă la expirarea mandatului, cu excepţia cazurilor prevăzute în prezenta Constituţie.

(5) Organele locale ale puterii de stat şi ale administraţiei de stat rămîn în exercitarea împuternicirilor pînă la expirarea mandatului, cu excepţia cazurilor prevăzute în prezenta Constituţie.

(6) În decursul a 2 ani de la data intrării în vigoare a prezentei Constituţii, autoritatile judecătoreşti, procuratura si avocatura vor fi reorganizate, prin lege, conform prezentei Constituţii.

Art. II. – (1) Prezenta lege intră în vigoare la expirarea a 6 luni de la data publicării în Monitorul Oficial al Republicii Moldova.

(2) În termen de 12 luni de la data publicării prezentei legi, Guvernul va prezenta Parlamentului propuneri privind aducerea legislației în concordanță cu prezenta lege.

PRESEDINTELE PARLAMENTULUI
21.01.21

PREŞEDINTELE REPUBLICII MOLDOVA

DECRET Nr. 24
din 27-01-2021
pentru aprobarea Regulamentului privind activitatea consiliilor consultative pe lângă Preşedintele Republicii Moldova

Publicat : 29-01-2021 în Monitorul Oficial Nr. 22-32 art. 17

În vederea asigurării unui dialog constructiv și a colaborării eficiente dintre Preşedintele Republicii Moldova și reprezentanții organizațiilor necomerciale, mediului de afaceri și ai societății civile, instituțiile publice, autoritățile publice centrale și locale pe problemele de importanță majoră cu care se confruntă Republica Moldova și în temeiul art. 94 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova,

Preşedintele Republicii Moldova d e c r e t e a z ă:

Art. 1. – Se aprobă Regulamentul privind activitatea consiliilor consultative pe lângă Preşedintele Republicii Moldova, conform anexei.

Art. 2. – Se abrogă următoarele decrete ale Preşedintelui Republicii Moldova:

nr. 66-VIII din 3 martie 2017 cu privire la constituirea Consiliului Economic pe lângă Preşedintele Republicii Moldova;

nr. 309-VIII din 28 iulie 2017 cu privire la instituirea Consiliului societății civile pe lângă Preşedintele Republicii Moldova;

nr. 1693-VIII din 29 iulie 2020 privind constituirea Comisiei pentru reforma constituțională;

nr. 83-V din 1 decembrie 2009 privind constituirea Comisiei pentru reforma constituțională.

Art. 3. – Prezentul decret intră în vigoare la data publicării.

PREŞEDINTELE REPUBLICII MOLDOVA

Maia SANDU

Nr. 24-IX. Chişinău, 27 ianuarie 2021.

Comentarii la Decretul nr.24 din 27.01.2021 a Președintelui RM doamnei M.Sandu, prin care a fost dizolvată Comisia pentru Reforma Constituțională constituită prin Decretul nr.1693 din 29.07.2020 a Președintelui RM dl I.Dodon

APARENȚE DE ADEVĂR SAU DECRETE DESUETE?

Victor PUȘCAȘ
Doctor în drept
Ex-membru al Comisiei pentru Reforma Constituțională

Valeriu KUCIUK
Doctor în drept
Ex-membru al Comisiei pentru Reforma Constituțională

Societatea civilă nu numai o dată a semnalizat despre necesitatea perfecționării unor prevederi din Constituție.

Sursa deranjului public a fost și este alimentată continuu de interpretările arbitrare a textului constituțional, dar și de crizele politice constituționale care au provocat și provoacă zdruncinări social-politice și economice de proporții, afectând grav edificarea statală, influențând negativ stabilitatea social-economică și securitatea statului moldovenesc.

Totodată, este de reținut că Constituția RM adoptată la 29.07.1994, a fost înalt apreciată de către specialiști pe plan intern și extern, ca una dintre cele mai progresive și calitative constituții din statele postsocialiste. Aprecierile pozitive ale Constituției Republicii Moldova aparțin Consiliului Europei, Comisiei de la Veneția, Universității de la Sorbona, savanților constituționaliști din Romania, Federația Rusă, Statele Unite și alte state.

La manifestările consacrate jubileului de 25 de ani a Constituției s-a remarcat, că Constituția Republicii Moldova a depășit vârsta sa de maturitate, servind ca temelie a sistemului de drept național și al construcției statale. Concomitent, această perioadă a demonstrat și faptul, că Constituția nu oferă răspuns la toate întrebările generate de activitatea social-politică, dar și economică a guvernanților. Așa, pe parcursul a 25 de ani, Constituția Republicii Moldova având 143 de articole, a suferit 57 de modificări, majoritatea cărora au fost dictate de diverse motive obiective, provocate de factori interni, dar și de cei externi – fapt care indică la fragilitatea statală și la cedări de suveranitate.

Printre acestea se înscriu și crizele privind modalitatea și alegerea Președintelui Republicii Moldova, și extinderea controlului politic asu-

pra organelor de forță, dar și divergențele dintre ramurile puterii de stat, și în special – captivitatea întregului stat și tentativele de uzurpare a puterii de stat.

Pornind de la situația creată în domeniul constituțional, participanții la Adunarea festivă consacrată aniversării a XXV-ea de la adoptarea Constituției (29.07.1994- 29.07.2020) au înaintat propunerea de a forma o comisie constituțională care ar elabora noi mecanisme de frâne și contrabalanță în activitatea autorităților publice și a organelor statale, mecanisme care ar exclude crizele politice și constituționale din viața publică a Republicii Moldova.

Un grup de juriști, savanți, specialiști în dreptul constituțional, membri ai societății civile, în luna mai 2020 au analizat situația, privind respectarea principiului separării și colaborării ramurilor puterii de stat, activitatea clasei politice la administrarea treburilor publice etc., și au ajuns la concluzia de a prezenta opiniei publice unele propuneri de reformare a unor norme constituționale care ar exclude stagnarea activității puterii.

Cercetările și propunerile savanților și practicienilor în materia dreptului constituțional au fost discutate la conferința internațională practico-științifică din 5 iunie 2020. Conferința s-a finalizat cu rezoluția de a purcede la investigarea multilaterală a textului constituțional, a situației din domeniul justiției constituționale, a problemelor fundamentale ce țin de cadrul juridic național pentru asigurarea supremației Constituției Republicii Moldova, precum și pentru buna organizare și buna funcționare a statului moldovenesc și a societății moldave.

Adresarea participanților la conferință a fost dată publicității și expediată tuturor autorităților publice centrale, fracțiunilor parlamentare, partidelor politice etc. dar a reacționat la adresare doar un singur subiect de drept – Președintele Republici Moldova, care la 29 iulie 2020 – „Ziua Constituției” a emis Decretul nr.1693 (M.O. nr.199 din 07.08.2020), prin care a format Comisia pentru reforma constituțională.

Decretul a avut drept temei următoarele obiective:

– asigurarea stabilității, funcționalității și conlucrării ramurilor puterilor de stat și sporirea eficienței administrării publice;
– garantarea independenței și protecției juridice autorității de jurisdicție constituțională;
– consolidarea societății civile moldovenești, a statalității, suveranității și independenței Republicii Moldova.

La emiterea Decretului nr.1693 s-a luat în considerație opinia corpului de experți în drept și a comunității academice privind oportunitatea perfecționării legislației constituționale, a mecanismelor constituționale de separare și colaborare a puterilor de stat, consolidarea legalității și

ordinii de drept în țară și restabilirea încrederii societății în supremația Constituției și în justiția constituțională.

Comisia pe bază de voluntariat, s-a convocat în mai multe ședințe, la care sau discutat un șir de probleme ce țin de drepturile și libertățile fundamentale ale omului, îndatoririle fundamentale, perfecționarea mecanismelor juridice ce țin de activitatea autorităților publice centrale și locale, inclusiv a Curții Constituționale, și altele.

Autorii prezentei lucrări, au elaborat un set de propuneri de modificare a Constituției (proiect de lege ferenda), care urma a fi dezbătut în grupurile de lucru constituite în cadrul Comisiei.

Din cele mai recente epizoade – nu putem trece cu vederea criza politică care ține de formarea Guvernului în perioada 24 decembrie 2020-23 martie 2021, perioadă legată de mimarea formării Guvernului și afectarea drepturilor majorității parlamentare absolut formalizate.

Așa, existând dintr-o parte scopul politic declarat de Președintele Republicii Moldova de a ajunge la alegeri parlamentare anticipate prin nevotarea și neconstituirea Guvernului după care ar urma dizolvarea forțată a Parlamentului, iar din altă parte se evidențiază consolidarea majorității parlamentare care dorește investitura unui Guvern, dar și stabilitatea funcționării organului executiv – condiție absolut necesară pentru combaterea pandemiei și ameliorarea stării sănătății publice în Republica Moldova.

În contextul sus expus, ar fi fost binevenite completările de rigoare la art. 85 și art.98 din Constituție, care să nu admită pe viitor astfel de litigii între ramurile puterii de stat.

De altfel, subsemnații analizând textul constituțional sub aspect de fond și comparat de drept, au elaborat un set de propuneri (proiect de lege constituțională ferenda) în vederea modificării prevederilor constituționale, pe care îl găsiți alăturat aici în lucrarea dată.

Așa, se propune ca art.85 să fie completat cu un nou alineat cu nr. (5) în următoarea redacție: *„(5) Parlamentul poate fi dizolvat prin referendum, în caz de pierdere a legitimității, la propunerea subiecților prevăzuți de lege”*.

De asemenea, se completează și art.98 cu un nou alineat *„Dacă în Parlament există o majoritate parlamentară formalizată și ea înaintează un candidat la funcția de Prim-ministru, Președintele Republicii Moldova îl desemnează prin decret. Dacă nu există o majoritate parlamentară formalizată, Președintele Republicii Moldova numește un candidat la funcția de Prim-ministru după consultarea fracțiunilor parlamentare”*.

Astfel de norme constituționale, în opinia noastră, ar exclude bănuielile de mimare a procedurilor de formare a Guvernului și de dizolvare

arbitrară a Parlamentului. De asemenea, ar fi exclusă și bănuiala de abuzuri în soluționarea unor confruntări politice sau interese nedeclarate.

În contextul celor expuse supra, în ianuarie 2021 cu nedumerire am aflat că prin Decretul nr.24 din 27.01.2021 (M.O. nr.22 din 29.01.2021), Decretul nr.1693 din 29.07.2020 de formare a Comisiei pentru reforma constituțională a fost abrogat.

Remarcăm, că Decretul nr.24/2021 este întitulat – pentru aprobarea Regulamentului privind activitatea consiliilor consultative pe lângă Președintele Republicii Moldova.

Prezintă interes argumentarea decretului dat – *„în vederea asigurării unui dialog constructiv și a colaborării eficiente dintre Președintele Republicii Moldova și reprezentanții organizațiilor necomerciale ...* (vezi Decretul nr. 24/2021 – https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=125118&lang=ro).

Analiza textului Decretului confirmă faptul, că la adoptarea lui nu s-a ținut cont de prevederile legii nr.100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative (M.O. nr.7 din 12.01.2018), în partea care ține de abrogarea actelor autorităților publice centrale (secțiunea a 2-a, capitolul VI).

Totodată, conținutul Decretului nr.24 nu permite de a stabili legătura cauzală între partea introductivă-motivare și partea rezolutivă. Or, care este legătura dintre motivația emiterii decretului care se argumentează prin necesitatea dialogului între Președintele RM și organizațiile necomerciale neguvernamentale și propriu-zis comisia constituțională constituită de însăși președintele țării întru soluționarea unei probleme de stat?

Prin Decretul nr.24/2021 a fost abrogat nu numai Decretul nr.1693 /2020, dar a fost scos din circuitul legal și Decretul nr.83 din 01.12.2009 privind constituirea Comisiei pentru reforma constituțională.

Astfel, nu cunoaștem motivul abrogării Decretului nr.1693 /2020, dar nu cunoaștem nici motivul abrogării Decretului nr. .83 din 01.12.2009. În același timp, dacă a fost luată o decizie voluntară în privința decretelor nr.1693/2020 și a nr.83/2009, atunci de ce nu a fost abrogat și decretul nr.1070 din 01.07.1999 privind formarea Comisiei Constituționale?

Vom constata că Comisia constituțională din 29.07.2020 constituită din 22 de membri, avea la bază cea mai înaltă pregătire profesională a membrilor săi. Ea avea în componența sa 3 autori ai Constituției din 29.07.1994, 3 ex-judecători ai Curții Constituționale și un ex-judecător la CEDO, 2 ex-președinți ai Curții Constituționale (din 27 de foști judecători ai Curții, 2 din cei 3 care au deținut a câte 2 mandate la Curtea Constituțională), doi academicieni, 6 doctori habilitați în drept, 8 doctori în drept – conferențiari universitari. Majoritatea membrilor Comisiei erau reprezentanți ai autorităților publice și instituțiilor academice, toți cu o

vastă experiență în domeniul edificării statale și a organizării activității puterii de stat.

Necesită a menționa, că Comisia nu avea împuterniciri de a prezenta proiectul de modificări ale Constituției nemijlocit legiuitorului constituant, dar competența ei este expres expusă în partea rezolutivă a Decretului nr.1693/2020, și anume: *„Comisia, în termen de douăsprezece luni:*

a) va identifica și va analiza lacunele sistemului constituțional;

b) va elabora propuneri privind reforma constituțională și le va prezenta organelor de stat și subiecților care, conform articolului 141 din Constituția Republicii Moldova, dețin dreptul de inițiativă a revizuirii Constituției."

Într-un stat de drept orice acțiune a subiecților de drept trebuie să fie motivată, previzibilă și clară pentru societate.

Ar fi salutabilă, în opinia noastră, activitatea mai multor grupuri de experți care ar pregăti propuneri consolidate și mecanisme de rezolvare constituțională a crizelor politice și instituționale pe care le-ar propune subiecților cu drept de inițiativă a revizuirii Constituției.

Nedorindu-ne existența aparențelor de adevăr, ne întrebăm – poate că nu greșim atunci cînd constatăm existența metodelor a le-a „matrosul Jelezneac" utilizate de „oamenii buni" de la guvernare! Or, ce ne dorim noi: grâu binecuvântat sau o neghină amară?

Oricum, sarcina noastră comună rămâne – de a desprinde grîul de neghină, de a propune societății soluții constituționale, de a promova respectul față de Lege prin asigurarea supremației Constituției!

CUVÂNT DE ÎNCHEIERE

Pe parcursul a 30 de ani, în Republica Moldova au fost create un număr imens de organisme, organizații și instituții, toate împreună constituind sistemul autorităților de stat și a organelor de drept naționale.

Este de remarcat, că în mare măsură, activitățile lor se dublează inutil și adesea se blochează reciproc.

Or, de 30 de ani de independență a Republicii Moldova, un număr nenumărat de parlamente, guverne, președinți s-au schimbat. Dar nu a existat guvern care să nu proclame reforme (inclusiv juridică), ca principal obiectiv politic, care să nu promită că va construi în Moldova un sistem juridic civilizat, avansat, capabil să ofere poporului prosperitate și justiția mult așteptată, fără de care existența statului de drept, proclamat de Constituția Republica Moldova, este imposibilă.

Nici partenerii de dezvoltare a Moldovei nu au rămas în urmă, alocând zeci și zeci de milioane de euro și dolari pentru soluționarea acestor probleme politice.

Anii au trecut.

Sau perindat guverne și mari demnitari de stat, fiind înlocuiți de mai multe ori.

Și noii oficiali numiți, din nou le-au promis oamenilor munți de aur sub forma mult așteptatelor reforme legale, dar promisiunile lor au rămas doar promisiuni.

Din păcate, o analiză elementară a situației actuale și a practicii de aplicare a normelor de drept în Republica Moldova, arată că toate reformele promise oamenilor nu au fost altceva decât o înșelăciune.

Sistemul ordonat al autorităților de stat care au aplicat eficient legea – a fost distrus. Statul de drept în Moldova a devenit ceva abstract, transformând dreptatea dintr-un drept într-un privilegiu accesibil doar pentru unii. Corupția și mita au înflorit. Nanașismul și cumătrismul au prins rădăcini în instituțiile statului, devenind principalele criterii pentru avansarea în carieră. Aceste lucrui au fost facilitate și de creșterea excesivă a aparatului de stat, care s-a transformat într-o povară insuportabilă pentru întregul popor.

Totodată, niciunul dintre oficiali nu poartă nicio responsabilitate pentru destinele distruse, familiile ruinate.

De fapt, numeroasele motive pentru neajunsurile și haosul care domnește în sistemul de aplicare a legii din Moldova, constau în imperfecțiunea și/sau aplicarea diferitor acte juridice, cauzate de incompetența celor care ”reformează” sistemul de mai mulți ani pe baza intereselor lor meschine și de partid.

Afirmăm cu regret că principiul de ”checks and balances”, aplicat în

toate democrațiile lumii, care înseamnă controlul reciproc al diferitor puteri de stat, nu funcționează în Moldova.

Mai mult, el este complet absent.

Toate în ansamblu, afectează negativ întregul sistem de stat, și în primul rând sistemul de drept, fără a genera rezultate scontate.

De aceea, referindu-ne doar la acele organisme care sunt înțelese în mod clasic ca sistemul autorităților naționale, vom constata că ele, au nevoie de cea mai urgentă reformă, întrucât în forma lor actuală nu numai că nu aduc dreptate oamenilor, dar generează noi și noi suferințe de proporții și viață indecentă, inclusiv condamnări ilegale ale persoanelor nevinovate, ceea ce implică în cele din urmă noi și noi condamnări ale Moldovei de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, dar și formează suport pentru migrația în masă a populației în afara Moldovei. Prin analogie, dacă orice om nevinovat băgat la închisoare înseamnă concomitent si un criminal lăsat in libertate, atunci puterea de stat care nu-și îndeplinește menirea, face insuportabilă viața a unui popor, care merită o altă viață – mai bună.

De asemenea prin analogie, o să specificăm doar despre reformele din justiție, dar sub aceasta o să înțelegem reforma a toate puterile de stat din Republica Moldova.

Așa, reformele care au fost efectuate până în prezent în procuratură și instanțe au vizat în principal îmbunătățirea sprijinului material și de pensionare al procurorilor și judecătorilor care lucrează în acest domeniu, dar lipsa îmbunătățirii condițiilor de muncă și crearea unor garanții a impunității lor – zilnic generează abuzuri și erori procurorești și cele judiciare.

Drept urmare, sistemul procuroresc-judiciar s-a transformat într-un fel de clan compus din judecători și procurori, care se acoperă reciproc, cu propriile structuri interne care fac imposibilă aducerea în fața justiției a judecătorilor și procurorilor care se fac vinovați de abuzuri și nelegiuiri.

Toate acestea au dus la apariția unui astfel de fenomen precum impunitatea judecătorilor și procurorilor pentru abuzurile comise. Tot așa cum puterile de stat generează blocaje politice, sărăcie și degradare în Republica Moldova.

Dar!

A sosit momentul să rupem acest cerc vicios și să transformăm autoritățile de stat (inclusiv cele de urmărire penală și instanțele de judecată) dintr-un clan și o frână social-politică în instituții de stat, autorități juridice reale, moderne și eficiente ale unui stat democratic, care slujesc cetățeanului, poporului și statului, fiind capabile să furnizeze societății dreptate, libertate, dezvoltare și prosperitate.

A sosit momentul când trebuie creat un sistem de stat efectiv și eficient de ”checks and balanses”, care ar face imposibile abuzurile și nedreptățile, un sistem care ar exclude încălcarea drepturilor omului, un sistem, care într-adevăr ar face apărarea drepturilor omului în Moldova practică și efectivă, ci nu doar teoretică și iluzorie.

Acordul de asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană, ca unul dintre obiectivele sale, prevede consolidarea statului de drept și protecția drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Acordul prevede asigurarea independenței justiției și consolidarea luptei împotriva corupției, accesul la justiție și asigurarea dreptului la un proces echitabil.

A venit momentul în care promisiunile făcute poporului de către diferite guverne în ultimii 30 de ani, precum și obligațiile internaționale ale Moldovei, trebuie să fie îndeplinite în tocmai.

Beneficiarii reformelor legale adevărate ar trebui să fie poporul Republica Moldova, ci nu o gașcă de oficiali corupți.

Astfel, reforma constituțională în Republica Moldova despre care expun autorii și care este stringent necesară țării moldave, nu trebuie să derive din comanda de partid sau să aibă ca obiectiv acomodarea textului constituțional cu o anumită conjunctură sau personalitate politică, dar să fie o reformă veritabilă a normei constituționale, care să stabilească așa raporturi juridice în stat, care să genereze plusvaloare socială, economică și politică pentru întreaga societate, să ofere setul de instrumente necesar cetățeanului, care în spiritul apărării drepturilor omului, să rezolve într-o o manieră coerentă și eficientă posibilele probleme care există în prezent și vor apărea pe viitor în Moldova.

Stanislav PAVLOVSCHI
Ex-judecător la Curtea Europeană a Drepturilor Omului

Iunie 2021

Tiparul executat la tipografia „Print Caro”
mun. Chisinau, str. Columna, 170

Victor PUŞCAŞ

Doctor în drept
Conferenţiar universitar
Vicepreşedintele Parlamentului
(1990-1994)
Preşedintele CSJ (1994-2000)
Preşedintele Curţii Constituţionale
(2001-2007)
Judecător la Curtea Constituţională
(2001-2013)
Ex-membru al Comisiei
pentru Reforma Constituțională
(2020-2021)

Valeriu KUCIUK

Doctor în drept
Lector universitar
Avocat
Ex-membru al Comisiei
pentru Reforma Constituțională
(2020-2021)